

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI**

**RUSYA’NIN AVRASYACILIK YAKLAŞIMINDA ORTA
ASYA ÜLKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ**

Meram TAKAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
MART - 2018**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI**

**RUSYA’NIN AVRASYACILIK YAKLAŞIMINDA ORTA
ASYA ÜLKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ**

**DANIŞMAN : Yrd. Doç. Dr. Osman AĞIR
JÜRİ : Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ
JÜRİ : Yrd. Doç. Dr. Abdullah TORUN**

Meram TAKAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
MART - 2018**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

RUSYA’NIN AVRASYACILIK YAKLAŞIMINDA ORTA ASYA
ÜLKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Meram TAKAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez 14/03/2018 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Osman AĞIR	Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ	Yrd. Doç. Dr. Abdullah TORUN
BAŞKAN	ÜYE	ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RUSYA’NIN AVRASYACILIK YAKLAŞIMINDA
ORTA ASYA ÜLKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ**

Meram TAKAR

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Osman AĞIR

Yıl : 2018, Sayfa: 115 + VIII

Jüri : Ydr. Doç. Dr. Osman AĞIR (Başkan)
: Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Abdullah TORUN (Üye)

Tarihte iki bölge, doğal kaynaklarından ve stratejik konumlarından ötürü, büyük devletlerin rekabet sahası haline gelmiştir. Birincisi Orta Doğu, diğeri Orta Asya’dır. Orta Asya, ilk önce, 19. yüzyılda, askeri metodların kullanıldığı İngiliz-Rus rekabetine sahne olmuş, bu rekabet her iki gücün, Afganistan’ı tampon bölge olarak belirlemesi neticesinde sona ermiştir. Daha sonraki dönemlerde Orta Asya, önce Rus Çarlığı’nın ve ardından da Sovyetler Birliği’nin kontrolü altında kalmıştır. Orta Asya, tarihi ipek yolu aracılığıyla Avrupa ile Pasifik arasında ticaret bağlantılarını sağlarken, bir taraftan da Asya ve Avrupa arasındaki ekonomik ve ticari bağlantıyı kurmaktadır. 1991’de SSCB’nin hukuken varlığının ortadan kalkmasıyla yeni bağımsızlığını kazanan devletler bir anda dünya kamuoyunun dikkatini çekmişlerdir. Tarihi ipek yolunun geçtiği ve dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin önemli bir bölümüne sahip Orta Asya, bu dönemde Rusya ve ABD gibi hegemon devletlerin yeni mücadele alanı olmuştur. Rusya, Asya ve Avrupa kıtasının en köklü devletlerinden biri olup, bölgesel ve küresel politikaların belirlenmesinde uluslararası bir güç olarak önemli rol oynamıştır. Rusya, SSCB’nin dağılmasından sonra, jeo-stratejik konumunun, tarihi ve kültürel birikiminin sonucunda dikkate alınması gereken önemli bir güç merkezi olarak dünya sahnesindeki yerini almıştır. Asya ve Avrupa gücü olarak medeniyetler arası bir kavşakta yer alan Rusya, yeniden küresel bir konuma erişmenin tek yolunun Avrasyacı jeopolitiğin canlandırılmasından geçtiğini düşünmektedir. Avrasyacılık sadece Rusya’nın değil,

Atlantik eksenli Batı ittifakına karşı, Avrasya güçlerinin yükselişinin vazgeçilmez tek stratejisi olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, soğuk savaş sonrası dönemde değişen uluslararası şartlar karşısında Rusya'nın Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yönelik Avrasyacılık politikası ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, Rusya ve Çin gibi dünyanın büyük güçlerinden ikisinin arasında bir coğrafyada bulunan ve Rusya Federasyonu'nun dış politika öncelikleri arasında yer alan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Rus Avrasyacılığındaki yeri ve öneminin siyasi ekonomik ve toplumsal yönleriyle ele alınarak açıklanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya, Avrasyacılık Rusya, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri.

**DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND
INTERNATIONAL RELATIONS
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**THE ROLE AND IMPORTANCE OF RUSSIA'S
CENTRAL ASIAN COUNTRIES IN EUROPEAN
APPROACH**

Meram TAKAR

Supervisor : Asst. Prof. Dr. Osman AĞIR
Year : 2018 , Pages: 115 + VIII
Jury : Asst. Prof. Dr. Osman AĞIR (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. Fikret BİRDİŞLİ (Member)
: Asst. Prof. Dr. Abdullah TORUN (Member)

In the past, the two regions have become a competitive state for large states due to their natural resources and their strategic location. The first is the Middle East, the other is Central Asia. Central Asia first came to the fore in the 19th century when British-Russian competition in military methods was used. This competition ended in the event that both powers identified Afghanistan as a buffer zone. In later periods, Central Asia was first under the control of the Russian Tsarist and then the Soviet Union. In 1991, the states that won new independence with the removal of the legitimate existence of the USSR, attracted the attention of the world public opinion. Central Asia, where the historic silk road passes and has a significant portion of the world's oil and natural gas reserves, has become a new area of struggle for hegemon states such as Russia and the United States in this period. After the disintegration of the USSR, Russia took its place on the world stage as an important power center to be considered as a result of its geo-strategic position, historical and cultural accumulation. Russia, located at a crossroads of civilizations as Asian and European power, thinks that the only way to reach a global position again is through the resurrection of Eurasian geopolitics. Eurasianism is seen not only as Russia's, but as the indispensable strategy of the rise of the Eurasian powers against the Atlantic-oriented Western alliance.

This study deals with the Eurasian policy of Russia towards the Central Asian Turkic republics in the face of changing international conditions in the post-Cold War era and explains the relations of Russia with the Central Asian Turkic republics in the post-Cold War era, taking into account the ethnic, economic and political elements of the region.

Keywords: Eurasian, Eurasian Russia, Central Asian Turkic Republics.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak sunulan bu çalışma, Rusya'nın Avrasyacılık yaklaşımı konusuna farklı bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle farklı disiplinlerden yararlanılarak geniş bir alanda tarama yapılmış ve bulgular diyalektik bir yaklaşımla irdelenmiştir.

Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne karşı izlediği Avrasyacılık yaklaşımı, kronolojik sıralamadan öte tarihi arka plan çerçevesinde aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışma hazırlanırken sadece Türkiye'den değil, Moskova'dan da Orta Asya'ya bakmanın faydalı olacağı düşüncesinden hareketle Rusça ve İngilizce kaynak kullanımına özen gösterilmiştir. Rusya'nın Avrasyacılık politikası üzerinden Orta Asya bölgesine yaklaşımı temel kaynaklar çerçevesinde ele alınıp analiz edilmiş ve tasnifler yapılmıştır. Bolşevik baskıları yüzünden Avrupa'da muhaceret şartlarında yaşayan Rus entelektüellerinin gerek 1920'lerde oluşturdukları Avrasyacılık akımının, gerekse 1991 sonrası dönemde post-Sovyet Rusya'da bu düşüncenin devamı niteliğindeki Yeni Avrasyacı fikir yelpazesinin bir tablosu çizilmektedir. Avrasyacılığın, Rusya siyasetindeki karar vericilerin zihniyet dünyalarını ve icraatlarını besleyen/etkileyen noktalarından bahsedilmektedir. Ayrıca, Rusya'nın bölgedeki cumhuriyetlere ilişkin dış politika hedeflerini gerçekleştirmesi için oluşturduğu bölgesel örgütlere değinilmiştir. Rusya'nın 1920'li yıllarda ortaya çıkan ve 1991 yılında politik anlamda var olan Avrasyacılık yaklaşımı içerisinde Orta Asya politikası çeşitli açılardan incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma sırasında öğrenilen en önemli şey bir konuya her zaman aynı açılardan ve herkesin baktığı biçimde bakarak farklı sonuçlara ulaşmayı beklemenin hiçbir faydasının olmadığıdır. O nedenle farklı yazarların görüşlerinden yararlanarak hazırlanan bu tez eklektik bir düşünceden ziyade, sentezdir. Kaynakçada farklı düşünceleri temsil eden yazarların varlığını bu açıdan değerlendirmek lazımdır.

Eğitim, sonu olmayan bir yolculuktur. Bu sonsuz yolculukta her zaman maddi ve manevi desteğe ihtiyaç duyarsınız. Tüm hayatım boyunca, eğitimi hayatımın ön planında tutmam konusunda desteklerini benden hiç esirgemeyen ve her zaman yanımda olduklarını bildiğim annem ile babam Aysun ve Baharettin TAKAR, kardeşlerim ve nişanlım Fatih TATLI'nın bu süreçte olan katkılarından söz etmeden geçemeyeceğim. Her şeyi onlar için yapmakla kalmadım yine her şeyi onların sayesinde başardım. Özellikle yükseköğrenimim boyunca benim en büyük destekçim olan, her zaman bana inanarak beni dinleyen, maddi ve manevi her konuda destekleyen babama yüksek lisans tezimi ithaf etmek benim için büyük bir mutluluk ve vefa borcudur.

Vefa borcundan söz ederken bu konuda en büyük borcumun Yüksek Lisans eğitimim boyunca beraber çalıştığım Yrd. Doç. Dr. Osman AĞIR'a olduğunu söylemeliyim. Çünkü her yönüyle iyi bir akademisyen olmam için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamakla kalmayıp sabırla hatalarımı düzeltmekten yorulmadı. Çalıştığım alanda dar bir sokaktan geniş bir caddeye çıkmamdaki en büyük katkı onundur.

Yine eğitimim boyunca, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde bana emeği geçen hocalarımdan Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet TUNÇ herkese olduğu gibi bana da yakın ilgi ve anlayış göstererek, büyük bir alçak gönüllülikle yaptığım her şeyi takdir etmişler ve akademik hayata olan ilgimi canlı tutmuşlardır. Bu bağlamda kendilerini her zaman hatırlayacağımı burada ifade etmek isterim. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde bana ders veren tüm hocalarıma, Bölümümüzün ve Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün idari personeline katkı ve yardımlarından dolayı buradan teşekkürü borç bilirim.

Meram TAKAR
Mart 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
HARİTALAR LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
1. GİRİŞ.....	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	3
3. RUSYA FEDERASYONU HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	10
3.1. Tarihçesi.....	10
3.2. Coğrafi konumu, Yüzölçümü ve İklimi.....	11
3.3. Demografik Yapısı.....	13
3.4. Siyasi ve İdari Yapısı.....	14
3.5. Ekonomik Yapısı.....	15
4. AVRASYA VE AVRASYACILIK.....	16
4.1. Avrasya.....	16
4.1.1. Coğrafi Olarak Avrasya.....	16
4.1.2. Jeopolitik Olarak Avrasya.....	17
4.2. Avrasyacılık.....	19
5. ORTA ASYA VE ORTA ASYA ÜLKELERİ.....	21
5.1. Orta Asya.....	21
5.2. Orta Asya Ülkeleri.....	23
5.2.1. Kazakistan.....	24
5.2.1.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi.....	24
5.2.1.2. Siyasi ve İdari Yapısı.....	25
5.2.1.3. Demografik Yapısı.....	26
5.2.1.4. Ekonomik Yapısı.....	27
5.2.2. Kırgızistan.....	27
5.2.2.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi.....	27
5.2.2.2. Siyasi ve İdari Yapısı.....	29
5.2.2.3. Demografik Yapısı.....	30
5.2.2.4. Ekonomik Yapısı.....	31
5.2.3. Tacikistan.....	32
5.2.3.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi.....	32
5.2.3.2. Siyasi ve İdari Yapısı.....	33
5.2.3.3. Demografik Yapısı.....	35
5.2.3.4. Ekonomik Yapısı.....	35
5.2.4. Özbekistan.....	35
5.2.4.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi.....	36
5.2.4.2. Siyasi ve İdari Yapısı.....	37
5.2.4.3. Demografik Yapısı.....	38
5.2.4.4. Ekonomik Yapısı.....	39
5.2.5. Türkmenistan.....	39
5.2.5.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi.....	39
5.2.5.2. Siyasi ve İdari Yapısı.....	41

5.2.5.3. Demografik Yapısı.....	42
5.2.5.4. Ekonomik Yapısı.....	42
6. RUSYA'DAKİ FİKİR AKIMLARI.....	44
6.1.Batıcılık	44
6.2.Slavofilizm	47
6.3.Rus Avrasyacılığı.....	49
6.3.1. Klasik Avrasyacılık.....	49
6.3.2. Neo- Avrasyacılık.....	52
6.3.3. Rusya'nın Avrasyacılık Projesi Bağlamında Oluşturulan Bölgesel Örgütler.....	56
6.3.3.1. Bağımsız Devletler Topluluğu.....	56
6.3.3.2. Avrasya Ekonomik Birliği.....	59
6.3.3.3. Şangay İş Birliği Örgütü.....	62
6.3.3.4. Kolektik Güvenlik Anlaşması Örgütü.....	67
6.3.3.5. Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü.....	69
7. RUSYA'NIN AVRASYACILIK YAKLAŞIMINDA ORTA ASYA ÜLKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ.....	72
7.1.Jeopolitik Açıdan Önemi.....	72
7.2.Ekonomik Açıdan Önemi.....	76
7.3.Siyasi Açıdan Önemi	79
7.4. Toplumsal açıdan Önemi.....	83
7.5. Rusya'nın Avrasyacılık Yaklaşımında Orta Asya Ülkelerinin Yeri ve Önemi Dair Genel Değerlendirme	85
8. SONUÇ VE TARTIŞMA.....	94
KAYNAKLAR	98
ÖZ GEÇMİŞ	

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1 : Rusya'nın Coğrafi Konumu	12
Şekil 5.1 : Dünya Muvazenesinde Orta Asya Bölgesi.....	21
Şekil 5.2 : Orta Asya Ülkeleri.....	23
Şekil 5.2.1 : Kazakistan'ın Coğrafi Konumu.....	25
Şekil 5.2.2.1: Kırgızistan'ın Coğrafi Konumu.....	28
Şekil 5.2.3.1: Tacikistan'ın Coğrafi Konumu.....	33
Şekil 5.2.4.1: Özbekistan'ın Coğrafi Konumu.....	36
Şekil 5.2.5.1: Türkmenistan'ın Coğrafi Konumu	40
Şekil 7.1 : Orta Asya.....	75

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
FSB	: Federal Güvenlik Servisi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KİÖ	: Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İş Birliği Örgütü

1.GİRİŞ

Orta Asya, Ortaçağ dünyasının büyük siyasî teşekküllerini oluşturan ve bu coğrafyada kurulan imparatorluklarla müessir bir güç olan, bugün Avrupa, Ortadoğu ve Avrasya'nın etnik, kültürel, siyasî ve dinî çehresinin şekillenmesinde rol oynayan tarihin mühim merkezlerinden biridir (Golden, 2014: 13). Kadim dinlerin ve medeniyetlerin doğduğu ve geliştiği bir mekân olarak Orta Asya tarih boyunca dünyanın en önemli bölgesi olma özelliği taşımıştır. Bu bölge Avrasyalı toplumların kıtasal bir kültür oluşturmalarını sağlamış ve bu mekân sahip olduğu değerlerle birlikte dünyanın en güçlü siyasî ve kültürel yapılarının ortaya çıktığı bölge olmuştur. Uygarlık tarihi burada yazılmış, dünyaya şekil veren jeopolitik mücadeleler yürütülmüş ve günümüzde de büyük mücadelelerin yapı taşları bu bölgede vücut bulmuştur (Tsygankov, 1998: 316-317). En büyük kara imparatorluklarının bu bölgede kurulup dünyaya yayıldığı düşünüldüğünde Orta Asya'yı dünya hâkimiyetinin merkezine (heartland) koyan "kara hâkimiyeti" teorisi; dünyanın en büyük deniz gücü olan Britanya İmparatorluğu'nun bu bölgeye nüfuz etmek için yoğun bir mücadele vermiş olmasından hareketle yine Orta Asya'yı dünya hâkimiyetinin en kilit bölgelerinden biri olarak gören "deniz hâkimiyeti" teorisi ve bilhassa son dönemde daha fazla değer kazanan ve enerji kaynakları bakımından Orta Asya'nın kontrol edilmesini Amerikan menfaatleri bakımından (rimland) zaruri gören "kenar kuşak" teorisi açısından Orta Asya dünyanın en önemli bölgelerinden birisidir (Kafkasyalı, 2012: 17).

Tarihi ipek yolu olarak da bilinen bölge, Avrupa ile Pasifik arasında ticaret bağlantısını sağlarken bir taraftan da Arap, Asya ve Avrupa uygarlıkları arasındaki ekonomik ve ticari bağlantıyı kurmaktadır (Arı, 2010: 13). Sovyetler Birliği'nin dağılması hem dünyadaki dengelerin değişmesine hem de var olan düzene göre ortaya çıkmış olan jeo-stratejik yapının çökmesine neden olmuştur. Bu değişen dengeler ülkelerde yeni jeo-stratejilerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. 1991'de bağımsızlığına kavuşan beş Asya ülkesi olan Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan, bir kültür ve yaşam biçimini bu coğrafyada paylaşmaktadırlar (Grundy, 2002: 17). Bölgenin zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olması hegemon devletlerin ilgisini çekmiştir. Bağımsızlığını ilan eden ülkeler kendi coğrafyalarında yoğun uluslararası rekabete maruz kalmışlardır. Yoğun rekabet, bölgenin petrol ve doğal gaz kaynaklarına ulaşmak, bölgede nüfuz sahibi olmak isteyen hegemon güçlere sahip devletler arasında yaşanmıştır (Sergunin, 2000). Bu yaşanan durum bölge ülkelerinde güvenlik sorununa yol açmış ve ülkelerde istikrarsızlığa zemin hazırlamıştır. Orta Asya'nın coğrafi merkezi olması ve zengin enerji kaynaklarını bünyesinde barındırmasından dolayı, yaşanacak herhangi bir istikrarsızlık, kıtanın bütününde istikrarı ve güvenliği tehdit edebilecek niteliktedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkması sonucunda dünyanın siyasî, ekonomik, kültürel ve stratejik düzeninin nasıl şekil alacağı çeşitli teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Sovyet rejiminin çöküşü, Sovyet sonrası dünyada yeni alternatifler ortaya çıkarmıştır. Kurucu düşünce sistemleri, genel anlamda ülke toplumlarının sosyo-psikolojik düzensizlik gösterdiği dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde toplumların karşı karşıya kaldığı kaotik ortamlardan sağlıklı toplum düzenlerine geçiş ile ilgili politikalar, projeler üretilmiş ve tüm izlenen yollar kavramsal, teorik çerçevede gerçekleştirilmektedir (Karabayram, 2007: 330). Bölgenin en güçlü aktörü olan Rusya Federasyonu, bölge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuştukları Aralık 1991'den itibaren Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini artırmış ve bölgede çeşitli politikalar yürütmüştür (Onay, 2002: 1). Bu bağlamda, Rus düşünürlerce 1920'lerde ortaya çıkmış, sistematize edilmiş ve 1990'lı yıllarda yeniden şekillendirilmiş ve önemini artırmış olan Avrasyacılık politikası, Rusya'nın SSCB'nin yıkılmasından sonra Avrasya coğrafyasında karşılaştığı sorunları çözecek, Rusya'nın parçalanmış/bölünük medeniyetsel kimliğini yeniden kuşatıcı bir biçimde yorumlayacak mahiyette kavramsal ve teorik düzlemler sunan bir düşünce sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Avrasya Fikri, insanlığın siyasî, ideolojik, etnik ve dini tarihinin temel bir

revizyonunu temsil etmektedir. Avrasya Fikri çok aktif bir dinamik süreci yansıtmaktadır (Petersen, 2011: 22). Tarihsel olarak, ilk Avrasyacı kuramlar, 20. yüzyılın başında Rus düşünürleri arasında ortaya çıkmıştır. Avrasyacılık ideolojisi Orta Asya coğrafyasını yeniden yorumlayan, bölgenin medeniyetsel kimliğini tanımlayan, farklı boyutlu, çok yönlü ideolojidir ve bir dünya görüşüdür. Avrasyacılık fikriyatı, Rusya ve çevresini bir bütün şeklinde ele almış ve coğrafi, tarihi, sosyo-ekonomik karakterlere sahip Orta Asya medeniyeti olarak düşünmektedir (Silvius, 2014: 50-51). Avrasyacılığın genellikle, Rusya hakkında kişisel düşüncelerle değil, Rus çıkarlarının metodolojik ve objektif bir analizi olan bir bilim olduğu iddia edilmiştir. Rusya'nın Avrasya bölgesine yönelmesi genel anlamda tarihi, geleneksel ve ulusal çıkarlarıyla ilişkilidir. Avrasya coğrafyası, Rusya'nın geleneksel emperyal ulusal kimliğini beslemesi ve uluslararası alanda prestij unsuru olması açısından bağlarını koparamayacağı bir bölgedir (Yılmaz, 2013).

Orta Asya, sahip olduğu doğal kaynakları ve dünyanın önemli güç merkezi konumunda olan Çin, Rusya ve Hindistan arasında tampon bölge olması nedeniyle Rusya açısından stratejik öneme sahiptir. Rusya Federasyonu, ABD'nin hegemonyasına karşı Orta Asya'da tek rakibi olan Çin ile işbirliği yapmaktadır. Tek kutuplu dünya düzenini hiçbir zaman kabullenmeyen Rusya Federasyonu post-Sovyet coğrafyasında etkinliğini artırmakta ve retorik de olsa süper güç konumunu devam ettirebilmek amacıyla Orta Asya bölgesini etki alanında tutmak istemektedir. Bu denenceler ekseninde gerçekleşen çalışmada genel olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Orta Asya'nın (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan) Rusya için önemine değinilerek bu bölge için uygulanan Avrasyacılık politikası ele alınacaktır. Rusya Federasyonu hakkında genel bilgiler başlıklı birinci bölümde, dünyanın en önemli ülkelerinden birisi olan Rusya'nın tarihi, yüzölçümü, coğrafi konumu, doğal kaynakları, demografik ve ekonomik yapısı anlatılacaktır. İkinci bölümde, Avrasya bölgesinin coğrafi ve jeopolitik önemine değinilecektir. Bu coğrafyada şekillenen ve ortaya çıkan Avrasyacılık poitikasının var oluşundan bahsedilecektir. Üçüncü bölüm, Avrasya bölgesini oluşturan ve merkezinde yer alan ülke profillerini kapsayacaktır. Daha sonrasında Rusya'da oluşan temel fikir akımlarına değinilerek, Avrasyacılık fikriyatının oluşmasındaki aşamalara değinilecektir. Çalışmanın son bölümünde Rusya'nın Avrasyacılık yaklaşımında Orta Asya ülkelerinin jeopolitik, toplumsal, siyasal ve ekonomik önemine dikkat çekilecek ve Rusya'nın Orta Asya'daki var oluşunun temel nedenleri ele alınacaktır.

Bu araştırmada tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma hazırlanırken kitap, makale, internet kaynakları, dergi vb. yazılı kaynaklardan yararlanılmış olup; bilgi işleme aracı olarak Sosyal Bilimler'de kullanılan nitel bilgi işleme yöntemi esas alınmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Bu tez kapsamında yapılan literatür taramasında, çoğunluğu yabancı olmak üzere yüzün üzerinde kitap ve makaleye erişim sağlanmıştır. Fakat bu kaynakların tamamına bu bölümde yer vermek mümkün olmadığından, konuyla doğrudan ilintili olan kaynaklar seçilmiştir. Bu bölümde Avrasya terimi, Avrasyacılık İdeolojisi, Avrasyacılık İdeolojisinin Rusya’da şekillenmesi temelindeki yansımalar ve Orta Asya Ülkelerinde Avrasyacılık ideolojisi gelişimi üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Ayrıca bu konular hakkında yapılan tez çalışmaları da incelenmiştir. Bu bölüm, içeriğinin anlaşılır olması bakımından tasniflenerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Avrasya, Avrasyacılık, Rus Avrasyacılık İdeolojisi ve Rusya’nın Orta Asya ülkelerine yaklaşımı üzerine yapılmış çalışmalar:

Zbigniew Brzezinski’nin (1997) “The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives” başlıklı kitabında Amerika’nın “dünyadaki istisnai konumunu korumak için küresel stratejisi ne olmalıdır?” sorusuna cevap aranmaktadır. Büyük Satranç Tahtası, Brzezinski’nin yirmi birinci yüzyıldaki Amerikan üstünlüğü için cesur ve tahrik edici jeostratejik vizyonunu anlatmaktadır. Analizinin merkezi, dünya nüfusunun, doğal kaynaklarının ve ekonomik faaliyetin en büyük bölümüne ev sahipliği yapan Avrasya toprakları üzerindeki gücün kullanılmasıdır. Avrasya yaklaşık olarak beş yüz yıl önce, kıtaların siyasi olarak etkileşimde bulunmaya başlamasıyla birlikte, dünya iktidarının merkezi olmuştur. Avrasya, küresel üstünlük mücadelesinin oynandığı satranç tahtasıdır ve bu mücadele jeostratejiyi, yani jeopolitik çıkarların stratejik idaresini de içerdiğini eserinde belirtmiştir. Brzezinski, Avrupa, Rusya, Orta Asya ve Doğu Asya’daki Avrasya’nın dört kritik bölgesini Büyük Satranç Tahtası’nın kalbi olarak ifade etmiş ve bu bölgenin Amerika’ya kazandırdığı her alanı analiz etmiştir. Amerika, Avrasya bölgesinde hâkimiyetini ve gücünü uzun süre koruyabilir mi ve bu bölgeyi hangi maksatlarla kullanabilir?” sorusu ile karşılaşılmıştır. Amerikan siyasetinin mutlak hedefinin, uzun vadeli eğilimleri ve insanlığın temel çıkarlarını korumada tam anlamıyla katılımcı olması, küresel ortaklığı biçimlendirmek için müşfik ve ileri görüşlü olması gerektiği vurgulanmıştır. Eserde, Soğuk Savaş sonrası Amerika’nın Avrasya bölgesinde muktedir olduğu vurgulanmış dolayısıyla Amerika’ya meydan okuyabilecek Avrasyalı bir rakibin ortaya çıkmayacağı belirtilmiştir. Sovyetler Birliği’nin yıkılması dünyada yeni rekabet ve yeni ilişkiler yaratmıştır ve Brzezinski eserinde yeni jeopolitik gerçeklerin stratejik sonuçlarını haritalandırmaktadır. Brzezinski’nin şaşırtıcı ve orijinal sonuçları, Amerika’nın yaşamsal çıkarlarının yeni ve çekici bir vizyonuna zemin hazırlamıştır.

Lasha Tchantouridze (2001) “Eurasianism: In Search of Russia’s Political Identity: A Review Essay” isimli makalesinde Avrasyalılar hakkında netleşmesi gereken yanlış algılamalar ve yanlış varsayımlar olduğunu ileri sürmüş ve bu yaklaşımlar çalışmanın temel eksenini oluşturmuştur. Avrasyacılığın, yeni bir din ya da bir tür gizli grup olarak geliştirilmediğini söylemiştir. Avrasyalılar için bunun söz konusu olmadığını ve Ortodoks Hristiyanlığa dayanan sağlam dini inançlara sahip olduklarını belirtmiştir. Avrasyacılığın politik bir yaklaşım olduğunu ifade etmiş ve politik yaklaşımın mekân üzerinde şekillenmesinden bahsetmiştir. Avrasyalı düşünürlerin Batı karşıtı bir siyasi hareket oluşturmadığını ve bunun yerine, Batı Avrupa siyasal mirasının bazı yönlerini, yani etnik merkezlilik, rasyonalizm ve ilerlemeye bağlılığı eleştirdiklerini dile getirmiştir. Avrasyalıların Bolşevik devrimine karşı da somut bir tutumu olduğuna dikkat çekmiş: Anti-Bolşevik olduklarını ve şiddet yollarını kınamış olmalarına rağmen, devrimin tarihsel önemini kabul ettiklerini ifade etmiştir. Dünyanın siyasal-ekonomik birimlerinin bulunduğu ortamda, Rusya, Avrasya’yı kendi kendine yeterliliğin bir parçası olarak görmüş ve bu bölgeyi siyasi kaderin kaptırımları tarafından değil sona eren bölgelerin bileşimi olarak algılamıştır.

John J. Hamre’nin (2001) “The Geostrategic Triad” başlıklı kitabında Yirminci yüzyılın başlarındaki küresel istikrar, Birleşik Devletlerin, Çin, Avrupa ve Rusya ile olan ilişkilerini “jeostratejik üçlü” Zbigniew Brzezinski’ye göre nasıl ele alacağı ile

koşullandırılmaktadır. Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nin "Avrasya güç üçgenini" yönetmek için iyi tanımlanmış bir stratejiye ihtiyacı vardır. ABD'nin Avrasyacılık politikasına dikkat çekmiş ve Avrasya coğrafyasındaki yönelimini değerlendirmiştir. Bu kitap, ABD'nin kapsamlı bir jeostratejik yol haritası çıkarmasını sağlamaktadır.

Mark Bassin'in 2003 yılında yayınlanan, "Classical Eurasianism and the Geopolitics of Russian Identity" isimli makalesinde, ünlü Avrasya düşünürü olan Nikolay Sergeyevich Trubetskoi'nin olağan dışı milliyetçi kavramını analiz etmektedir. Bassin, Trubetskoi'nin fikirlerine, temsilcisi olduğu Rus milliyetçiliği düşüncesinin mirasını karakterize eden bir paradoksla yaklaşmıştır. Trubetskoi, Rusya'yı sömürge dünyasıyla ilişkilendirdiğini ve doğal olarak Rus etnik milliyetçiliğinin iddialarını sınırlayan "Pan-Avrasya" milliyetçiliği sloganıyla konuştuğunu varsaymaktadır. Bassin'e göre, Trubetskoi'nin Rus milliyetçi geleneğiyle olan yıkımını ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgecilik ve kendi kaderini tayin hakkına sadık kalarak anlamının mümkün olabileceğini söylemiştir. Rusya'yı ortak bir Avrasya kültürünün birleştiği sömürge bir ülke olarak ilan eden Trubetskoi, Rus emperyal devletinin bütünlüğünü korumaya çalıştığını iddia etmiştir. Ayrıca, Petrine'nin Rusya'yı 'Avrupalılaştırma' projesini kategorik olarak reddettiğini ve ülkenin kaderinin ancak Avrupa kardeşliğinin bir parçası olarak gerçekleştirilebileceğine ilişkin inancın, olumsuz etkilerden başka hiçbir şey ifade etmediğini dile getirmiştir. Yazar, Trubetskoi'nin, bu empoze edilen fiziki coğrafi "gerçek" te olumlu bir mana oluşturan ilk Rus milliyetçisi olmadığını dile getirmiş, Avrasyacılık fikrini daha fazla vurguladığını belirtmiştir. Tarih boyunca, Avrasya kıtasının, Avrupa ve Asya unsurlarını özümseyen ve harmanlayan, onları süreç içinde homojen bir sentez haline dönüştüren, farklı bir medeniyetin ve kültürün oluşması ve geliştirilmesi için bir arena olarak hizmet ettiğini iddia etmiştir. Bu özellikte başka bir kıtanın olmadığına dikkat çekmiştir. Avrasya bölgesini, Orta Asya'nın Türk nüfusunun oluşturduğu derin bir etnografik çeşitlilik alanı olarak göstermiş ve bu bölgede oluşan temel Avrasyacılık yaklaşımının gerekliliği üzerinde durmuştur.

Salman Keliev tarafından 2005 yılında hazırlanan "Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Avrasya Politikası" başlıklı tezi, Rusya'da yeni dış siyaset arayışları açısından farklı akımlar arasında büyük tartışmalara neden olmuştur. Bütün bu tartışmaların içinde Rus yönetimi, bir yandan BDT bünyesinde entegrasyon çalışmalarını yürütürken, öte yandan Uzakdoğu ve Ortadoğu gibi bölgelerde Rus etkinliğini sağlamaya ve artırmaya yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Rusya, söz konusu bölgelere yönelik böyle bir siyaset izlemeye çalışırken, bir yandan bölge ülkeleriyle, öte yandan Batı ülkeleri ile birtakım anlaşmazlıklar da yaşamıştır. Yazar çalışmada, Rus dış siyasetinin genel yönelimlerini, dış politika üretimindeki teorik tartışmaları ve uygulamaları, Rus dış siyasetinin karşı karşıya olduğu genel sorunları ele almayı ve değerlendirmeyi amaçlamıştır.

Paradorn Rangsimaporn'in 2006 yılında yayınlanan "Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia's Role in East Asia" başlıklı makalesinde, ilk olarak, Rusya'nın on dokuzuncu yüzyılın sonlarından başlayarak Doğu Asya politikasıyla olan ilişkisi incelenmektedir. Bu politika Doğu Asya'daki Rusya'nın rolü olarak görülmektedir. Makale daha sonra Avrasyacılık kavramına dikkat çekmiş ve bu terimin Rusya'da şekillenişinden bahsetmiştir. Bu makalede Yeltsin'den Putin'e Rusya'nın Doğu Asya politikasına ilişkin Avrasyacılık kavramı ele alınmaktadır. Dış Asya'daki siyaset söyleminde Rusya'nın Avrasya kimliğinin üç ana yorumuna yer verilmiştir: Pragmatik Avrasyacılık, Neo-Avrasyacılık ve Medeniyetler Arası Avrasyacılık. Her yorum Avrasyacılığın farklı yönlerini farklı politika etkileri ile vurgulamaktadır. Bununla birlikte, hepsi, Rusya'nın Büyük Güç statüsünü haklı kılmak ve Doğu Asya'da onun için daha büyük bir rol oynamak için kullanılan araçsal bir özelliği paylaşmaktadırlar. Dahası, Putin yönetimi tarafından özellikle enerji ve ulaşım bağlantıları üzerinde vurgulanmakta olan, Rusya'nın Avrasya kimliğinin pragmatik ve jeo-ekonomik yönünün önemine dikkat çekilmiştir.

Bariş Adıbelli (2006) "Büyük Avrasya Projesi- ABD, Rusya ve Çin Varolma Mücadelesi" isimli kitabında Avrasya coğrafyasında yaşanan güç mücadelesini ve

gelişmeleri kronolojik bir çerçeve içerisinde ele almıştır. ABD, Çin, Rusya, Pakistan, İran ve Hindistan'ın küresel ve bölgesel gelişmelere verdikleri tepki ve politikalar incelenmiştir. Orta Asya bölgesine dikkat çekmiş ve bu bölgede hegemon devletlerin mücadelesinden bahsetmiştir. ABD'nin Büyük Orta Doğu projesini gündeme getirmesinden sonra Rusya-Çin ikilisinden de yeni politik açılımlar gelmiş, son dönemde hiç görülmediği kadar bu üç küresel güç arasında adı konmamış büyük bir mücadele yaşanmıştır. ABD, Rusya ve Çin'in Avrasya'yı yeni yayılma alanları olarak görmeleri, bu üç gücü karşı karşıya getirmiştir. İsimleri ne olursa olsun bütün projelerin aslında ortak amacı, adı ve varmak istediği nokta Avrasya ve onun zenginliklerini ele geçirmek, bir başka deyişle Büyük Avrasya projesidir. Bu proje, ABD, Rusya ve Çin'in bugün ve gelecekte var olma çabasının da bir başka adıdır. Özellikle Avrasya coğrafyasında yaşanan gelişmeleri ele almış ve bu bölgedeki devletler üzerine yoğunlaşmıştır.

Vugar Imanov, 2007 yılında "Rusya'nın Medeniyetsel Kimlik İnşası Olarak Avrasyacılık" başlıklı doktora tezini yazmıştır. Derin kökleri ve etkili söylemleri olan Avrasyacılık fikriyatını gerek hareketin doğuşu ve tarih içindeki seyri, gerekse içerdiği tez ve kavramların açıklanması gibi düzlemlerde bir bütün olarak ele alınmıştır. Temel metinlerden hareketle bir yandan Rus entelektüellerince oluşturulan Avrasyacılık akımını anlamaya çalışmak, bunun muhtelif fikrî köşe taşlarını tespit etmek, akımın ve Avrasyacı fikirlerin tarih içindeki seyrini gözlemlemek, bu hareketin klasik ve yeni dönemdeki temsilcilerinden ve onların düşüncelerinden sistemli bir şekilde bahsetmek, bu fikirlerin günümüz Rusya'nın iç ve dış siyasetindeki karar alıcıların zihniyet yapılarını ve politik uygulamalarını etkileyen yönlerini kısaca gözden geçirmek; diğer yandan da Türkiye'de 1991 sonrası dönemde 'Avrasya' kavramını kullanan çok farklı kesimlerdeki aydınların fikirlerini belli bir sistematik çerçevesinde sunmak ve bunları tasnif ettikten sonra Rusya'daki Avrasyacılık fikriyatı ile mukayeseli içeriği sunmaktadır.

Dmitry Shlapentokh (2007) "Russia Between East and West: Scholarly Debates on Eurasianism" başlıklı kitabında Rus tarihinin büyük bölümünde, Rus entelektüellerinin zihnine Rusların kim olduğuna ilişkin iki görüş hakim olduğunu dile getirmiştir. Batılılar, Rusya'nın Batı'nın bir parçası olduğunu ve Slavofiller Rusya'yı Slav uygarlığının bir parçası olarak gördüklerini açıklamıştır. Günümüzde, Rusya'yı geniş bir uygarlık bağlamında kabul etmiş ve paradigma olarak çıkan Avrasyacılık'a dikkat çekmiştir. Yazar, son zamanlarda Rusya'nın varoluşunu çok ırklı bir devlet olarak ortaya koyan ideolojik gerekçelendirmeyi sağlayabilen tek geçerli doktrin haline geldiğini söylemiştir. Avrasyalılar, Rusya'nın kendi başına bir medeniyet olduğunu, çoğunlukla Türk kökenli ve Slavcı olmayan eşsiz bir harman olduğunu iddia etmiştir. Bugünkü Rusya'daki önemli ideolojik eğilimlerden biri olan Avrasyacılık, 1920'lerde Rus göçmenlerin kökeni ile uzun bir geçmişe sahip olduğunu söylemiştir. Avrasyacılığı geniş bir bağlamda açıklayan bu kitap Avrasyacılığın köklerini açıklamakta ve Avrasyacılığın temel felsefi paradigmalarına dayanmaktadır. Avrasyacılığı Polonya ve Türk düşüncesinin gelişimi bağlamında değerlendirmiştir.

Marlene Laruelle (2008) "Russian Eurasianism An Ideology of Empire" başlıklı kitabında "Avrasyacılık" ve "Avrasya" terimlerinin, 1991'den bu yana Sovyet sonrası siyasi ve entelektüel sahnelerde tekrar ortaya çıktığını dile getirmiştir. Bu Eur-asianist terminoloji, Rusya'nın ve "marjlarının" Avrupa ile Asya arasında ikili veya orta vasıflı bir konumda olduğunu, bunların belirli özelliklerinin kültürleri Slav ve Türk-Müslüman halkların kaynaşmasından doğan bir "karışım" ve Rusya'nın Asya'daki özelliklerini özellikle vurgulaması gerektiğini söylemiştir. Avrasyacılık doktrinleri ve kavramları pek bilinmiyor; terimin kendisi, genellikle tanımlamak için çok farklı olan tarihsel ve çağdaş düşünce akımlarını ifade ettiği vurgulanmıştır. Bu çeşitlilik anlamıyla Avrasyacılık Rusya'daki bir olgu mudur, daha genel bir şekilde Sovyet sonrasında mı ortaya çıkmıştır yoksa Batı-Doğu'nun sonundan bu yana tüm kıtalarda süpürülmekte olan kültürel köktendinciliğin genel dalgalanmasının bir parçası mıdır?, gibi sorulara cevap aranmıştır.

Alp Yüce Kavas tarafından 2008 yılında hazırlanan "L'eurasisme moderne en Russie postsoviétique et les guerres Tchetchenes" başlıklı tezi, Sovyet sonrası Rusya'da

Yeni Avrasyacılık akımını ve Çeçen Sorunu'na bağlı olarak ortaya çıkan savaşları içermektedir. Bu çalışmada öncelikle SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'da ortaya çıkan pek çok siyasi akımdan biri olan Modern Avrasyacılığın tarihsel ve kuramsal incelemesini yapmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında, yaşadığımız yüzyılın güncel uluslararası ilişkiler konularından birisi olmayı sürdüren Çeçen Sorunu'nun Yeni Avrasyacı tezler dikkate alınarak yeniden incelenmesi ve bu yolla Rusya Federasyonu'nun bu soruna yaklaşımının, mevcut uluslararası konjonktür de dikkate alınarak, kendi bölgesel ve hatta küresel konumunu belirlemeye çalışılmıştır.

Ömer Göksel İşyar'ın "Avrasya ve Avrasyacılık" başlıklı kitabı 2009 yılında basılmıştır. Kitapta, Avrasya coğrafyasının, Batının gözünde dünya politikasının önemli yön verici unsurlarını içinde barındıran büyük bir bölge olduğuna dikkat çekilmiştir. Avrasya'ya bizzat bu ülkenin içinden bakanlar ise, bölgeyi jeopolitik kriterlerle tespit edip değerlendirmenin yerine, bu coğrafyaya daha ziyade, aidiyet hisleriyle sosyo-kültürel bir kompleks olarak bakmışlar ve hatta kendilerini, yakın çevrelerini bu bölgesel kompleksle manevi olarak özdeşleştirmişlerdir. Bu anlamda Rusya için Avrasya, ideolojik bir bütündür. Bu ideolojinin adı ise, Avrasyacılıktır. Dünyada hemen hemen her devletin kendine has Avrasya stratejisi olduğunu dile getirmiştir. Kitabın temel içeriği 'Avrasya' ve 'Avrasyacılık' kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu temel iki kavramın tarihsel olarak değişimi ve Rusya'daki şekillenışı ve ideolojik yansımaları bakımından ele alınmıştır.

Eldar Ismailov ve Vladimer Papava (2010) "Eurasianism and the Concept of Central Caucasus-Asia, Rethinking Central Eurasia" isimli kitabında SSCB ülkelerini kapsayan bölgenin jeopolitik-ekonomik anlayışının bazı yönlerini betimsel bir yaklaşımla, yani bölgedeki dünyayı ve diğer ülkeleri motive eden çıkarlardan bağımsız olarak yeniden anlatılmaktadır. Orta Avrasya'daki jeopolitik ve jeo-ekonomik sorunlar üzerine yapılan bu çalışma, bölgenin coğrafi ve tarihsel tanımlamaları temel alınarak yapılmaktadır. "Avrasyacılık", "Heartland" ve "Rimland" gibi en popüler jeopolitik teorileri eleştirel bir biçimde incelemektedir. Bu çalışmada yazarlar, Orta Avrasya'nın mevcut jeopolitik ve jeo-ekonomik durumu ile bölgeye ve bölgeye ait bireysel ülkelerin olası yollarının değerlendirilmesi ve görüşlerini paylaşıyorlar. Bilinen teorik yapıların birçoğunu yeniden inceliyorlar ve "Merkezi Kafkasya-Asya" adlı yeni bir kavram sunuyorlar. Bu çalışmada gündeme getirilen birçok sorunun esas itibarıyla tartışmalı olduğunu anlayan yazarlar, konuyla ilgili yapıcı ve kapsamlı bir tartışmayı memnuniyetle karşılamaktadır.

Serdar Örnek tarafından 2010 yılında hazırlanan "Avrasya Doğu Jeopolitik Ekseninde Rusya Politikaları" başlıklı tezde, Rusya ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkiler tarihsel perspektif içinde ele alınmış ve bağımsızlık sonrası ilişkilere etki eden unsurlar tarihsel kökenleriyle birlikte anlatılmaya çalışılmıştır. Rusya'nın söz konusu cumhuriyetlere yönelik dış politikası hem de bu ülkelerin Rusya'ya yönelik dış politikaları incelenmiştir.

Meşdi İsmayilov, 2011 yılında "Türkiye ve Rusya Ekseninde Avrasyacılık" başlıklı doktora tezini yazmıştır. Bu tezin temel amacı, Rus Avrasyacı düşüncüyü Türk Avrasyacılığı ile bir diyalektik içerisinde analiz etmektir. Çünkü her iki düşünce akımı da hem tarihsel temelleri hem de Avrasyacı düşüncenin evrimi üzerinde etkili olan politik-kültürel olaylar bakımından benzerlikler göstermektedir. Bu doğrultuda, düşünce tarihi kapsamında ele alınacak olan Avrasyacı metinler, tarihsel arka planları göz önünde bulundurularak mukayeseli bir yöntemle anlatılmıştır.

Mark Bassin'in (2011) "Eurasianism "Classical" and "Neo": The Lines of Continuity" isimli makalesinde Rusya'nın dış politikasının en önemli unsurlardan birinin Avrasyacılık olduğu belirtilmiştir. Bu terim Sovyet sonrası siyasetin uçucu ideolojik cephaneliğinde bulunan en popüler anahtar kelimelerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, popülerlik mutlaka tutarlılığı artırmaz ve Avrasyacılık için de kesinlikle geçerlidir. Ulusal düzeyde, Evgenii Primakov'dan Gennadii Ziuganov'a ve tabi ki her yerde var olan Aleksandr Dugin'e kadar uzanan önde gelen düşünürler tarafından çok çeşitli Avrasya perspektifleri ve doktrinleri dile getirilmiştir. Bu çeşitli enformasyonların tamamı birbirinden oldukça farklı siyasi bağlamlara uyacak ve temelde farklı politik ve ideolojik gündemleri geliştirecek şekilde hazırlanmıştır. Her

yerde Avrasyacılık, Avrupa ve Asya ilkelerinin benzersiz bir sentezini temsil ettiğini iddia etmektedir. Avrasyacılık dört noktada açıklanabilir: kavramsal çerçevede, coğrafi boyutta, Batı'yı algılama şeklinde ve jeopolitik bağlamdadır. Bu makale, "Avrasya nedir?", "Avrasya nerededir?", "Batı nedir?" ve "Avrasya'nın dünyadaki yeri nerededir?" soruları temelinde Dugin'in yeni Avrasyacılık düşüncesinin, klasik Avrasyacı görüşle karşılaştırmalı bir analizini yapmaktadır.

Aleksander Dugin (2012) "The Fourth Political Theory" başlıklı kitabında dördüncü siyasi teorinin gelişmesinin başlangıcı olarak ilk üç siyasi kuramın gözden geçirilmesi ve yeniden ele alınması yoluyla ortaya çıkan Ulusal Bolşevizm ve Avrasyacılığın yakın ilişkili ideolojileri üzerinde çalışmıştır. Dördüncü Siyaset Teorisi, dogma değildir, tam bir sistem değildir ve Dugin bu teorinin bitmiş bir proje olmadığını dile getirmiştir. Bu teorinin siyasi yaratıcılığa, sezgilerin ve tahminlerin bir ifadesine, yeni koşulların bir analizine ve geçmişin yeniden değerlendirilmesine yönelik olduğuna işaret etmiştir. Dördüncü Siyaset Teorisi, tek bir yazarın eseri olarak değil, geniş bir yelpazede fikir, araştırma, analiz, öneri ve projelerin eğilimi olarak görülmüştür. Dugin, Rusya için Dördüncü Siyaset Teorisi'nin, diğer şeylerin yanı sıra, pratik anlamda çok büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Rus halkının çoğunluğu kendi kimliğini kaybederek küresel topluma entegrasyon yaşadığını söylemiş ve bu politik, ideolojik boşluğu doldurmak için Rusya'nın yeni bir siyasi düşünceye ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Rusya için, liberalizmin, komünizmin ve faşizmin kabul edilmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, Rusya'nın Dördüncü Siyaset Teorisi olan Avrasyacılık fikriyatına ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir.

Tatyana Fetishcheva 2013 yılında "Neo-Eurasianism: Russia's National Idea Or A Dangerous Doctrine For The 21st Century?" başlıklı doktora tezini yazmıştır. Bu tezin temel amacı, (Neo-) Avrasyacılık kavramını ve bunun Rusya'nın politikaları üzerindeki etkisini analiz etmektir. (Neo-) Avrasyacılık, Tezde tartışılan ana konudur. Avrasyacılığın temel fikri, Rusya'nın Batı ile Doğu, Avrupa ve Asya arasında merkezi bir konumda ("Kalp atışı") işleyen belirli bir etnik-coğrafi ve kültür dünyası olmasıdır. Bu kavramın yürüttüğü başlıca sorular, Rusya'nın geleceği, Rusya'nın yerli ve yabancı politikalarının kaderi ve Rusya'nın küresel seviyedeki rolü ve yeri sorularıdır. Tez, Rusya coğrafyasının önemli yönlerine değinmektedir. Tez, Avrasyacılık fikrinin eleştiri teorilerini içermektedir. Eleştirel görüşün asıl görevi, ülkenin ana ideolojisinin seçiminin ne kadar karmaşık olduğunu, Avrasyacılık fikrinin ülkenin ana ideolojisi haline gelmesindeki ana sorunların neler olduğunu göstermektir. Avrasyacılık kavramı neden Rus politikası için uygun değildir? gibi sorulara yanıt aramaktadır. Tez, Avrasyacılık konusundaki tartışmalı fikirleri, Rusya'da uygulanan mevcut politikalar çerçevesinde olası politik konsept veya tehlikeli doktrin olarak ele almaktadır. Avrasyacılık terimi, jeopolitik terimiyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu için, Tez, Rusya'nın küresel haritadaki konumunun jeopolitik önemi bağlamında bu kavramı incelemektedir.

Aleksander Dugin (2014) "Eurasian Mission An Introduction To Neo-Eurasianism" isimli kitabında hem Avrasyacılık hem de neo-Avrasyacılık ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Avrasyacılığın, jeopolitik alana uygulanabilirliğinden bahsetmiş ve bununla ilgili olarak jeopolitik stratejik düşünürlerine dikkat çekmiştir. Rus Avrasya tarihçisi George Vernadsky ve ünlü Rus Avrasya kökenli etnolog Lev Gumilev tarafından geliştirilen Avrasyacılık, Rus tarihi alanında güvenli bir yere sahip olduğunu söylemiştir. Avrasyacılığın, Rusya'daki siyasi durumun, özellikle Putin olgusunun anlaşılması ve Sovyet sonrası uluslararası alanda bir Avrasya Birliği kurma konusundaki doğru politik analizlerinin yapılmasında çok yararlı olabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Avrasyacılık, yerelleştirilmiş projenin ötesinde, tek kutuplu küreselleşmenin ve yeni sömürge Batılılaşmanın alternatifini temsil eden çok kutupluluğu savunduğunu ifade etmiştir.

Ray Silvius'un 2014 yılında yayınlanan "The Russian State, Eurasianism, and Civilisations in the Contemporary Global Political Economy" başlıklı makalesinde küresel politik ekonomiyi (GPE) hayal etmede kültür ve medeniyete ilişkin kavramların ortaya çıkmakta olan önemini ortaya koymuştur. Bazı Rus düşünürlerin ve yetkililerin Amerikan hegemonyasını eleştiren, Rusya'nın devletçi siyasal aygıtını pekiştirmek ve

savunmak için bu kavramları nasıl kullandıklarına ve gerek Rusya’da gerekse yurt içinde ve yurt dışında yürütülen devlet davranışlarına meşruiyet sağlamaya odaklandığını belirtmiştir. Avrasyacılık, medeniyet farkı ve jeopolitik kimlik üzerine Rus tartışmaları 1990’larda yaygın bir şekilde ortaya çıkmış ve Putin döneminde Rus devletinin Avrasya politik ve ekonomik bütünleşme girişimleri ile ilgili söylemleri süzmüştür. Robert Cox’un eserlerinden esinlenen bir yöntem olan dünya emirlerinin tarihsel analizi, önceki dönemlerden türetilmiş ortak öznel fikirlerin çağdaş siyasi projeler için toplumsal ve siyasi aktörler tarafından nasıl seferber edilip değiştirildiğini anlamak için burada istihdam edilmektedir. Rus devletinin organik entelektüelleri, bir zamanlar bütünleşmiş küreselleşme ve Amerikan hegemonyası sorgulanmakta olan bir devredeki devletin onayladığı farklılıkları ifade etmiştir.

Mark Bassin, Sergey Glebov ve Marlene Laruelle (2015) “Between Europe And Asia; The Origins, Theories, And Legacies Of Russian Eurasianism” başlıklı kitabında Avrupa ile Asya arasında, Avrasyacılığın kökenlerini ve gelişimini incelemektedir. Düşünürler, Avrasya’nın varlığını ilan etmesine ve bölgede Avrasyacılık yaklaşımının benimsenmesine dikkat çemişlerdir. Ciltteki makaleler, tarihsel kökenleri, 1920’lerde başlayan hareketin günlerini Sovyet ve Sovyet sonrası dönemlerdeki hareketin öyküsünü irdelemektedir. Yirminci yüzyılda Avrasyacılık konusunda çok yönlü bir açıklama yapan ve hareketin tarih, siyaset, edebiyat veya coğrafya ile entelektüel karmaşalarına dokunmak için yapılan ilk çalışma olan Avrasyacılığın Rusya’ya etkilerini araştırmaktadır. Avrasyacılar, araştırmalarını Rus kültürünün ilkel bir özünü Avrupa’nın savaş öncesi dönem radikalizmiyle harmanlamışlardır. Savaşların yıkılışına ve devrimlerine tepki olarak Batılı bireyciliği ve demokrasiyi reddetmekle birlikte Ortodoks Kilisesi ve Asya kültürünün varlığını kabul ettiğini belirtmiştir. Hareket, Avrupalı olmayan ve Batılı olmayan bir modernliği ifade etmekte ve Rusya’nın sömürge dünyasındaki rolünü vurgulamaya çalışmaktadır. Yazarlar, Avrasyacılığın, savaşlar arası Avrupa’da birçok faşist hareketle benzer olduğunu dile getirmiş ve günümüzde Vladimir Putin’in Rusya’ında milliyetçi seferberlik söyleminin kaynaklarından biri haline geldiğini belirtmiştir. Bu kitap, Avrasyacılık kavramının zengin tarihini ve bugünkü şeklini elde etmek için zamanla nasıl geliştiğini anlatmaktadır. Yazarların asıl amacı, Avrasyacıların kendileri tarafından üretilen anlatıların ötesine geçmek ve ürettikleri çoklu bağlamları yeniden oluşturmaktır. Bu kitap, Avrasya ve Avrasyacılık kavramlarına ait boşluğu doldurmak ve Rusya, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya’daki Avrasyacılıkla ilgili güncel araştırmaları disiplinler arası bir perspektiften açıklamaktadır.

Marlene Lamelle (2015) “Eurasia, Eurasianism, Eurasian Union Terminological Gaps And Overlaps” isimli makalesinde Avrasyacılık ve Avrasya Birliği projesini, Avrasya döneminin akışkanlığına benzer bir vizyon olarak sunmaktadır. Her ikisi de Avrasya’yı Rusya’nın tarihsel olarak egemen olduğu alan ve paylaşılan Avrupa-Asya kıtası olarak nitelendirmektedir ve tanımlanmış Avrasya’nın kritik rolünü daha geniş bir çerçevede göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır. Avrasya topraklarının, Sovyetler Birliği topraklarıyla örtüştüğünü dile getirmiştir. Avrasya’nın sınırları olmasına rağmen, Avrasyacılık teriminin, Sovyet mirasından bahsetmeden Sovyet sonrası mekânı tanımlamanın bir yolu olarak, birçok Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya akademik kurumlarında ve uluslararası organizasyonlarda “post-Sovyet” in yerini aldığını ifade etmiştir. Avrasyacılığın Avrasya’daki rolü nedir?, sorusuna yanıt aramış ve bu bağlamda Avrasya ve Avrasyacılık kavramları üzerinde durmuştur.

Salih Yılmaz’ın 2015 yılında yayınlanan “Yeni Avrasyacılık ve Rusya” başlıklı makalesinde Rusya Federasyonu’nun Batı ile Doğu’yu bir araya getiren Avrasyalı bir kimliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Avrasyacılık, Rus halkının yalnızca Slav unsuru ile tanımlanamayacağını, Slav olmayan toplumlarla da bağının olduğunu iddia etmektedir. Uzun süre SSCB’nin gündeminde yer bulamayan Avrasyacılık Akımı, Sovyetlerin çöküşü döneminde yeniden gündeme gelmiştir. Klasik Avrasyacılık olarak adlandırılan bu akım Putin’in iktidara gelmesiyle siyasi, ekonomik ve askeri anlamda biçim değişikliği göstermiştir. Bu yeni akım Yeni Avrasyacılık olarak tanımlanmıştır. Yeni Avrasyacılar jeopolitiğin önemine dikkat çekmişlerdir. Bu makalede öncelikle Avrasyacılık kavramının tarihi ve Rusya’da Çarlık Dönemi başta olmak üzere SSCB ve

Rusya Federasyonu dönemindeki gelişim süreci ortaya konulmuştur. Böylece Türkiye, Rusya ve Orta Asya ülkeleri arasında oluşabilecek Avrasya Birliği politikası tarihsel olarak ele alınmıştır.

Demirhan Fahri Erdem'in 2016 yılında yayınlanan "Avrasya ve Avrasyacılık Algılamalar Yaklaşımlar ve Stratejiler" isimli kitabında Avrasya'nın, yüzyıllar boyunca üzerinde barındırdığı büyük halklar ve devletlerarasındaki güç mücadeleleriyle, dünya siyasalarının yönelimini belirleyen temel coğrafya olduğunu dile getirmiştir. 1990'ların başlarında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması, Avrasya'yı yeni bir konjonktürle dünya gündemine getirmiştir. Avrasya üzerinde bağımsızlığını kazanan yeni devletlerin ortaya çıkması ve bu geniş coğrafyanın pek çok tehdidin yanı sıra, kaçırılmayacak fırsatlar sunması, küresel ve bölgesel güç kazanma peşinde koşan ülkeleri, bölgeye yönelik politikalar ve stratejiler geliştirmeye itmiştir. Ancak Avrasya'ya yönelik olarak, sadece resmi devlet politikaları ve stratejileri geliştirilmemiş; Rusya ve Türkiye gibi ülkelerde çeşitli kişi ve çevreler de, kendi siyasal düşünceleri doğrultusunda yeni Avrasya konjonktürü bağlamında algılama, yaklaşım ve stratejilerini ortaya koymuştur. Avrasya'nın sadece bir coğrafi alan ismi olarak kalmadığını, söz konusu coğrafyanın öneminin büyük olduğunu söylemiştir.

Aleksander Dugin (2016) "Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım" isimli kitabında insanlığın mekân faktörüyle karşılıklı ilişkisi olarak tanımladığı jeopolitik çerçevesinde Rusya'nın küresel ve medeniyetler arası konumunu anlamlandırmaya çalışmıştır. Ruslar, bir imparatorluk olarak tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren doğu-batı ve güney ekseninde genişleyerek dünya kara hâkimiyetinin önemli kısmını ellerinde tutmuşlardır. Yazar eserinde Rusların egemenlik kurdukları coğrafya ile Rus kimliği ve ulusal idealleri arasında doğrudan ve sürekliliği olan bir ilişkinin varlığından bahsetmiştir. Rus kimliğinin en önemli yanının imparatorluk düşüncesini besleyen, stratejik yönelimlerini belirleyen tarihi ve kültürel arka planın her zaman için değişik formlarla olsa da canlılığını koruduğuna dikkat çekmiştir. Dugin, bu eserinde teorik temellerini oluşturmaya çalıştığı Avrasyacılık düşüncesiyle farklı siyasal rejimler altında değişmeyen, tutarlı bir süreklilik gösteren Rus stratejik zihniyetinin ipuçlarını anlatmıştır. Dugin eserinde, bugünkü Rusya ile tarihi Rusya ve Rus kimliği arasında kurduğu ilişkiye vurgu yapmıştır. Rusça aslından Türkçeye kazandırılan bu eser, Avrasyacılık fikriyatı ile geleceğin dünyasında Rusya'nın yerini konumlandırmaya çalışmıştır.

3. RUSYA FEDERASYONU HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Rusya (Rusya Federasyonu), dünyanın neredeyse yarısını doğudan batıya, kuzeyden güneye yaklaşık 4000 kilometreye kadar kaplamaktadır. On bir zaman dilimine bölünmüş olan Rusya dünyanın en büyük ülkesidir (Curtis, 1996b: 129). Rusya devasa mekânsal kütlesiyle Avrasya Kıtasının merkezinde tarihsel bir güç olarak ortaya çıkmaktadır (Brzezinski, 1997: 12). Rusya, Kuzey Asya ve Kuzey Kutup Okyanusu'na bitişik olup, Avrupa'dan (Uralların batısındaki kısmı) Kuzey Pasifik Okyanusuna kadar uzanmaktadır (CIA, 2010c). Resmî adı Rusya Federasyonu, resmî dili Rusça olan ülkenin yüzölçümü 17.075.200 km², nüfusu 146.877.088 (FSGS, 25.01.2018, www.gks.ru), başkenti Moskova'dır. Cumhuriyet ile yönetilen, demokratik bir ülkedir ve federatif bir kanun devletidir (BMD, 2012: 13).

3.1. Tarihçesi

Asya ile Avrupa arasında bir geçit bölgesi olan Rusya Federasyonu eski çağ medeniyetleri ve göçebe kavimlerin yerleşmiş olması sebebiyle farklı kültürlerin etkisinde kalmıştır. Ortaçağ'da bir süre Hazar Devleti'nin etkisinde kaldıktan sonra Slav kökenli siyasi yapılanma, Baltık ve İskandinav ülkelerinden gelen göçebe toplumların yerleşmesi ile birlikte şekillenmeye başlamıştır. Rusya'nın tarihi 3. ve 8. yüzyıllar arasında Avrupa'da tanınan bir grup olarak ortaya çıkan Doğu Slavları ile başlamaktadır. Ülke tarihinin Slav kökenli ilk devleti Kiev Prenslığı'dir (İlyas ve Haskınacı, 2003: 1). Dokuzuncu yüzyılın sonlarında kurulan "Kiev Rus", modern Rusya topraklarında kurulan ilk devlettir. 862-1243 yılları arasında varlığını sürdürmüştür. Bizans İmparatorluğu'ndan Ortodoks Hristiyanlığı kabul eden devlet siyasi iktidarını kilise ile paylaşmıştır. Daha sonra Kiev Knezliği bir dizi küçük devletler halinde parçalanmış ve topraklarının çoğunluğu Moğollar tarafından istila edilip Altın Orda Devleti'nin kolları haline gelmiştir (Millar, 2004: 126-128). 13. yüzyılda zayıflamış ve parçalanmış bir Kiev, Moğollar tarafından işgal edilmiş ve Moskova Knezliği kurulmuştur. Moskova Knezliği, Kiev Knezliği'nin kültürel ve siyasi mirasının ardılı olmuştur. 18. yüzyıla gelindiğinde, büyük ölçüde fetih, ilhak ve keşif yoluyla Avrupa'dan, Polonya'dan ve Kuzey Amerika'dan Alaska'ya uzanan tarihin en büyük üçüncü imparatorluğu olan Rusya İmparatorluğu haline gelmiştir (Jafarov, 2007: 14-15). On dokuzuncu yüzyıl boyunca Rusya, Batı'dan ithal edilen devrimci idealleri bastıran otokratik hükümdarlar tarafından idare edilmiştir (Library of Congress, 2006b: 1). Yayılmacılık politikası yürüten Rus İmparatorluğu, 19. yüzyılın sonlarına doğru Orta Asya'da sınırlarını genişletmiş ve bu yüzyılda yapılan savaşlar Rus İmparatorluğu'nun gücüne güç katmıştır (Millar, 2004).

İmparator I. Aleksandr döneminde (1801-1825) Rus İmparatorluğu'nda bir dizi liberal reformlar yapılmıştır. Bazı kurumlar modernleştirilmiş, merkezi yönetimde yenilikler gerçekleştirilmiştir. II. Aleksandr döneminde (1855-1881) yapılan reformlar ise, bireysel özgürlükler ve kanun önünde eşitlik rejimine geçiş sürecini başlatmış ve bu süreç Rusya'da kapitalizmin gelişimini hızlandırmıştır (SDE, 2010). 1870- 1917 yılları Rusya'nın tekrar Avrupa'daki güçler dengesinde yerini aldığı, içte hızlı sanayileşme sürecine girdiği, Sibiry ve Uzakdoğu'da etkinliklerini güçlendirdiği, Japonya ile savaşı kaybettiği ve Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa ve İngiltere ile aynı safta yer aldığı dönemi kapsamaktadır (Cafersoy, 2002: 59). 1917-1988 yıllarında, Ekim Devrimi'nden sonra Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, dünyanın ilk anayasal sosyalist devleti olarak, II. Dünya Savaşı'nda müttefiklerin zaferinde belirleyici bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD'nin liderliğindeki Batı bloğuna karşı mücadelede Doğu bloğunun liderliğini yapan en büyük ve önde gelen ikinci süper güç olmuştur (Library of Congress, 2006b: 3). Sovyetler döneminde dünyanın ilk yapay uydusu ve ilk insanlı uzay uçuşu dâhil olmak üzere, 20.yüzyılın en önemli teknolojik başarıları gerçekleştirilmiştir (Curtis, 1996b: 20). Yeni bir siyasi sistemle SSCB olarak yeniden şekillenmesini sağlayan ve zaferle çıktığı SSCB'li yıllar uluslararası güç dengesi bakımından Rusya'nın gücünün zirveye ulaştığı bir dönem olurken, bu ülkenin kendine özgü Avrasya niteliğinin de belirgin biçimde ağırlık kazandığı süreçtir. 1988-

2002 yılları, “Büyük jeopolitik geri çekilme” olarak tanımlayabileceğimiz bu dönem üç dalga halinde gerçekleşmiştir. SSCB’nin 1988’de Afganistan’dan geri çekilmesi ile başlayan ilk dalga Doğu Almanya’nın terk edilmesi ile devam etmiş ve SSCB’nin dağıldığı Aralık 1991’e kadar olan zaman dilimi içinde bütün Doğu Avrupa’nın kaybedilmesi ile sonuçlanmıştır. SSCB’nin dağılması ile simgelenen ikinci dalga Rusya arazisinin yaklaşık 5,5 milyon km² ‘sini ve nüfusunun yaklaşık yarısını kaybetmesine neden olmuştur (Cafersoy, 2002: 59). Sovyetler Birliği, 1917 Devrimi ile birlikte 8 Aralık 1991’de resmen sona ermiş ve Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştur (Vernadsky, 2010: 371). Rusya Federasyonu, Sovyetler’in dağılmasının ardından 1991’de kurulmuştur ve SSCB’nin ardılı olarak tanınmaktadır (Library of Congress, 2006b: 2). SSCB’nin çöküşü sonucu ortaya çıkan yeni Rusya’da siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal alanlardaki köklü değişiklik kendisini düşünsel alanda da göstermiştir. Yeni Rusya’da genel düşünce sisteminde devletçi Marksist-Leninist yaklaşımın yerini devletçi ve geleneksel jeopolitik anlayışlar almıştır (Trenin, 2001a: 288).

3.2. Coğrafi konumu, Yüzölçümü ve İklimi

Rusya; zaman, mekân ve mesafe kavramlarının silikleştiği, hatta anlamını yitirdiği bir sınırsızlıklar ülkesidir. Coğrafi boyutların ve uzaklığın sonsuzlaştığı bir yerdir (Ağır, 2014: 85). Dünyanın en büyük ülkesi olan Rusya, Dünya’daki tüm toprakların yaklaşık onda birine sahiptir. İki kıtada (Avrupa ve Asya) 11 saat dilimine yayılmış olup, üç okyanusta (Atlantik, Pasifik ve Arktik) kıyısı bulunmaktadır. Kuzey Yarımküre’ nin kuzey ve orta enlemlerinde bulunan Rusya, Kuzey Kutbu’na çok yakındır. Bireysel ülke karşılaştırmalarında, Rusya’nın muazzam boyutu ABD’nin yüzölçümünün yaklaşık iki katı kadardır (Curtis, 1996b: 132). 57.792 kilometreye kadar uzanan Rus sınırı, dünyanın en uzun sınırıdır ve Sovyet sonrası dönemde ulusal güvenliği önemli ölçüde endişe kaynağı haline getirmektedir. Rusya’nın 20.139 kilometrelik sınır boyunca, on dört ülke ile sınırları vardır. Kuzeybatıdan güneydoğuya Rusya, Norveç, Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Belarus, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Moğolistan ve Kuzey Kore ile komşudur. Deniz sınırı olarak Ohotsk Denizi ile Japonya ve Bering Boğazı ile ABD eyaleti olan Alaska ile komşudur. Avrasya devleti olan Rusya Federasyonu’nun topraklarının %25’i Avrupa ve %75’i Asya Kıtası’nda yer almaktadır (Atasoy, 2011: 5). Rusya, 79.400 km² lik su ve 16.995.800 km² arazi olan toplam 17.075.200 km² bir alanı kaplamaktadır (Library Congress, 2006b: 3). Rusya, Kuzey Avrupa, Doğu Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Uzakdoğu gibi çok önemli jeopolitik ve jeo stratejik bir bölgede yer almaktadır (Tezkan, 2001: 48). Rusya Federasyonu, Arktik, Atlantik ve Pasifik okyanuslarına kıyısı olan 37 bin 653 km de kıyı şeridinde sahiptir (Library Congress, 2006b: 3).

Coğrafyacılar geleneksel olarak Rusya’nın engin topraklarını beş doğal bölgeye ayırmaktadır. Bunlar; tundra bölgesi, orman bölgesi, bozkır veya ovalar bölgesi, kurak bölge ve dağ bölgesidir. Rusya’nın çoğu, iki ova (Doğu Avrupa Ovası ve Batı Sibirya Ovası), iki plato (Orta Sibirya Yaylası ve doğusundaki Lena Yaylası) ve bir dizi dağlık alandan meydana gelmektedir (BMD, 2002: 5-6). Rusya dünyanın en geniş ova ve platolara sahip ülkesidir. Rusya Federasyonu topraklarının dörtte üçü düz ovalıktır. Rusya’nın kutup ve alt kutup bölgelerinde Avrupa ile Asya arasında uzanan geniş ovalar bulunmaktadır (Benli, 2011: 4). Doğu Avrupa Ovası, Avrupa Rusya’sının çoğunu kapsamaktadır. Dünyanın en büyük ovası olan Batı Sibirya Ovası, doğuda Urallar’dan Yenisey Nehrine kadar uzanmaktadır. Arazi ve bitki örtüsünün doğal alanlarının aynı olması nedeniyle Rusya, bir tekdüzelik illüzyonu sunmaktadır. Bununla birlikte, Rus toprakları, tropik bir yağmur ormanı hariç dünyanın en büyük vejetasyon bölgelerini içermektedir (Curtis, 1996b: 133).

Rusya federasyonu coğrafyasının önemli bir özelliği, tüm güney sınırları boyunca uzanan güzel dağ sıralarıdır (VTSO, 2015: 3). Rusya’nın dağ sıraları esasen kıtasal bölünme boyunca, güneybatı ve Moğolistan sınırından doğu Sibirya’ya kadar uzanmaktadır. Rusya’da dokuz büyük dağ vardır. Genel olarak, ülkenin doğu yarısı, batı yarısına kıyasla çok daha dağlıktır; iç kısmı, düşük düzlüklerin hâkimiyeti

altındadır. Doğu ile batı arasındaki geleneksel bölme hattını Yenisey Vadisi sağlamaktadır. Asya ve Avrupa'nın iki kıtası, Rusya'nın büyük Ural Dağları tarafından sınırlandırılmıştır (KTO, 2006: 3). Avrupa ve Asya arasındaki doğal sınırı oluşturan Ural dağları, değerli maden yatakları içeren, ülkenin dağlık arazilerinin en ünlüsüdür. Uralların doğusunda, batıdan doğuya 1,900 kilometre, kuzeyden güneye 2,400 kilometreye kadar uzanan 2.5 milyon kilometrekareyi kapsayan Batı Sibirya Ovası bulunmaktadır. Rusya'nın çoğu, stepler denilen, yuvarlanan, ağaçsız ovalardan oluşmaktadır. Rusya'nın dörtte üçünü kaplayan Sibirya'ya tayga denilen çam ormanları hâkimdir. Rusya su zengini bir ülkedir. Rusya'nın başlıca nehirleri Amur, Irtysh, Lena, Ob ve Volga'dır. Irtysh, Lena ve Ob, Asya Rusya'sında kuzeye doğru Arktik Okyanusu'na akmaktadır. Volga, Avrupa'daki en uzun nehirdir ve Rusya'nın en önemli ticaret su yoludur. Rusya'nın binlerce akarsu ve nehirleri bulunmaktadır ve dünyanın en büyük su yüzeyi kaynaklarından birine sahiptir (SDE, 2010: 21). Rusya'nın nehirleri, başta geniş bir buzullaşma mirasıdır. Avrupa'da Rusya'nın en büyük gölleri St. Petersburg'un kuzeydoğusunda Ladoga ve Onega, Estonya sınırındaki Peipus Gölü ve Moskova'nın kuzeyinde Rybinsk Reservoir'dir. Ayrıca Avrupa'nın en büyük iki göleti bu bölgede yer almaktadır. Bunlar: Ladoga ve Onega'dır. Sibirya'daki Baykal gölü dünyanın en derin gölüdür. Baykal Gölü, Rusya'daki göllerin tatlı su kaynaklarının % 85'ini ve dünya toplamının % 20'sini tek başına karşılamaktadır (Library Congress, 2006b: 4).

Şekil 3.1. Rusya'nın Coğrafi Konumu (UND, 11.09.2017, www.und.org.tr).

Rusya büyüklüğü ve kompakt konfigürasyonu nedeniyle büyük bir kıtasal iklime sahiptir. Önemli coğrafi zorluklarından birisi de açık denizlere ulaşma zorluğudur. Arazisinin büyük bir kısmı denize 400 kilometre ve merkez denizden 3.840 kilometre uzaklıktadır. Buna ek olarak, ağırlıklı olarak güney ve doğu kesiminde yer alan Rusya'nın dağlık alanları, Hint ve Pasifik okyanuslarındaki ılımlı sıcaklıkları bloke ederken, Avrupa kısmında yer alan bölüm ise, Kuzey Sibirya, Kuzey Kutup ve Kuzey Atlantik okyanuslarına karşı bu topoğrafik korumadan yoksun kalmaktadır. (Roskin, 2009: 319). Ilıman iklim kuşağında yer alan Rusya, Karadeniz kıyılarında görülen subtropikal iklimden, Güney Sibirya'da sert karasal iklime ve kuzeydeki kutup iklimine kadar değişen bir iklim mozağine sahiptir (Benli, 2011: 4). Uzun, soğuk kış, Rusya Federasyonu'ndaki yaşamın neredeyse her alanında derin bir etkiye sahiptir. Ülke toprakları boyunca neredeyse sadece iki ayrı mevsim olan kış ve yaz vardır. İlkbahar ve sonbahar ayları çok kısa sürmektedir ve yaz ve kış ayları arasındaki sıcaklık farkı

oldukça yüksektir. En soğuk ay Ocak (sahil şeridinde ise Şubat) olup en sıcak ay ise genellikle Temmuz ayıdır. Sıcaklık ortalamalarındaki büyük farklar doğaldır. Kışın sıcaklıklar güneyden kuzeye ve batıdan doğuya gidildiğinde soğumaktadır. Yazlar ise Sibirya’da bile oldukça sıcak olabilmektedir. İç kesimler ise en kurak alanlardır (Curtis, 1996b: 135).

Rusya Federasyonunun doğal yapısı incelendiğinde üç önemli nokta dikkat çekmektedir; birincisi, dünyanın en geniş ülkesi olmasına rağmen topraklarının % 70’i boştur. İkincisi topraklarıyla denizleri kuşatan en geniş bir “kıta ülkesi” olduğudur. Sonuncusu ise diğer ülkelerdeki gibi dağlık ve tepelik olmaktan ziyade, daha çok ormanlık ve yeşil ovalık bir ülkedir (Mikail, 2007: 14).

3.3. Demografik Yapısı

Rusya Federasyonu, yüzölçümü olarak dünyanın en büyük ülkesidir. Rusya’nın içinde bulunduğu özel coğrafi konumu, Rus ulusunun eşsiz karakterini oluşturmaktadır. Rus ulusunun demografik yapısı, yaşadığı coğrafyanın benzersiz özellikleri ile önem kazanmaktadır. Rusya’nın 2018 nüfusu 146.877.088 (FSGS, 25.01.2018, www.gks.ru) milyondur. Rusya nüfusunun yaklaşık yüzde 78’i Rusya’nın Avrupa kesiminde yaşamaktadır ve bir milyondan fazla nüfusa sahip olan endüstriyel şehirlerin çoğu Avrupa kesiminde yer almaktadır (FSGS, 2016). Rusya nüfusunun % 27’sini kırsal kesimde yaşayanlar, %73’ünü ise kentlerde yaşayanlar oluşturmaktadır. Rusya nüfusu dünya nüfusu içinde 8.sıradadır (KTO, 2006: 3). İklimin elverişsizliği, yaşam koşullarını ve ülke nüfusunu olumsuz etkilemiştir (Gümüş, 2004: 104).

Rusya, Sovyetler Birliği’ni rahatsız eden uyrukluk sorunlarının çoğunu miras alan çok uluslu bir devlettir. Sovyetler Birliği’nin ardılı olan Rusya Federasyonu, sayıları ve siyasi olarak baskın olan farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Rusya nüfusunun yaklaşık yüzde 85’ini oluşturan Slavların (Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslar) yanı sıra üç ana etnik grup ve bir avuç izole küçük grup federasyonda yerleşmişlerdir (Curtis, 1996b: 153). Rusya Federasyonu’nda çeşitli ırk, din ve etnik kimliklere mensup insanlar yaşamaktadır (TETSİAD, 1991: 6). Farklı etnik grubun yaşadığı Rusya Federasyonu’nu Rus (% 77.7), Tatar % 3.7), Ukraynalı (%1,4), Başkurt % 1.1), Çuvaş (% 1), Çeçen (%1) ve diğerleri (% 10.2) oluşturur (CIA, 2010c). Rusya Federasyonu nüfusunun büyük çoğunluğunu Slavlar meydana getirir. Slav grubunun en kalabalık bölümünü Ruslar teşkil etmektedir (Mikail, 2007: 20). Ruslar, toplam ülke nüfusunun % 77.7’sine yakın bir kısmını meydana getirmektedir. Rusya Federasyonu’nun nüfus olarak en büyük üç şehri sırasıyla, Moskova (8,7 milyon kişi), St. Petersburg (4,4 milyon), Novosibirsk (1,4 milyon)’dir (SDE, 2010: 21). Bugün Rusya Federasyonu’nun dünya nüfustaki payı % 2,8’ dir. Ayrıca Avrupa kıtası yüzölçümünün % 42’sini ve Asya kıtası yüzölçümünün %29’ unu Rusya toprakları oluşturmaya rağmen, Avrupa kıta nüfusunun % 18’ ini ve Asya nüfusunun da sadece % 1’ini Rusya oluşturmaktadır (Ağır, 2014: 94). Ruslar, bir imparatorluk olarak tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren doğu-batı ve güney ekseninde genişleyerek dünya kara hâkimiyetinin önemli kısmını ellerinde tutmuşlardır. Rusların egemenlik kurdukları coğrafya ile Rus kimliği ve ulusal idealleri arasında doğrudan ve sürekliliği olan bir ilişki var olmuştur (Dugin, 2015b: 7).

Rusya Federasyonu Anayasasının 68. Maddesinde; Rusya Federasyonu’nun tüm bölgelerinde devlet dilinin Rusça olduğu, ancak Cumhuriyetlerin kendi Devlet dillerini kurma hakkına sahip olabilecekleri belirtilmiştir. Bu diller, eyalet hükümet organlarında, yerel özerk yönetim organlarında ve cumhuriyetlerin devlet kurumlarında, Rusya Federasyonu Devlet diliyle birlikte kullanılabilir. Rusya Federasyonu tüm halklarını ana dili korumak, çalışma ve geliştirme koşulları yaratmak için garanti altına alacağını belirtmiştir (Any. m. 68). Rus dili, diğer etnik grupların varlığına bakılmaksızın, ulus tarihi boyunca kültürel ve resmi yaşama hâkim olmuştur. Rusya’daki dil grupları Slavca’dan (nüfusun dörtte üçünden fazlası tarafından konuşulan) Türki, Kafkas, Finno-Ugric, Eskimo, Yidiş dillerini içermektedir. Hem çarlık hem de komünist dönemler boyunca Ruslaştırma politikaları, tüm azınlık uluslarının dillerini ve kültürlerini bastırmıştır. Her ne kadar Sovyet dönemi anayasaları

tüm dillerin tüm amaçlar için Rus dili ile eşit olduğunu teyit etse de aslında dil, Sovyet uyrukluğunun güçlü bir aracı konumundaydı. Gerek Sovyetler Birliği gerekse Rusya Federasyonu hükümetleri, Rus dilini, ülke uyrukları arasında birliği teşvik etmek için bir araç olarak kullanmıştır (Library Congress, 2006b: 6). Ancak nüfus oranı açısından başta Tatarca % 3.2, Çeçen dili % 1 olmak üzere Türk dilleri ve lehçeleri, ülkede Rusça'dan sonra en fazla kullanılan dillerdendir (CIA, 2010c).

Rusya'nın temel dini, Rus Ortodoks Hristiyanlığıdır. Ülkede Müslüman, Budist ve Ateist azınlıklar da bulunmaktadır (Mikail, 2007: 14). Rusların yarısı ateisttir. İnananların büyük bir kısmı Ortodoks'tur. İslam, Katoliklik, Yahudilik ve Budizm, Rusya'da yaşayan insanların mensubu oldukları diğer dinlerdendir. Rusya'nın Katolik nüfusunun büyüklüğü ülkenin bölgesel boyutuna göre büyük farklılık göstermektedir (Curtis, 1996: 210).

3.4. Siyasi ve İdari Yapısı

1991 yılı sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanmasından bu yana Rusya (resmi olarak Rusya Federasyonu), siyasal bir sistemi yaklaşık olarak yetmiş beş yıl boyunca merkezileşmiş, totaliter bir yönetime uymaya yönlendirmek için ciddi çabalarla karşı karşıya kalmıştır (Constitute Project, 2014). 1993 anayasası Rusya'yı cumhuriyetçi bir hükümet biçiminde demokratik, federatif, hukuk temelli bir devlet olarak ilan etmiştir (Any. m. 1). Rusya Federasyonu çok partili demokratik bir rejimle yönetilmektedir. Rusya Federasyonu'nun başkenti Moskova'dır (Any. m. 70). Rusya Federasyonu Anayasası devletin temel yasasıdır. Cumhuriyetin bütün topraklarında en yüksek hukuki güce ve doğrudan etkiye sahiptir (Any. m. 4). Rus dili, Rusya Federasyonu'nun tüm bölgesindeki Devlet dilidir. Cumhuriyetler kendi Devlet dillerini kurma hakkına sahiptir (Any. m. 68). Para birimi Ruble'dir (Any. m. 75). Devlet gücü, birbirinden bağımsız olarak çalışan, birbirlerini dengeleyen yasama, yürütme ve yargı dalları arasındaki yetkilerin ayrılması ilkesine dayanmaktadır (Any. m. 10). Rusya Federasyonu'ndaki devlet iktidarı, Rusya Federasyonu Başkanı, Federal Meclis (Federasyon ve Devlet Duması) Konseyi, Rusya Federasyonu Hükümeti ve Rusya Federasyonu mahkemeleri tarafından uygulanmaktadır (Any. m. 11).

1993 anayasasına göre Rusya, cumhuriyetle yönetilen, demokratik ve federatif bir hukuk devletidir. Ülke federal yarı başkanlık sistemli cumhuriyet olup Rusya Federasyonu Başkanı, Devlet Başkanı; Başbakan, hükümetin başıdır (Any. m. 80). Rusya Federasyonu yarı başkanlık sistemi ile yönetilen bağımsız ve tarafsız bir ülke olup, Devlet Başkanı Vladimir Putin'dir (DİB, 2016c). Rusya Federasyonu Başkanı, Devlet Başkanı olarak, ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde Rusya Federasyonu'nu temsil etmektedir (Any. m. 80). Devlet Duması rızası ile Rusya Federasyonu Hükümet Başkanı'nı tayin etmektedir (Any. m. 83). Devlet başkanı, yürütmenin başı ve Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanıdır (Any. m. 87). Meclisten çıkan kanunları veto etme hakkı ile bakanları ve diğer memurları atama yetkisine sahiptir (Any. m. 83). Rusya Federasyonu Başkanı, Devlet Başkanlığı yapar ve gizli oyla evrensel, eşit ve doğrudan oy hakkına dayalı olarak Rusya Federasyonu vatandaşları tarafından altı yıllık bir süre için seçilmektedir (Any. m. 80-81). Dokunulmazlığa sahip olan RF Devlet Başkanına verilmiş olan bazı yetkiler kendisini yasama organlarının üzerinde üstün bir konuma yerleştirmektedir (DEİK, 2012d: 3).

Federal Meclis (Rusya Federasyonu parlamentosu), Rusya Federasyonu'nun temsilci yasama organıdır, Federasyon Konseyi ve Devlet Duması'ndan oluşmaktadır. Devlet Duması, 450 milletvekilinden oluşur ve beş yıllık bir dönem için seçilir (Any. m. 94-96). Federasyon Konseyi, Rusya Federasyonu'nun her kurucu varlığından iki temsilci içermektedir: biri yasama organından (temsilci), diğeri yönetici Devlet hükümet organından oluşur. Rusya Federasyonu Başkanı tarafından atanan Rusya Federasyonu temsilcileri, Federasyon Konseyi üyelerinin temsilci sayısının yüzde 10'unu geçmemektedir (Constitute Project, 2014). Yargı organı, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Tahkim Mahkemesi ve ilk derece federal mahkemelerden oluşmaktadır. Hâkimler Federasyon Konseyi tarafından atanır ve yasaları yorumlama ve

anayasaya aykırı gördükleri yasaları lağvetme hakkına sahiptirler (TETSİAD, 1991: 7). Yirmi üç üyeli Yüksek Mahkeme, Rusya'nın en yüksek mahkemesidir, cezai, hukuki ve idari davaların incelenmesini yapmaktadır. 19 üyeli Anayasa Mahkemesi, federal yasalar, başkanlık, federal kararnameler ve direktifler ile yerel anayasalar, tüzükler ve kanunların federal anayasaya uygun olup olmadığına karar vermektedir. Rusya Federasyonu'nda adalet sadece mahkeme tarafından idare edilmektedir Rusya Federasyonu'ndaki adli sistem, Rusya Federasyonu Anayasası ve federal anayasal kanunla kurulmaktadır (Any. m. 118).

Rusya, cumhuriyetler, oblastlar (iller), otonom oblastlar, özerk bölgeler olarak sınıflandırılan 85 yerel yargı alanının demokratik bir federasyonudur. Bu birimler merkezi devlete bağlı, ama kendi yasalarıyla yürütme, yasama ve yargı organlarına sahip özerk birimlerdir (DEİK, 2012d: 4). Bunlar; 21 cumhuriyet, 6 bölge (kraya, şarkı, kray), 49 oblast (il), 1 özerk bölge ve 10 özerk yöreden (okruga, okrug) oluşmaktadır. Moskova ve St. Petersburg şehirleri, oblast seviyesinde ayrı bir statüye sahiptir. Rusya Federasyonu'na bağlı olan 21 cumhuriyetin her birinin kendi anayasası ve devlet başkanı vardır (CIA, 2010c).

3.5. Ekonomik Yapısı

Rusya dünyanın en büyük ülkelerinden birisidir; konvansiyonel ulaşım şekilleri tarafından erişilemeyen alanlar da dâhil olmak üzere, çok geniş bir coğrafi bölgeyi kapsamaktadır. Geleneksel ekonomik faaliyet merkezleri, neredeyse sadece, ağır sanayiye çalıştırmak için önemli miktarda kömür ve doğal gaz tedarik etmektedir (Library Congress, 2006b: 11). Rusya, hammadde bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir ve bunların çoğu endüstriyel ekonomi için önemli girdileri oluşturmaktadır. Rusya'nın olağanüstü zenginlikteki doğal kaynak rezervleri ülkeyi dünyanın başlıca mineral kaynaklarından biri haline getirmiştir. Pek çok maden ve mineralde ülke, dünyanın en önemli üreticisi ve ihracatçısı konumundadır (TETSİAD, 1991: 14). Rusya, dünyanın petrol ve doğal gaz üretiminin yaklaşık % 20'sini oluşturuyor ve her iki yakıtın da büyük miktarda rezervine sahiptir. Rusya, enerji bakımından büyük ölçekli ihracata sahiptir. Rusya demir cevheri, manganez, krom, nikel, platin, titanyum, bakır, kalay, kurşun, tungsten, elmas, fosfat ve altın gibi zengin rezervlere sahiptir (Curtis, 1996b: 321). Rusya, dünya petrol üretiminin yaklaşık %13'ünü, doğal gaz üretiminin dörtte birini, nikel ve kobalt üretiminin ise beşte birini gerçekleştirmektedir (SDE, 2010: 23).

Enerji, Rusya ekonomisinde merkezi bir rol oynamaktadır, çünkü sistemin diğer tüm unsurlarını, endüstriyel, tarımsal, ticari ve devlet sektörlerine yönlendirmektedir. Ayrıca, enerji, özellikle petrol ve doğalgaz, Rusya ekonomisi için en önemli ihracat ve döviz kaynağıdır (Curtis, 1996b: 321). Rusya, enerji üretiminde bol miktarda kaynağa sahiptir; bu da, onu bir elektrik ihracatçısı ve dünyadaki en büyük enerji üreticisi yapmaktadır (Library Congress, 2006b: 11). Rusya dünyanın en büyük doğal gaz üreticilerinden biridir. İspatlanmış rezervlerinin 49 milyar metreküp, yani dünya toplamının kabaca %35'i olduğu tahmin edilmektedir. Doğalgaz, Rusya ekonomisinin en başarılı alanlarından birini oluşturmuştur. 150 yıldan fazla bir süredir, kömür, Rusya'nın endüstrilerini destekleyen baskın bir yakıttır ve birçok sanayi merkezi kömür yatağının yakınında bulunmaktadır. Kömür, önemli enerji kaynaklarından biridir (Curtis, 1996b: 331). Rusya Federasyonu, dünyanın en büyük doğal gaz, ikinci en büyük petrol ve en büyük üçüncü çelik ve alüminyum ihracatçısıdır (SDE, 2010: 23). Rusya Federasyonu, zengin doğal kaynakları ve insan gücü ile dünyadaki en önemli ekonomik güçlerden biridir. Rusya, dünyanın 7. büyük ekonomisine sahiptir.

4. AVRASYA VE AVRASYACILIK

Avrasya kelimesi ilk bakışta coğrafi mekânı çağırırsa da, zaman içerisinde çeşitli nedenlere dayalı olarak politik bir anlam kazanmıştır. Bu bölümde Avrasya kelimesi çeşitli yönleriyle ele alınarak, politik bir fikir akımı olan Avrasyacılık tartışılacaktır.

4.1. Avrasya

Avrasya terim olarak Avrupa ile Asya kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. “Avr” ile “Asya” sözcüklerinin birleşmesinden oluşan bu kelime Avrupa kıtası ile Asya kıtasını kapsayan coğrafi bölgeyi ifade etmektedir. Avrasya, zaman ve mekânda farklı anlam ve algılara sahip, oldukça tartışılan, tartışmalı ve yanıltıcı bir terimdir. İki görünür anlam ve boyutu vardır. İlk olarak coğrafi ve ikinci olarak siyasi-felsefi-ideolojik boyutlarıdır (Mackinder, 1904: 421-444). Birincisi alan ve yer anlamıyla ilgilendiği Avrasya, hem Asya’da hem de Avrupa’da bulunan bir yerdir. Avrasya, coğrafi olarak büyük bir alanın adıdır ve siyasi tarihi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Siyasi geçmişiyle var olan Avrasya coğrafyası, toplumlar da devlet kurma bilincinin oluşmasıyla başlamaktadır. İbn Haldun’un, kavimlerin tabiatlarının yaşadıkları çevreye ve iklime göre şekillendiği görüşünü benimseyen Avrasyacı düşünürler, Avrasya’nın tanımını bu gerçekler doğrultusunda yapmaya çalışmışlardır. Avrasya’nın tanımını yapan düşünürler, ülkelerin jeopolitik ve dış politik amaçlarının örtüşmemesi, farklı ve çeşitli olması nedeniyle ortak bir tanım üzerinde karar alamamışlardır (Özder, 2013: 66).

Avrasya kavramının ikinci boyutu siyasi-felsefi-ideolojiktir. Prusyalı doğa bilimci Alexander Von Humboldt tarafından literatüre kazandırılan ve Mackinder’ in Kara Hakimiyeti Teorisi (Heartland Theory) ile önem kazanmış Avrasya kavramı Avrupa ve Asya’nın bütün coğrafyasını tanımlamak için kullanılmıştır (İşyar, 2010: 7). Mackinder tarafından tanımlanan ve geliştirilen Avrasya kavramı, özellikle “pivot” ve daha sonra “kalp bölgesi” kavramlarını içeren “Jeo-politika” klasik teorileri ve kavramlarını kapsamıştır. Ural dağlarının doğusunu “pivot” olarak ilan etmiş ve bu geniş bölgeyi küresel politikanın kontrol ettiğini belirtmiştir (Mackinder, 1904: 42-444). Avrasya kavramı, geniş anlamıyla Avrupa ile Asya kıtalarının birleşim noktasını, dar anlamda da Asya’nın batısı ve Avrupa’nın doğusunda kalan ve jeopolitik teorilerince dünyanın merkezi olarak görülen bölgeye verilen bir adlandırmayı ifade etmektedir (Brzezinski, 1997: 5). Avrasya, tarih boyunca toplumların hâkimiyet mücadelesine şahit olan ve döneminin güçlü devletleri tarafından öncelikle ele geçirilmeye çalışılan bir coğrafyadır. Ayrıca, eski dünyanın merkezi olan Avrasya, tüm büyük dinlerin ve kadim felsefelerin ortaya çıktığı bir bölgedir (Özder, 2013: 67). Avrasya, aynı zamanda dünyanın siyasi olarak güçlü ve dinamik devletlerinin çoğunun bulunduğu yerdir. Avrasya, üzerinde küresel öneme sahip mücadelenin devam ettiği bir satranç tahtasıdır (Brzezinski, 1997: 6). Avrasya kavramı, insan kültürünün ve medeniyetinin beşiği olduğu coğrafya olarak da tanımlanmaktadır. Avrasya, insanlık tarihinin ana içeriğini oluşturan sosyal, siyasal, kültürel ve politik kavramların doğduğu ve bu kavram içinde anlam kazandığı bir yer olarak belirtilmektedir (Dugin, 2014: 100).

4.1.1. Coğrafi Olarak Avrasya

Avrasya kavramı dünyada coğrafi tanımlaması en zor olan kavramlardan biridir. Avrasya, Avrupa ve Asya kıtalarının tümünü kapsayan 53 milyon kilometrekarelik coğrafi alana verilen isimdir. (İmanov, 2008: 219-232). Ancak günlük hayatta daha çok Kafkasya’nın batısından Çin’e kadar uzanan ve Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Azerbaycan’ı çevreleyen bölgenin ismi olarak kullanılmaktadır (Armağan, 2011: Akt. Ağır ve Ağır, 2017: 110). Avrasya, meridyende entegre edilmiş üç büyük yaşam alanı olarak ta tanımlanabilir. Avrasya kıtası, insan kültürünün ve medeniyetin

beşiğidir. Avrasya kıtası, insanlık tarihinin ana içeriğini oluşturan farklı sosyal, ruhsal ve politik biçimler ortaya çıkarmıştır. Avrasya bir dipolardır. Avrupa ve Asya, Batı ve Doğu'dan oluşur. İnsanlık tarihi, bu iki kutup arasında bin yıldan fazla süren diyalog ve diyalektik bir etkileşim, değişim içinde bulunmuştur (Dugin, 2016: 28).

Avrasya coğrafi olarak sosyal, kültürel, iktisadi, tarihi ve stratejik faktörlerin arka planını oluşturduğu bir alan olarak Doğu Avrupa, Ön-Asya, Kafkasya ve Orta Asya'yı içine alır. Avrasya, Karadeniz ve Hazar Denizi etrafında bütünleşmiş bir coğrafyayı temsil eder (Yazıcı, 2003: 2). Brzezinsk'nin görüşüne göre, Avrasya; Rusya, Avrupa, Hindistan ve Çin'den oluşan büyük bir kıtadır. Bu bakımdan, Avrasya, dünyanın en büyük kıtası olup; jeopolitik olarak da dünyanın ekseninde/merkezindedir. Bu büyük kıtaya hâkim olan gücün, dünyada en ileri iki ekonomik alan olan, Batı Yarımküre ve Okyanusya'yı kontrol etmesi kolaylaşmaktadır. Ayrıca, dünya nüfusunun yaklaşık %75'i de bu büyük merkezi sahada yaşamaktadır. Dünya yer altı zenginliklerinin önemli bir miktarını içinde barındıran bu kıta, enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Dünya gayrı safi milli hasılasının %60'ı da bu kıtada üretilmektedir (Brzezinski, 1997: 4).

Siyasal ve nükleer olarak dünyanın en önde gelen ve dinamik ülkelerinin (Çin, Rusya, Hindistan gibi) yer aldığı bu coğrafya, geleceğe yönelik olarak küresel bir etki oluşturmakta ve bölgesel hegemonya heveslisi ülkelerin güçlerini göstereceği bir alan olarak görülmektedir.

4.1.2. Jeopolitik Olarak Avrasya

Jeopolitik, 20. yüzyılda bilimsel temelleri atılan ve ülkelerin coğrafi özellikleri ile politikalar arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır (İşcan, 2004: 48). Jeopolitiğin yeni bir disiplin olarak ortaya çıkması; özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen bilimsel, teknolojik ve siyasal gelişmelere dayanmaktadır (Defay, 2005: 14-15). Jeopolitik terimi ilk kez İsveçli bir siyaset bilimci olan Rudolf Kjellen (1864-1922) tarafından 1899 tarihinde 'Ymer' isimli dergide yayınlanan İsveç'in sınırlarına ait bir makalede kullanılmıştır (Tezkan, 2002: 96). Jeopolitik, insanlığı mekân faktörüyle karşılıklı ilişki içerisinde inceleyen bir disiplin olarak ta bilinmektedir. Politik düzeyde bugün ve gelecekteki güç, amaç ilişkisini fiziki ve siyasi coğrafyayı esas alarak incelemektedir (İlhan, 1999: 61). Nicholas J. Spykman'a göre; Jeopolitik, bir ülkenin güvenlik politikasının coğrafi unsurlara ve olaylara göre planlanmasıdır (Cömert, 2001: 7). Alexandr Dugin'e göre; Jeopolitik, insanlığı mekân faktörü ile karşılıklı ilişki içerisinde inceleyen bir disiplindir (Dugin, 2003: 11).

Genel anlamda jeopolitik kavram, bir ülkenin dış siyasetini, coğrafi konumunun belirlediğini öne süren bir siyasal bilgi tezi olarak da ifade edilebilir. Jeopolitik; coğrafya, tarih, teknoloji ve siyaset verilerini zamanın ruhuna uygun olarak analiz ederek milli güç unsurlarının en etkin bir şekilde geliştirilmesini ve kullanılmasını sağlayacak milli politikaların belirlenmesi ve uluslararası siyasi faaliyetlerin yürütülmesi sanatı ve bilimidir (Sandıklı, 2011: 2). Ülkelerin coğrafi konumlarının uluslararası ilişkilerdeki önemine vurgu yapan jeopolitik kavram; çoğunlukla coğrafya ve siyaset arasındaki ilişkiyi tartışmaların merkezine koyar ve dünyadaki stratejik kaynakların yer aldığı coğrafi alanların kontrolü için sürdürülen rekabette siyasi, iktisadi, askeri vs. faaliyetler konusunda yapılan tartışmalar üzerine yoğunlaşır (Mackinder, 2013: 7). Bir bakıma jeopolitik eğilimleri anlamak, dünyayı sınırsız bütünlüğünde resmetmektir (Petersen, 2011: 3). Jeopolitik her medeniyetin değer yapısının manasını anlamaya, idrak etmeye ve onun mantığını tasvir etmeye çalışır (Dugin, 2014c: 10).

Jeopolitikanın temelde coğrafya ile politikanın karşılıklı etkileşimine dayanan ve bu çerçevede çeşitli yaklaşımlar ortaya koyan bir bilim dalı olduğunu söyleyebiliriz. Mevcut jeopolitik düşünceler uygulanarak, jeopolitik ortamı (küresel düzeydeki ilişkiler) değiştirmektedir. Ortaya çıkan yeni ortama uymayan eski jeopolitik teorilerin yerine jeo-politikçiler yeni teoriler üretmektedirler. Bu karşılıklı etkileşim, jeo-politiğin uygulanmasında ve uluslararası ilişkilerde karar verme sürecinde çok önemli rol

oyunmaktadır (İşcan, 2004: 52). Jeopolitik alanda birçok olayı açıklama amacına yönelik kurallar ve yasalar, sistemli bir şekilde düzenlenerek teorileri ortaya koymuşlardır. Jeopolitiğin Düşünürleri: 19 yy sonları ile 20 yüzyılın başlarında Friedrich Ratzel (1844-1904), Alfred Mahan(1840-1914), Rudolf Kjellen(1864-1922), Nicholas j. Spykman (1893-1943), Karl Hausfer (1869-1946), Halford Mackinder (1861-1947) gibi düşünürler jeopolitiğe doğrudan ya da dolaylı katkıları olmuştur. 19. Yüzyılda endüstri devrimi sonucu bir yandan yeni keşifler yapılmış, diğer yandan ekonomik ilişkiler büyümüştür. Ham madde arayışı ve yeni ürünlerin pazarlanması ihtiyacı, deniz yollarının önemini artırmış, gelişen teknoloji ile mesafeler kısalmıştır (Ural, 2009: 133). 19. Yüzyılın düşünce sistemini savunan Amerikalı bir amiral olan Alfred Thayer Mahan teorisini geliştirdiği “Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi (1660-1783)” (The Influence of Sea Power Upon History) adlı çalışmasını 1890 yılında yayınlamıştır. Amiral Mahan, bu çalışmada “Deniz Hâkimiyet Teorisi”nin esaslarını ortaya koymuş, denizlere hâkim olan devletlerin dünyaya hâkim olacağı tezini ileri sürmüştür. 17. Yüzyıldan itibaren, İngiliz Deniz gücünün doğuşu ve gelişimini anlatan eserlerde denizde güç kazanmak isteyen bir milletin sahip olması gereken altı özellik üzerinde durmuştur. Bunlar; coğrafi konum, arazi genişliği, fiziki olgunluk, nüfus, halkın ve yönetimin karakteridir (Petersen, 2011: 11). Alfred Thayer Mahan’ın temel tezi deniz hâkimiyetinin dünya hâkimiyetinin anahtarı olduğu düşüncesidir.

20. yüzyılda ise, demiryollarının gelişmesiyle birlikte, karasal ulaşım önem kazanmaya başlamıştır. Sonuç olarak karasal bölgelere hâkim olan güç, deniz güçlerine karşı avantajlı hale gelmiştir. Bu gelişme karasal mobilizasyonu kolaylaştırmış ve jeopolitisyen İngiliz Mackinder’in Kara Hâkimiyet teorisini geliştirmesine sebep olmuştur (Bilgiç, 2016: 2). Mackinder, dünya coğrafyasını politik ve özellikle dünya hâkimiyeti açısından değerlendirme çalışmasına girmiş ve bu çalışmaları ile “Kara Hâkimiyet Teorisi”ni geliştirmiştir (Çiftçi ve Koç, 2013: 856). Mackinder, devletleri, kara ve deniz devletleri olarak sınıflandırmıştır ve tarihi süreç içerisinde kara ve deniz gücü, dengelerinin değişebildiğini belirtmiş fakat yeni uluslararası global sistem içerisinde dünya egemenliğini kara güçlerinin sağlayacağını savunmuştur (Mackinder, 1942: 40). Mackinder, toprak ve denizlerin birbirleriyle olan uygun ilişkilerinin var olmasının analizinden sonra, Dünya Adası’nın tamamının veya daha büyük bir bölümünün tek birleşik bir üs haline geleceği hipotezini öne sürmüştür (Petersen, 2011: 23). Sir Halford Mackinder’in 20. yüzyılın başlarında ortaya attığı ve 1943 yılında yeniden yorumladığı (Heart Land) Merkez Bölge teorisi coğrafi olarak Rusya’nın batı sınırlarından başlayarak Orta Asya ve Kafkasları içine alır (Petersen, 2011: 18). Mackinder’e göre bir devlet için coğrafya açısından en uygun yer “merkez” bölgesidir. Mackinder, kara gücünün ortaya çıktığı merkezi ise Avrasya’nın iç bölgesi olarak görmüş ve bu bölge için ilk olarak “Geographical Pivot of History” (Tarihin Coğrafi Mihveri) ve daha sonrasında Heartland (Kalpgah) adını kullanmıştır. Mackinder’e göre bu alan “dünya adası” üzerinde dünya genelinde bir güç merkezi oluşturacak şekilde ve kendi kendine yeterli olabilecek nitelikte bir bölgedir (Mackinder, 1942: 262).

Mackinder’in teorisindeki Heartland, Dünya Adası’nın (World Island’ın) bir parçasıdır. Dünya Adası, Avrasya kıtasını ve Afrika’nın bütünü kapsamaktadır (Petersen, 2011: 20). Bu Dünya Adası ise dünya gücünün gerçek ağırlık merkezi olmaya adaydır. Diğer kıtalar, Dünya Adası’nın uyduları durumundadır. Dünya Adasının kalbi Doğu Avrupa ve Sibirya’nın buzlarla kaplı, dümdüz sahillerinden Belucistan ve İran’ın kızgın sarp kıyılarına kadar uzanan uçsuz bucaksız geniş arazidir. Dünya Adasının kalbinin en kritik kesimi de Doğu Avrupa’dır. Doğu Avrupa, Dünyanın kalbine açılan kapıdır. Mackinder Dünyanın kalbi olarak nitelediği bölgeyi, deniz yoluyla ulaşılamayan, neredeyse ele geçirilmez olan, hemen tümüyle kendine yeterli olmasını sağlayacak zenginlikte kaynakları bulunan bir bölge olarak tanımlamıştır (Mackinder, 1942: 253). Doğu Avrupa’ya ardından dünyanın kalbine ve Dünya Adası’na hâkim olabilecek karacı bir millet, denizci milletleri de yenebilecek ve dünyaya hâkim olabilecektir (Denk, 2000: 17). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra değer kaybeden bu teoriye göre; Merkez Bölgeye hâkim olan gücün, imkânları elverdiği takdirde, Avrasya’ya hâkim olacağı, Avrasya’ya hâkim olanın Avrupa-Asya-Afrika’dan müteşekkil dünya adasına hâkim olacağı ve nihayet dünya adasına hâkim olanın da

dünyaya hâkim olacağı tezini ileri sürmüştür (Baharçipek ve Ağır, 2014: 13). Aleksandr Dugin, Rusya'nın da içerisinde yer aldığı Avrasya coğrafyasını kara medeniyetinin merkezi olarak görmektedir. Rusya'nın kara medeniyetine liderlik yapması gerektiğini vurgulayan Dugin, kara medeniyetinin rekabet içerisinde olduğu sistemik bloğu ise Atlantik Medeniyeti olarak anlamlandırmaktadır (Dugin, 2003: 25).

Avrasya dünya siyasetinde hep önemli bir yere sahip olmuştur. Geçmişten günümüze Avrasya'ya hâkim olmak dünyaya sahip olmakla eş değer görülmüştür. Avrasya, küresel önceliğe yönelik mücadelenin sürdüğü satranç tahtasıdır ve bu mücadele jeopolitik çıkarların stratejik yönetimini içermektedir (Brzezinski, 1997: 1- 5). Avrasya bir siyasi coğrafya olarak dünya hâkimiyetinin belirlendiği bir alandır. Avrasya, tarih boyunca toplumların hâkimiyet mücadelesine şahit olan ve döneminin güçlü devletleri tarafından öncelikle ele geçirilmeye çalışılan bir coğrafyadır. Ayrıca, eski dünyanın merkezi olan Avrasya, tüm büyük dinlerin ve kadim felsefelerin ortaya çıktığı bir bölgedir (Trenin, 2001b: 188-189). Avrasya günümüz dünyasında jeopolitik önemini yitirmemiş, aksine dünya tarihinin en önemli jeopolitik eksen ve jeopolitiği haline gelmiştir. Avrasya'nın Batı bölgesi Avrupa, yaşlı nüfusuna rağmen, halen siyaset ve ekonomik yönden merkezi olmaya devam ederken, Doğu bölgesi Asya da yakın zamanlarda ekonomik büyümenin ve yükselen siyasi nüfusun önemli merkezi olmuştur (Özder, 2013: 67).

Avrasya sadece bir coğrafi alan ismi olmakla kalmamış, söz konusu coğrafyanın özelliklerinden ve üzerindeki halklara olan etkisinden ilham alan, Batı uygarlığına ve hegemonyasına alternatif bir uygarlık ortaya koymaya girişen Avrasyacılık ideolojisinin de kaynağı olmuştur. Bu ideoloji, günümüz Rus dış siyaseti üzerinde belli bir etkiye sahiptir (Demirhan, 2016: 152).

4.2. Avrasyacılık

“Avrasyacılık” terimi, filozoflar, tarihçiler, milliyetçiler, komünistlerin yanı sıra bireysel gruplar ve liderler tarafından çeşitli tarihsel aşamalarda ortaya çıkan, çok boyutlu özellikler ile siyasi-ideolojik ve felsefi bir kavram ve anlayışa sahiptir (Shrielman, 2009: 70-71).

Avrasyacılık bir felsefedir. Felsefe olarak, siyasi bir perspektifi, tarih yaklaşımını ve bir ideolojiye dönüşme ihtimalini kapsar. Avrasyacılık, yapısal analiz üzerine kuruludur ve kavramın kurucusu Nikolai Trubetzkoy'un yapısalci dil biliminde Avrasyacılık kavramı önde gelen bir figürdür. Avrasyacılık, yapıların çoğulculuğuna ve eş zamanlılığına vurgu yapan bir çeşit yapısalcılıktır (Tchantouridze, 2001: 70-71). Yapısı, parçalarının toplamından çok daha fazla olan bir bütün olarak görülmektedir. Avrasyacılık, organik, yapısal varlıklar ile uğraşan holizmdir. Avrasyacılık felsefesinin başlıca kaygısı uygarlıktır. Farklı medeniyetlerin varlığı ve her biri, içinde bulunduğu öğeleri tanımlayan, onlara anlam ve tutarlılık kazandıran kendi yapısına sahiptir. Her uygarlık yapısı, kendi zaman hissine (la durée) ve kendi alanına sahiptir. Böylece birbirleriyle benzersizdirler. Her insan toplumu belirli bir medeniyete aittir ve yalnızca kendi kriterlerine uygun olarak incelenmelidir. Her biri tamamen benzersiz olan belirli bir semantik yapıyı temsil eden çok sayıda insan toplumu, genel olarak Avrasyacılık felsefesinin temelini oluşturmaktadır (Dugin, 2003: 23). Avrasyacılık, din, sosyolojik ve etnolojik keşifler, jeopolitik, ekonomi, ulusal coğrafya, kültür, stratejik ve siyasi araştırmalar gibi yeni içerikle zenginleştirilebilen açık, dogmatik olmayan bir felsefedir. Dahası, Avrasya felsefesi belirli kültürel özgün çözümleri sunmaktadır (Grundy, 2002: 16).

Avrasyacılık, bir dünya görüşü, bir felsefe, bir jeopolitik proje, bir ekonomik teori, bir manevi hareket ve geniş bir yelpazedeki politik güçleri pekiştirecek bir çekirdektir. Avrasyacılık teriminin daha spesifik ve dar anlamı, geleneksel olarak “Eski Dünya” olarak adlandırılan şeyle ilgilidir (Petersen, 2011: 20). Genellikle Avrupa'ya atıfla kullanılan Eski Dünyanın kavramı, çok daha geniş bir bağlamda ele alınabilir. Diyalektik kaderle tarihsel ve coğrafi olarak birbirine bağlı olan ülkeler, devletler, kültürler, etnik kökenler ve dinlerin yaşadığı çok uluslu bir üst mekândır. Eski Dünya, insanlık tarihinin organik bir ürünüdür. Dolayısıyla, Avrasyacılık bu bağlamda, Avrupa

tarihinin beşiği ve Avrupa halklarının matrisi olan Avrasya kıtasının kuzey bölgesinin stratejik, jeopolitik ve ekonomik bütünleşmesi için bir algı olarak tanımlanabilir (Dugin, 2003: 26). Avrasyacılık, dogmatizmden uzak, geçmişin yetkilerine ve ideolojilerine körü körüne boyun eğmeyen kendi özgürlüğü ile var olmaya çalışan bir algılayıştır (Shrielman, 2009: 77). Bir bakıma Avrasyacılık, Yeni Dünyanın yaşayıcısı için ideal bir platform oluşturmaktadır. Avrasyacılık bir ilke olarak, yeni bin yılın yeni kuşakları için yeni dünya görüşü şeklinde tanımlanabilir (Grundy, 2002: 17). Avrasyacılık çok medeniyetli, çok kutuplu, çok-kültürlü bir dünya tasavvur etmekte; bu medeniyet ve kültürlerin birbirlerinden ileri, gelişkin ve üstün olduğunun hiçbir objektif kriterle ölçülemeyeceğini, bilimsel anlamda savunulamayacağını öngörmektedir. (Imanov, 2008: 23). Avrasyacılık düşünce sistemi daha çok Batıcılığa karşı oluşturulan bir anti tezdır. Bu fikriyata göre, ülkenin coğrafi ve kültürel bütünlüğü her şeyin üstündedir. Avrasyacılık, Avrasya'nın batı karşıtı bölgeyi aidiyet hissiyle sosyo-kültürel bir kompleks olarak değerlendiren bir ideolojidir. Bu ideoloji sadece jeopolitik bir tanımlamanın dışında, bölgenin manevi değerler ışığında değerlendirilmesi, bölge halklarının bu coğrafyaya aidiyet hissiyle yaklaşmaları ve algılamalarıdır (Yılmaz, 2013: 35). Avrasyacılık düşünce sisteminin temelleri Rus İmparatorluğu I.Petro dönemine kadar uzanan, 1917 Bolşevik Devrimi'ne muhalefet olmuş ve Avrupa'da sürgün hayatı yaşayan Rus aydınlar tarafından geliştirilen, fakat 1920'lerde sistemleştirilmiş bir düşünce sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Sönmez, 2010: 73-74). Avrasyacılık, Rus göçünün ilk dalgası ortamında doğan, Avrupalı olmayan bir fenomen olarak Rus kültürü kavramıyla birleştirilen ve dünyanın çeşitli kültürleri arasında özgün bir kombinasyon sunan ideolojik ve sosyal-politik bir kavramdır (Petersen, 2011: 22). Avrasyacılığın ilk gündeme geldiği tarih, Rus Çarlığı'nın yerine SSCB'nin ikame edildiği sarsıntılı dönemdir. Avrasyacılığın konjonktürel değişimler çerçevesinde yeniden betimlendiği ve etkin bir şekilde siyasal arenaya yansıtıldığı ikinci aşama ise, SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın ağır bir toplumsal, siyasal ve ekonomik sarsıntı içerisine girdiği 1990'lı yıllar olmuştur (Morozova, 2009: 667-686).

Avrasyacılık fikriyatının kurucu entelektüelleri, filolog ve dilbilimci Nikolai S. Trubetzkoy (1890-1938), coğrafyacı ve ekonomist Pyotr N. Savitsky (1895-1965), kültür tarihçisi, ilahiyatçı ve vatansever Georges V. Florovsky (1893-1979), tarihçi ve jeopolitikçi George V. Vernadsky (1887-1973), hukukçu ve siyasetçi Nikolai N. Alexeyev (1879-1964), Avrasyacılığın ne olduğunu açıklamak adına dört temel ilkeye vurgu yapmışlardır (Dugin, 2003: 25). Bunlardan ilki Avrasyacılığın Batı karşıtı olmasıdır. Bu ilke kapsamında söylenebilir ki Avrasyacılığın kurucuları Batı medeniyetinden uzak durup Avrupalı olmayan kültürlerle sempati beslemişlerdir. Batı her zaman insan haklarını suistimal eden taraf ve baskının kaynağı olmuştur. İkinci ilke Avrasyacılara göre Rusya'nın ve Rus kültürünün eşi benzerinin olmamasıdır. Bu ilke ile hem Rusya'nın bulunduğu coğrafyaya hem de geçmişten bu yana sahip olduğu kültürel arka plana vurgu yapılmaktadır. Üçüncü ilke Avrasyacılığın kapitalizm ve sosyalizm, liberalizm ve diktatörlük arasında üçüncü bir yol olduğu inancıdır. Dördüncü ve sonuncu ilke ise Avrasyacılığın monarşi karşıtı olmasıdır (Tüfekçi, 2012: 174). Avrasyacılık, bu ilkelerle birlikte, temel kurucu fikirlerin kesin bir kümesine sahiptir. Avrasyacılık, tek kutuplu küreselci projeye tutarlı, aktif ve muhafazakârlıktan farklı, yaratıcı bir karaktere sahiptir (Dugin, 2003: 23).

Titarenko'nun tanımında sonuç olarak Avrasyacılık, kültürlerin, medeniyetlerin ve etnosların birinin diğerini asimile etmesine ve yutmasına karşı bir alternatiftir. Avrasyacılık, kültür ve medeniyetlerin ekolojisini temin eden, etnik ve medeniyetsel çeşitliliği sağlayan, medeniyetler arası ilişki temellerinin oluşmasında etkilidir (Imanov, 2008: 201).

5. ORTA ASYA VE ORTA ASYA ÜLKELERİ

Dünyada, 1990'lı yılların başından itibaren yeni bir siyasal atmosfer şekillenmektedir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle, yeni siyasal aktörler, yeni güç ilişkileri, yeni çıkar çatışmaları ve yeni egemenlik arayışları siyasal atmosferin unsurları olarak belirginleşmektedir. Bu dinamik ortamda yeni “jeopolitik boşluklar” yeni sürecin egemenlik ve güç ilişkilerinin odağı durumuna gelmiştir (Hacısalıhoğlu, 2005). Bu yeni düzen arayışında küresel güçler için Orta Asya Bölgesi birçok bakımdan öne çıkmaktadır. Küresel güçler jeopolitik ve ekonomik çıkarlar sağlamaya çalışırken yeni bağımsızlığını kazanan cumhuriyetler de bu mücadeleden faydalanarak bağımsızlıklarını pekiştirmeye ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar (Özdemir, 2006: 4). Bu bölümde, Rusya ve Çin gibi iki büyük ülke arasındaki önemli bir coğrafya ve bu coğrafyada bulunan ülkeler genel hatlarıyla tanıtılacaktır.

5.1.Orta Asya

Orta Asya, Ortaçağ dünyasının büyük siyasî teşekküllerini oluşturan ve bu coğrafyada kurulan imparatorluklarla müessir bir güç olan, Avrupa, Ortadoğu ve Avrasya'nın etnik, kültürel, siyasî ve dinî çehresinin şekillenmesinde rol oynayan tarihin mühim merkezlerinden birisidir (Golden, 2014: 13). Asya'nın kalbinde yerleşik bir bölge olan Orta Asya, benzersizdir. Tam kompozisyonunun çeşitli tanımları mevcut olsa da, hiç kimse evrensel olarak bir tanım kabul etmemektedir. Sınırları belirlemedeki bu belirsizliğe rağmen, bazı genel özelliklere sahiptir. Orta Asya tarihsel olarak göçebe halklarla ve İpek Yolu ile yakından bağlantılı olmuştur (Blaut, 2000: 234). Genel anlamda Orta Asya, Avrupa, Orta Doğu, Güney Asya ve Doğu Asya arasındaki insanlar, mallar ve fikirlerin dolaşımı için bir kavşak konumunda olmuştur. Bazen Orta Asya ya da İç Asya olarak da bilinmektedir ve daha geniş Avrasya kıtası kapsamındadır. Bazı kaynaklarda Türkistan olarak da adlandırılmıştır. Bu bölge milletlere göre farklı isimlerle adlandırılmıştır. Arapçada “Maveraunnehir” olarak adlandırılmış Farsça da “Varàrud” veya “Faràrudan”, Yunanca da “Transoxiana” (yani Trans-nehir alanı) adı verilmiştir (Amirahmadian, 2006: 1).

Şekil 5.1. Dünya Muvazenesinde Orta Asya Bölgesi (12.09.2017, www.ipfs.io)

Orta Asya ismi her zaman aynı bölgeyi anlatmamıştır. Bazı bilginler bu deyiimi, Doğu Türkistan yani günümüzde Uygurların oturduğu Sinkiang Özerk Bölgesi için kullanmaktadır. Bazıları daha batıdaki bir yöreyi, yani Batı Türkistan'ı (Tanrı Dağları ile Aral Gölü arası) kastetmektedir. Bazıları sınırları hayli genişleterek Kutup bölgesi de

içinde olmak üzere Sibirya'yı, Moğolistan'ı, güneyde ise Tibet'i, Nepal ve Afganistan'ı da Orta Asya içinde göstermektedirler. Modern coğrafyacılar göre ise, Çin'den başlayıp Aral Gölü merkez olmak üzere, Sibirya, Hazar Denizi ve Afganistan'a dek uzanmaktadır (Gorshenina ve Claude, 2006: 2). Tarihin en büyük imparatorluklarının kurulup geliştiği, en önemli medeniyetlerin karşı karşıya gelip çarpıştığı veya kaynaştığı, uzun süre bilim ve düşünce alanında önemli adımların atıldığı merkezlerden biri olan Orta Asya, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik açıdan uluslararası sistemin değişimlerini ve dönüşümlerini de doğrudan tecrübe etmiş bir bölgedir. Bugün de soğuk savaş sonrası yeni döneme geçiş sürecinin zorluklarını en yoğun şekilde yaşayan toplumlar ve devletler bu bölgede yer almaktadır (Kafkasyalı, 2012: 16). Dünyanın farklı bir bölgesi olan Orta Asya, coğrafyacı Alexander von Humboldt tarafından 1843'te tanıtılmıştır. Orta Asya sınırları çoklu tanımlara tabidir. Orta Asya, Amerika Birleşik Devletleri kıtasının yarısından biraz daha az (eksi Alaska) olan yaklaşık 3,9 milyon kilometrekareyi kapsamaktadır (Kort, 2004: 2). Orta Asya, Asya'nın göbeğinde, batıdan Hazar Denizi'nde biten, doğuda Çin'i sınırlayan, Ural-İrtiş nehirlerinin havzalarını sınırlayan bir arazide yer almaktadır. Orta Asya, beş eski Sovyet cumhuriyetinden, kuzeyde Kazakistan, kuzeydoğuda Kırgızistan, güneydoğuya Tacikistan, Türkmenistan'dan Hazar Denizi'ne kadar başlayıp, en büyük Orta Asya nehirleri, Amu-Darya (antik zamanlarda Vahş, Yunan'da Oxus ve Orta Çağ'da Jeihun) ve Özbekistan, Amu-Darya Nehri'nin alt bölgesinde yer almaktadır (Amirahmadian, 2006: 3).

Üç ana coğrafi bölgeye ayrılmıştır: kuzeydeki yarı kurak çayırlar, güneydeki çöller ve güneydoğudaki karla kaplı dağlarla çevrelenmiştir. Orta Asya'nın batı sınırının dörtte üçü ve ana doğal sınırı Hazar Denizi tarafından çizilmiştir. 143 bin metre kare alana sahip olan Hazar Denizi, dünyanın en büyük iç su kütlesidir (Kort, 2004: 2). Hazar Denizi'nin deniz yolu, Orta Asya ülkeleri ile Rusya, İran ve Kafkaslar arasındaki çok taraflı bağları mümkün kılmaktadır. Hazar Denizi, gıda kaynağı ve hidrokarbon rezervuarlarının merkezi olduğundan dolayı bölge için büyük önem taşımaktadır (Allwort, 2014). Orta Asya medeniyeti, bölgeyi kuşatan dağlar, vadiler ve vahiyler üzerine inşa edilmiştir. Günümüzde, nüfusun en yoğun olduğu bölge, Amu Darya ve Sri Darya nehirlerinin çevresinde bulunan eski verimli vadiler içerisinde yer almaktadır. 4.000 yılı aşkın bir süredir Orta Asya, geçmişin büyük uygarlıklarının bugün gördüğümüz toplumu oluşturmak için harmanlandığı kavşak olarak da görülmektedir (Allworth, 1994: 15-16). İran, Arap, Moğollar ve Ruslar, insanlık tarihinin gerçek erime potansiyelini oluşturmak ve kültür ile tarih alışverişinde bulunmak için Avrasya kıtasının kalbinde bir araya gelmiştir (Haase, 2008: 8). Orta Asya bölgesi; İslamiyet, Hristiyanlık, Budizm, Hinduizm gibi dinlerin kesişme noktası olmasının yanı sıra, Türk, Çin, Fars, Slav, Hint medeniyetleri gibi büyük medeniyetlerin bir araya geldikleri tampon bir bölge durumundadır (Kara, 2006: 102). Orta Asya, çok farklı geleneklere ve kökene sahip milletler ve kültürler için bir buluşma yeri ve bazen bir eritme potası olmuştur. Orta Asya'nın ana hikayesi, tüccarların, gezginlerin, fatihlerin ve göçebe kabilelerin geçtiği bir alandır (Kort, 2004: 2). Orta Asya, kömür, demir, bakır, kurşun, fosfat, çinko, altın, uranyum ve diğer çeşitli minerallerin birikimine sahiptir. Bununla birlikte, bugüne kadar en önemli doğal kaynaklar, modern sanayileşmiş dünyanın büyük bölümünü elinde tutan iki önemli enerji kaynağı olan petrol ve doğal gazı sahiptir (Mughees vd., 2015: 145). Zengin petrol ve enerji kaynakları yaygın ulaşım ve iletişim rotaları Orta Asya kıtasının jeo-stratejik ve jeo-ekonomik önemini ortaya koymaktadır. Yeraltı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin olan, 100'den fazla etnik grup Orta Asya'nın yaklaşık 58 milyon nüfusunu oluşturmaktadır. Orta Asya'nın ekonomik, jeo-politik ve jeo-stratejisi karmaşık bir yapıya sahiptir (Amirahmadian, 2006: 12).

Orta Asya en fazla tartışılan ve uygulamalara kaynaklık eden Kara Hâkimiyeti teorisinin başlangıç noktasını teşkil etmekte, Mackinder'in mihver bölge tanımlamasının içinde yer almaktadır. Ayrıca Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisinde de önemli yer tutmuş, böylece her iki teoride de kara ve deniz güçlerinin rekabetlerinin yoğunlaştığı bir nokta olarak değerlendirilmiştir. Teorilerde önemli yer tutan Orta Asya uygulamada da büyük bir rekabet alanı haline gelmiştir (İlhan, 1997: 141). Türklerin ana yurdu olarak bilinen Orta Asya, eski kaynaklarda Türkistan olarak da bilinmektedir

(Yalçınkaya, 2012: 5). Orta Asya, Türklerin ata yurdu ve Müslümanlıkla tanıştıktan sonra batıya doğru göçe başladığı bir merkez olmakla beraber, en büyük kıta olan Asya'nın da ortasında yer almaktadır (Nakip, 2012: 5). Orta Asya, Rusya ve Çin gibi iki büyük güç arasında tampon bölge oluşturmaktadır, Kuzey Kafkasya ve Çin/ Afganistan arasında yer alması bölgeyi mal ve insan hareketleri için transit geçit alanı haline getirmektedir (Kazansev, 2008: 48-49). Öte yandan bölgeler arası güçler, onu yüzyılın önemli bir jeopolitik bölgesi haline getirmiştir. Orta Asya, Asya'nın kalbinde bulunan kara kilitli bir ülkedir (Mughees vd., 2015: 145). Tarih boyunca sahip olduğu değerler ve bu değerlerin kazandırdığı özellikler sebebiyle uluslararası sistem içerisinde her zaman en çok dikkat çeken bölgelerden birisi olmuş ve hem bölgesel hem de küresel politikaların rekabet alanı haline gelmiştir (Nakip, 2012: 5). Orta Asya'nın jeo-stratejik konumu Kuzey-Güney ve Batı-Doğu iletişim koridorlarının çekirdeğini oluşturmaktadır (Allwort, 2014). Saldırı ve savunma operasyonları için önemli bir değere sahiptir (Jaffy, 1998: 5).

5.2. Orta Asya Ülkeleri

En büyük kara imparatorluklarının bu bölgede kurulup dünyaya yayıldığı düşünüldüğünde Orta Asya'yı dünya hâkimiyetinin merkezine (heartland) koyan "Kara Hâkimiyeti" teorisi; dünyanın en büyük deniz gücü olan Britanya İmparatorluğu'nun bu bölgeye nüfuz etmek için yoğun bir mücadele vermiş olmasından hareketle yine Orta Asya'yı dünya hâkimiyetinin en kilit bölgelerinden biri olarak gören "deniz hâkimiyeti" teorisi ve bilhassa son dönemde daha fazla değer kazanan ve enerji kaynakları bakımından Orta Asya'nın kontrol edilmesini Amerikan menfaatleri bakımından (rimland) zaruri gören Spykman'ın teorisi açısından Orta Asya dünyanın en önemli bölgelerinden birisidir (Kafkasyalı, 2012: 17).

Şekil 5.2. Orta Asya Ülkeleri (12.09.2017, www.geopoliticalmonitor.com).

Tarihi ipek yolu olarak da bilinen bölge, Avrupa ile Pasifik arasında ticaret bağlantısını sağlarken bir taraftan da Arap, Asya ve Avrupa uygarlıkları arasındaki ekonomik ve ticari bağlantıyı kurmaktadır (Ari, 2010: 13). Orta Asya, yeryüzündeki toprakların yaklaşık yedide birini, aşağı yukarı sekiz milyon mil kareyi kapsamaktadır. Bugün, kahir ekser Müslüman olan Orta Asya'nın batısı, tarihî açıdan "Batı Türkistan" diye tasvir edilen Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi

eski Sovyetler Birliği'nin yeni bağımsız devletlerinden müteşekkildir (Golden, 2011: 20). 1991'de bağımsızlığını ilan eden Beş Asya ülkesi olan Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan, bir kültür ve yaşam biçimini paylaşmaktadır (Batsaikhan ve Dabrowski, 2017: 4). Orta Asya, diğerlerinden farklı olarak eşsiz bir bölgedir. Tarih boyunca inanılmaz mücadeleler geçirmiş ve sadece kültürel kimliğini korumayı başaramamıştır (Blaut, 2000: 300). SSCB'nin diğer eski cumhuriyetlerinin çoğundan farklı olarak, Orta Asya devletleri, batıdaki birçok demokratik ulus tarafından değerlendirilen siyasi bir tabu olan otoriter diktatörlük olarak küresel aşamada ortaya çıkmıştır (Haase, 2008: 12).

5.2.1. Kazakistan

Avrasya bölgesinin merkezinde yer alan Kazakistan'ın sınırlarını kuzeybatı ve kuzeyde Rusya Federasyonu, doğuda Çin Halk Cumhuriyeti, güneyde Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Aral Denizi oluşturmaktadır (ITO, 2011: 55). Kazakistan Cumhuriyeti devlet dili Kazak dili olarak belirlenmiş (Any. m. 7/1) devlet kurumlarında ve yerel öz idare organlarında Rus dili, Kazak dili ile birlikte eşit derecede kullanılmaktadır (Any. m. 7/2). Ülkenin yüzölçümü 2.724.900 km², nüfusu 18.350.554 (MNERK, 25.01.2018, www.stat.gov.kz.), başkenti Astana 'dır.

5.2.1.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi

Tien Shan Dağlarının kuzeyinde ve Sibirya'nın güneyindeki Kazak stepleri, Taş Devri'den beri yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır (İnal, 2017a: 6). Günümüz sınırları içerisinde Kazakistan dünyanın dokuzuncu en büyük ülkesidir ve kabaca Batı Avrupa'nın büyük bir bölümünü kaplamaktadır. Kazaklar, İran ve Arap İslam kültürlerinin ve daha sonra Avrupalıların etkilerini yaşayan bir Türk halkıdır. Düz araziler ve imparatorluklarla çevrili Kazakistan'ın coğrafyası tarihsel olarak onu yoğun savaşlar, ticaret merkezi ve medeniyetlerin buluşma noktası haline getirmiştir.

Avrasya'nın tam ortasında yer alan Kazakistan, kuzeyden güneye ve doğudan batıya geçiş koridorlarının kesiştiği bölgededir. Geçmişte bu özelliği nedeniyle bu ülkeden geçen tarihi İpek Yolu önemli bir ticaret güzergahı olmuştur (Özdemir, 2006: 91). Orta Asya cumhuriyetlerinin en büyüğü olan Kazakistan, kuzeyden güneye ve doğudan batıya geçiş koridorlarının kesiştiği bölgede yer almaktadır. Kazakistan'ın coğrafi konumu, Avrasya kıtasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinde bağlayıcı rol oynamasını sağlamaktadır (Curtis, 1996a: 42). Coğrafi olarak Kazakistan doğudan batıya 3.000 km, kuzeyden güneye 1.700 km'lik geniş bir coğrafyaya ve 2.724.900 km² yüz ölçümüne sahiptir (KATEV, 2003: 10). Kuzeybatı ve kuzeyde Rusya Federasyonu, doğu tarafında Çin, güneyde Kırgızistan ve Özbekistan, güneybatıda Türkmenistan ve Hazar Denizi ile sınırlandırılmıştır. Topraklarının 2.699.700 km² karalardan, 25.200 km² sulardan oluşmaktadır (CIA, 2010d). Kazakistan toprakları, kapladığı alan itibarıyla Türk-i cumhuriyetleri arasında birinci, BDT içerisinde ise Rusya'nın ardından ikinci büyük ülkedir (Kara ve Yeşilot, 2011: 55). Dört Orta Asya devletinin tümünden iki kat daha büyük bir yüzölçümüne sahip olan ülkenin, topraklarının büyük kısmı Orta Asya'da bulunmakla birlikte, küçük bir kısmı Doğu Avrupa'da yer alır (Kazakhstan, 31.07.17, www.kazakhstan.com). Güneyden, Batıya doğru genişleyen ve büyük bir tank gibi şekillenen Kazakistan, Türkiye'nin yaklaşık üç, Teksas'ın neredeyse dört katıdır ve Batı Avrupa'ya eşittir (Kort, 2004: 85).

Şekil 5.2.1. Kazakistan'ın Coğrafi Konumu (12.09.2017, www.aljazeera.com.tr).

Ovalar, Kazakistan'ın devasa geniş alanının üçte birini, tepelik yaylaları ve ovaları yaklaşık yarısını, dağlık bölgeleri ise beşte birini oluşturmaktadır. Ülke çoğunlukla tepeler ve platolarla kaplı bozkır arazilerinden oluşur. Kazak bozkırları, ülkenin hemen hemen üçte birini kapsamaktadır (Kazakhstan, 31.07.17, www.kazakhstan.com). Çöller ve bozkırlar toplam alanın yüzde 80'inden fazlasını oluşturmaktadır. Orta bölgede, Kazak Melkosopchnik adında küçük tepeler olan, kuzeyde ve kuzeydoğuda batı Sibirya ovası, güneyde Turan ovası ve batıda Hazar ovaları tarafından kuşatılmış kumlu bir plato bulunmaktadır. Doğu ve güneydoğuda dağ zincirleri (Altai, Djungar Alatau, Tien Shan), kumlu çöller (Sary-Ishikotrau ve Muynkum) bulunmaktadır. Ülkenin en yüksek noktası Tian Shan'daki Kırgız sınırındaki 6994 metre yükseklikle Han Tengri Dağı'dır. En alçak yeri ise Karagiye'de, batıdaki Hazar Depresyonu deniz seviyesinin 132 metre altındadır (İTO, 2011: 55). Kazakistan'ın doğu ve güneydoğu kısımları geniş su yollarına sahiptir. Dünyadaki en büyük iç su kütlesi olan Hazar Denizi, Kazakistan sınırını 1.450 kilometre kıyı şeridinde çıkarmaktadır. İrili ufaklı ve çoğu yaz aylarında kuruyan 7000'den fazla akarsu ve 48.000 göl bulunmaktadır (Akarcılı, 2016: 12). Göllerin önemli bir kısmı çok tuzlu olduğundan tuz üretimi yapılmaktadır. Ülkenin doğusundaki diğer büyük su kütelleri arasında Göller Balkaş, Zeysan, Alaköl, Tengiz ve Seletytengiz'dir (Dautav ve Kara, 2008: 14).

Kazakistan, okyanuslardan uzak olduğu için, ülkenin tamamı soğuk kışlar ve sıcak yazlar içeren bir kara iklimine sahiptir (Library Congress, 2006a: 2). Kıta havası, düşük yağışla birlikte ülkenin büyük kesimlerinde sulamayı zorunlu kılan yüksek buharlaşma seviyesiyle karakterizedir (Curtis, 1996a: 45). Kuzeyden güneye doğru kuraklığın artması, toprak ve bitki örtüsünde gözle görünür bir şekilde farklılık oluşturmaktadır (Yiğit, 2001: 2). Kazakistan'da genellikle bozkırlar hâkimdir. Ülkenin tabii bitki örtüsü kuzeyden güneye gidildikçe farklılaşmaktadır. Kuzeydeki küçük orman ve ağaçlıklarla kaplı bozkır sahası güneye inildikçe çöle dönüşmektedir. Ülkenin güney tarafları Orta Asya'nın çöl sahasını teşkil etmektedir (OGM, 2013: 6).

5.2.1.2.Siyasi ve İdari Yapısı

Kazakistan Cumhuriyeti 16 Aralık 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık sonrası hükümet, güçlü

bir icra dairesi, bir parlamento ve yargı organı olan 1993 anayasasıyla yapılandırılmıştır (Library Congress, 2006a: 1). 28 Ocak 1993 tarihinde kabul edilen Anayasa'ya göre, Kazakistan Cumhuriyeti, en üst değerlerini bir bireyin, yaşamı, hak ve özgürlükleri olan demokratik, laik, yasal ve sosyal devlet olarak ilan etmektedir (Any. m. 1). Kazakistan üniter bir devlettir (Any. m. 2). Kazakistan'ın başkenti Astana'dır (Any. m. 3). Temel kanun Anayasadır ve Cumhuriyetin bütün topraklarında en yüksek hukuki güce ve doğrudan etkiye sahiptir (Any. m. 4/2). Parlamenter bir cumhuriyet olan Kazakistan, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanmasından bu yana Nursultan Nazarbayev başkanlığında yönetilmektedir. Kazakistan Cumhuriyeti devlet dili Kazak dili olarak belirlenmiş (Any. m. 7/1), devlet kurumlarında ve yerel öz idare organlarında Rus dili, Kazak dili ile birlikte eşit derecede kullanılmaktadır (Any. m. 7/2). Para birimi Tenge'dir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin devlet iktidarı, yasama, yürütme ve yargı alanlarının ayrılması ilkesine uygun olarak Anayasa ve yasalar temelinde birleştirilmekte ve uygulanmaktadır (Any. m. 3). SSCB döneminde etnik bir temelde oluşturulmuş olan ülke, bağımsızlık sonrası dönemde toprak temelinde örgütlenmiştir (Behar vd., 1994: 48).

Devletin iç ve dış politikasının esas yönlerini belirleyen en üst düzey yetkili kişi Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'dır (Any. m. 40). Cumhurbaşkanı, parlamentonun onayına tabi olan hükümeti adlandırmaktan sorumlu en üst düzey devlet görevlisidir (Any. m. 40). Cumhurbaşkanı, cumhuriyet vatandaşlarının anayasal yasaya uygun olarak beş yıllık dönem için gizli oyla evrensel, eşit ve doğrudan oyla seçilir. Kazakistan'ı ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eder (Any. m. 41/1). Kazakistan Cumhuriyeti Başbakanı, başında bulunduğu hükümetin eylemlerinden cumhurbaşkanına karşı sorumludur (Any. m. 67). Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu, yasama işlevleri yürüten Cumhuriyet'in en üst temsilcisidir (Any. m. 49). Kazakistan parlamentosu Meclis ve Senato'dan oluşan iki kanatlı bir yapıya sahiptir. Senato üyelerinin görev süresi 6 yıldır. Parlamento'nun alt kanadı Meclis 107 milletvekilinden oluşmaktadır. Senato'nun on beş milletvekili, bir toplumun ulusal-kültürel ve diğer önemli menfaatleri için Senato'nun temsilinin muhafaza edilmesi gerekliliğini dikkate alarak, Cumhurbaşkanı tarafından atanır (Any. m. 50). Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki adalet sadece mahkeme tarafından tatbik olunur (Any. m. 82). Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, yerel ve diğer mahkemelerde bulunan sivil, ceza ve diğer davalar için en üst yargı organıdır. Mahkemeler, bağımsızlığı Anayasa ve kanunla korunan kalıcı hâkimlerden oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesi üyeleri, cumhurbaşkanı ve parlamento tarafından atanır (Any. m. 79).

Kazakistan on dokuz vilayete bölünmüştür. Almatı şehri bir vilayetin idari konumuna sahiptir. Buna karşılık, iller birçok yerleşim noktasından oluşan bölgelere ayrılmıştır (Constitute Project, 2011a). Her eyalet ve bölge ile çoğu yerleşim biriminin kendi seçmeli konseyleri vardır, bütçe hazırlamak ve yerel vergileri denetlemekle görevlidir. Şehirlerin kendi yerel konseyleri de vardır ve büyük şehirler her biri kendi konseyine sahip olan bölgelere ayrılmıştır (DTM, 2011: 10). Başkan, yerel konseylerin aldığı kararları geçersiz kılma veya iptal etme yetkisine sahiptir; hâkim, yerel konsey tarafından alınan bütçe kararlarını kontrol etme gücüne sahiptir (Curtis, 1996a: 50).

5.2.1.3. Demografik Yapısı

Kazakistan birçok milleti kendi topraklarında barındıran bir ülke konumundadır (Kara ve Yeşilot, 2011: 139-192). Kazakistan topraklarında Kazakların dışında çoğunluğunu Rusların oluşturduğu 100'den fazla farklı etnisiteden insanın bir arada yaşadığı homojen olmayan bir nüfus yaşamaktadır (DEİK, 2012a: 5-6). Dolayısıyla Nazarbayev, Kazakistan'ın tüm politikalarını oluştururken bu gerçeği mutlaka göz önünde bulundurmakta ve sürekli halkların birliğini vurgulayan mesajlar vermektedir (Özdemir, 2006: 92). Kazakistan'ın çeşitli topluluğu, kendi ulusunun ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Başkan Nazarbayev "ülkenin her etnik grubunun Kazak kültürüne entegrasyon sağlaması için büyük bir potansiyel" olarak görmüştür (Kort, 2004: 45). Kazakistan'ın etnik yapısı, ülkenin siyasi ve kültürel hayatının çoğunun arkasındaki itici güçtür. Kazakistan nüfusu 18.350.554'tür (MNERK, 25.01.2018,

www.stat.gov.kz.). Yüzölçümü bakımından dünyanın dokuzuncu ülkesi olmasına rağmen nüfus yoğunluğu 1 km²'de 6,1 kişidir (Kazakistan, 31.07.17, www.kazakhstan.com). Toplam nüfusun % 53,2'si, kentlerde, %47,8'i ise kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Kazakistan'da köyden kente yoğun bir göç yaşanmaktadır. Hareketli görülen demografik yapı, Kazakistan'ın sosyo-ekonomik ve politik yapısında da etkileri vardır (Demirtepe, 2006). Ülkede yaklaşık 130'dan fazla farklı etnik grup yaşamaktadır. 9 milyondan fazla Kazak (% 63,1), yaklaşık 4 milyon Rus (% 23,7), 450 bin Ukraynalı (% 2,1), 433 bin Özbek (% 2,9) ve 250 bine yakın Uygur (% 1,4), Tatar (% 1,3), Alman ve diğer milletler yaşamaktadır. Kazakistan, dünyadaki etnik ve dini açıdan çok farklı ülkelerden birisidir. Müslümanlar nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır (DEİK, 2012a: 5-6). Bunu, büyük ölçüde dünya dinleri arasındaki coğrafyaya değil, aynı zamanda Sovyet etnik politikalarına ve Kazakistan'daki Avrupalı göçmenlerin yerleşimine borçludur. Kazakistan'da din özgürlüğü anayasayla birlikte teminat altına alınmıştır. Ülke nüfusunun %70,2'si Müslüman, %26,2'si Rus Ortodoks, %2,8'i Protestan'dır (CIA, 2010d).

5.2.1.4. Ekonomik Yapısı

Kazakistan, dünyada hacim ve çeşit itibarıyla en zengin doğal kaynaklara sahip ülkelerden biridir. Ülke; uranyum, krom, kurşun ve çinko yatakları rezervlerinde dünyada ilk iki; kömür, demir ve altın rezervlerinde dünya sıralamasında ilk on; doğalgaz, petrol ve alüminyum rezervlerinde ilk yirmi ülke arasındadır (Karibayeva, 2006: 73-74). Beş Orta Asya cumhuriyetinden olan Kazakistan, kuzey kesiminde yer alan Rusya'ya en yakın kömür ve petrol yatakları nedeniyle Sovyet sisteminde en önemli rolü sanayide oynamıştır (Curtis, 1996a: 48). Kazakistan, bol miktarda kömür, petrol ve doğalgaz rezervleri de dâhil olmak üzere enerji kaynaklarına sahiptir. Kazakistan'da zengin krom, kömür, bakır, altın, demir cevheri, tungsten, uranyum, vanadyum ve çinko yatakları bulunmaktadır (Barlıbayev, 2002: 95). Kazakistan, ikinci büyük petrol üreticisi, üçüncü büyük kömür üreticisi ve eski Sovyet cumhuriyetleri arasında en büyük altın ve doğal gaz üreticisidir (Library of Congress, 2006a: 8). Ülkenin petrol rezervleri doğal gaz rezervlerine göre daha fazladır. Ülke ekonomisi büyük ölçüde petrol ihracatı gelirlerine dayanmaktadır (Ateş, 2012: 5). Kazakistan'daki sanayi, enerji sektörünün hâkimiyeti altındadır (Curtis, 1996a: 48). Kazakistan'ın doğal gaz rezervi dünya toplam rezervinin %1,1'ini oluşturmakta olup, toplam 1,9 trilyon metreküpe tekabül etmektedir. Ayrıca, ülke dünya kömür rezervinin de %3,7'sine (31,3 milyar ton) sahiptir (İTO, 2011: 55).

5.2.2. Kırgızistan

Tien Shan dağlarının kalbinde doğu Orta Asya'da bulunan ve Kazakistan'ın güneydoğusunda, doğusunda Çin, güneyde Tacikistan ve batıda Özbekistan ile çevrilidir (Barataliyev, 2004: 7). Kırgızistan'ın resmi adı Kırgız Cumhuriyeti'dir. Resmî dili Rus dili, devlet dili Kırgızca olarak kullanılmaktadır (Any. m. 10). Ülkenin yüzölçümü 199,951 km², nüfusu 6.200.949'dur (NSCR, 25.01.2018, www. stat.kg). Kırgız Cumhuriyeti (Kırgızistan), egemen, demokratik, laik, üniter ve sosyal bir devlettir ve devlet başkanlığı sistemi ile yönetilmektedir (Any. m. 1).

5.2.2.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi

Kırgızistan Cumhuriyeti, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinden birisidir (Toraman, 2012: 1). Kırgızistan (Kırgız Cumhuriyeti olarak da bilinir ve 1991 yılına kadar "Kırgizya" olarak anılmıştır) 14 Ekim 1924'te Rusya Federasyonu'nda özerk bir cumhuriyet olarak kurulmuştur. 5 Aralık 1936'da Kırgızistan'a Kırgız Sovyet Sosyalisti statüsü verilmiştir. Kırgızistan, 31 Ağustos 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nden (SSCB) bağımsızlığını ilan etmiştir. Ok ucu olarak şekillendirilen toprakları Kazakistan'ın güney sınırları boyunca uzanmakta ve Çin'in batı sınırlarına

işaret etmektedir. Ülkenin arazisi 198.500 km² (76.640 mil kare) olup, Tacikistan'dan sonra Orta Asya bölgesinde ikinci en küçük alandır (Akkan, 2002: 441-442). Kırgızistan'ın toplam alanı İngiltere ve İskoçya'nın birleştiği veya Birleşik Devletler'deki Nebraska eyaleti büyüklüğündedir. Ekvatordan 39 ve 43 derece enlemleri arasında uzanır ve Greenwich meridyeninin 69 ve 81 derece doğusunda boylamlar arasında yer almaktadır (Abazov, 2004: 1-3).

Şekil 5.2.2.1. Kırgızistan'ın Coğrafi Konumu (12.09.2017, www.aljazeera.com.tr).

Beş Orta Asya ülkesinden biri olan Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nin yüzde 0,9'unu işgal etmiştir. Doğu'dan batıya 900 kilometre (560 mil) uzanan, kuzeyden güneye 410 kilometre uzanan bu bölge, Orta Asya ve Çin arasında karaya oturmuş ve stratejik bir konumda bulunmaktadır (İTO, 2005a: 2). Kırgızistan'ın sınırlarının toplam uzunluğu 4500 km.dir (Curtis, 1996a: 109). Ülke, İpek Yolu'nun başlangıç noktasında, bölgenin önemli devletleriyle çevrili, jeopolitik açıdan son derece kritik bir coğrafyada yer almaktadır (Yılmaz, 2011: 15). Kırgızistan Cumhuriyeti, Orta Asya'nın kuzeydoğu köşesinde dağlık bölgede kurulmuş bir Müslüman Türk Cumhuriyetidir (Saray, 1993: 7).

Dünyanın en büyük dağ göllerinden biri olan Issyk Gölü bu coğrafyada yer almaktadır (Özdenoğlu, 2005: 12). Kırgızistan'ın % 93'ü dağlıktır ve çoğunlukla 1.000 metre ile 7.400 metre arasındaki yüksekliklerde bulunan arazide yer almaktadır. Ülkenin % 40'tan fazlası 3.000 metrenin üstünde ve bunun dörtte üçü daimi kar ya da buzul altında bulunmaktadır. Ülkenin orta kesimlerinde bulunan dağlar, Kırgızistan'ın kuzey ve güney kesimlerini etkili bir şekilde izole etmektedir (Akkan, 2002: 441-442). Ülkede, Kuzey Kırgızistan (Chui ve Talas vadilerinden oluşur), güney Kırgızistan (Fergana vadisinin bölümlerini kapsamaktadır) ve üç vadiyi ayıran yayla Kırgızistan'ı Tian-Shan dağlarında olmak üzere üç ayrı bölüm bulunmaktadır. Dağların % 60'ı 2.500 metreden (yaklaşık 8.200 feet) daha yüksektir (Abazov, 2004: 5). Kırgızistan'ın arazisi, Tian Shan ve Pamir dağ sistemlerinin hâkimiyeti altındadır ve bu sistem ulusal toprakların yaklaşık % 65'ini işgal etmektedir. Tian Shan sisteminin Alay menzili, ülkenin güneybatı hilalinde hâkim durumdadır ve doğuda ana Tian Shan menzili güney doğudaki Kırgızistan ile Çin arasındaki sınır boyunca uzanmaktadır. Ortalama rakım 2.988 m'dir (CIA, 2010a). En yüksek nokta (Pobeda Tepesi), deniz seviyesinden 7439 m, en alçak nokta ise, deniz seviyesinden 132 m yükseklikteki Kara Darya'dır (Sargutan, 2010: 1633). Kırgızistan arazisinin yaklaşık % 94'ü deniz seviyesinden 1.000 metre veya daha fazla yükseklikte bulunmaktadır (Library of

Congress 2007b: 3). Kırgızistan'ın nüfusunun neredeyse tamamı 1800 m.den daha yüksekte yaşamaktadır (Özdenoğlu, 2005: 12).

Ülkenin yaklaşık % 6.3'ü tarım için elverişlidir. Arazinin büyük kısmı dağ vadileri, Fergana Vadisi, Bişkek ve Issyk Gölü ve büyük nehirler ile göllerin yakınında bulunan sulanmış alanlardan oluşmaktadır. Ülkenin yaklaşık yüzde 4.25'i orman, % 4.4'ü göl ve su rezervleri, % 4'ü buzullarla kaplıdır. Ormanlar çoğunlukla dağlarda yer almaktadır. Ülkede genel olarak büyüklü küçüklü yaklaşık 40 000 akarsu ve ırmak bulunmaktadır. Akarsular ülkenin başlıca gelir kaynağını oluşturmaktadır (Library of Congress, 2007b: 3). Kırgızistan yükseltisi fazla olan bir ülkedir. Bu yüzden birçok akarsu kaynağını, dağların yüksek kesimlerindeki buzullardan alır. Ülkede yer alan akarsuların rejimleri genellikle düzensizdir. Akarsular derin vadiler içerisinde akmaktadır. Akarsular, ulaşım elverişli değildir. Ülkede yükseltinin fazla olmasından dolayı akarsuların debisi oldukça yüksektir. Bundan dolayı ülkede yer alan akarsuların elektrik üretim potansiyelleri de çok yüksektir (Bakirov vd., 1998: 76). Kırgızistan adeta göller ülkesidir. Kırgızistan'da yaklaşık 3000 göl bulunmaktadır ve kapladıkları alan 6836 km² ye ulaşmaktadır (Özdenoğlu, 2005: 12). Ülkede yer alan göllerin büyük çoğunluğu 3000-4000 m yükseklerde yer almaktadır (Özey, 1999: 205).

Kırgızistan'ın iklimi coğrafi konumu ile bağlantılıdır. Okyanus ve denizlerden uzak yerde konumlanması, güneyinden yüksek dağlarla kuşatılması, büyük kısmının deniz seviyesinden yüksekte bulunuşu ikliminin şiddetli kontinental olmasında etkili olmuştur (Alparlan, 2006: 10). Kırgızistan'ın iklimi, kuru kıta sahanlığından, Tien Shan Dağları'nın yüksekliğine, güneybatıdaki subtropikal bölgeye (Fergana Vadisi) kadar kuzey etek bölgesi içinde ılımanlaşmak üzere bölgeye bağlı olarak büyük farklılıklar göstermektedir. Dağ vadileri ile düzlükler arasında keskin yerel değişimler vardır. Yağış da batı dağlarından (yüksek) kuzey-orta bölgeye göre (düşük) değişmektedir (Library of Congress, 2007b: 3). Kırgızistan iklimi çeşitlilik gösterir. Genel olarak karasal iklime sahiptir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Kış mevsimi yükselti sebebi ile oldukça sert geçer. Yüksek dağlarda tundra, yüksek yaylalarda kutup altı iklimi görülür. Isıkköl kıyılarında, Narın vadisinin doğusunda daha ılıman bir iklim hüküm sürmektedir (Özey, 1999: 203-204). Kırgızistan tam bir kara iklimine sahip olduğu için yağış yönünden oldukça fakirdir (Saray, 1993: 7-8). Kırgızistan'ın genel bitki örtüsünü orman, makilik, bozkır, step, çayır ve su bitkileri oluşturmaktadır (Güler, 2002: 22).

5.2.2.2.Siyasi ve İdari Yapısı

Kırgızistan'ın siyasi birliği, 1924 yılında Sovyetler Birliği bünyesinde özerk bir bölge olarak ortaya çıkmış, 1936 yılında Sovyet idaresi altındaki Cumhuriyetlerden biri olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise Kırgızistan 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir (DEİK, 2009: 1). Kırgızistan SSCB'den bağımsızlığını ilan eden ilk Orta Asya cumhuriyetidir. 24 Ekim 1990'da kabul edilen Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde (SSC) Cumhurbaşkanlık mevkisinin kurulması ve Kırgızistan SSC Anayasası'nda değişikliklerin yapılması ülkede siyasal sistemin oluşmasındaki en önemli gelişmedir (Abdibaitova, 2011: 18). 31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş, 21 Aralık 1991'de diğer dört Orta Asya cumhuriyeti ile birlikte Bağımsız Devletler Topluluğu'na resmen katılmıştır (Constitute Project, 2010). Kırgızistan, bağımsız, laik, demokratik ve yasal bir devlettir. Siyasi sistem, 27 Haziran 2010'da kabul edilen Kırgız Cumhuriyeti Anayasası ile tanımlanmaktadır. Yeni anayasa, yönetim biçimini parlamenter cumhuriyet olarak tanımlamaktadır. Parlamento ve Başbakan, Başkan'dan çok daha fazla yetkiye sahiptir. Kırgızistan Orta Asya da parlamenter sistemle yönetilen ilk ve tek devlettir (Toraman, 2012: 7-11). Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'tir (Any. m. 11/1). Temel kanun Anayasadır ve Cumhuriyetin bütün topraklarında en yüksek hukuki güce ve doğrudan etkiye sahiptir (Any. m. 6/1). Kırgızistan Cumhuriyeti devlet dili Kırgızca olarak belirlenmiş (Any. m. 10/1), devlet kurumlarında ve yerel öz idare organlarında Rus dili kullanılabilir (Any. m. 10/2). Para birimi Som'dur (Any. m. 11/2). Kırgızistan Cumhuriyeti'nin hükümet yapısını Cumhurbaşkanı, yasama yetkisi bulunan parlamento - Jogorku-Kenesh,

hükümet, alt düzey bakanlıklar, devlet komiteleri, idari birimler, yerel yönetimler, yüksek mahkemeler ve yerel mahkemeler oluşturmaktadır (Sargutan, 2010: 1637).

Kırgızistan Cumhuriyeti temsili demokrasi esaslarını barındıran çok partili bir cumhuriyettir (DEİK, 2012b: 5). Devletin iç ve dış politikasının esas yönlerini belirleyen en üst düzey yetkili kişi Kırgızistan Cumhuriyeti Başkanı'dır. Başkan, halkın birliği ve devlet iktidarının simgesi konumundadır (Any. m. 60). Kırgızistan Cumhuriyeti Başkanı devlet organlarının koordinatörü durumundadır (Any. m. 64). Cumhurbaşkanı, Kırgızistan'ı ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eder (Any. m. 40/1). Cumhurbaşkanı, cumhuriyet vatandaşlarının anayasal yasaya uygun olarak altı yıllık dönem için gizli oyla evrensel, eşit ve doğrudan oyla seçilir (Any. m. 61). Kırgız Cumhuriyeti'ndeki icra yetkisi Hükümet, ona bağlı bakanlıklar, devlet komiteleri, idari birimler ve yerel yönetimler tarafından uygulanır. Hükümet, Başbakan tarafından yönetilmektedir. Hükümet, Başbakan, başbakan yardımcıları, bakanlar ve devlet komitelerinin başkanlarından oluşmaktadır (Any. m. 83). Başbakan, parlamentoda büyük çoğunluğun (siyasi partilerin milletvekillerinin% 50'sinden fazlasının aldığı) önerisi üzerine Parlamento tarafından atanan hükümet başkanıdır. Hükümet, mevcut Anayasa ile belirlenen sınırlar dahilinde hem devlet başkanına hem de Jogorku Kenesh'e karşı sorumludur (Any. m. 85). Hükümete, Cumhurbaşkanı ve Parlamento'ya tanınan yasama ve denetim yetkisi dışındaki tüm devlet yönetimi konularında karar verme yetkisi tanınmıştır (Any. m. 88). Jogorku Kenesh'i (parlamento), yasama işlevi yürüten Cumhuriyet'in en üst temsilcisidir (Any. m. 79). Jogorku-Kenesh parlamentosu tek kutuplu değil ve parti listeleri ile beş yıl için seçilen 120 üyeden oluşuyor. Kırgızistan parlamentosu önemli hükümet kararlarında önceliğe sahiptir (Any. m. 81). Ülkenin en yüksek yargı erki Anayasa Mahkemesi'dir (Sargutan, 2010: 1637). Kırgızistan Cumhuriyeti'ndeki adalet sadece mahkeme tarafından tatbik olunur (Any. m. 93). Kırgız Cumhuriyeti'nin yargı sistemi Anayasa ve yasalar tarafından oluşturulur ve Yüksek Mahkemeden ve yerel mahkemelerden oluşur. Yargı yetkisi, anayasal, sivil, ceza, idari ve diğer davalar yoluyla uygulanmaktadır. Yargıtay anayasa odasıdır. Yasa, ihtisas mahkemeleri kurabilir. Sıradışı mahkemelerin kurulması yasaktır. Kazakistan'da Yüksek Anayasa Mahkemesi, hükümetin yaptırımlarının anayasaya uygunluğunu denetlemektedir (Any. m. 93). Yüksek Mahkeme, sivil, cezaî, idari ve diğer davalar bakımından en üst adalet yetkisine sahiptir. Yüksek Mahkemenin kararları nihai ve itiraza tabi değildir (Any. m. 96).

Kırgızistan Cumhuriyeti 7 bölge (Chui, Issyk-Kul, Talas, Naryn, Celal-Abad, Oş, Batken) ve 40 idari bölgeden oluşmaktadır (Constitute Project, 2010). Bunlar; Çüy, Isık Köl, Narın, Talas, Oş, Batkent, Celal Abad bölgeleridir. Bu bölgelerin her biri kendi içinde bölümlere, idari ilçelerine (rayonlara) ayrılır (Barataliyev, 2004: 7). Bişkek'e ve bu idari bölgelere bağlı 40 rayon (ilçe), 21 şehir, 29 şehirce, 392 köy vardır (Yiğit, 2000: 113). Her eyaletin bir yerel yasama yetkisi vardır ve bu yetki başkan yardımcısı olan eyalet valisi tarafından kullanılmaktadır (Library of Congress, 2007b: 4).

5.2.2.3. Demografik Yapısı

Modern Kırgız milleti bugünkü Orta Asya'nın doğu ve kuzey kesimlerinde yaşayan göçebe kabilelerin medeniyetine dayanmaktadır (Curtis, 1996a: 110). Kırgızlar, Orta Asya'daki Türk toplulukları arasında en eski topluluklardan birisidir (Alparslan, 2006: 21). Kırgızistan nüfusu üç ana gruba ayrılmıştır: yerli Kırgızlar, Sovyetler Birliği'nin sonundan sonra kalan Ruslar, geniş ve yoğun bir Özbek nüfusedir. Her biri farklı kültürel ve ekonomik düzenlere ve farklı baskın etnik gruplara sahiptir (Library of Congress, 2007b: 4). Kırgızistan'da seksenden fazla etnik grup yaşamaktadır. Kırgızistan topraklarında Kırgızların dışında çoğunluğunu Özbeklerin oluşturduğu farklı etnisiteden insanın bir arada yaşadığı homojen olmayan bir nüfus barındırmaktadır (Curtis, 1996a: 112). Kırgızistan'ın nüfusu 6.200.949'dur (NSCR, 25.01.2018, www.stat.kg/en/statistics/naselenie). Toplam nüfusun % 35,7'si kentlerde, % 64,3'ü ise kırsal kesimlerde yaşamaktadır (KİK, 07.10.2017, www.stat.kg). Nüfus istatistikleri Kırgızistan'daki demografik durumun yalnızca bir bölümünü göstermektedir. Ülkenin

dağlık arazisi nedeniyle nüfus, kuzey ve güneydeki nispeten küçük alanlarda yoğunlaşmaya eğilimlidir. Toplam nüfusun yaklaşık üçte ikisi Fergana, Talas ve Çu vadilerinde yaşamaktadır. Nüfus dağılımındaki dengesizlikler, insanların yaşama ve çalışma biçimine yansımaktadır (Kort, 2004: 150). Kırgızların % 70.9'u Kırgızistan'da yaşamaktadır. Geri kalan Kırgızlar başta Özbekistan ve Tacikistan olmak üzere BDT'deki diğer ülkelere dağılmış durumdadır (Beşirli, 2011: 315). Kırgızistan'da nüfusun %14.3'ü Özbek, %7.7'si Rus, %1.1'i Dungan, %5.9'u ise Koreli, Ukraynalı, Ahıskalı gibi diğer etnik gruplardan oluşmaktadır (KİK, 07.10.2017, www.stat.kg).

Dinsel unsurlar aynı soydan gelen insanların bir araya gelmesinde çatıyı oluşturan önemli bir parçadır. Nitekim bir milletin kimliğinin oluşmasında dil, eğitim, aile, örf ve âdetler, coğrafya, ekonomik şartlar, etnik durum yanında dinsel unsurlar da etkilidir. Din, yerel geleneklerin öğrenilmesinde bir eğitim aracı olarak kullanılmış ve en önemlisi sosyal dayanışmanın sağlanmasında apayrı bir rol üstlenmiştir (Gasımova, 2006: 28). Kırgızların büyük çoğunluğu Sünni Müslümandır, ancak İslam geç ve oldukça yüzeysel olarak bölgeye gelmiştir. Kırgız Müslümanları genellikle daha önceki kabile gümrüklerinden etkilenen belirli bir biçimde dinlerini uygulamaktadır. İslam'ın uygulanması da ülkenin kuzey ve güney bölgelerinde farklılık göstermektedir (Aytekin, 2011). Kırgızistan, Sovyet cumhuriyeti olduğu zamanlarda dinsel uygulamayla ilgili yüzeysel bir etkiye sahip olan komünizmin çöküşünden sonra laik bir devlet olarak kalmıştır. Kırgızistan'daki Rus nüfusunun çoğu ateist veya Rus Ortodoks'dur. Nüfusun yüzde 12,9'unu oluşturan Özbekler, genellikle Sünni Müslümandır. Nüfusun %75'i Müslüman, %20'si Rus Ortadoks, %5'i farklı inançlara sahiptir (Narkeeva, 2011: 59).

Kırgızlar, etnik kimliğine, dillerine ve geleneklerine bağlı bir millettir. Kırgızistan ile Kazakistan arasındaki en önemli farklardan birisi, Kırgız halkının kendi dillerine hâkim olmasıdır. Kazakistan'da olduğu gibi, Kırgızistan'da ikamet eden Avrupalılar arasındaki "üniter" dil hâkimiyeti çok nadirdir (Curtis, 1996a: 113). Sovyet sonrası dönemde Kırgızistan'da resmi dil Kırgız dili olarak kabul edilmiş, 2001 yılında ise Rusça ülkenin ikinci resmi dili olarak kabul edilmiştir. Ticaret ve yükseköğrenimin ana dili Rusça'dır (Library of Congress, 2007b: 5).

5.2.2.4. Ekonomik Yapısı

Kırgızistan dünyada eşine az rastlanan jeolojik bir yapıya sahiptir. Doğal kaynaklar, Kırgız Cumhuriyeti ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Sosyalist dönemde madencilik giderek daha önemli bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir. 1997 yılında açılan Kumtor Altın Madeni, dünyadaki en büyük altın yataklarından biridir. Altın ekstraksiyonu ülkeye en büyük katkıyı sağlamaktadır. Ülkede altın, madenin % 90'ından fazlasını oluşturmaktadır (Curtis, 1996a: 109). Kömür, doğal gaz, petrol, uranyum, cıva, antimon, nefelin, bizmut, kurşun, çinko ve cevher içeren kayalar, değerli taşlar, yeraltı su kaynakları bulunmaktadır. Ülkede maden yatakları bulunuyor ve bu maden yatakları boksit, demir cevheri, bakır, kalay, çinko, kükürt, tungsten, kurşun ve arsenik içermektedir. Kırgızistan, dünyada 10. sırada gelen altın üreticisi ve ihracatçı ülkesidir. Ticari açıdan çok önemli değere sahip 100'den fazla maden sahası ve 65 altın sahası vardır. Kırgızistan'da, altın madenciliği dışında madencilik sektörü gelişmemiştir. Ülkenin karmaşık ve zor jeolojik yapısı nedeniyle petrol rezervi üretimi yetersizdir. Enerji tüketiminin % 11'i petrole dayalıdır (Kambarova, 2009: 63). Diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Kırgız Cumhuriyeti'nde petrol ve doğalgazın ekonomiye katkısı oldukça düşüktür (Somuncuoğlu, 2011: 34). Kırgızistan, elektrik enerjisi üretiminde ve dağıtımında geniş imkânlarla sahiptir. (Selçuk, 2005: 46). Sınırlı fosil yakıt yatakları ve ekstraksiyon endüstrisindeki düşük yatırım nedeniyle, Kırgızistan yabancı enerji kaynaklarına bağımlıdır (Library of Congress, 2007b: 8). Enerji açısından bütün Orta Asya'nın savunma sanayi enerjisini karşılayabilecek bir ülkedir. Elektrik enerjisi üretimi temel endüstrilerden birisidir. Hidroelektrik enerjisi Kırgızistan'ın ihracatının beşte birini oluşturmaktadır. Çin, Rusya, Kazakistan ve Özbekistan'a elektrik enerjisi ihraç edilmektedir (Kambarova, 2009: 64).

Kırgızistan'ın elektrik üretimi ağırlıklı olarak hidroelektrik santrallerinden üretilmekle birlikte bu sektörün hem üretim hem de ihracat açısından gelişme potansiyelinin yüksek olduğu görülmektedir (DEİK, 2012b: 10). Kırgızistan, hidroelektrik enerji kaynakları için BDT'de (Rusya ve Tacikistan'dan sonra) üçüncü sırada yer aldığından, ülkenin hidroelektrik enerji kaynakları önemlidir (Abazov, 2004: 5). Kırgızistan enerji sektörünün gelişimi ülkenin zengin hidroelektrik kaynaklarından istifade edilmesine bağlıdır (Ünal, 2010: 81).

5.2.3. Tacikistan

Tacikistan, Orta Asya'nın güneydoğu kesiminde yer almaktadır. Batı ve Kuzey'de Özbekistan ve Kırgızistan, güneyde Afganistan, doğuda en dağlık bölgede Çin ile sınırlanan kara yoluyla çevrelenmiş bir ülkedir (Lerman ve Sedik, 2008: 8). Resmî adı Tacikistan Cumhuriyeti, resmî dili Tacik dili, uluslararasıdaki iletişim dili Rusça'dır (Any. m. 2). Ülkenin yüzölçümü 144.100 km², nüfusu 9.046.722 (ASPR, 25.01.2018, www.stat.tj/en), başkenti Duşanbe'dir (Any. m. 2). Istravshan, Khujand, Kulob ve Kurhonteppa adlı dört idari bölgeye ayrılmıştır (Library Congress, 2007a: 1). Tacikistan'ın yönetim şekli başkanlık tipi cumhuriyettir (DTM, 2016: 4).

5.2.3.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi

9 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Tacikistan (President Of The Republic Of Tajikistan, 16.08.2017, www.president.tj), Tacik halkının nüfusun büyük bir bölümünü oluşturduğu çok dilli ve çok kültürlü Sovyet bakiyesi bir Orta Asya cumhuriyetidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasına olumlu bakmayan tek birlik cumhuriyeti olan Tacikistan, bağımsızlığını en son ilan etmiş, daha doğrusu ilan etmek zorunda kalmıştır (Eker, 2013: 2800). Orta Asya'nın beş eski Sovyet cumhuriyetinin en küçüğü olan Tacikistan, 144.100 km² yüz ölçümüne sahiptir ve bu alanın 400 km² su ile kaplıdır. Tacikistan, 39 derece kuzey enlemleri 71 derece doğu boylamlarında yer almaktadır (Library Congress, 2007a: 1). Orta Asya'daki en küçük ulus ve bir zamanlar Sovyet imparatorluğunun en güneydeki uzantısı olan Tacikistan doğudan batıya yaklaşık 800 kilometre, kuzeyden güneye 350 kilometre uzantıya sahiptir. Orta Asya'da dağlık ve denize kıyısı olan Tacikistan Cumhuriyeti, güneyinde Afganistan, batıda Özbekistan, doğuda Kırgızistan ve kuzeyde Çin Halk Cumhuriyeti ile sınırlandırılmıştır. Afganistan'ın Wakhan Koridoru tarafından Keşmir bölgesinden ayrılmıştır (Sarı, 2015: 6).

Marko Polo tarafından "Dünyanın Çatısı" (Rashid, 1994: 7) olarak nitelendirilen Tacikistan'ın yüzey alanının yüzde 93'ü dağlarla çevrilidir (Library Congress, 2007a: 3). 3.000 metre yüksekliğindeki Pamirler'in sıralandığı topraklar ülkenin yarısından fazlasını kapsamaktadır. Büyük bir bölümü Tacikistan'daki Gorno-Badakhshan'da bulunan bu dağlık alan, dünyanın ulaşılmaz yerlerinden birisidir. Ülkenin kuzeyinde Fan, Alay ve Tin Şan dağları yer almaktadır (GTHB, 2012: 9). Dağ zincirleri, birçok nehir ağı tarafından oluşturulan derin vadilerden meydana gelmiştir. Doğuda yer alan dağlarında birçok buzul ve göl vardır. 700 km² kaplayan Fedchenko Buzulu, dünyanın en büyük kutupsuz buzuludur (Library Congress, 2007a: 3). Coğrafi yapısıyla; Tacikistan dağları ve nehirleriyle benzersizdir. BDT ülkeleri arasında Tacikistan, su kaynakları konusunda ikinci sırada yer almaktadır (Lerman ve Sedik, 2008: 9-10). Tacikistan'ın merkezinde ve kuzeyinde bulunan nehir ağları, Orta Asya coğrafyasının en büyük nehirleri arasındadır (Library Congress, 2007a: 3). Tacikistan'ın en büyük su kütlesi Pamir Dağları'ndaki Tacik Milli Parkı'nda bulunan Karakul gölüdür. Tacikistan'ın en büyük nehirleri, Syr Darya, Amu Darya (Tacikistan'da üst sıralarda yer alan Panj), Vakhsh (Tacikistan'da üst ulaşımında Surkhob olarak adlandırılır) ve Kofarnonya'dır. Amu Darya, Orta Asya'daki diğer nehirlerden daha fazla su taşımaktadır (GTHB, 2012: 9). Tacikistan'da 10 kilometre uzunluğunda 947 nehir ve 200'den fazla maden suyu kaynağı bulunmaktadır.

Şekil 5.2.3.1. Tacikistan'ın Coğrafi Konumu (12.09.2017, www.aljazeera.com.tr).

Tacikistan, genel olarak Avrupa kıtasına özgü bir iklime sahiptir. Ülkede yarı kurak, astropikal bir iklim hâkimdir. İklimin şiddeti yükseltiye göre değişim göstermektedir (Curtis, 1996a: 219). Ülkeye düşen yağış miktarı oldukça azdır. Yaz ile kış, gece ile gündüz arasındaki ısı farkları yüksektir (İTO, 2007: 3). Düşük bölgelerdeki yaz sıcaklık aralığı 27°C ile 30°C ve kış sıcaklık aralığı ise -1°C ile 3°C arasındadır. Doğu Pamir'lerde yaz sıcaklık aralığı 5°C ile 10°C arasında ve kış aralığı -15°C ile -20°C arasındadır. Bununla birlikte, bazı bölgelerde, kış sıcaklıkları -45°C'ye kadar düşmektedir. Dağ vadilerindeki yağış miktarı yılda ortalama 150-250 milimetredir; daha yüksek rakımlarda yağış ortalaması yılda 60 ile 80 milimetre arasında değişmektedir (Kort, 2004: 168).

5.2.3.2.Siyasi ve İdari Yapısı

Tacikistan 1924 yılında dönemin Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir cumhuriyet statüsünde SSCB'ye katılmış, 5 Aralık 1929 yılında SSCB üyesi cumhuriyetlerden biri haline getirilmiştir (DİB, 2016b). Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 9 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilân etmiştir (DEİK, 2006: 1). Bağımsızlığın ardından Tacikistan'da 1992-1997 yılları arasında trajik bir iç savaş yaşanmıştır (DİB, 2016b). Bu iç savaş sonrasında ulusal bir uzlaşma deneyimi olan ve İslami bir siyasi muhalefet entegre olan tek Sovyet sonrası devlettir. Aynı zamanda, rejim bazı diğer Orta Asya rejimlerinden daha 'yumuşak' bir tür olmasına rağmen, otoriter özellikler sunmaktadır (Jonson, 2006: 6). Tacikistan 1997'de İslamcı-demokrat muhalefetin yenilgisiyle sona eren ve iç savaşın ardından devlet başkanı İmam Ali Rahman'ın mutlak kontrolünde yönetilen, seküler-milliyetçi ideolojiye dayalı rejimle yönetilmektedir (President Of The Republic Of Tajikistan, 16.08.2017, www.president.tj). Tacikistan 1994'te yürürlüğe konan anayasayla yönetilmektedir. Tacikistan Cumhuriyeti, egemen, demokratik, hukuki, laik, üniter ve çokuluslu bir devlettir. Tacikistan bağımsız olarak iç ve dış politikayı uygular, genel kabul görmüş uluslararası hukuk normlarının öncülüğünü kabul etmektedir. Devlet kurulu Tacikistan Cumhuriyeti Anayasasına göre bir başkanlık formuna sahiptir (Curtis, 1996a: 219). Tacikistan'ın başkenti Duşanbe şehridir (Any. m. 4). Türkmenistan Cumhuriyeti devlet dili Tacik, uluslararası iletişim dili Rusça'dır (Any. m. 2) Para birimi Somoni'dir (DEİK, 2006: 1). Cumhuriyetteki devlet iktidarı yasama, yürütme ve yargı ayrılığı

ilkesine dayanmaktadır. Bu yetkililerin her biri yetkiler içinde bağımsız hareket etmektedir (Any. m. 9).

Tacikistan, temsili demokrasi sistemiyle yönetilen ve Başkanlık sisteminin geçerli olduğu bir cumhuriyettir (DEİK, 2006: 3). Tacikistan Cumhuriyeti Başkanı, devletin ve yürütme erkinin (Hükümet) başkanıdır (Any. m. 64). Tacikistan Devlet Başkanı, devlet bağımsızlığının garantisi ve Tacikistan'ın tarafsızlığı, toprak bütünlüğü, Anayasa'ya saygı ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi için görevli olan Tacikistan'ın en üst düzey yetkilisi olan yürütme organının başıdır (Any. m. 69). Seçimlerle görev başına gelen Cumhurbaşkanı, hükümette başkanlık yapar ve Bakanlar Kurulu adı altında ve parlamentonun başkanlığı görevini üstlenmektedir (Constitute Project, 2010). Başkan, Başbakan ve diğer meclis üyelerini Yüksek Meclisin nominal onayıyla atamaktadır (Curtis, 1996a: 219). Ülkenin cumhurbaşkanı 1994'ten beri İmamali Rahman'dır. Tacikistan Cumhuriyeti cumhurbaşkanı, devlet ve yürütme organının başkanıdır. Cumhurbaşkanı, Tacikistan vatandaşları tarafından 7 yıllık bir süre için gizli oyla evrensel, eşit ve doğrudan oy kullanma hakkı temelinde seçilmektedir (Sarı, 2015: 16). Başbakan ve bakanlar kurulu, cumhurbaşkanının nezareti altında görev yapmaktadırlar (Karaağaçlı, 2012). Bakanlar Kurulu (Hükümet) bir yürütme ve idari organdır. Türkmenistan Cumhurbaşkanı, Türkmenistan Bakanlar Kurulu başkanıdır (Any. m. 73). Bakanlar Kurulu, Yüksek Meclis yasalarına, kararnamelerine ve cumhurbaşkanının kararnamelerine uygun olarak hükümet faaliyetlerinin yönetiminden sorumludur (Curtis, 1996a: 219).

Tacikistan Cumhuriyeti Yüksek temsilcisi ve yasama organı Tacikistan Cumhuriyeti Parlamentosu'dur. Meclis Yüksek Kurulu (Majlisi Oli), Tacikistan Cumhuriyeti'nin en üst temsilcisi ve yasama organıdır. Majlisi Oli, iki meclisten oluşur. Bunlar: Majlisi Milli ve Majlisi Namoyandagon'dur ve üyeler beş yıl için seçilir. Majlisi Namoyandagon, gizli oyla evrensel, eşit ve doğrudan oy kullanmaya dayanılarak kalıcı ve profesyonel bir prensibe göre seçilir (DTM, 2016: 3). Millet Meclisi üyelerinin dörtte üçü, her biri eşit temsil hakkına sahip dört yerel hukukun yerel meclis toplantıları tarafından seçilir. Geri kalan üyeler doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (Library Congress, 2007a: 13). Bağımsız olarak yargı yetkisi, mahkeme tarafından devlet adına uygulanmaktadır. Yargı yetkisi, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Ekonomik Mahkeme, Askeri Mahkeme ve Gorno-Badakhshan Özerk Eyalet, Bölge, Kent ve Bölge Mahkemeleri tarafından yürütülmektedir. Yargı yetkisi bağımsızdır ve bireyin hak ve özgürlüklerini, devletin çıkarlarını, kurum ve kuruluşları, yasallığı ve adaleti korur. Mahkemelerin organizasyonu ve düzeni Anayasal yasa ile tanımlanmaktadır. Hâkimlerin atanma süresi 10 yıldır (Any. m. 84). Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Yüksek Ekonomik Mahkemenin Başkanı, Başkan Vekili ve üyeleri, Genel Sekreterin önerisi üzerine Majlisi Oli tarafından seçilir; diğer tüm mahkemeler, Tacikistan Cumhuriyeti Başkanı tarafından atanır. Hâkimler faaliyetlerinden bağımsızdır ve sadece Anayasaya ve Yasaya tabi bulunmaktadır (DTM, 2016: 3).

Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası örgütlere üye olan ülkede devlet idaresi ve yerel yönetim sistemi yasayla belirlenmiştir (DİB, 2016b). Tacikistan, idari açıdan 4 bölgeye ayrılmaktadır. Bunlardan üçü "vilayet", dördüncüsü ise "otonom bölge"dir (DEİK, 2006: 2). Sughd ve Khatlon vilayetleri ile özerk yönetimler olan Gorno-Badakhstan ve Karoteğin Bölgesidir. Her yönetim bölgesi, 7 bölgeye ayrılmış ve bu bölgeler de yerel bazda yönetime sahip olan beldelere (jamoats) bölünmüştür. Ülkede 58 bölge ve 367 jamoat (yerel bölge) bulunmaktadır (DTM, 2016: 4). İllerin yürütme organları başkan tarafından atanır. İl konseyleri doğrudan seçimlerle seçilir. Her eyalet ilçelere (toplam 13 kişi) ve kasabalara ayrılmıştır. İlçeler doğrudan merkezi hükümete bağımlıdır (Constitute Project, 2010).

5.2.3.3. Demografik Yapısı

Tacikler, Orta Asya'da İran kökenli tek millet olma özelliğine sahiptir. Tacikler, uzun yıllar Özbekler ile beraber yaşamışlardır. Bu yüzden, kültür ve gelenek açısından Özbeklere yakındırlar (Rashid, 1994: 95). Tacikistan'ın nüfusu, nispeten yüksek bir doğum oranı ve önemli etnik gerilimlerle karakterize edilmiştir (Kort, 2004: 166). Ülkenin toplam nüfusu 9.046.722'dir (ASPR, 25.01.2018, www.stat.tj/en). Nüfusun % 84.3'ünü Tacikler, % 13.8'ini Özbekler (Lakai, Kongrat, Katagan, Barlos), % 2'sini diğerleri (Kırgız, Rus, Türkmen, Tatar, Arap) oluşturmaktadır. Toplumun % 85'ini Sünni Müslüman, % 5'ini Şia Müslüman; %10'unu diğer gruplar oluşturmaktadır. Nüfus ağırlıklı olarak batı, güneybatı ve kuzeybatı bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Resmi devlet dili Tacik dilidir. Rusça, resmi yazışmalarda ve ticarete yaygın bir dil olarak kullanılmaktadır. Özbek nüfusun % 25'inin ana dili Rusça'dır (Library Congress, 2007a: 5).

5.2.3.4. Ekonomik Yapısı

Eski Sovyet sistemi içinde yer alan Tacikistan ülke ekonomisini geliştirmek için ihtiyaç duyulacak pek çok enerji ve doğal kaynaklara sahiptir. Bazı bölgeler sulama için geniş su kaynaklarına sahiptir ve ülkenin nehirleri hidroelektrik enerji üretimi için büyük oranda kullanılmayan bir kaynak niteliği taşımaktadır (Library Congress, 2007a: 9). Yer altı ve yer üstü zenginlik bakımından oldukça çeşitli kaynaklara sahip olan Tacikistan su kaynakları bakımından Orta Asya'nın en zengin ülkesidir (Ekenci, 2016: 23). Tacikistan'ın ana doğal kaynakları arasında petrol, altın, uranyum, gümüş, tungsten, çinko ve kurşun bulunmaktadır. Ülkede ayrıca doğal gaz, petrol ve kömür rezervleri, 400'den fazla maden yatağı bulunmaktadır. Petrol ve doğalgaz Fergana havzasından çıkarılmaktadır (Paşa, 2010: 272). Bedeşan bölgesinde altın ve mücevher yapımında kullanılan çeşitli madenler bulunmaktadır (Akçalı ve Efegil, 2003: 129-157). Tacikistan kömür üretiminde Orta Asya'nın lideri konumundadır. Burada yaklaşık olarak toplam 4.000.000.000 ton kömür rezervi vardır. Ülkede maden kaynaklarının önemli bir kısmı Pamirler'de yer almaktadır (Akdoğan, 2014: 74). Ülke, petrol bazlı bir yakıt ithalatçısıdır ve yalnızca küçük iç mevduat kullanılmaktadır (Curtis, 1996a: 219). Sanayi üretimi, alüminyum, kurşun, çinko, gübre ve çimentodan oluşmaktadır. Bunun yanında ipekli dokuma, halıcılık, deri işleme ve ayakkabı imalatı yaygındır. Ülkede tektonik yapı sebebiyle çok sayıda kaplıca bulunur. Güneydeki akarsular üzerinde inşa edilen büyük barajlar (Nurek, Ragun) dünyadaki en yüksek gövdeli barajlar arasındadır (Paşa, 2010: 272). Tacikistan'ın iç enerji arz durumu hidroelektrik enerjinin hâkimiyeti altındadır (Curtis, 1994: 219). Ülkenin elektrik enerjisinin %98'inden fazlası hidroelektrik barajlardan sağlanmaktadır (Kort, 2004: 169). Enerji üretiminin tüm evreleri devlet tarafından işletilen şirketler veya devlet kurumları tarafından kontrol edilmektedir (Library Congress, 2007a: 9). Tacikistan kendi eşsiz su kaynakları ile dünyanın en büyük hidroenerji potansiyeline sahip ülkeler arasında yer almaktadır (DEİK, 2006: 8).

5.2.4. Özbekistan

Özbekistan, Orta Asya'nın coğrafi çekirdeğini oluşturan en önemli ülkelerinden birisidir (Kort, 2004: 113). Orta Asya'nın merkezinde yer alan Özbekistan Cumhuriyeti, güneybatıda Türkmenistan, kuzeyde Kazakistan, kuzeydoğuda Kırgızistan, güneydoğuda Tacikistan, güneyde Afganistan ile çevrilidir (İTO, 1992: 3). Resmi Adı Özbekistan Cumhuriyeti (Özbekiston Respublikası), devlet dili Özbekçe olan ülkenin yüzölçümü 447.400 km², nüfusu 31.064.765, başkenti Taşkent şehridir (SCRS, 25.01.2018, www.stat.uz/en). Özbekistan Cumhuriyeti, on iki idari bölgeye ayrılmıştır (DEİK, 2012c: 2) ve başkanlık sistemiyle yönetilmektedir (Any. m. 1).

5.2.4.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi

Özbekistan, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) oluşturan 11 Cumhuriyetten biridir (İTO,1992: 3). Özbekistan tarihte Maveraünnehir, sonra Türkistan adını taşıyan Orta Asya bölgesinin merkezini oluşturmaktadır (Nurmumin, 2010: 2). Özbekistan, Lihtenştayn ile birlikte dünyanın sadece iki kara arasında yer alan ülkelerinden biridir. Özbekistan, Hazar Denizi'nin doğusunda, Kazakistan'ın güneyinde, Türkmenistan'ın kuzeyinde Orta Asya'da, Tacikistan ve Kırgızistan'ın batı sınırında yer almaktadır (Library of Congress, 2007c: 3). Antik çağlardan beri bu bölge, Orta Asya'nın coğrafi, kültürel, ekonomik ve nüfus alanı olan Amy Darya ile Syr Darya Nehirleri arasında bulunmaktadır (Kort, 2004: 113). BDT devletleri içinde Özbekistan yüzölçümü ile (447.400 km²) üçüncü sırada yer almaktadır (İTO, 1992: 3). Özbekistan, yüzölçümü bakımından Batı Türkistan genelinde Kazakistan ve Türkmenistan'dan sonraki en büyük Türk devletidir.

Şekil 5.2.4.1. Özbekistan'ın Coğrafi Konumu (12.09.2017, www.aljazeera.com.tr).

Demokratik hukuk devleti olan Özbekistan Cumhuriyeti coğrafi bölgelere göre dünyanın en büyük 56'ncı ülkesidir. Ülkenin, batıdan doğuya 1,425 km, kuzeyden güneye uzunluğu 930 km'dir (TBTM, 2015: 10). Özbekistan Cumhuriyeti, 31 Ağustos 1991 tarihinde SSCB'den ayrılan ve Orta Asya cumhuriyetleri arasında ilk olarak bağımsızlığını ilan eden ülkedir (Rashid, 1994: 81). Özbekistan; Kazakistan ve Türkmenistan'dan sonra Orta Asya'da bulunan üçüncü büyük devlettir. Orta Asya'da bulunan dört ülkenin sınırladığı tek Orta Asya devletidir (Gender Statistics of Uzbekistan, 17.08.2017, www.gender.stat.uz). Orta Asya'daki büyük devletlerden birisidir. Doğudaki dağlar haricinde, Özbekistan topografyası çeşitli ve coğrafi yapısı ile engebesizdir. İklim olarak kurak olup ovalar ve çöllerle kaplıdır. Ülkenin kuzey-orta kesiminde bulunan Kızıl-Kum çölü yüzeyin neredeyse % 80'ini kaplamaktadır. Batıda Aral Denizi (Kazakistan ile paylaşılır) ve Astarte Yaylası bulunmaktadır. Orta Asya'daki Kara-Kum ile Kızıl-Kum çölleri birleşmekte ve dünyanın en büyük çölünü oluşturmaktadır (Paramonov, 2006: 7). Özbekistan'ın güneydoğu kesimi, komşu Kırgızistan ve Tacikistan'da yükselen, Orta Asya ile Çin arasında doğal bir sınır oluşturan Tian Shan dağlarının etekleri ile karakterize edilmiştir. Tian Shan Aralığı'nın eteklerindeki güneydoğu ve uzak doğudaki dağlar, yükselerek 4,500 metreye kadar ulaşmaktadır (Avşar ve Solak, 1998: 168). Nüfusun çoğunluğu doğudaki Tien Shan,

Pamirs ve Gasser-Allay Dağları arasında yer almaktadır. Diğer küçük dağ sıraları, Taşkent yakınlarındaki Chaetal dağları ve Samarkand yakınlarındaki Fan dağlarıdır (İTO, 1992: 3). Kuzeydoğuda nüfus, tarım ve endüstri alanının merkezi olan Fergana Vadisi, deniz seviyesinden 200-500 metre yükseklikte, dağ sıraları ile çevrilidir (Çığır, 2010: 2). Özbekistan, büyük Avrasya ovalarının güney orta kesiminde yer almaktadır. Özbekistan toprağının üçte ikisini kaplayan geniş ovalar su yönünden fakirdir. Özbekistan'ı besleyen en büyük iki nehir Ceyhun ve Seyhun olup Tacikistan dağlarında ve Kırgızistan'da doğmuştur (Erol, 2016: 628). Bu nehirler Orta Asya'nın iki ana nehir havzasını oluşturmaktadır ve sulama için kullanılmaktadır (Bulut, 2016: 58).

Yüzeysel suların cumhuriyet alanlarında dağılması, Özbekistan'ın iklimsel ve coğrafi özellikleri ile uyumludur (Yücel, 1960: 73). Çöller ve yarı kurak otlak alanlarından oluşan Özbekistan, yazları uzun ve sıcak, kışları kısa ve soğuk kıta iklimine sahiptir. Özbekistan'daki hava çoğunlukla kurudur ve günlük olarak aşırı sıcak ve soğuklarla karakterizedir (Library of Congress, 2007c: 4). Kışın Sibiry'a kadar soğuk olabilir ve yazın Sahra kadar sıcaktır. Kışlar genellikle kısa ve serttir. Sıcaklıklar arasındaki fark büyüktür. Yaz sıcaklıkları genellikle 40°C'yi bulmaktadır. Kış sıcaklıkları yaklaşık -23°C, ancak -40°C kadar düşebilmektedir. Ülkenin büyük bir bölümü oldukça kurak geçmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 100 ile 200 milimetredir ve çoğunlukla kış ve ilkbahar aylarında görülmektedir (Erol, 2016: 628).

5.2.4.2.Siyasi ve İdari Yapısı

Özbekistan, Sovyetler Birliği'nde meydana gelen değişikliklerin ardından 31 Ağustos 1991'de Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti başkanı İslam Karimov tarafından, Özbekistan Cumhuriyeti'nin ulusal bağımsızlığı ilan edilmiştir. 29 Aralık 1991'de İslam Karimov, ülke çapındaki genel seçimler sırasında Özbekistan Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası 8 Ocak 1992'de kabul edilmiştir (Nurmumin, 2010: 2). Anayasa'ya göre ülke egemen demokratik bir cumhuriyettir (Any. m. 1). Devlet güç sistemi yasama, yürütme ve yargı güçlerini içerir. Özbekistan çok partili demokratik bir rejimle yönetilmektedir (Any. m. 98). Özbekistan'ın başkenti Taşkent'tir (Any. m. 6). Özbekistan Anayasası Devletin Temel Yasası'dır. Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası ve yasaları Özbekistan Cumhuriyeti'nde mutlak üstünlüğe sahiptir (Any. m. 15). Özbekistan Cumhuriyeti devlet dili Özbek dili olarak belirlenmiştir (Any. m. 4). Para birimi Özbekistan Somu'dur. Devlet gücü, birbirinden bağımsız olarak çalışan, birbirlerini dengeleyen yasama, yürütme ve yargı dalları arasındaki yetkilerin ayrılması ilkesine dayanmaktadır (Any. m. 11).

Özbekistan Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır ve devlet otoritesi organlarının uyumlu bir şekilde işleyişini ve etkileşimini sağlamaktadır (Any. m. 89). Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı aynı zamanda Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanıdır. Başkan, beş yıllık bir süre için ülke çapındaki seçimle seçilir. Aynı kişi iki dönem üst üste cumhurbaşkanı seçilememektedir (Any. m. 90). Cumhurbaşkanı'nın anayasal yetkileri geniştir. Özbekistan Devlet Başkanı, devlet bağımsızlığının garantisi ve Özbekistan'ın tarafsızlığı, toprak bütünlüğü, Anayasa'ya saygı ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi için görevli olan Özbekistan'ın en üst düzey yetkilisi olan yürütme organının başıdır (Any. m. 93). Bakanlar Kurulu, cumhurbaşkanı tarafından oluşturulur ve cumhuriyetin Olim Meclisi tarafından onaylanmaktadır. Bakanlar Kurulu, devletin en üst yönetici gücüdür. Bakanlar Kurulu Başbakan, Başbakan Yardımcısı, Başbakan Vekilleri, bakanlar, devlet komitelerinin başkanları, şirketlerinin genel başkanları ve Karakalpakstan hükümetinin başkanı oluşturmaktadır (Constitute Project, 2011b). Bakanlar Kurulu, Olimya Meclisi tarafından çıkarılan kanunların ve diğer kararların uygulanmasını ve Cumhurbaşkanının kararnameleri ve emirlerini yerine getirmesini sağlamaktadır (Any. m. 98). Yüksek devlet temsilciliği Özbekistan Cumhuriyeti Yasama Meclisi tarafından yasama yetkisini uygulamaktadır. Özbekistan Cumhuriyeti Parlamentosu (Oliy Meclis), İki Oda'dan oluşur bunlar: Senato ve Yasama Dairesi'dir. Senato, bölge temsilciliğinin üst meclisidir ve 100 üyeden (senatörler) oluşmaktadır (Any. m. 76). Senato'nun görev süresi 5 yıldır. Yasama Dairesi, bölgesel seçim bölgelerinde çok partili olarak seçilen 120 milletvekilinden

oluşmaktadır (DEİK, 2012c: 3). Özbekistan Cumhuriyeti yargı yetkisi, yasama ve yürütme organları, siyasi partiler ve diğer kamu kurumlarından bağımsız olarak işlev görmektedir (Any. m. 106).

Özbekistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, yasa ve ilkeleri hükümetin tüm kolları arasından icrasını denetler. Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Hukuk, ceza ve idari yargılama usulünün en önemli organıdır. Yüksek Ekonomik Mahkeme, ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi alanında nihai adli organdır. Yüksek yargı organları beş yıllık bir süre için seçilmektedir (Constitute Project, 2011b). Yargı sistemi ayrıca Karakalpakstan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, Karakalpakstan Cumhuriyeti Ekonomik Mahkemesi, Taşkent Belediye Mahkemesi, beş yıllık bir dönem için atanan bölge, ilçe, kasaba, ekonomik ve askeri mahkemeleri de kapsamaktadır (Any. m. 107-108).

Ülke, on iki vilayet, bir özerk cumhuriyet (Karakalpakstan Cumhuriyeti), 156 bölge ve 123 şehirden oluşmaktadır. Özbekistan'ın güçlü merkezi hükümet sisteminde, yerel yönetimlerin bağımsızlığı azdır (Erol, 2016: 628). Her eyaletin ve Taşkent'in başkanı, başkan tarafından atanmaktadır. Karakalpakstan Özerk Cumhuriyeti resmi olarak kendi yasama organını seçer; yasama organının başkanı Cumhuriyetin devlet başkanı ve milletvekili olarak görev yapmaktadır (İnal, 2017b: 5).

5.2.4.3. Demografik Yapısı

Özbekistan'nın nüfusu 31.064.765'tir (SCRS, 25.01.2018, www.stat.uz/en). Rusya ve Ukrayna'dan sonra SSCB'nin en kalabalık üçüncü ülkesidir (Birsell, 2005: 56). Özbekistan nüfusunun büyük bir bölümü, Taş Darya, Amu Darya ve Zervashan nehirleri, Taşkent, Buhara ve Semarkand vahaları ile Fergana Vadisi çevresinde yoğunlaşmaktadır (DEİK, 2012c: 4). Özbekistan halkı birleşik bir kimlik bulma mücadelesi vermektedir. Etnik Özbeklerin birçoğu "Özbekler" olarak tanımlanır; bunlar siyasi, kültürel ve etnik açıdan birbirini tanımlama eğilimindedir (İnal, 2017b: 6). Bu genellikle bir Müslüman olmak, yerleşik bir yaşam tarzı, Özbekçe konuşmak ve etnik bir Özbek olmakla tanımlanmaktadır. Özbekler, Türkiye'nin dışındaki en büyük Türk topluluğu ve Sovyetler Birliği'ndeki üçüncü en büyük etnik grubunu oluşturmaktadır. Özbekler, Moğolca, Türkçe ve karışık Asya kökenlidir. 15. ve 16. yüzyılda Orta Asya'ya yerleşen Moğol Altın Ordu'nun Türki kabilelerinin torunlarıdır (Avşar ve Solak, 1998:170). Özbekistan Orta Asya'nın en fazla etnik yapısıyla çeşitlilik gösteren ülkesidir. Nüfus çeşitliliği olarak, Özbekler (% 80), Ruslar (% 6), Tacikler (% 5), Kazak (% 3) Tatarlar (% 2), Karakalpak (% 2) ve diğer gruplar (% 2), örneğin Kırgızistan, Koreliler, Ukraynalılar, Almanlar, Yahudiler, Ermeniler, Araplar ve eski Sovyetler Birliği'ndeki diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Orta Asya dışındaki grupların çoğu, İkinci Dünya Savaşı sırasında Orta Asya'ya gönderilen Sovyet yönetiminin hain olduklarını iddia etmiş olduğu tüm etnik grupların kalıntılarıdır (DİB, 2016a). 60 milyon civarında nüfusu barındıran Orta Asya coğrafyasında neredeyse bölge nüfusunun yarısını tek başına sağlayan Özbekistan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Laçiner ve Özertem, 2009). Nüfus olarak, Orta Asya'nın en kalabalık ve en homojen nüfus özelliğine sahip ülkesidir (Rashid, 1994: 81).

Orta Asya ülkeleri arasında sosyal hayatta dinin en yoğun şekilde etkisinin görüldüğü ülkelerden birisi Özbekistan'dır. Buhara, Semerkand ve Termez gibi İslam uygarlığının eski merkezleri Özbekistan sınırları içerisindedir (Sarı ve Alpay, 2010: 521). Tarihsel süreçte Orta Asya'nın dini merkezi olan bu coğrafya, Sovyetler Birliği döneminde de bu özelliğini korumuştur (Yaman, 2010: 586-588). Nüfusun yaklaşık % 88'i Müslüman ve % 9'u Rus Ortodoks'dur. Özbek Müslüman, sünni, içe dönük ve açıkça politik olmayan bir tür mistik tasavvuf uygulamaktadır. Özbekistan'da ayrıca 15.000 ila 20.000 Yahudi ve Vaftizci Yahudi Cemaati, Yehova Şahitleri, Koreli Protestanlar ve Yedinci Gün Adventistleri vardır (Library of Congress, 2007: 5). Özbeklerin büyük çoğunluğu Hanefi töreninin Sünni Müslümanlarıdır. Özellikle kentsel Özbekler, Orta Asya'nın en dindar Müslümanları olarak görülmektedir (İTO, 2008: 3). Orta Asya dilleri arasında Özbekçe, Uygurca ve Tatarca dilleri aynı Türkçe dili branşına ait olup ve birbirlerine çok yakındır. Kırsal alanlarda hâkim olan dil Özbekçe'dir.

Özbekler, hem Özbekçe hem de Rusça konuşabilmektedir. Her ikisi de okullarda öğretilmektedir. İnsanların bazıları Özbek, bazıları ise Rusçayı tercih etmektedir (Kort, 2004: 112). Özbek, Altınk dil grubunda Qarluq ailesinin Türk dilidir. Uygur ve Kazak ile yakından ilgilidir. Çok sayıda yerel lehçe ve dilin çeşitliliği kullanılsa da, Taşkent lehçesi resmi yazılı dilin temelini oluşturmaktadır. Nüfusun yaklaşık % 74.3'ü Özbek, % 14.2'si Rus ve % 4.4'ü Tacik'ce konuşmaktadır (Library of Congress, 2007: 5).

5.2.4.4. Ekonomik Yapısı

Amuderya ve Seyhun nehirleri arasında yer alan Özbekistan, coğrafi olarak, doğal kaynaklar bakımından oldukça zengindir (İsmayılov ve Budak, 2015: 1). Özbekistan, enerji kaynakları bakımından zengin olsa da, Sovyet döneminde birincil yakıt ve enerji ithalatçısı konumunda yer almaktaydı. Özbekistan'ın en bol ve stratejik kaynaklarından biri altındır (KTO, 2008a: 12). Özbekistan, altın madenleri bakımından dünyada dördüncü, altın üretiminde ise BDT ülkeleri içinde Rusya'dan sonra ikinci, dünyada dokuzuncu sırada yer almaktadır. Altın yataklarının merkezi Nevai vilayetindeki Muruntov'dur. Dünyanın en kaliteli altını bu ülkede (Murantau, Zarafsan, Koçibulak, Altınkan) çıkarılmaktadır. Uranyum (Navoi Çölü), alüminyum (Vtoksnetment), arsenik (Almalık), bakır (Almalık), grafit (Tazgazgan), kurşun-çinko (Almalık), florit (Toytepa), mermer (Murantau), kaolin (Inecka), tungsten ve fosfat (Kızılkum Çölü) üretimi de yapılmaktadır (Demirkan, 1993: 390). Hem Sovyet hem de Sovyet sonrası dönemlerde, yer altı kaynakları ekonominin temelini oluşturmaktadır (İsmayılov ve Budak, 2015: 1). Yüksek enerji ve yoğun ekonomisiyle Özbekistan, çoğunlukla doğal gazdan oluşan büyük hidrokarbon rezervlerine sahiptir. Avrasya'da 2014 yılında Rusya ve Türkmenistan'ı takip eden üçüncü doğalgaz üreticisidir. Özbekistan'ın doğalgaz rezervi tüm iç ihtiyaçları karşılamakta olup önemli bir ihracat ürünüdür. Petrol rezervi iç ihtiyaçlar için neredeyse yeterlidir. Önemli bakır, kurşun, tungsten, uranyum ve çinko rezervleri de mevcuttur (Library of Congress, 2007: 9).

5.2.5. Türkmenistan

Türkmenistan Cumhuriyeti, Orta Asya'nın güneybatısında, Hazar Denizi'nin kıyı kesiminde, yer almakta olup güneyden İran, kuzeyden Kazakistan, kuzeydoğudan Özbekistan, güneydoğudan Afganistan'la çevrilidir (KASİAD, 2012: 3). Resmî adı Türkmenistan Cumhuriyeti, resmî dili Türkmençe olan ülkenin yüzölçümü 488,100 km², nüfusu 5.553.603, başkenti Aşkabat'tır (SSCT, 25.01.2018, www.stat.tr/en/). Ahal, Balkan, Daşoğuz, Mari ve Lebap adlı beş idari bölgeye (velayats) ayrılmıştır (İTO, 2005b: 2) ve başkanlık sistemiyle yönetilmektedir (Any. m. 1).

5.2.5.1. Coğrafi Konumu, Yüzölçümü ve İklimi

Türkmenistan, batıda Hazar Denizi'ni, güneyde İran'ı ve Afganistan'ı, kuzey doğuya doğru Özbekistan'ı ve kuzey batı yönünde Kazakistan'ı sınırlayan Orta Asya'da yerleşik bir ülkedir. Türkmenistan, 488.100 km²'lik (188.456 mil kare) alanı kaplamaktadır. Rusya, Kazakistan ve Ukrayna'dan sonra eski SSCB'nin nüfus miktarı ve yoğunluğu bakımından dördüncü, Kazakistan'dan sonra Orta Asya'nın ikinci büyük devletidir (DEİK, 2012e: 1). 1990 tarihinde egemenliğini 1991'de bağımsızlığını ilan eden Türkmenistan, coğrafi açıdan stratejik bir noktada bulunmakla birlikte, taşımacılık açısından Orta Asya ülkelerinin ana geçiş güzergâhı üzerinde bulunmaktadır (Solak, 2016: 801).

Şekil 5.2.5.1. Türkmenistan'ın Coğrafi Konumu (12.09.2017, www.aljazeera.com.tr).

Ülkenin batıdan doğusuna en fazla 1,100 kilometre, kuzey-güney arasındaki en büyük mesafe 650 kilometredir ve Avrasya'nın güney kesiminde yer almaktadır (Tatlilioğlu, 1999: 4). Toplam sınır uzunluğu 5.522 km'dir ve dünyanın 52. en geniş ülkesidir. En uzun sınırı Hazar Denizi'dir (1.786 kilometre). Diğer sınırlar İran (güneyde 992 kilometre), Afganistan (güneyde 744 kilometre), Özbekistan (kuzey ve doğu, 1.621 kilometre) ve Kazakistan (kuzeyde 379 kilometre)'dir (Atabayeva, 2012: 2). Bir iç Asya ülkesi olan Türkmenistan, topoğrafya olarak çukur bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Uzakdoğu'daki Pamir-Alay zincirinin Kugitang Menzili'ndeki Türkmenistan'ın en yüksek noktası Ayrybaba Dağı'dır (3.137 metre). En alçak noktası ise, kuzey-batı Türkmenistan'daki Akjagaýa Depresyonu'dur (Curtis, 1996a: 291). Cumhuriyetin neredeyse % 80'i güneyden kuzeye, doğudan batıya doğru eğimli Turon Depresyonu'nda yaşamaktadır. Doğudaki dağlar haricinde, Türkmenistan çoğunlukla düzdür ve kurak olup ovalar, çöller, tepeler ve kuru step ile kaplıdır. Kara-kum (Garagum, "Siyah Kum"), Türkmenistan'ın % 80'ini kapsamaktadır (Solak, 2016: 802).

Cumhuriyetin en önemli coğrafi özelliği, yaklaşık 350.000 kilometrekarelik bir alanı kaplayan ve Türkmenistan'ın orta kesiminden Kazakistan'a doğru uzanan Karakum Çölü'dür (Solak, 2016: 802). Ülke topraklarının %80'ini (yaklaşık 375.000 km²) çöller %06'sını ekilebilir alanlar, %12,6'sını çayır ve otlaklar, %1,6'sını ormanlar ve %5,2'sini ise diğer alanlardan oluşturmaktadır (Kanbolat, 1997: 1337). Türkmenistan topraklarının kuzeyi Üstyurt platosu, doğuda Amuderya ve güneyde Kopet dağları ile çevrilidir (Konca, 2011: 26). Türkmenistan arazilerinin önemli bir kısmı Köpet dağlarının kuzeyinde yer alan bir graben (çöküntü alanı) üzerinde bulunmaktadır (Rahmanov, 2004: 6). Kopet dağları dışında ülkenin %95 lik kısmı düz olup deniz seviyesinden 150-300 metre yüksekliktedir (Sargutan, 2010: 2680). Türkmenistan topraklarının neredeyse % 80'i sürekli bir yüzey suyu akışı barındırmamaktadır. Başlıca nehirleri sadece güney ve doğu periferilerinde bulunmaktadır (TİKA, 2001: 16). En önemli nehir, Orta Asya'daki en uzun nehir haline getiren, en uzak kolundan 2,540 km uzunluğa sahip olan Amu Darya'dır. Amu Darya, Orta Asya'nın en büyük ve en önemli nehirlerinden biridir (diğeri Syr Darya'dır). Tien Shan ve Pamirs dağlarındaki buzulların erimesiyle ortaya çıkmaktadır. Türkmenistan-Özbekistan sınırı boyunca akmakta ve Aral Denizine boşalmaktadır. Amuderya (Ceyhun) Nehri, Türkmenistan'ın en önemli su kaynağıdır. Diğer büyük nehirleri ise Murgap, Karakum, Etrek ve Tecen nehirleridir (ATM, 2002: 2). Türkmenistan'da sulu tarıma elverişli bir toprak katmanıyla kaplı olan vahalarla vadi ve platolar dışında, doğal bitki örtüsü çöl

özellikleri göstermektedir. Buna dayalı olarak akarsu vadileri ve dağlık bölgelerde ağaçlıklar, düzlüklerde bozkırlar, bunun dışındaki yerlerde ise çöl bitki örtüsü hâkimdir. Kopet Dağları'nın vadilerinde yabanıl üzüm, badem, incir ve ceviz, nehir kıyılarında ise kavak, söğüt ve kamış yetişmektedir (Mater, 1998: 193).

Türkmenistan'ın keskin kıtasal bir subtropikal çöl iklimi vardır (Curtis, 1996a: 308). Yazlar uzun (Mayıs'dan Eylül'e kadar), sıcak ve kuru iken, kışlar bazen soğuk ve nemli olmasına rağmen genellikle ılıman ve kurudur (Kara, 2002: 238). Çoğu zaman yağış, Ocak ve Mayıs arasında düşer; ülke çapında yağış miktarı azdır ve yıllık ortalama değerleri Kopetdag'da 300 milimetre, kuzeybatıda seksen milimetredir (İTO, 2005b: 1).

Türkmenistan Orta Asya'nın en sıcak ülkesi olarak bilinmektedir. Yaz aylarında, özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında sıcaklık, düzenli olarak 50 dereceye kadar yükselebilirken, kışlar kuzeyin bazı bölgelerinde donma noktasına kadar çok soğuk olmaktadır (DEİK, 2008: 2).

5.2.5.2.Siyasi ve İdari Yapısı

Türkmenistan, Sovyetler Birliği'nde meydana gelen değişikliklerin ardından 22 Ağustos 1990 tarihinde egemenliğini ve 27 Ekim 1991 yılında da bağımsızlığını ilân etmiştir (TİKA, 2001: 5). 12 Aralık 1995'te Türkmenistan, 185 üye ülkenin oybirliği ile BM Genel Kurulu kararı ile kalıcı olarak tarafsız bir Devlet olarak tanınmıştır. Türkmenistan demokratik, hukuka dayalı, laik bir devlettir. Hükümet biçimi bir Cumhurbaşkanlığı cumhuriyetidir. Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'dır (Any. m. 17). Türkmenistan Anayasası Devletin Temel Yasası'dır. Cumhuriyetin bütün topraklarında en yüksek hukuki güce ve doğrudan etkiye sahiptir (Any. m. 5). Türkmenistan Cumhuriyeti devlet dili Türkmen dili olarak belirlenmiştir (Any. m. 14) Para birimi Manat'tır. Türkmen devletinin siyasi yapısı, 18 Mayıs 1992'de kabul edilen Türkmenistan Anayasası'na uygun olarak oluşturulmuştur. Türkmenistan'ın kurulması, devletin temel yasası ile var olmuştur. Bu yasaya göre, Türkmenistan'ın devlet yapısı, yetkileri bağımsız olarak hareket ettiren ve birbirlerini dengeleyen yasama, yürütme ve yargı alanlarına ayrılması ilkesine dayanmaktadır (Any. m. 4). Anayasal olarak sabit olan normlar ve hükümler doğrudan uygulanabilmektedir. Anayasaya aykırı kanunlar ve diğer yasal işlemler yasal bir güce sahip değildir. Türkmenistan halkı egemenliğin taşıyıcısı ve Devlet gücünün tek kaynağıdır (Constitute Project, 2008). Dini örgütler devletten ayrıdır ve devlet işlerine müdahale edemez veya devlet işlevlerini yerine getiremez ilkesi ile hareket edilmektedir. Halk eğitim sistemi dini kurumlardan ayrıdır ve laiktir. Türkmenistan hükümeti üç şubeye ayrılmıştır. Bunlar, başkanlık eden yürütme organı, Millet Meclisi'nden oluşan yasama organı ve Yüksek Mahkemede yer alan yargı organıdır (DEİK, 2008: 3).

Türkmenistan Cumhurbaşkanı, Türkmenistan'ın en üst düzey yetkilisidir. Devlet ve yürütme organının başıdır (Constitute Project, 2008). Türkmenistan Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kuruluna başkanlık etmektedir. Türkmenistan Cumhurbaşkanı, ülkenin bağımsızlığının ve Türkmenistan'ın tarafsız statüsünün, toprak bütünlüğünün garantörüdür. Anayasa'ya saygı duymak ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi ile yükümlüdür. Türkmenistan Devlet Başkanı, Türkmenistan Silahlı Kuvvetlerinin en büyük komutanıdır (Any. m. 50). Yasama yetkisi, yüce temsilci organ olan Türkmenistan'ın Meclisi (Parlamento) tarafından uygulanmaktadır ve bu milletvekilleri beş yıllık bir süre için bölgesel seçim bölgelerine göre seçilen 125 milletvekilinden oluşmaktadır. Meclis milletvekillerinin seçimleri, alternatif platformlarda gizli oyla, ülke çapında, eşit ve doğrudan seçim yasasına dayanılarak Türkmenistan vatandaşları tarafından gerçekleştirilmektedir (TİKA, 2001: 83). Türkmenistan'daki yargı yetkisi yalnızca mahkemelerde bulunmaktadır. Yargı dalı, vatandaşların hak ve özgürlüklerini ve Devletin ve toplumun yasal olarak korunan çıkarlarını korumak içindir (KTO, 2008b: 4).

Türkmenistan'ın başkenti, il genelinde güçlere sahip (velayat) idari ve bölgesel bir birim olan Aşkabat'tır. Aşkabat, Bagtyyaryk bölgesi, Berkarylyk bölgesi, Kopetdag bölgesi, Archabil bölgesi, Abadan bölgesi ve Rukhabat bölgesinden oluşmaktadır (Constitute Project, 2008). Türkmenistan, Ahal, Balkan, Daşoguz, Lebap ve Meryem

olmak üzere 5 bölgeye ayrılmıştır. Her eyalet ilçelere bölünmüştür. İl genelinde 15 ilçe, 76 köy ve 553 kırsal meclis (kırsal belediye birimi) vardır. Vilayetlerde üst yönetim görevi Hekimler (Belediye Başkanı ve Vali) tarafından yürütülmektedir. Vilayet sınırları içerisinde yerleşen Şehir ve Etraflar da yine Şehir Hekimi ve Etraf Hekimi tarafından Vilayet Hekimi'ne bağlı olarak yürütülmektedir. Daha küçük yerleşim yerleri Geneşlikler ve Obalar, Arçınlar ve Birlikler tarafından yine Vilayet Hekimi'ne bağlı olarak yürütülmektedir (Konca, 2011: 3).

5.2.5.3. Demografik Yapısı

Nüfus, tarih sürecinde sürekli değişen bir olgudur. Bu değişikliğe neden olan temel faktörler doğum, ölüm ve göçtür. Bu temel faktörlerin etkisiyle değişen nüfus, yaşadığı coğrafyanın doğal yapısını etkilediği gibi sosyal yapının da belirleyicisidir (Koşak, 2007: 49). Türkmenistan'ın nüfusu oldukça istikrarlı olup, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki dağılım ve göç eğilimleri nüfus sayımları arasında küçük değişiklikler göstermektedir (Curtis, 1996a: 311). Eski Sovyetler Birliği'nin dağılması ile oluşan cumhuriyetler arasında nüfus yoğunluğu bakımından en tenha ülke olan Türkmenistan'da (2016 yılı tah.) 5.291.317 kişi yaşamaktadır (SSY, 08.08.2017, knoema.com). Bağımsız Devletler Topluluğu içerisinde alan büyüklüğü açısından dördüncü sırada yer alsa da nüfusu oldukça azdır (KASİAD, 2012: 4). Orta Asya ülkelerinin toplam nüfusunun sadece %7,4'ü bu ülke topraklarında yaşamaktadır. Fakat Orta Asya ülkeleri arasında en hızlı nüfus artışına sahip ülkedir. Türkmenistan nüfusunun yüksek hızla çoğalması, nüfusun tabii gelişiminden kaynaklanmaktadır (Batırov ve Orayev, 2000: 20-21). Toplam nüfusun %54'ü (2.905.900 kişi) kırsal bölgelerde, %46'sı (2.463.500 kişi) ise kentlerde yaşamaktadır (SSY, 08.07.2017, www.stat.gov.tm). Nüfus yoğunluğu kilometrekarede ortalama 11 kişidir. Ülkenin en kalabalık şehri, başkent Aşkabat'tır (Bilgin, 2007: 7). Türkmenistan 40 ulusun temsilcisinin yaşadığı çok uluslu bir devlettir (MNP, 2010: 10). Etnik yapısı bakımından günümüzde Türkmen nüfusu tarih boyunca olağan nüfusunu korumuştur (Özcan, 2014: 13-14). Nüfusun %85'a yakını Türkmen olup diğer etnik gruplar Özbekler, Ruslar, Kazaklar, Tatarlar, Azeriler, Ermeniler ve Ukraynalılardır (KASİAD, 2012: 4). Türk kökenli topluluklarda din yakınlaştırmacı bir öğe, eşi bulunmaz bir "çimento" rolü oynamaktadır. Türkmenistan eski uygarlıkların beşiğidir. Öyle olunca tabi burada birçok dinler kabul edilmiştir. Bunlar Şamanizm, Zoroastrizm, Budizm, Hristiyanlık ve İslam dinidir. Türkmenistan'da, diğer Orta Asya devletlerinde ve Sibiry topraklarında yaşamış olan kavimlerde hâkim olan ilk dini inanış Şamanizm'dir (Tatlılıoğlu, 1999: 11). Türkmenistan'ın % 89'u Müslüman, % 9'u Ortadoks ve % 2'si diğer dinleri kapsamaktadır. Türkmenler Sünni olup Hanefi mezhebindendir (İTO, 2005b: 1).

5.2.5.4. Ekonomik Yapısı

Sovyetler Birliği sonrası tutarlı bir yönetim ve sürdürülebilir bir ekonomi tesis ederek bağımsızlıklarını güçlendirme çabası içine giren Orta Asya Türk cumhuriyetlerinden biri olan Türkmenistan sahip olduğu geniş doğalgaz rezervleri nedeniyle bölgede stratejik bir öneme sahiptir (Shışhkin, 2012). Fakat bu stratejik potansiyeli ekonomik ve siyasal değerlere dönüştürmekte yeterince başarılı olamayan Türkmenistan sosyo-ekonomik ve politik bakımdan bölge ülkelerine kıyasla geride kalmıştır (Alkan, 2011: 325). Türkmenistan'ın bu başarısızlığının tarihsel ve konjonktürel nedenleri vardır. Soğuk Savaş yıllarında bile sistematik baskı altında kalarak Sovyet Sistemi içinde fazla yer verilmeyen Türkmenlerde siyasi, askeri ve politik alanda eğitilmiş ve tecrübeli kadrolar yetişememiştir. Bu durum bağımsızlık sonrası yapılanma sürecine olumsuz yansımıştır (Birdişli, 2013: 419).

Türkmenistan yer altı kaynakları bakımından büyük bir zenginliğe sahiptir. Ülkenin işletilebilen başlıca yer altı kaynakları: petrol, doğal gaz, kükürt ve çeşitli tuzlardır (Kurbanov, 2006: 103). Ülkenin en önemli yer altı zenginliği doğal gaz ve petroldür. Bu iki ürün Türkmenistan ekonomisinin temel taşı oluşturmaktadır (Turan

ve Dinç, 2015: 182-183). Türkmenistan'ın doğal gaz rezervleri dünyanın en büyük doğal kaynakları arasındadır. Cumhuriyet ayrıca sülfür, hidrokarbonlar, iyot, selestin, potasyum tuzu, magnezyum tuzu, sodyum klorür, bentonit killeri, kalker, alçıtaşı, kahverengi kömür, çimento, bazalt ve dolomit yataklarına sahiptir (Yüce, 2007: 171).

Dünyanın rezerv bakımından en zengin 4. ülkesi olan, yaklaşık 24,6 trilyon m³ doğalgaz rezervi bulunan ve hattın tedarikçisi olacak Türkmenistan, Rusya ve Çin'e doğalgaz ihraç etmektedir. Türkmenistan ekonomisinde doğalgaz ihracatının önemli bir yeri vardır. Doğalgaz ihracatının ekonomideki payı yaklaşık %80'dir. Türkmenistan, Yeni Türk Cumhuriyetleri içerisinde en büyük doğal gaz rezervine ve yıllık üretim kapasitesine sahiptir (Turan ve Dinç, 2015: 182-183). Türkmenistan'da en büyük doğal gaz sahaları ülkenin merkez ve doğusundaki Amu Derya havzasında bulunmaktadır. Topraklarının büyük bir bölümü çöllerle kaplı olan Türkmenistan'ın en büyük zenginliği doğal gazdır (Ussanepesov, 2008: 17). Türkmenistan sahip olduğu en önemli doğal zenginliği ve Avrasya bölgesindeki jeo-ekonomik avantajlarıyla, özellikle, son beş-on yıl içerisinde çok önemli siyasi bir oyuncuya dönüşmüştür (Konca, 2011: 4). Türkmenistan'ın dünya çapında bile büyük sayılabilecek doğal kaynaklarının olması Avrupa, Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, İran, Türkiye, Pakistan, Hindistan gibi dünyanın hemen hemen bütün büyük güçlerinin dikkatini çekmiş ve sadece bununla kalmayıp, küresel enerji politikasının en önemli parçasını oluşturmuştur (Momunkulov, 2013). Zengin doğalgaz ve petrol kaynaklarına sahip olan Türkmenistan, enerji sektörünün geliştirilmesine büyük önem vermekte ve sektör potansiyelinin hayata geçirilmesi için bir dizi proje yürütmekte ve ciddi yatırımlar yapmaktadır. Ayrıca, Türkmenistan daha büyük pazarlara ulaşmak ve yeni ticari ortaklar bulmak istemektedir. Bu nedenle Türkmenistan'da doğalgaz, petrol altyapı çalışmaları ve projelerine yatırım bir devlet politikası haline gelmiştir

6. RUSYA'DAKİ FİKİR AKIMLARI

Avrasyacı düşünce, 19. yüzyıl Rus düşünce hayatını şekillendiren Batılılaşma ve gelenekselcilik hareketleriyle doğrudan bir bağlamsal ilişkiye sahiptir. Rusya'da Batılılaşma hareketleri önemli ölçüde Petro dönemi reformları ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Toplumda yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilen Batılılaşma ve reform hareketleri zamanla düşünce alanında tepkisel nitelikteki iki ana akımın oluşmasına neden olmuştur. Batıcılar olarak nitelendirilenler, Rusya'nın yeterince ve hızlı bir şekilde Batılılaştırılmamasını eleştirmişlerdir. Yine aynı platformda Rusya'nın Batılılaştırılmasına bir tepki olarak gelenekselciliği savunan Slavofil düşünürler de Batıcıların karşısında yer almışlardır. Hem Batıcı hem de gelenekçi hareketler homojen bir yapıya sahip olmamakla beraber, Rus kimliğinin temellendirilmesinde Batıyı odak noktası olarak ele almışlardır. Batıyı eksen alarak yürütülen tartışmalar, Avrasyacı düşüncenin de temel özelliği niteliğindedir. Ancak ne var ki Avrasyacı dünya görüşünü savunanlar, Batıcılar ve yerliler arasına sıkışmış Rusya'nın tarihsel misyonu ve Rus kimliği üzerine olan tartışmalara "üçüncü yol" olarak gördükleri yeni bir yorumu da getirmeye çalışmışlardır. Bu bölümde Avrasyacılık politikasının Rusya'da evrimi incelenecek ve diğer fikriyatların düşünce temellerinden bahsedilecektir.

6.1.Batıcılık

Batıcılık; "geçmişe ait inanç, düşünce ve kurumlardan vazgeçilerek, egemen uygarlık olarak görülen Batı uygarlığının öncülüğünü yaptığı düşünce ve kurumları benimseyip uygulamaya taraftarlığı" olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle Batıcılık, ülkenin, Batı sistemini benimseyerek, siyasî, sosyal, ekonomik, teknik, eğitim, hukuk v.s. gibi alanlarda Batı zihniyetini örnek alması olarak tanımlanmaktadır (Kızılçelik ve Erjem, 1994: 47). Batılılaşma konusunda çaba gösteren ülkelerdeki aydınlardan bazıları Batılılaşmayı, Batı'yı olduğu gibi almak olarak algıırken, bazıları da bir bütün olan Batı'yı "Batı kültürü" ve "Batı medeniyeti" olarak ayırmışlardır (Yıldız, 1995: 303). Batıcılık'ın ortaya çıkmasındaki temel neden batılı devletlerin 19. yüzyılda ekonomi, siyasi, sosyal ve kültürel gibi alanlarda kendini geliştirmiş ve güçlendirmiş olmasıdır. Bu gelişmeler diğer devletler tarafından dikkat çekmiş ve tüm yeniliklerin Batı'dan öğrenilmesi için çeşitli düşünürler Batı'ya gönderilmiştir. Düşünürler kendi ülkelerine döndüklerinde Batı'daki kuralları kendi devletlerinin de benimsemesi taraftarı olmuşlardır ve böylelikle Batıcılık fikriyatını ideoloji haline getirmişlerdir. Bu kavram 18. Yüzyılda ortaya çıkmıştır ve devletlerin Batı'nın ilerleyişine ayak uydurabilmek ve Batı tarzı bir yaşamın özelliklerini oluşturabilmek adına çeşitli düşünürler tarafından benimsenmiş bir fikriyattır. Bu fikriyat, Batılı değerlerin öncelikler arasında yer almasını ve bir Batılı devlet modeli oluşturulmasını ön görmektedir. Batıcılık ideolojisi devleti bulunduğu konumdan daha yükseğe çıkarmayı hedefleyen ve devleti modernleştirmek yolunda ortaya çıkan düşünce akımıdır. Batıcılık tamamen Batı'nın özellikle Avrupa'nın yaşama ve düşünme biçimine bağlılığı ifade etmektedir. Batıcılık fikriyatının temelinde, Avrupa'nın hem geçmişte hem de gelecekte ilerlemeci dünya tarihinin merkezi olduğu fikri yatmaktadır (Hobson, 2004: 2). Bu fikriyata göre Batı tarihi ilerlemeci zaman çizelgesinde gösterilirken, Doğu durağan ve gerilemenin tarihsel sürecinde kabul edilmektedir (Racu, 2013: 178).

Matthew Raphael Johnson'a göre, en geniş anlamda, Batı'nın temel düşünceleri şunlardır (Johnson, 2012):

- Egocentrism işlev, istasyon veya meslek yerine soyut haklar olarak kendini gösterir. Haklar gerçeklerden çok retorik ve stratejiktir.
- Demokrasi mutlaka nominalizmden gelmektedir. Bu sadece bir "prosedür" değil, bir devlet işidir. Demokrasi, liberalizm olduğunda ortaya çıkar.
- Kamusal ve ekonomik hayatta materyalizm ve laiklik ön plana çıkar. Genel olarak, hakların belirgin bir kaynağı olmadığı için, faydacılık varsayılan olarak resmi ideoloji haline gelir.
- Liberal Messianizm çok önemlidir: liberalizm zorla dayatılmalıdır.

- e. Batı “devlet” i bürokratik ve idari olarak tanımlar.
- f. Liberal retoriğin sadece usulüne uygun olduğu söylenebilir. Bu, esasen totaliterlik olan liberalizmin ideolojik özünü maskeleyen içindir.
- g. Politikacılar, ekonomik seçkinler için pencere pansumanında hizmet ediyor eleştirisini yapmaktadırlar. Ekonomi başarısızlığa uğradığında, hiçbir şeyi kontrol etmeyen siyasilerin hatalı olduğu söyleniyor.
- h. Evrim, batı resmi ideolojisinin bir parçasıdır. a) toplumu sekülerize eder, daha da önemlisi b) sömürgeciliği, endüstriyel kapitalizmi ve “rekabeti” haklı çıkarır.
- i. “Akılcılık” sadece ekonomik anlamda tanımlanmaktadır.
- j. “Bilim” ve “bilimsel kuruluş” aynı kabul edilir. Bilim, resmi ve niceliksel özelliklerle uğraşan olarak tanımlanır. Bu da, “anlaşılabilirlik” kavramıyla özdeşleşmektedir.
- k. Liberalizm “ulus” u kurgu olarak reddeder; ancak resmi nicelikte “uluslararası toplum” ve tutulan egoyu elle tutulur gerçekler olarak tutar.

Tarih boyunca Rusya, Avrupa dinamiklerinden uzak durmuştur. Milliyetçiliği ve milli ideolojisi, özellikle Avrupa'ya ve genel olarak Batı'ya yönelik olumsuz bir yaklaşım sergilemesine neden olmuştur. 13. yüzyıla kadar, Kiev Rusya, ortaçağ ekonomik sistemine iyi entegre olmuştur. Ancak, 1237'de yeniden başlayan ve 250 yıldan uzun süren Tatar istilası Rusya'yı Batı'dan uzak tutmuştur. Daha sonrasında Tatar işgalcilerin geri çekilmesiyle birlikte Moskova Prensligi kendisini, Katolik ve Protestan Batı'dan farklı olarak Ortodoks Bizans'ın varisi olarak gören yeni bir Rusya olarak var olduğunu duyurmuştur. Büyük Petro'nun yükselişi Rus tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Büyük Petro'nun başlattığı reformlar ve Batılılaşma süreci, Rus tarihçi Sergei Mikhailovich Solov'ev'in “Petrine devrimi” olarak tanımlanmaktadır (Eltis ve Engerman, 2011: 295). Petro'nun batılılaşma süreci, Rusya'yı ortaçağ “klanlığı” ndan kurtarmış ve Avrupa'ya yönlendirmiştir. Rusya, Büyük Petro'nun himayesinde Avrupa'nın onayına başvurmuş ve onun tarafından eşit kabul edilmek istenmiştir. Rusya tarihinde, Büyük Petro olarak bilinen Çar I. Petro (1672–1725) politik alanda gerçekleştirdiği reformlarla Rusya'da Batı kültürünün yerleşmesine sebep olmuştur (Gibson vd., 1999: 330). Bu dönemde Rusya'da batılılaşma hareketini başlatan Petro'nun temel hedefi Rusya'yı bir Avrupa devleti haline getirmek biçiminde özetlenebilir.

Sergey Horujy'e göre, Rusya'da felsefi düşüncenin sistemli bir şekilde oluşma süreci 19. yüzyılda yaygınlaşan Batı kültürü bağlamında gerçekleşmiştir (Horujy, 2010: 30). Rusya'da, Batılılaşma fikriyatı özellikle bu yüzyılda Slavcılıkla beraber düşünsel alanda etkili olmuştur. Fakat bu dönemde yaşanan bazı olaylar (Kırım savaşı, sol devrimci düşüncenin ciddi bir akıma dönüşmesi ve Ekim devriminin ardından Batı ile taban tabana zıt bir rejimin kurulması) Batıcılık akımını geri plana itmiştir. 1980'li yılların sonunda Batıcılığın Rus düşünce ve pratiğinde yeri ve etkinliği Gorbaçev döneminde tekrardan önemini kazanmıştır. Gorbaçev yeni politik düşünce konseptiyle batıcılık fikriyatına dikkat çekmiş ve insanlığın ortak değerleri için Batı ile iş birliği önerisini dile getirmiştir (Segunin, 2000: 5-6).

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte Rus siyasal düşüncesinde değişiklikler meydana gelmiş ve bu değişimde temel olarak Batıcılık ve Batı eksenli öncelikler yer almıştır. Öncelikli olarak bu düşünce yapısı dış politikada etkisini göstermiştir. Siyasi literatürde Batıcılık olarak tanımlanan bu akım 1991 yılından 1993 yılına kadar Rusya'nın iç ve dış politikasına egemen olmuştur. Batıcılığın temel amacı Rusya'nın Batıya siyasal ve ekonomik entegrasyonunu sağlamaktır. Atlantikçiler olarak da adlandırılan bu akımın öncüleri, Doğu ile Batı arasındaki karşılaşmanın, Kuzey ve Güney arasındaki bir karşılaşma şekline dönüşme süreci olduğuna inanmaktaydılar (Arbatov, 1993: 10). Rus Batıcılar, Batıyı bir tehdit kaynağı olarak görmekten ziyade, onu yeni bir dünya düzeninin oluşturulmasında bir ortak olarak görmekteydiler. Batıcılara göre, Batı ve Rusya aynı değerlere sahiptir ve kendi politikalarını yürütebilmek için birbirlerine ihtiyaçları olduğunu vurgulamışlardır. Yeltsin'in kuzeyin sanayileşmiş devletleri için ortak bir sistem oluşturulması önerisi ve Güneydeki

potansiyel saldırılara yöneltilecek ortak bir ABD-Rusya nükleer savunma sistemi kurulması çağrısı bu düşünceden kaynaklanmaktadır (Cafersoy, 2002: 76).

Batıcılar kendilerini Batılı değerler sistemi ile özdeşleşmiş olarak tanımlamışlardır. 1991 yılında dönemin Rusya dış işleri bakanı olan Kozirev birey öncelikli toplumu, piyasa ekonomisini ve Batıyla birlikteliği sağlayacak bütün değerleri kabul ettiğini söylemiştir. Kozirev, Rusya için Batı ile iş birliğinin önemli olduğunu vurgulamış ve ülkenin tekrardan bu değerlerle birlikte öncü ülke konumuna yükseleceğini öngörmüştür. Batıyla olan iş birliğini sadece askeri değil aynı zamanda ortak değerlere bağlılık olarak değerlendirmiştir (Arbatov, 1993: 10). Dönemin Cumhurbaşkanı Yeltsin 1992 yılında BM'de yaptığı konuşmasında Batı'yı ve Doğu'yu müttefikleri olarak gördüğünü açıklamıştır. Batıcılar Rusya'nın dünya ekonomisine entegrasyonunu istemekteydiler. Batıcılar siyasal alanda demokrasinin vazgeçilmez olduğuna inanırken, ülke ekonomisindeki gelişmenin Rusya'da demokrasinin kaderini belirleyecek unsur olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ekonomiden kaynaklanan iç sorunların çözülmesi için dünya ekonomik kurumlarına dâhil olmanın önemine dikkat çekilmiştir (Cafersoy, 2002: 77-78). Bölgesel hegemonya karşısında Rusya'nın en önemli müttefiki şüphesiz ABD ve Batı ülkeleridir. Rusya, Avrupa ve Asya'daki askeri varlıklarını ve siyasi nüfuzunu azaltarak bölgesel dengesizliğin önlenmesiyle ilgilenmekteydi. Güçlü, demokratik bir Rusya, bu dengenin korunmasında önemli bir unsur olmaktadır ve Rusya'nın yapıcı bir rolü, Batı'nın çıkarlarına bölgesel istikrar konusunda cevap niteliği taşımaktadır (Arbatov, 1993: 33).

Rusya'daki Batıcılar için "Batı", ilerleme, özgürlük, demokrasi, sivil toplum, normallik ve bir ulus-devleti olarak sembolize edilmektedir. Batılılaşanlar "Doğu"yu otokrasi, despotizm ve imparatorluk ile bağlantılı olarak görmüşlerdir (Duncan, 2005: 277). Batıcılar, Rusya'nın liberalleşme ve bilimsel rasyonalizm ilkeleri ile geleneksel Rus'ların yerini alacağı bir kültürel devrimin eşlik etmesi gerektiğini savunmuşlardır ve modern Batı'nın, insan haklarının evrenselliğine ve rasyonel karar verme yeteneğine dayanan evrensel kültürü, Rus ulusal özelliklerini terk ederek benimsendiğini ileri sürmüşlerdir (Bıtkova, 2014: 48).

Yüzyıllar önce Rus entelektüelleri arasında yapılan bir tartışma şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Rusya Batı'nın bir parçası haline mi gelmeli yoksa bir doğu politikası mı izlemelidir (Diligensky ve Chugrov, 2000: 29-31). Yirminci yüzyılın en önemli Rus felsefecisi Nikolai Berdyaev, Doğu ve Batı sorununun Rusya için ebedi bir tartışma olduğunu dile getirmiştir. Berdyaev, Rusya sorunlarının kaynağının "Doğu'da ve Batı'da bulunan unsurların çatışması" nedeniyle "Rus ruhunun tutarsızlığı" na dayandığını inanmıştır. Rusya'nın, iki kıtanın arasında her zaman geniş topraklarda var olduğunu ve değişen bir sınırının bulunduğunu, dolayısıyla Rus toplumunun iki kültür arasında sonsuza kadar yok olduğunu savunmuştur. Berdyaev, Rusya'nın Doğu'daki ve Batı'daki iç çatışmalarını çözüme kadar gerçek kimliğini veya dünyadaki yerini keşfedemeyeceğini ısrarla belirtmiştir (Siljak, 2001: 335-358).

Peter Chaadaev, şüphesiz Rusya'nın Doğu ile Batı arasındaki yeri konusundaki tartışmaları başlatan en önemli kişilerden birisidir. 1836'da yayınlanan "First Philosophical Letter" isimli ünlü eserinde, Rusya'nın dünya tarihindeki yeri konusunu gündeme getirmiştir. Chaadaev'in fikriyatının temelinde, bir çeşit din felsefesi bulunmaktadır. Chaadaev, Hristiyan dinini beşeri gelişmenin kaynağı, Batı Kilisesi'ni de beşeri birliğin cisimleşmiş şekli olarak düşünmektedir. Düşüncesine göre Bizans'ın temsil ettiği Ortodoksluk aslında "dinsel ayrılıkçılığı" ifade etmektedir. Buna göre de Rusya'nın Hristiyanlığı Bizans'tan alınmış olması, kendisi adına bir şanssızlıktır (Eltis ve Engerman, 2011: 295). Chaadaev'in mektubu, Rus hayat tarzının Avrupa'nınkinden daha üstün olduğunu iddia eden düşünürlere karşı çıkmıştır. Chaadaev'in Rusya'ya bakışı oldukça eleştirel ve kötümserdir. Rus Batıcılık yaklaşımında önemli bir diğer düşünür Vissarion Belinski, Batıcılık ideolojisinde Rusya'nın modern vizyonunu oluşturmuştur. Belinski, gelenekselliğe, Ortodoksluğa ve otarşiye karşı çıkarken Rusya'nın geleceğini Batıda görmüştür (Kohn, 1962: 116-118). Batıcılar, Rusya'yı demokratik ve özgürlükçü bir toplumdan uzak bir devlet olarak tanımlamaktadır. Shlapentokh'a göre Rusya'nın geleceğini demokraside görmeleri Batıcıların felsefi düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır. Hegel, Batıcı düşünürler için entelektüel

anlamda ilham kaynağıdır. Hegel'e göre, tarihin temel aktörünü uluslar oluşturmaktadır. Tarihin süreci "doğudan batıya doğru" gelişmektedir ve "Batı olarak bilinen Avrupa tarihin mutlak sonu" olarak görülmektedir. Bundan dolayı Batıcılar yüzlerini Avrupa'ya yani Batı'ya yöneltmişlerdir (Diligensky ve Chugrov, 2000: 45).

Sonuç olarak Batıcılar, Rusya'yı bir Avrupa ülkesi olarak görmektedirler, çünkü tarihsel gelişmenin Batı modelinin evrensel kabul görme özelliğine sahip olduğuna inanmaktadırlar. Diğer bir ifade ile bu bakış açısı, beşer tarihinin evrenselliğine işaret etmektedir. Batıcılara göre, bütün uluslar ya bu yolu takip etmişlerdir ya da etmeleri gerekmektedir. Bu düşünce akımına göre Rusya da Batı tarzı Avrupa çizgisinde bir gelişme izlemelidir.

6.2.Slavofilizm

Slavofilizmin etimolojik anlamı Slavlara olan sevgidir. Bununla birlikte, bu terim, "Batıcılık" olarak bilinen eğilime karşı oluşturulmuş milliyetçi bir grubun fikriyatı ile var olan ideolojik bir kavramdır. Slavofilizm ilk olarak 17. yüzyılın başında Polonya'da ortaya çıkmıştır. Bu ideolojinin Rusya'daki ilk yansımaları 1820'lerde Vladimir Fyodorovich Odoyevsky gibi genç idealistler tarafından düzenlenen entelektüel çevreler arasında duyulmaya başlamıştır (Levine, 1914: 669). Slavofil düşünce, farklı ve basit bir yapıya sahiptir. Slav geleneklerinin önemini vurgulanması için Slavofil düşünce ve varlığı arasında belirli tezatlıklar geliştirilmiştir. Bu fikriyat çerçevesinde Slavofiller, kendi yapıları için Batılı geleneği İngiltere, Fransa ve Almanya'yı eşit derecede kapsayacak homojen ve tutarlı, bunun karşılığı olarak Slav geleneğini ise tek parçalı ve aynı zamanda onun karşısı bir biçimde tanımlamaktadırlar (Vaillant, 1974: 379). Medeniyetler arasındaki mücadeleler, geniş Rusofilli milliyetçilik arasında yer alan birçok Rus'un ideolojik ve ruhsal dağılımına etkisi olmuştur. Slavofilizm ideolojisi Rusya'da 19. yüzyılın ikinci yarısında gelenekselleşme, (Slavofilizmi) Batılığa karşı bir denge unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Gelenekselleşme ile Avrupalılık ya da Batıcılık arasındaki mücadele 20. yüzyıl boyunca ülke içinde siyaset, kültür, din vs. gibi konularda etkisini göstermiştir (Bitkova, 2014: 47).

Rusya'da 1830 yılları, reform yanlısı Batıcılar ile Slavofiller arasındaki ayrışmanın başladığı dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde, Avrupa'daki ideoloji tartışmaları iki bölüme ayrılmıştır: "Slavofilizm" bayrağı altında toplanan Romantik milliyetçiler ile politik ve ekonomik modeller için Avrupa'ya bakanlar "Batılılaştırıcılar"dır (Vaillant, 1974: 377). Slavofiller, 1830'da gelişmiş ve 1840'da Rus kültürünün güçlü bir savunucusu haline gelmiştir. Slavofiller, Rusya'nın ilerlemesinin en iyi yolunun Batı'yı taklit etmek olduğuna inanan düşünürlere karşı çıkmakta ve Rusya'nın kendi otantik geleneklerini ve komunal sosyal örgütlenmelerini koruması gerektiğini savunmaktaydılar (Lavrin, 1962a: 307). Slavofillere göre Rusya'nın kayda değer bir kültürü bulunmaktaydı ve Rus elitleri de bu kendilerine özgü, zengin ve kıymetli olan mirasa sahip çıkmalı düşüncesini ileri sürmekteydiler. Slavofiller, Rusya'nın otantik geleneklerini ve toplumsal, sosyal organizasyonlarını koruması gerektiğini savunmuştur. Slavofil düşünce, 18.yy dan itibaren Batılı olan her şeye karşı muhalefetini göstermeye başlamıştır (İşyar ve Kaya, 2009: 30).

Slavofilizm, Russophilism şeklinde de adlandırılabilir. Slavofil düşünce, bir anlamda günlük sıradan yaşama dair 'Moskovite teorisi'dir. Büyük Petro'nun politik ve siyasi reformlarına karşı yüksek sesli bir itirazdır Slavofillik (Rees, 1915: 50). Bu ideoloji, geçmişe dönük ütopyacılık olarak da nitelendirilmektedir (Walicki, 1977: 10). Rus tarihinde Büyük Petro öncesi dönemi Slavofil düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Slavofiller, ideallerini Petro öncesi dönemde aramaktadırlar. Slavofillere göre Rus tarihinin en önemli zamanı Petro'nun politik uygulamaları ile kesintiye uğramıştır. Bu politik uygulamalar, Rusya'nın yüksek tabakası ile avam halk arasındaki ilişkilerin kopmasına neden olmuştur (Lavrin, 1962a: 310). Slavofiller Rusya'nın Batılılaşmasına karşı olan Rus tarihinde Petro dönemi öncesini Slav ilkelerine dönüş açısından referans olarak kabul eden bir grup olarak nitelendirilmektedir (Walicki, 1977: 7). Slavofilizm terimi, Slavofillere ideolojik düşmanları tarafından takdir edilen karikatürel bir etiketi temsil etmektedir. Ancak, tüm

Slavofiller, Batı'ya karşı olan üstünlüğün, Rusların doğuştan gelen ulusal özelliklerinden kaynaklanmadığını özellikle vurgulamıştır (Racu, 2013: 176).

Slavofil fikriyatının merkezini oluşturan unsurlardan biride din olgusudur. Bu olgu Rusya'nın kimlik ve kültürüne, Batı ile olan ilişkilerinde temel faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Slavofillerin zihniyetinde kültür, din ve ruhani değerler ayrı düşünülmemesi gereken olgulardır. Ruslar Hristiyan olmalarına rağmen asla Batı Hristiyanlığına yakın olmamışlardır. Her ne kadar aynı mantaliteye ve değerlere sahip olsalar da Doğu ve Batı Hristiyanlığı daima birbirlerine karşı yabancı olmuştur (Toynbee, 1953: 55). Slavlar, Rus tarafından ödünç verilen gerçek Doğu Ortodoks inancının, Rus ulusunun özel tarihi misyonunu önceden belirlediğine inanmışlardır. Rus ruhunun en derin temelleri, Ortodokslik ve geleneksel köylü toplulukları tarafından oluşturulmuştur. Slavlar, Rus ulusunun ataerkil doğasını ve geleneksellik ilkelerini idealleştirmişler ve onu muhafazakar romantizm ruhu içinde algılamışlardır (Rees, 1915: 53). Rus aydınlanma kavramı büyük oranda Batı rasyonalizminin olumsuz yönleri üzerine geliştirilmiştir. Eğitimli seçkinleri Batı'nın "zararlı" kültürüne dayanan bir aydınlanmaya" karşı ulusal bir alternatifte düşünce yapısı oluşturulması üzerine kurulmuştur. Bu nedenle Slavofiller, Rus aydınlatmasını desteklemekten ziyade Batı Aydınlanmasına karşı bir fikriyat oluşturmak için çalışmışlardır. Slavofiller Batılı ve Rus aydınlanma arasındaki farklılıkları göstermek için bir nokta oluşturmuş olsa da, entelektüel düşüncenin aynı evrensel gelişiminin yani aynı evrensel aydınlanmanın düzenlemeleri olarak görmüşlerdir. Romantizm'in getirdiği yeni entelektüel düşüncede yer alan uluslar insanlığın ilerlemesine katkıda bulunmalıdır sözü Slavofiller için önem arz etmektedir. Zamanlarının hakim düşüncelerine paralel olarak Slavofiller Rus aydınlanmasını yalnızca bir ulusal aydınlanma olarak değil, evrensel bir aydınlanma olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla, Rusya'nın ulusal inancı evrensel, temel bir Hristiyanlık olarak tanımlanmıştır. Khomiakov'a göre, ulusal bir aydınlanma ulusal fikri somutlaştıran ulusal kişilik tarafından oluşturulmalıdır. Rus aydınlanmasını şekillendiren ulusal fikrin özü, Ortodoks Kilisenin Babaları'nın öğretilerinde ifade edilen Slavofillerin gördüğü "gerçek Hristiyanlık" ın ruhani temelidir (Edling, 2006: 85-87).

Slavofiller kendi özünün ve bilincinin varlığını sorgulayan ve yanıt arayan bir topluluktur. Koyre, Rusya'da felsefi düşüncenin ilk olarak Slavofiller tarafından ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Koyre, 1994: 9). Rus Slavofillerinin temel özelliği, Rus geleneklerine ve Rus tarihinin ayrıt ediciliğine dair derin bir inanca sahip oldukları gerçeğidir (Kohn, 1962: 22). Slavofiller, az sayıdaki soylu ailelerin üyeleri olan oldukça homojen bir gruba oluşturmaktadır. Slavofilizmin en seçkin düşünürleri Ivan Kireevsky (1806-56), Aleksei Khomyakov (1804-60), Konstantin Aksakov (1817-60) ve Yury Samarin (1819-76) idi. Diğer ünlü Slavofiller Alexander Koshelev, Dmitry Valuyev, Fyodor Chizhov, Ivan Belyayev, Alexander Gilferding, Vladimir Lamansky ve Vladimir Cherkassky'dir (Rees, 1915: 50). Slavofillere göre Batı ile Rusya arasındaki tezatlık, Batı etkisi ile Rus tarihi arasındaki ilişki olarak görülmelidir. Slavofil ideolojisinin ana konusu Rusya'nın Batı Avrupa'yla olan ilişkisi üzerine odaklanmaktadır. Slavofil düşünce, Rus kültürünün benzersiz özelliklerinin korunması ve güçlendirilmesi çağrısında bulunduğu batı sorununa neo-geleneksel bir yanıt niteliği taşımaktadır. Bu, Slav kültürünün yurtsever savunmasını Avrupa uygarlığının algılayıcı eleştirisiyle birleştirmektedir. Slavlar, batılı rasyonalizmi ve bireyciliği karakteristik olarak reddetmektedir. Epistemolojik düzeyde, gerçekliğin karmaşık yapısını anlamak için yalnızca mantığın yetersiz olduğunu savunmuşlardır (Bassin, 1993: 487). Slavofiller, Rusya'nın geleceğini Ortodoks inancında ve özgün karakterli kimliklerde aramaktaydılar (Wehrschutz, 1998: 25). Slavofiller aslında Batı dışı bir kimlik arayışı içindeydiler. Onların öngördüğü kimlik Batı ile boy ölçüşebilecek türden kendine özgü ve hegemonik bir kimlikti (Levine, 1914: 670). Kireevsky, Batı ile Rusya arasında karşılaştırma yaparken, 'Rus milliyetçiliğine sahip olmanın' üç yönüne dikkat çekmiştir. Bunlar, Ortodoks Kilisesi'nin ruhu, Rus aydınlanmasının özü ve Rus devletinin kendine özgü var oluşudur. Dolayısıyla Rusya ve Batı, iki tip insanın (bütünleşik kişilik ile parçalanmış kişiliğin) ve iki tip bilginin (bütünleşik bilgi ile soyut bilginin) karşıtlığını içermektedir (İşyar ve Kaya, 2009: 34). Batılılaşanlar, Rusya'nın

liberalleşme ve bilimsel rasyonalizm ilkeleri ile geleneksel Rus'ların yerini alacağı bir kültürel devrimin eşlik etmesi gerektiğini savunurken Slavofiller, Rusya'nın geleneksel kurumlarının, ve özellikle Ortodoks İnancının, modern Batı kültürüne göre daha üstün bir kültür olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla, Slavofilizm, Rus toplumunu gelenekselci ve Ortodoks inancına sahip evrensel bir toplum olarak değerlendirmişlerdir (Racu, 2013: 176).

Slavofillerin odak noktası, toplumun temelini oluşturan devlet ve yasalar için değil, ulus ve topluluk üzerine temellendirilmiştir. Slavofiller, organik teorilerine dayanarak, resmi yasalara karşı argümanlarını karşıtlık şeklinde sunmuşlardır. En büyük karşıtlık ise, yazılı ve geleneksel hukuk arasında görülmektedir. Slavofiller, geleneklerine bağlı bir toplumun var olmasını istediklerinden dolayı gelenekselcilik kavramını toplumun olmazsa olmazı şeklinde görmektedirler (Edling, 2006: 85-87). Slavofillere göre Batı Avrupalılar deneyim, sezgi ve sempati kavramlarını reddetmiş ve bunun yerine, tek başına mantık geliştirmeye odaklanmışlardır. Batıcılık ideolojisinde, Kant, gerçekliğin bilinmediğine karar vermek zorunda kalırken, Hegel gerçeklik yasalarını yanlış anladığını ileri sürmüştür. Her biri kendi zihninin bir esiri olmuştur. Slavlar, öte yandan, sezgisel anlayış ve grup hayatı kapasitesini korumuşlardır. Gerçek anlayış için deneyim, sevgi, sempati ve sezginin yanı sıra mantık olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bireysel mantık yerine grup iş birliğinin önemine dikkat çekmişlerdir (Lavrin, 1962b: 12). Slavofillere göre Rusları birbirine bağlayan bağ karşılıklı sevgi ve saygıdır. Slavlar, eşitlikçi demokratik topluluk olarak, Rus komünü olarak yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Slavların amacı daima maddi değil, ruhani olmuştur (İşyar ve Kaya, 2009: 33).

6.3.Rus Avrasyacılığı

Çeşitli terimler uzun yıllar boyunca günlük kullanımlarına rağmen orijinal anlamlarını yitirmektedir. Sosyalizm, kapitalizm, demokrasi ve faşizm gibi temel düşünceler zamanla değişime ve sapmaya uğramıştır. Avrasya terimi ise bazı belirsizlikler içermektedir ve diğer kavramlar gibi geçmişe sahip değildir. Bu kavram yeni yeni ortaya çıkmakta olan yeni bir siyasi dile ve entelektüel bağlama aittir (Dugin, 2014: 31). Avrasya terimi ilk defa Alman coğrafyacı Aleksandr Gumboldt (1769-1859) tarafından kullanılmıştır. Rusça 'da ise ilk defa kullanan V. İ Lamanski (1833-1914) olmuştur. Başlangıçta sadece bir coğrafi terim olan Avrasya, daha sonraları Avrasyacılık adı altında Rusya'da felsefi ve ideolojik bir anlam kazanmıştır. İdeolojik kriz dönemlerinde gündeme gelen bu akım bir kısım Avrasyacılar tarafından Rusya için bir "milli ideoloji" haline getirilmeye çalışılmaktadır (Çomak, 2006: 152).

Avrasya Fikri, insanlığın siyasi, ideolojik, etnik ve dini tarihinin temel bir revizyonunu temsil etmektedir. Avrasya Fikri çok aktif bir dinamik süreci yansıtmaktadır. Tarihsel olarak, ilk Avrasyacı kuramlar, 20. yüzyılın başında Rus düşünürleri arasında ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2015: 111-112). Standart klişelerin üstesinden gelen yeni bir sınıflandırma ve kategori sistemi sunmaktadır. Avrasya teorisi iki evreden geçmiştir: 20. yüzyılın başlarında Rus göçmen entelektüellerin (Trubetzkoy, Savitsky, Alexeyev) yürüttüğü klasik Avrasyacılık formasyon dönemi, Suvchinsky, Ilin, Bromberg, Khara-Davan, vb.) ve ardından Lev Gumilev'in tarihi eserleri ve son olarak 1980'lerin ikinci yarısından günümüze kadar Neo-Avrasyacılık formasyonu izlemiştir. Klasik Avrasya teorisi şüphesiz geçmişe aittir ve 20. yüzyılın ideolojileri çerçevesinde sınıflandırılmaktadır. Klasik Avrasyacılık vakti geçmiş ama neo-Avrasyacılık yeni bir anlam ve ölçek ile ortaya çıkmıştır (Dugin, 2014a: 31).

6.3.1. Klasik Avrasyacılık

"Avrasyacılık", bir öğretiyi, yani öncelikle entelektüeller tarafından teşvik edilen ve doğru kabul edilen teorik kavramların sistematik bir seti olarak tanımlanmaktadır. Avrasyacılığın, Rus çıkarlarının metodolojik ve objektif analizi olan bir bilim olduğu iddia edilmektedir. Stephen Shenfield'in bize hatırlattığı gibi Avrasyacılık, birçok şey

demektir. Aslında, bu bir şey ifade etmese de, bu terim Sovyet sonrası siyasetin uçucu ideolojik cephaneliğinde bulunan en popüler anahtar kelimelerden biri olarak ortaya çıkmıştır (Bassin vd., 2015: 279). Klasik Avrasyacılık, sosyal ve politik bir fikir akımı olarak 1.Dünya savaşından sonra Avrupa'ya ilk Rus göç dalgası ile ideoloji olarak varlığını göstermiştir. Avrasyacılık 1921'de ortaya çıkmış ve "ölmekte olan Batı" ve "yükselen Doğu" gözlemlerine dayanmıştır. Avrasyacılık, Rusya'nın Doğu ile Batı arasındaki sentez olma kaderine cevap niteliğinde bir kavramdır (Antoshchenko, 2000). Prag, Sofya, Paris ve Belgrat'taki önemli Rus Düşünürleri'nin etkilendikleri bir akım olan Avrasyacılık, Avrasya ile Rusya'ya yönelik siyasi ve ideolojik kurgunun geliştirildiği bir tarih felsefesi akımı olarak tanımlanmıştır (Wehrschutz, 1998: 26). Avrasyacı düşünürler öncelikli olarak Rusya'nın coğrafi konumuyla, gücüyle, gelişmesiyle ve kalkınması ile ilgilenmişlerdir (Erdem, 2011: 98). Bu akımın ilk düşünürlerini, Rus ve Dünya kültürünün metafizik problemlerini yoğun olarak tartışan ve beşeri bilimler dalında uzman olan kişiler oluşturmuştur (Çomak, 2006: 152). Bu akımın kurucusu Rusya'nın en aristokrat ailelerinden biri olan ve daha sonra tanınmış bir dil bilimci Prens Nikolai Sergeevich Trubetskoi (1890-1938)'dir (Bassin vd., 2015: 2). Avrasyacılığın ilk düşünürleri, Rus devletinin kendisini yeniden yaratma ve inşa etme amaçlı ideallerden etkilenlenmişlerdir. Avrasya düşünürleri, Moskova'yı "Üçüncü Roma" olarak görmüşler ve Rusya'yı Avrupa'dan üstün kılan özelliklerini araştırıp bulmaya çalışmışlardır.

Avrasyacılığın klasik anlamdaki en iyi tanımlarından biri, 1927 yılında Prens Nikolai Trubetskoi tarafından şöyle yapılmıştır: "Bu devletin ulusal özü, daha önceleri Rus imparatorluğu denilen devlettir. Bu devlete şimdi Sovyetler Birliği denilir. Bu sahada yaşayan halkların tümünün toplamı özel bir multi-etnik ulus ve özel bir ulusçuluğa sahip olarak görülür. Biz bu ulusa "Avrasyalı"; onun ülkesine "Avrasya" ve onun ulusçuluğuna "Avrasyacılık" diyoruz (İşyar, 2010: 19). Klasik Avrasyacılar için coğrafi faktör, Medeniyet idraki bakımından çok önemli bir olgudur. Rusya Çarlığının sınırları göz önünde bulundurularak burasının farklı bir kıta olduğunu ileri sürmüşlerdir. Rusya ve Avrasya terimleri bazen birbirlerinin yerine kullanılmıştır (Imanov, 2008: 75). Avrasyacılığın kalbinde olan ve bütün klasik Rus Avrasyacılarının da kabul ettiği düşünce, Rusya'nın Avrasya olduğu nosyonudur (İsmayilov ve Papava, 2010: 30). Bu konuda Trubetskoy, "Cengiz Hanın Mirası" adlı eserinde Rusya'nın üzerinde bulunduğu toprak parçasını diğer ana karalardan ayırmıştır. Rusya'yı Avrupa ve Asya'dan farklı bir şekilde adlandırmış ve bu toprak parçasının tümünü Avrasya olarak nitelendirmiştir. Avrasya'nın hem coğrafi olarak hem de antropolojik olarak önemli bir bütünselliği ifade ettiğini söylemiştir (Trubetskoy, 1999: 10-14). A. Von Humboldt tarafından tanımlanan Avrasya kavramı ile Klasik Avrasyacılar tarafından tanımlanan Avrasya kavramları arasında farklılık görülmektedir. A. Von Humboldt'ın Avrasya tanımı Avrupa ve Asya'nın toplamı veya birleşimidir. Avrasyacılar göre Avrasya ise Avrupa ve Asya'dan farklı kendine özel coğrafi bir dünyadır. Avrasyacılar coğrafi alan ile toprak parçası arasında fark olduğunu iddia etmişlerdir. Toprak parçası olarak gördükleri yer Avrupa ve Asya'nın tamamını oluşturmaktadır. Bu toprak parçaları ise her biri farklı coğrafi dünyalardan oluşmaktadır. Savitski'ye göre, Avrasya, fiziki-coğrafi etkenlerin yanı sıra bio-coğrafi olarak da bir bütünlük teşkil etmektedir (Savitski, 1927: 8). Avrasyacı düşünürler arasında hiçbir zaman Avrasya'nın sınırları kesin olarak tanımlanmamıştır. Genel olarak Avrasya coğrafi sınırlarını 1914 yılı öncesi var olan Rusya İmparatorluğu'nun sınırlarının oluşturduğu kabul edilmiştir. Avrasya'nın "coğrafi dünya" olarak "hayal edilmişindeki" asıl amaç, onun hem Avrupa'dan hem de Asya'dan kültürel bağımsızlığına vurgu yapılmış olmasıdır. Çünkü Rusya sadece coğrafi olarak değil, aynı zamanda etnografik, tarihsel, sosyal ve ekonomik olarak da Avrasyalıdır (İsmayilov ve Papava, 2010: 33). Avrasya, dünyanın ve insan medeniyetinin en eski ve en büyük merkezlerinden olan Avrupa'yı ve tüm Asya'yı kucaklayan dünyanın en büyük kara malıdır (Bassin vd., 2015: 1).

İlk avrasyacılar coğrafya faktörü üzerine vurgu yapmışlardır. Her coğrafyanın kendi üzerinde yaşayan insanlar ve onların gelişmesi üzerine etkisi olduğunu dile getirmişlerdir. Her millet kendi milli ve etik hukuk değerlerini, dilini ve geleneklerini bu coğrafyanın etkisi altında geliştirmiştir (Bassin, 2011: 118-120). Hiçbir kültürün

evrensellik adı altında diğerleri üzerinde hâkimiyet iddia etmeye hakkı yoktur. Tarihi ele alırken sadece zaman boyutuyla değil mekân boyutlarıyla da ele almışlardır. Her kültürel gelişmenin kendi iç kriterleri olduğunu söylemişlerdir ve onu anlamak için bu kriterlerin anlaşılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Laruelle, 2008b: 35-36). Avrasyacıların ulusçuluk hisleri, Avrasya dünyasındaki halkların bütünü kapsayacak nitelikte belirtilmiştir. Dolayısıyla, Avrasyacı ulusçuluğun temeli, etnik veya ırki unsurlara değil, coğrafi unsurlara dayanmaktadır (İşyar, 2010: 19). Avrasyacılar 'etnik grup' ve 'ulusu' birbirlerinden net olarak ayırmanın önemine dikkat çekmişlerdir. Avrasyacılar'a göre Rus İmparatorluğu'nun kültürel, dinsel ve dilsel olarak farklı orijinlere sahip olan halklardan yeni bir ulus ortaya çıkmıştır. Rusya-Avrasya'nın halkını 'multietnik ulus' olarak kabul etmişlerdir. Çok uluslu tek bir halk olduğu fikrini asla benimsememişlerdir. Klasik Avrasyacılar Rus kimliğini tanımlamak konusunda aralarında tam bir uzlaşma sağlayamamıştır. Bu konuda üç farklı tanımlama yapmışlardır. Danilevskii-Solov'ev düşüncelerine yakın çoğu klasik Avrasyacılar kimliğini öne çıkararak Ruslar'ı, süpranasyonal bir devlet oluşturma misyonuna sahip emperyal bir halk olarak Berdjaev düşüncesine yakın Avrasyacılar, Rusları "Rusça konuşanlar topluluğu" olarak, biyolojik perspektiften bakan Gumilev gibi Avrasyacılar ise, Ruslar'ı ırki olarak tanımlamaktadırlar (Tolz, 1998: 995-996). Avrasyacılar Rus etnik kimliğinin oluşumunda Tatar-Moğol etkisine dikkat çekmişlerdir. Avrasyacılar göre, 'Rusluk' iki şeyin karışımıydı. Bunlar, Doğu Slav halk ve gelenekleri ile Tatar-Moğol halk ve gelenekleridir (Bassin, 2003: 257-259). Rusya'da Rus ulus fikrinin oluşmasındaki başat rol Avrasyacı düşünürlerindir. Avrasyacılar kimlik tanımı yaparken Batı'yı 'oluşturucu öteki' olarak görmektedirler. Avrasyacı düşünürlere göre, "Rusluk" bir kültür, kimlik ve medeniyet olarak tanımlanmaktadır. Rus medeniyetini, Batı medeniyetinden üstün ve daha kapsamlı olarak görmüşlerdir. Rusya, Avrasya'daki tüm uluslar için yeni ve güçlü bir dünyayı yaratacak ve düzenleyecek olan bir sentezdir (Bassin vd., 2015: 69-71).

Bir dizi değer ve inanç olarak Rus avrasyacılığı, İmparatorluk Rusya'sının ve Sovyetler Birliği'nin alanı, tarihi, kurumları ve uygulamaları ile türetilmiştir. İçerik, bir kavramlar repertuarını sunacak kadar belirsizdir. Avrasya, coğrafi bir alan olarak, Cengiz Han İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği tarafından işgal edilen alanı kapsamaktadır (Bassin, 2011: 118-120). Toplumsal olarak, bölge heterojen halklardan oluşmaktadır ve Ruslar baskın durumdadır. Avrasyacılık, bu alanda tarihsel olarak gelişen değerler, alışkanlıklar ve kurumlardan oluşmaktadır. Avrasyacılığın kültürel oluşumunda, bölgesel genişleme için dinamik ya da arzular yoktur ve farklılıklar esasen kültürelidir. Avrasyacılık bu nedenle İslam gibi diğer medeniyetler ile birlikte var olabilmektedir ve feodalizm, kapitalizm ve sosyalizm gibi farklı ekonomik üretim biçimlerinde de ifade edilmektedir (Moshes, 2014: 4).

Rus devlet geleneği genel olarak Rus Ortodoks Hristiyanlığının 'cemaat' fikrine dayanan güçlü, totaliter ve otoriter bir devlet şeklini savunmaktadır (Wehrschutz, 1998: 89). Rus Avrasyacılar güçlü devlet geleneğini desteklemişlerdir. Rusya'nın geleceğini "merkezileşmiş bir süper güç" olarak ön görmüşlerdir. Avrasyacılar için devlet, toplumsal yaşamın temel dayanağıdır (Dağı, 2002: 159). Materyalist birey ve toplum anlayışına karşı direnen ve organik hükümet şeklini kabul eden Avrasyacılar, her türden ayrılıkçı hareket yanında, ulusal partikülerizm ve self determinasyon hakkı gibi kavramları açık bir biçimde reddetmişlerdir. Avrasyacılar, multi-etnik ulusun bütünleşik yapısının bir ulus ve otoriter bir devlet altında oluşturulmasını ve korunmasını savunmuşlardır. Avrasya için en uygun olacak devlet şekli, çok kültürlü toplumların bir arada ahenk ve bütünlük içinde yaşamalarını sağlayabilecek federasyondur (Bassin, 2003: 260). Avrasyacılar çoğulculuğa prim vermeyen tekil olarak doğrudan devlet tarafından şekillendirilen bir dış politikayı savunmaktadırlar. Batı'ya karşı tek boyutlu, teslimiyetçi ve seçeneksiz bir dış politika yerine, ulusal çıkarların maksimizasyonuna dayalı ve devlet tarafından belirlenen tekil ama çok seçenekli bir dış politikanın olması gerektiğini savunmuşlardır. Klasik Avrasyacılar göre, dış politika ulusal çıkar kavramına dayanmalıdır. Avrasyacılar güce ve ulusal çıkara verdikleri önem, dış politik vizyonları itibariyle, Batı kökenli uluslararası ilişkiler teorilerine realist yaklaşmışlardır (Bassin, 2011: 118-120). Dünya politikasına hakim olan temel duygu ve düşünce güç ve

çıkar ilişkisinin dengeli var olmasıdır. Klasik Avrasyacılar uluslararası politikada temel aktör olarak ulus-devletler yerine, imparatorlukları görmüşlerdir. İmparatorluklar bir bakıma ulus-devletlere karşı alternatiftir. Uluslararası politika Avrasyacılar göre, imparatorluklar arası güç ve çıkar mücadelesidir. Uluslararası politikada imparatorluklar, güvenlik, istikrar ve kalkınma için mücadele edeceklerini ileri sürmüşlerdir (Laruelle, 2015: 69-70).

Klasik Avrasyacılar göre, Rusya (Avrasya) eski dünyanın merkezinde yer alan değerli ve öncelikleri olan bir ülkedir. Avrasyacılık ideolojisi Rusya'nın tekrardan Dünya'nın merkezi konumunda bir yere sahip olması için çaba göstermiştir. Rusya'nın, merkezi bir konumda bulunmasıyla birlikte, Avrupa'nın, Ön Asya'nın, İran, Hindistan, Çin ve Japonya'nın bir tesbihin ucundaki boccular gibi birleşmesi öngörülmüştür. Rusya, Avrupa'nın Doğusundan başlayan ve klasik Asya'nın kuzeyinden geçen Rusya-Avrasya coğrafyası hepsini birleştiren bir zincir gibidir (Çomak, 2006: 152-153). Klasik Avrasyacılar, Avrasyacılığı coğrafi bir ideoloji, muhafazakâr bir Rus milliyetçiliği biçimi ve Rusya'nın emperyal dolaşımlarına modernist bir tepki olarak görmüşlerdir. Avrasyacılık, Rusya'nın kültürel aidiyetini stratejik olarak revize etmesine ve Rus devletinin Asya ve göçebe köklerinin önemine dikkat çekmiştir (Bassin vd., 2015: 1).

6.3.2. Neo- Avrasyacılık

Avrasya Fikri, küreselleşmenin gerçeğini ve “ulus devletlerin” (uluslararası) sonunu onaylayan küresel ölçekte bir strateji olmakla birlikte, aynı zamanda, ne tek kutuplu dünya düzenini, ne de evrensel dünya hükümetini varsaymaktadır. Bunun yerine, birkaç küresel bölgeyi (kutuplar) önermektedir. Avrasya Fikri, küreselleşmenin alternatif veya çok kutuplu bir versiyonudur. Günümüzde, küreselleşme, modern tarihin vektörünü belirleyen temel süreçtir (Dugin, 2014a: 32). Avrasyacılık, dünyanın merkez dışı çevre modelini reddetmiş ve bunun yerine, Avrasya Fikri, gezegenin kısmen birbirine açık olan bir özerk yaşam alanlarından oluşan bir takım yıldızından oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu bölgeler, ulus devlet değil, daha çok bir devlet koalisyonu olup, kıta federasyonları ya da “demokratik imparatorluklar” olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu alanların her biri etnik, kültürel, dini ve idari faktörlerin karmaşık bir sistemini kapsayan çok kutuplu bir sistemi içermektedir. Küresel anlamda, Avrasyacılık, doğum yerleri, ikamet, uyruk ya da vatandaşlık durumundan bağımsız olarak herkese açıktır. Avrasyacılık, Atlas Okyanusunun klişelerinden farklı bir geleceği seçme ve tüm insanlık için tek bir değer sistemi fikrini seçme fırsatı sunmaktadır. Avrasyacılık sadece geçmişin canlandırmak veya mevcut statükoyu korumak için değil, aynı zamanda dünyanın mevcut yapısının radikal bir değişime ihtiyacı olduğunu ve ulus devletlerin ve sanayi toplumunun tüm kaynaklarını tükettiğini kabul etmiştir. Avrasya Fikri, insanlık için tek yol olarak liberal-demokratik değerler temelinde bir dünya hükümeti kurulmasını savunmamaktadır. En temel anlamda, 21. yüzyılda Avrasyacılık, küreselleşmeyi değiştirmeye bağlılık olarak tanımlanmaktadır (Dugin, 2014a: 33). Avrasyacılık zengin bir ideolojik mirasa sahiptir. Avrasyacılık, bir dünya görüşü, bir felsefe, bir jeopolitik proje, ekonomik bir teori, bir manevi hareket ve geniş bir politik güç yelpazesini pekiştirmek için bir çekirdektir. Avrasyacılık, dogmatizma ve körü köründeki yetkililere ve ideolojilere özgürlüğe sahip değildir. Avrasyacılık, Yeni Dünyada yaşananlar için tartışmalar, savaşlar, çatışmalar ve geçmiş mitleri için tarihsel ilgiden fazla olan ideal platformdur. Avrasyacılık bir ilke olarak, yeni bin yılın yeni kuşakları için yeni dünya görüşüdür (Dugin, 2014a: 52).

2000'li yılların başından beri, “Avrasya” terimi derin bir dönüşüm geçirmiştir. Yaklaşık on yıldır kapatılan entelektüel çevrelerin ötesine geçerek daha geniş bir kamusal alana girmiştir. Avrasyacılık fikriyatı şu anda Rusya'da kapsamlı bir vizyon olarak kullanılmaktadır (Laruelle, 2008a: 1). Sınırları olmasına rağmen, terim Sovyet mirasına atıfta bulunmadan Sovyet sonrası mekânı tanımlamanın bir yolu olarak, birçok Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya akademik kurumlarında ve uluslararası organizasyonlarda “post-Sovyet” in yerini almıştır. Paradoksal olarak, Rusya'yı, yeni devletleri ve Rusya'sız yeni devletleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Orta Asya, Güney Kafkasya, Moğolistan ve iç bölgelerdeki Kuzey Kafkasya, Tatar, Başkır ve

Sibiryâ kültürleri, Rusya'nın tüm "diğerlerini" kapsayacak şekilde Orta Avrasya'nın sıfatını belirtmektedir. "Avrasyacılık" ve "Avrasya" terimleri, 1991'den bu yana Sovyet sonrası siyasi ve entelektüel sahnelerde ortaya çıkmıştır. Eurasianist terminoloji bu kavramı, Rusya'nın ve "marjlarının" Avrupa ile Asya arasında ikili veya orta vasıflı bir konumda olduğunu söylemiş ve bu kavramın belirli özelliklerinin Slav ve Türk-Müslüman halkların kaynaşmasından doğan bir "karışım" olduğunu ileri sürmüştür. Rusya'nın Asya'daki öneminin vurgulaması gerektiğini söylemiştir. Avrasyacılık olarak bilinen bu kavram, 1990'lı yıllarda Rusya'da ortaya çıkan çeşitli muhafazakâr ideolojilerin en ayrıntılı örneğidir. Bu ideoloji, Avrupa'nın gelişmiş bir kalkınma devresinde olmadığını, ancak çoğaltılamayacak belirli bir gelişim biçimini temsil ettiğini savunmaktadır. İdeoloji, Rusya'nın "Batı'yı serbest bırakmalı" ve Avrupa kimliğinin emperyalizmini reddetmeli düşüncesi temeline dayanmaktadır (Laruelle, 2008b: 1). Neo-Avrasya terimi, daha iyi bir şey istemek için büyük ölçüde daha fazla görünürlük elde etmek olarak tanımlanmaktadır. Rusya'nın tarihsel alanı ve "çevreselliği" ni rahatça ve sezgisel bir biçimde ifade etmektedir. Bu terim, önermelerden özgür değil, coğrafi, jeopolitik olmasa da, Sovyet sonrası ülkeler ya da bunların en azından bir kısmı arasındaki birlik olarak görülmektedir (Laruelle, 2015: 2). Avrasya Fikri, farklı güçlerden oluşan geniş bir holding ile karşılıklı anlayış ve işbirliği için yeni bir platform olarak hareket etmeleri çağrısında bulunan küresel ölçekte devrimci bir kavramdır. Devletin, ulusların, kültürlerin ve dinlerin küreselleşmenin Atlantikçi versiyonunu reddetmesidir (Dugin, 2014a: 34).

Avrasyacılık doktrinleri ve kavramları pek bilinmemektedir; terimin kendisi, genellikle tanımlamak için çok farklı olan tarihsel ve çağdaş düşünce akımlarını ifade etmektedir. "Avrasyacılık", 1920 ve 1930'ların orijinal Avrasyacılar tarafından geliştirilen imparatorluk romantik felsefesi; Orientalist Lev tarafından hazırlanan etnogenezi teorileri, Aleksandr Dugin'in faşist jeopolitiği (1962); filozof Aleksandr Panarin'in (1940-2003) çok kutuplu bir dünyayı savunması gibi teoriler ve düşünceler avrasyacılık fikriyatı ile savunulabilmektedir. Bu çeşitlilik anlamıyla Avrasyacılık, Rusya'daki bir olgudur, daha genel bir şekilde Sovyet sonrası ortaya çıkmış bir ideolojidir. Doğu ve Batı'nın sonundan bu yana tüm kıtalarda süpürülmekte olan kültürel köktendinciliğin genel dalgalanmasının bir parçasıdır. Rusya'da oldukça köklü bir geçmişi olan Avrasya'ya yönelik politikalar, ya da kısaca Avrasyacılık, son on beş yıla damgasını vurmuştur. Önce Primakov tarafından pratik olarak politikaya uyarlanmış ardından da Alexander Dugin tarafından teorik hale getirilmiştir. Avrasyacılığın özünde aslında biraz da Rusya'da bulunan Kırım Savaşı sendromunun yeniden nüksetmesi şeklinde ortaya çıkan bir fikir akımı bulunmaktadır. Avrasyacılar, Rusya'nın Avrasya coğrafyası üzerine odaklanmasını istemekte, bölge ülkeleriyle "primus inter pares" yani eşitler arasında birinci olma mantığı ile işbirliğini ön görmektedir. Geçmişte, Kırım Savaşında mağlup olan Çarlık Rusya'sı yönünü Asya'ya dönerek, Pasifik bölgesine kadar tüm Asya'da Rus etkisini kurmak için çalışmaya başlamıştır (Adıbelli, 2006: 194).

Avrasyacılar bu Rus kimlik görevini, oryantal bir çeşitlilik kültürü olarak ifade ederek sonuna kadar sürdürmeye çalışmaktadır. Avrasyacılık, Rusya'yı çok etnikli bir devlet olarak meşrulaştıran tek geçerli ideolojidir ve Sovyet sonrası Rusya'da oldukça etkili görülen diğer önemli özelliklere sahiptir. Avrasyacılık ideolojisini görmek kolaydır, esnek bir öğretilerdir. Avrasyacılığın gelecekte önemli bir rol oynayabileceği açıktır. Öncelikle komünizm ile siyasi bir güç olarak rekabet edebilir, çünkü Sovyet sonrası komünistlerin liderliğindeki "kızıl kahverengi" milliyetçilerin yavaş yavaş dağılmasının yarattığı boşluğu doldurabilir (Laruelle, 2015: 3). Avrasyacılığın Komünizmin yerini alması olasılığı, Sovyet sonrası ideolojinin doğasında yatmaktadır. Avrasyacılık ve Sovyet ideolojisinin ortak noktası bulunmaktadır. Avrasyacılığın yükselişi, komşu ülkelerin siyasi / entelektüel elitleri arasında ideolojiye ilgi uyandırmıştır. Siyasi / ideolojik gelişme sürecinde Avrasyacılık değişmiş ve çeşitliliğe uğramıştır. Bununla birlikte, aynı zamanda, hareketin tüm temsilcilerinin ortak bir ideolojik tabanı oluşmuştur. Rusya-Avrasya'nın hem Asya'dan hem de Avrupa'dan farklı, ayrı bir uygarlık birimi olduğunu varsaymışlardır (Laruelle, 2008: 159).

Dugin, liderliğini yaptığı yeni Avrasyacı hareketin beş temel prensibi olduğunu kaydetmektedir: bilimsel patriotluk, sosyal eğilim, tradisyonizm, Avrasyacı etnizm, Avrasyacı bölgesellik (Dugin, 2015: 200-203). Bilimsel patriotluk, jeopolitiğe dayanmakta ve küreselleşmenin meydan okumalarına karşı Rusya'nın girişimlerini formüle etmektedir. Sosyal eğilim, sosyal bir devletin inşasını, yani serbest piyasanın adil, dayanışmacı ve ahlakî toplum bağlamına oturtulmasını, sosyal adalet ve milli kalkınma koşullarıyla sınırlandırılmasını gerektirmektedir. Tradisyonizm, seküler kültür ve bilimin bunalımı karşısında manevî köklere dönüşü ifade etmektedir. Avrasyacı etnizm, etnoslara siyasi statünün verilmesi; tüm halkların özgünlüklerinin korunması; milliyetçilikle kozmopolitizm arasında bir çözümdür. Avrasyacı bölgesellik, bölgelerin özgünlüklerinin muhafaza edilmesi ve onların gelişmesinde çeşitlendirilmiş bir yaklaşımı ihtiva ettiğini söylemiştir (İmanov, 2007: 177).

1991'de SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin tek süper güç olarak kalması, Rusya'nın nüfuz bölgesindeki ülkelerin NATO üyesi olması, önemli ekonomik kaynakların ABD sermayedarlarının kontrolü altına girmesi, Rusya'yı birçok bakımdan yok olma sürecine giren bir ülke durumuna getirmiştir. Avrasyacı hareketinin temel motivasyonu ABD'nin yeni dünya düzeni parolası ile tek süper güç olarak Rusya Federasyonu dahi eski Sovyet cumhuriyetlerinde nüfuz alanları kurmasıdır. Bu itibarla Avrasyacılığın her aşamasında ABD ve müttefiklerinin politikaları ile bunlara karşı stratejileri dikkate almak gerekmektedir. Dugin'nin Neo-Avrasyacılık anlayışında Rusya için ya süper güç olacak, Avrasya'nın tek hâkimi olarak Atlantikçi güçleri bu coğrafyadan uzaklaştıracak veya yok olacaktır ifadesi yer almaktadır (Arı, 2010: 263). Rusya'nın yeniden süper güç olmak, yakın çevreyi kontrolü altına almak stratejisinin yöneldiği ülkeler başta Ukrayna olmak üzere, Avrupa'daki bazı önemli hedefler yanında, ağırlıklı hesapları konu alan diğer bölge Türk cumhuriyetleridir. Dugin beş Orta Asya cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu sınırları içerisindeki Müslüman topluluklarla birlikte ortak strateji önermektedir. Avrasyacı yaklaşımında Türk Cumhuriyetleri konusundaki politikaların üç temel tabanı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, eski Rus nüfuz bölgeleri olarak Türk cumhuriyetleri konusunda uygulanması gereken politikalar. İkincisi, bölgesel güçlerin nüfuz veya yayılma alanı olarak ve sonuncusu ise şu bölge dışı yani Atlantikçi güçlerin hedefi olarak Türk Cumhuriyetleridir (Arı, 2010: 264). Küresel politikalarda Rusya, ne zaman zayıflasa, yönünü Asya'ya dönerek bir nevi içe kapanma politikası uygulamaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, özellikle Orta Asya, Hazar ve Kafkas bölgesindeki eski Sovyet etki sahasını korumak istemektedir. Putin, Avrasya coğrafyasında neredeyse bütün enerji dağıtımını tekeline alarak, farklı bir tarzda dünya politikasını belirleyebilen başat bir güç olma sürecine girmiştir. Rusya, Avrasya coğrafyasını kontrol etmek için Türk Cumhuriyetler'le işbirliği içerisinde olması gerektiğinin farkındadır (Adıbelli, 2006: 195). Sonuç itibarıyla, Avrasyacılık Rusya'nın tarihsel ve düşünsel birikimi üzerinde Rus milliyetçiliğine yeni bir yorum getirmektedir. Anthony D. Smith'in kavramlarına başvurarak diyebiliriz ki Avrasyacılıkta, etnik temele dayalı ulus inşa etme sürecinin yerine coğrafi temelde bir ulus ikame ettirmenin entelektüel çabaları görülmektedir (Smith, 1994: 150-153). Avrasyacı entelijensiya, etnik unsurlar üzerinde yeni bir "politik kültür" yaratmayı kendisine başlıca amaç edinmiştir. Bu yapılırken de Batının ulus-devlet modeli yerine Çarlık Rusya'sının emperyal devletçilik geleneği esas alınmıştır (İsmayılov, 2011: 4).

Avrasya'nın tek matrisini Ruslar oluşturmaktadır; onların kaderi orijinal hareketi tarafından savunulan Oryantalizasyon'da değil, ülkenin emperyal çağrısının yenilenen bir farkındalığında yatmaktadır (Lamelle, 2008: 150). Avrasyacılık, bugüne kadar uzlaşmaz ve uyumsuz görünen çeşitli felsefi, politik ve manevi doktrinlerden ilham almaktadır. Avrasyacılık, bununla birlikte, belirli temel kurucu fikirler kümesine sahiptir. Avrasyacılığın temel ilkelerinden biri, tek kutuplu küreselci projeye tutarlı, aktif ve yaygın muhalefettir. Basit muhalefetten veya muhafazakârlıktan farklı olan bu muhalefet, yaratıcı bir karaktere sahiptir. Avrasyacılığın çok kutuplu küreselleşmenin felsefesi olduğu söylenebilir, dünyanın her toplumuna ve halkına organik olarak tarihsel geleneklerden ve yerel kültürlerden kaynaklanan orijinal ve otantik bir dünya inşa etmeyi hedeflemektedir (Dugin, 2014a: 52). Avrasyacılık, tek kutuplu küreselleşmeye

giden doğal, yapay, objektif ve öznel engellerin toplamıdır; basit negasyon yerine küreselleşmeye yapıcı, olumlu bir muhalefet sunmaktadır (Dugin, 2014a: 34).

Rus Avrasyacılığı'nın temel içeriği şunlardır: diferansiyelizm: tek bir ideolojinin (Amerikan liberal demokrasisinin öncelikli olarak) geleneksel ve zorunlu hâkimiyeti karşısında çok sayıdaki değer sisteminin var olması, kültürlerin bastırılmasına, dogmalarına ve geleneksel bilgeliğine karşı gelenek "altın milyar" a karşı halkların hakları ve "zengin Kuzey" in yeni sömürge hegemonyası; yapay sosyal yapılar içinde hapsedilecek olan insanların homojenleşmesi, tarihin konuları ve temel değer olarak etnik kökenleri, sömürüye karşı toplumsal adalet ve insan dayanışmasının sağlanmasıdır (Dugin, 2014a: 41). Neo-Avrasyacılık felsefi temellerini, Klasik Avrasyacılıktan alır ve onu daha da geliştirir. Klasik Avrasyacılığın eleştirdiği Roma-Germen medeniyetinin yerini ABD ve İngiltere'nin oluşturduğu Atlantik medeniyeti almıştır. Medeniyetin geliştiği coğrafya ve coğrafi determinizm Neo-Avrasyacılık paradigmasında merkeze oturtulmuştur. Mekânsal düşünceye ağırlık verilirken, evrensel tarih ve tarihselcilik reddedilmiştir. Rusya tarihi, sadece medeniyetin geliştiği bir mekân olarak değil, geçici Batı medeniyetine karşı öncü bir mekân sistemi olarak görülmüştür (Çomak, 2006: 157-158). Dugin'e göre Neo-Avrasyacılık, çok uluslu Rusya için ulusal fikrin en uygun biçimidir. Avrasyacılık, Rus kültüründe bulunan Batı ve Doğu öğelerini anlatmakta ana halk olan Rusları, ülkedeki meskûn diğer halklara uyumlaştırmakla, post-Sovyet alanının ideolojik, düşünsel ve felsefi temellerde entegrasyonu için mükemmel bir temel oluşturmakta ve Batı ile Doğu ülkeleri arasında ilişkilerde çelişmeyen bir model oluşturmaya olanak tanımaktadır (Dugin, 2014a: 41-43).

Neo-Avrasyacılık, politik bir teori olarak, etnoslar üzerine medeniyet kavramı etrafında dönmektedir. Çoğulcu bir toplum, kabilesel negatifleri olmaksızın milliyetçiliğin en önemli unsurlarını kullanan bir federasyonun görünümünü taklit etmektedir (Nikitin, 2005: 156). Bir Rus Avrasyacılığı, bu etnik grupların daha geniş bir devlette temel özerkliği vurgulamakta ve bu farklı gruplar büyük bir bağımsızlık derecesi sürdüreceklerini ileri sürmektedir (Çomak, 2006: 157-158). Vladimir Putin yönetimi altında Rusya, avrasyacılık hareketini desteklemiştir. Bu hareket, üçüncü dünyanın koşullarını iyileştirmeyi ve ulus devletlerin bağımsızlığına dayalı küresel bir toplum inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu düşünce, batılılık üzerine doğrudan bir saldırıdır. Bu sadece gelişme çevresindeki ülkelerin, İngiltere veya Japonya gibi merkezi devletlerden taviz verme kapasitesine ve gücüne sahip oldukları anlamına gelmektedir (Shulman, 2005: 60-62). Rus Avrasyacılığında başlıca yabancı unsur, hizalanmamış hareket tarafından paylaşılan "çok kutuplu" bir dünya ve küresel kapitalizmi ve batılaşmayı değiştirmeye olan bağlılığıdır (Shlapentokh, 2007: 40-45). Avrasyacılık fikri Rus politikasının merkezinde yer almaktadır (Kullberg ve Zimmerman, 1999). Rus Avrasyacılık fikriyatı şu noktalarda özetlenebilir:

- Nominalizme karşı cemaatçilik. Kimlikler mutlaka kolektiftir.
- Küresel meselelerde uyumsuzluk.
- Avrasyacılık, ulusların varolduğu halde kendi içlerinde olmamalarını kabul eder. Siyasi Birlik, özgür ulusların federasyonu olan uygarlıktır.
- Kültür, bir ulus veya medeniyetteki insanlar arasındaki temel bağdır. Niceliklenebilir.
- Kuralın yönleri son derece sınırlı ve ikincildir.
- Ruslar Avrupalı değildir, yada en azından tamamen Avrupalı değildir. Ruslar, genetiklerini bildiren Slav, Moğol ve Türk kanının karışımlarıdır. Bu, Rusların genetik olarak Kafkasya ve bazı Orta Asya halklarıyla ilişkili olduğu anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, bu "üçüncü dünya", Ruslara Asya ve Avrupa, hatta Avrupa ve üçüncü dünya arasında ideal bir arabuluculuk yapmaktadır. (Shlapentokh, 2007: 60-65).

Rus avrasyacılığı, kendi özel menfaatlerine dayalı yeni bir Rus ulusu yaratmayı ve güçlü bir sivil toplum oluşturmayı hedeflemektedir. Tüm devletler ve hükümetler, bir şekilde, nüfusa, kökenleri ne olursa olsun toplumsal güçlere düzenlilik ve yasalar veren kurumlar sağlamak zorundadırlar. Yeni Rusya'yı inşa etmede en büyük sorun bu coğrafyada yer alan devletlerin birlikteliğidir (Sengupta, 2009: 89-92). Dugin, Ulusal

Bolşevizm üzerine yazdığı makalesinde, Avrasya-sosyalist düşünceyi, sınıfsız, kardeşlik, eşitlik, dayanışma ve adalete yönelik bir toplum inşa etmek bağlamında tanımlamıştır. Halkçıların, komünistlerin, sosyalistlerin ve ulusal anarşist devrimci geleneğin sosyal ideallerinin bir kombinasyonu olduğunu dile getirmiştir (Dugin, 2014a: 153).

Rusya'nın Avrasyacılık politikasında, güçlü ve bağımsız bir devletin, hem kalkınma hem de egemenlik için gerekli olduğu belirtilmiştir. "Öz-düzenleyici" gelişme bağımsızlık kavramının bir parçasıdır. Kamusal mallar her zaman özel kârdan önce gelmelidir. Herhangi bir Avrasya Birliği içinde, bu bölge ile ilgili konularda odaklanmak için belirli bir Orta Asya bloku oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Avrasyacılık federatif olmaktan ziyade pratik ve gevşektir. Serbest ticaret, bölgelere ve kültürel olarak benzer halklara odaklanmalıdır. Orta Asya iyi bir örnektir. Serbest ticaret, önemli politikalar üzerine izlenmelidir. Amaç, yabancı güçleri bölgeden uzak tutmaktır. Yavaş yavaş, bölgesel gruplar kalkınma politikasındaki temel yasaları pekiştireceklerdir. Avrasyacılık sentezinde, sözcüğün eylemsiz düşünülebileceği veya sözsüz eyleminin söz konusu olmadığı durum söz konusudur.

6.3.3. Rusya'nın Avrasyacılık Projesi Bağlamında Oluşturulan Bölgesel Örgütler

Avrasya mekanı küresel bir bölgenin özelliklerine sahiptir ve dünya entegrasyon sisteminin bir parçası olduğunu gösterme çabası içerisinde. Bu alana entegrasyon politikası, eski Sovyet cumhuriyetleri arasındaki karşılıklı etkileşim mekanizması olarak değil, küresel Avrasya bölgeselleşmesinin yeni katılımcılarının ortaya çıktığı niteliksel olarak yeni bir alan oluşturmak için var olan bölge olarak yaklaşılmalıdır. SSCB'nin dağılması ile birlikte Avrasya bölgesindeki devletlerde sosyal, siyasal, ekonomik, güvenlik vb. alanlarda belirli sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlara karşı güvenlik politikaları, rekabet ortamında iş birliği olanakları gibi çözüm olabilecek bölgesel örgütler kurulmuştur. Uluslararası sistemde var olan bu örgütlerin temelinde ise Avrasya bölgesi yer almaktadır.

Rusya, Avrasya bölgesine yaklaşımında her zaman öncü rol oynamış ve bu bölgenin Rusya'sız var olamayacağını göstermek istemiştir. Avrasya bölgesinde kurulan, bölgesel örgütlerin kuruluşunda Rusya'nın etkisi çok büyüktür. Rusya, kuruluşunda ve üyeliklerinde bulunduğu bu bölgesel örgütlerdeki yaklaşımının temelini Avrasyacılık fikriyatı üzerine temellendirmiştir ve bu fikriyat kapsamında katılmıştır. Avrasya bölgesinde var olan Rusya'nın Avrasyacılık projesi bağlamında oluşturulan bölgesel örgütler; Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Avrasya Ekonomi Birliği (EAEU), Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ), Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü (KEİ)'dür. Bu örgütlerin Uluslararası sistemde varlığının nedenleri, amaçları ve hedefleri bu bölümde incelenmiştir.

6.3.3.1. Bağımsız Devletler Topluluğu

SSCB, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Vladimir Lenin önderliğinde 1922 yılında kurulmuş ve varlığını 1991 yılına kadar sürdürmüş dünyanın en geniş coğrafyasına sahip devleti niteliğini taşımıştır. SSCB, toplumsal olarak dil-din ve etnik yerleşim açısından çok kültürlü nüfus yapısına sahip olmuştur. 1917'den beri Sovyetler Birliği kendini ağırlıklı olarak tarımsal, kırsal ve gelişmekte olan kapitalist bir toplumdan endüstriyel, kentsel, sosyalist bir toplum haline getirmiştir. Toplumsal yapısı, merkezîyetçi, Marksist bir devletin coğrafi, etnik ve kültürel açıdan farklı bir nüfusa yerleştirilmesiyle oluşmuştur. Batı'nın aksine, özel mülkiyet toplumsal tabakalaşmada hiçbir rol oynamamıştır ve gelir genel olarak determinat değil, toplumsal konumun bir sonucu olarak belirlenmiştir. Genel olarak, sosyal konum ne kadar yüksekse, ücret, menfaatler, hizmetlere erişim ve prestij o kadar fazladır. Sovyetler Birliği dünyanın en büyük merkez ekonomisine sahipti. Rejim, ekonomik önceliklerini merkezi planlama yoluyla kurmuş ve bu sistem, piyasa yerine idari kararların kaynak dağılımı ve fiyatları belirlediği bir sistem niteliği taşımıştır. Sovyetler

Birliği ekonomisi piyasa ekonomilerinden önemli derecede farklılık göstermiştir; ülkenin büyük ve çeşitli ekonomik kaynakları büyük ölçüde devletin mülkiyeti altında olmuştur. Merkezi hükümet doğrudan ya da dolaylı olarak iş gücünün, perakende ve toptan dağıtım sisteminin ve finansal sistemin birçok yönünü kontrol etmiştir (Zickel, 1991: 520).

1917 Bolşevik devriminden sonra sosyalist bir düzen ve merkezi planlama ekonomisi uygulamaya çalışan politikalar SSCB için çözüm olmamış ve bağlı bulunduğu cumhuriyetlerde yoksulluk ve gelir dengesizliğinin artmasına sebep olmuştur (Gürbüz ve Karabulut 2009: 45). Sovyetler Birliği, 1950'li yıllarda dış dünyayla olan ilişkilerini artırmış ve Batı yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır. Sonraki dönemlerde SSCB içerisindeki iletişim gelişmiş ve bunun sonucunda etnik ve sosyal sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin milletleştirme siyaseti neticesinde Rus milleti dışındaki uluslar güçlenerek kendi benliklerine önem vermeye başlamışlardır (Bassin, 2011: 118-120). 1970'li yıllardan sonra SSCB, siyasî, ekonomik ve kültürel olaylar neticesinde gerekli modernleşmenin yapılamaması, teknolojik gelişmenin geri kalmasında önemli rol oynamıştır. Bunun sonucunda da üretim kalitesinde düşüş, arz-talep dengesinde bozulma ve tarım sektöründeki yanlış politikaların uygulanmasıyla birlikte SSCB'nin dağılması kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla merkezî yönetimin zayıflaması hızlanarak sosyalist düşünce anlayışı yok olmaya başlamıştır (Gürbüz ve Karabulut, 2009: 32). 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte uluslararası alanda birçok değişiklik meydana gelmiştir. Siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda önemli değişikliklerin başında, SSCB'yi oluşturan 15 cumhuriyetin bağımsızlığını ilan etmesi olmuştur. Bağımsızlığını ilan eden devletler uluslararası sistemin aktörleri olarak uluslararası alanda yer almaya başlamışlardır.

SSCB coğrafyasında yaşanan bu gelişmeler uluslararası alanda yeniden yapılandırma sürecini başlatmıştır. Bu sürecin ilk adımı Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulması olmuştur. Bu topluluğun kurulmasındaki temel amaç SSCB'nin boş bıraktığı alanın stratejik anlamda bu kurumsal yapı ile giderilmesi hedeflenmiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) 8 Aralık 1991'de Rusya Federasyonu, Belarus ve Ukrayna öncülüğünde kurulmuştur. Kululuş anlaşması Minsk kenti yakınlarında Belovejks isimli yerde imzalanmıştır (Hüseynov, 2003: 388). 14 maddeden oluşan bu antlaşma metnine göre, BDT'ye üye olan veya üye olacak olan devletlerin egemenliklerinin bağımsızlıklarının garanti altına alınmasını, eşit şekilde temsil haklarına sahip olmalarını öngörürken, BDT'ye üye ülkelerde yaşayan halkların dil, din ve kültürel haklarının ayırım yapılmadan korunacağı da siyasal haklar çerçevesinde belirtilmiştir. Bununla birlikte ekonomi ve sosyal politikaların üye ülkeler tarafından iş birliği çerçevesinde geliştirilmesiyle birlikte Avrasya Pazarında ortak taşımacılık, ulaşım, gümrük ve finans politikalarının geliştirilmesiyle birlikte göç ve çevre sorunlarının BDT şemsiyesinde işbirliğiyle çözülmesi öngörülmüştür (Özsağlam, 2006: 64-65). BDT, teknik ve siyasal alanlarda devletler ve hükümetler arası işbirliğine yönelik işlevsel nitelikli (klasik anlamda) bir uluslararası örgüt olma yolunda ilerlemiştir. Uluslararası yapılanmaların kurumsal anlamda hangi temelde hareket edeceğinin belirlenmesi örgüt kurallarının üye devletler tarafından kabulüyle gerçekleşmektedir. BDT'nin kuralları da 22 Ocak 1993 yılında, Minsk'te Devlet ve Hükümet Başkanları Konseylerinin gerçekleştirdikleri zirvede oluşturulmuştur. Bölgesel örgütlerin, uluslararası ilişkiler sistemi içerisindeki yerini değerlendirirken sadece örgütün kuralları dikkate alınarak değil örgütün faaliyetleri de dikkate alınmaktadır (Содружество Независимых Государств, 10.11.2017, www.e-cis.info/index).

Devlet başkanları tarafından imzalanan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Kuruluş Anlaşması'nın temel hedefleri şunlardır:

- a. Siyasal, ekonomik, çevresel, insani, kültürel ve diğer alanlarda işbirliğinin uygulanması;
- b. Ortak bir ekonomik alan içerisinde üye devletlerin kapsamlı ve dengeli ekonomik ve sosyal gelişimi, devletlerarası işbirliği ve entegrasyonu;
- c. Uluslararası hukuk ve AGİT belgelerinin genel kabul görmüş ilke ve normlarına uygun insan haklarının ve temel özgürlüklerin sağlanması;

- d. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, silahlanma ve askeri harcamaların azaltılması için etkili tedbirlerin uygulanması, nükleer ve diğer kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, genel ve tam bir silahsızlanma sağlanması için Üye Devletler arasında işbirliği yapılması;
- e. Üye ülkeler vatandaşlarına, özgür iletişim, ülkelerdeki iletişim ve hareket konusunda yardımı;
- f. Hukuki ilişkilerin diğer alanlarında karşılıklı hukuk yardımı ve işbirliği;
- g. Federal devletlerarasındaki uyuşmazlıkların ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi.

Bağımsız Devletler Topluluğu, Devlet egemenliğinin karşılıklı olarak tanınması ve buna saygı duyulması, kendi kaderini belirleme konusunda ayrılmaz hak, eşitlik ve içişlerine karışmama ilkeleri, kuvvet kullanma veya diğer her türlü baskı yöntemlerinden vazgeçme, uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülme hali, uluslararası hukukun diğer genel ilke ve normları temelinde ilişkilerimizi geliştirmeyi amaçlamaktadır (Aslanov, 2009: 16-17). Dostluk, iyi komşuluk, etnik uyum, güven, karşılıklı anlayış ve devletler arasındaki karşılıklı yararlı işbirliği ilişkilerini daha da geliştirmek ve güçlendirmek için hizmet etmektedir. BDT, uluslararası toplum tarafından tanınan bölgesel eyaletler arası bir kuruluş olan eşit bağımsız devletlerin işbirliği biçimidir. Topluluğun özellikleri arasında, eyaletler arası iletişimin neredeyse tüm alanlarındaki etkileşimin organizasyonu, ortak işbirliği için mekanizmaların ve formatların esnekliği topluluğu farklı kılmaktadır (Keliev, 2005: 56-57). Eyaletler arası ve hükümetler arası ilişkilerin esnek örgütlenmesi, ülkelerin entegrasyona hazırlık derecelerini dikkate almalarını sağlamaktadır ve her birinin kendi ulusal çıkarlarını karşılayan yön ve kapsamda entegrasyon süreçlerine katılma fırsatı oluşturmaktadır (Purtaş, 2004: 64-68).

Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesindeki ülkelerin entegrasyonu koordinasyon kurumları vasıtasıyla yürütülmektedir. Bu koordinasyon Yasal organlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir: Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Ekonomik Konsey, Savunma Bakanları Konseyi, Sınır Birlikleri Komutanları Konseyi, Ekonomi Mahkemesi'nden oluşmaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde, 66 sektörel işbirliği organı da dâhil olmak üzere toplam 84 organ oluşturulmuştur (Содружество Независимых Государств, 10.11.2017, www.e-cis.info/index).

Devlet Başkanları Konseyi BDT'nin en yüksek (supreme) organıdır. Tüm üye devletler bu organda en yüksek temsile sahip devlet başkanları tarafından temsil edilirler. Konseyin çalışmaları sürekli veya belirli zamanlarda çalışan uzman kadrolar tarafından yürütülmektedir. Üye devletlerin ortak çıkarları alanındaki faaliyetleriyle ilgili temel konuları tartışan ve çözen Devlet Başkanları Konseyidir. Burada oy birliği ile karar alınmaktadır (Purtaş, 2004: 75-76). Konsey, yılda iki kez olağan toplantı gerçekleştirmektedir. Konseyin yaptığı görüşmelere üyeler kendileriyle ilgili olmadığına inandıklarında katılmama ve oy kullanmama hakkına sahiptirler. Böylece BDT'nin ilk giriş maddesinde yazılı olduğu gibi, organların çalışma prosedüründe de bağlayıcı unsurların olmaması örgütün devletlerarası bir işbirliği topluluğundan öte gitmemesine neden olmaktadır. Bağlayıcı kararların olmaması, siyasi ve askeri konularda işbirliğini kurumsal anlamda zayıflatmakta ve bu, faaliyetlere de yansımaktadır (Содружество Независимых Государств, 10.11.2017, www.e-cis.info/index). Hükümet Başkanları Konseyi, ortak çıkarların ekonomik, sosyal ve diğer alanlarında üye devletlerin yürütme organlarının işbirliğini koordine etmektedir. Yılda dört kez toplanan Konsey olağanüstü durumlarda da ekstra toplantılar yapmaktadır. Devlet Başkanları Konseyinde olduğu gibi kararlar oybirliğiyle alınmaktadır. Hükümet Başkanları Konseyinde de sürekli çalışan uzmanlarla birlikte, belirli konularda uzman olan kişilere danışılmaktadır. BDT Dışişleri Bakanları Konseyi devletlerinin dış politikada işbirliği sağlayan ana yürütme organıdır. Devlet Başkanları Konseyi toplantıları, Federal Hükümet Başkanları Konseyi toplantıları ve onların adına kararlar almaktadır. Çalışma Merkezi Minsk'te bulunan Dışişleri Bakanları Konseyi ve Koordinasyon-Danışmanlık Komitesi bölgesel çatışmaların giderilmesi ve kolektif güvenliğin sağlanması konularına da büyük önem vermektedir (Özsağlam, 2006: 73-

75). BDT Ekonomik Konseyi, Danıştay kararlarının BDT Başkanları çerçevesinde benimsenen anlaşmaların uygulanmasını, kurulması ve işleyişi hakkında Konsey Hükümeti Başkanlarını sağlayan ana yürütme organıdır. Serbest Ticaret Bölgesi ve diğer sosyo-ekonomik işbirliği konuları, kendi yetkileri dâhilindeki konularda kararlar alırken, aynı zamanda Bölümler Konseyi'nin talimatlarına da karar vermektedir (CIS, 10.11.2017, www.cisstat.com). BDT Ekonomik Mahkemesi, ekonomik ilişkilerinden doğan uyuşmazlıkların çözümü, bu ekonomik taahhütlerin ve anlaşmalara BDT katılımcıları ve esaslı - devletler anlaşmaların aynı şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Savunma Bakanları Konseyi-Birleşik Silahlı Kuvvetler Başkanlığı, Askeri konularda teknik anlamda düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemeler yapılırken Devlet Başkanları Konseyinin otoritesine bağlı kalınarak yapılmaktadır. Silahlı Kuvvetler Başkanlığı da Topluluk altında oluşturulan Barış Kuvvetlerinin koordinasyonunu ve çalışmalarını sağlamaktadır. Sınır Birlikleri Komutanları Konseyi, Devlet Başkanları Konseyine bağlı olarak topluluk üyelerinin sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik kararlar almaktadır. Orta Asya coğrafyası düşünüldüğünde reel güç politikası açısından güvenlik konularına yaklaşan Rusya Federasyonu açısından BDT'nin sınır boylarının korunması büyük önem arz etmektedir (Содружество Независимых Государств, 10.11.2017, www.e-cis.info/index).

BDT'nin başlıca üye ülkeleri, Azerbaycan, Ermenistan, Moldova, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Belarus, Orta Asya coğrafyasında SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan eden Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan, BDT'nin Orta Asya'daki birimleridir. Bugün BDT, uluslararası toplum tarafından çağrılan bölgesel eyaletler arası bir kuruluş olan eşit bağımsız devletlerin işbirliği biçimidir. Farklı özellikleri, eyaletler arası iletişimin neredeyse tüm alanlarındaki etkileşimin organizasyonu, ortak işbirliği için mekanizmaların ve formatların esnekliğidir. Uluslararası ve hükümetler arası ilişkilerin düzenlenmesi için esnek mekanizma ile entegre etmek ve bu ölçüde kendi ulusal çıkarlarına hizmet etmektedir (CIS, 10.11.2017, www.cisstat.com).

Bağımsız Devletler topluluğu yukarıda ifade edildiği gibi SSCB'den kopan ülkelerin birlikteliğini sağlamak amacıyla kurulan ve bölgede ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel karmaşıklığın oluşmasını engelleyen bir kuruluştur. Bağımsızlığını ilan eden ülkelerin uluslararası sisteme kendi çabaları ile entegre olma faaliyetleri, ekonomik anlamda bağımsızlık çabaları ve Orta Asya bölgesinde meydana gelen siyasi gelişmeler BDT şartlarına uyum sorununu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'da 2000 yılında meydana gelen ve Rusya'nın bu ülkelerdeki etkinliğini ortadan kaldırmaya yönelik olduğu kabul edilen devrim hareketleri BDT'nin birleştiriciliğine duyulan güvenin ciddi şekilde sorgulanmasına neden olmuştur (Gazigil, 2012: 43). Yaşanılan bu sorunlarla BDT başlangıçta belirtilen hedefleri gerçekleştirmekte zorluk yaşamıştır. BDT coğrafyasında arka arkaya meydana gelen renkli devrimler, Rusya'yı derinden etkilemiş ve Batı ile olan ilişkilerini tekrardan gözden geçirmiştir. Gürcistan'dan sonra Ukrayna'da da Batı'nın desteğiyle bir devrimin gerçekleşmesi Rus dış politikasının önceliği olan BDT coğrafyası için tehlike arzetye başlamıştır (Kamalov, 2011: 22). Sonuç olarak BDT'ye yüklenilen görevler tam olarak gerçekleştirilememiş ve yaşanan sorunlar neticesinde yeni ve daha farklı bir entegrasyon projesi arayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

6.3.3.2. Avrasya Ekonomik Birliği

Bütünleşme, egemenliklerini ulus ötesi organlara bırakarak, yönetim işlevlerini küresel bir dünyada hızlandırmak için devletler arasındaki daha yüksek bir etkileşim seviyesini temsil etmektedir (Paramanov, 2006: 7-8). İntegrasyonel gruplar 20. yüzyılın ortalarından beri dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkmaya başlamıştır (Lagutina, 2014: 95). Bugün dünya, entegrasyon süreçlerinin yeni bir dalgasını yaşamaktadır. Bunun anlamı, küresel bölgeselleşme ve küresel entegrasyon süreçleri gibi olgularda ifadesini bulan bir küresel aşamaya geçişle ilgilidir (Vousinas, 2014: 951). Bu, entegrasyon politikasının bölgesel seviyeden küresel bölgeler ile sonuçlanan küresel bir düzeye taşınması anlamına gelmektedir (Tarr, 2015: 1). Siyaset bilimciler,

küreselleşmenin olduğu dönemde ulus-devletlerin yerini, mikro-bölgelere veya makro bölgelere bıraktığını iddia etmişlerdir. Böylece, küreselleşmenin sadece uluslararası sistem yoluyla değil, aynı zamanda bölgeselleşmeyle de başarılabilceğini söylemişlerdir (Yesdauletova ve Yesdauletov, 2014: 3-4).

Modern dünya gelişiminin yeni eğilimi, ortak menfaatler ve meselelerle birleştirilmiş devletlerden oluşan yeni güç merkezleri - küresel bölgeler - oluşturulması ile damgalanmıştır. Kaynakları bir araya getirerek dünya siyasetinde yeni oyuncular haline getirmiştir (Roberts vd., 2014: 7). Bu nedenle, küreselleşme bir dünya sistemini yeniden yapılandırmakta ve onlarca yıldır küresel, coğrafi ve yapısal olarak dünya varlığını ve gelişimini belirleyecek yeni alanlar içeren yeni bir mimari inşa etmektedir (Lagutina, 2014: 96). Sonuç olarak, yeni dünya sisteminin yapısı küresel bölgelerden (örneğin Avrupa Birliği, APEC vb.) oluşmaktadır. Dünyanın dört bir yanındaki küresel bölgelerin ortaya çıkışı, uluslararası sistemden (veya ulus devlet sistemi) küresel olana (devlet ve devlet dışı aktörler) geçiş dönemini temsil etmektedir (Dragneva ve Wolczuk, 2017: 3-4).

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu zamana, Sovyet sonrası mekan kendini küresel entegrasyon alanının dış çevresinde bulmuştur ve dünya entegrasyon haritasında bir tür "kara delik" (Zbigniew Brzezinski) olarak görülmüştür. Bağımsızlık ilanından, yani 1990'lı yıllardan sonraki ilk on yıl boyunca, Sovyet sonrası devletler kendi ulusal ekonomilerini oluşturma görevi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bir yanda kaynaklarına ve diğer yandan yabancı ülkelerin yardımlarına (yatırımlar ve istisnalar dahil) dayanarak dünya toplumuna girmeyi hedeflemişlerdir (Yesdauletova ve Yesdauletov, 2014: 5). Sovyet ülkelerinin küresel entegrasyon süreçleriyle iletişime girmesine ve uyum sağlamasına imkân verecek niteliksel yeni bir birliğin kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İlk olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Moskova Üniversitesi'nde yapılan bir konuşmada, çağdaş Avrasya'da istikrar ve güven sağlamak için ekonomik bağlarla birleştirilmiş etkin bir şekilde faaliyet gösteren bir devlet ittifakları kurmayı önermiştir (Vinokurov, 2017: 56). Bu birliğin kurulmasının ortak coğrafyada yaşayan, aynı geçmişi paylaşmış ve kültürel bağları olan milletlerin ilişkilerini geliştirebileceklerine vurgu yapılmıştır. Başlangıçta bu düşünce Rusya tarafından destek görmemiş fakat zamanla popüler hale gelmiştir. Bu fikir, Ekim 2011'de Vladimir Putin tarafından desteklenmiştir. Avrasya Ekonomik Birliği, 29 Mayıs 2014'te Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya liderleri tarafından imzalanan bir antlaşma ile temelleri atılan siyasi ve ekonomik bir birliktir. 1 Ocak 2015'te yürürlüğe giren bu antlaşma, daha önce kurulan Avrasya Gümrük Birliği'ne (Ocak 2010) dayanmaktadır ve entegrasyonun sonraki aşaması olarak görülmüştür. Bu projenin temel amacı, küresel bölgeselleşmeye uyum sağlayacak yeni nesil bir yapının oluşturulmasıydı. Avrasya Ekonomik Birliği bölgesel ekonomik entegrasyon için uluslararası bir organizasyondur. Uluslararası tüzel kişiliğe sahiptir. Avrasya Ekonomik Birliği Antlaşması ile kurulmuştur (Lagutina, 2014: 98). AEB, Antlaşma ve Birlik içindeki uluslararası sözleşmelerle belirlenen sektörlerde malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımını sağlar; eşgüdümlü, uyumlu ve tek politikayı izlemektedir. Avrasya Ekonomik Birliği üye devletleri Ermenistan Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgız Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'dur (Vousinas, 2014: 952).

Birlik, ulusal ekonomiler arasındaki rekabetçiliği ve işbirliğini artırmak, Üye Devletlerin ülkelerinin yaşam standartlarını yükseltmek ve istikrarlı bir kalkınmayı teşvik etmek için oluşturulmuştur (EUEA, 12.11.2017, www.eaeunion.org). Resmi AEB rakamlarına göre, 179 milyondan fazla insanı nüfus olarak barındırmakta, dünya yüzeyinin% 15'inden fazlasını (20 milyon km²) kapsamaktadır ve 2014 fiyatları bazında tahmin edilen 2.2 trilyon ABD doları GSYİH üretmektedir (Vinokurov, 2017: 59-60). Rusya Federasyonu, GSYİH'sının, nüfus büyüklüğünün ve coğrafi yüzeyinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Rusya, ezici bir çoğunlukla, örgütün ekonomik ve demografik yerçekimi merkezidir (Pozo-Martín, 2015: 3).

Küreselleşmenin bir sonucu olarak, Avrasya entegrasyonunun bazı objektif ön şartları bulunmaktadır (Lagutina, 2014: 104):

- Dünyadaki bütünleşmenin ekonomik ve siyasi etkinliği;
- Entegrasyonun, bütünleşmiş katılımcılar için dünyadaki rekabet seviyesini yükseltmesi;
- Ortak bir güvenlik alanının gerekli görülmesi;
- Bir nüfusun politik ve ekonomik seferberliğinin de esas alınmasıdır.

Avrasya bölgesinin çekirdeğinin oluşturulması yolunda ilk adım AEB ile atılmıştır. AEB projesi, sadece eski SSCB cumhuriyetlerine değil, aynı zamanda akıcı beyanlardan net ve çekici bir uzun vadeli projeye dönüşmesini isteyen, Sovyet sonrası entegrasyon çağından bir Avrasya çağına geçiş niteliğinde yeni bir entegrasyonu ima etmektedir (Vousinas, 2014: 952-953). Aynı zamanda Sovyet sonrası jeopolitik alanın dışındaki ülkeler için de geçerlidir. Avrasya'nın sivil toplumunun ve iş dünyasının aktif katılımı hayati ve vazgeçilmezdir. Modern dünyanın gelişiminde yeni eğilimler (yani, küreselleşme, ulus ötesileşme, bilgi paylaşımı, vb.), Uluslararası ilişkilerde yeni zamansal konturlar oluşturulmuştur. Sovyet sonrası, Avrasya alanındaki entegrasyon yapılarının hiçbirisi ulusüstü ve hükümetler arası yönetim modlarıyla entegrasyon seviyelerine ulaşmamıştır (Popescu, 2014: 9-11). AEB 'nin amacı, ekonomik bir uluslarüstü enstitü ya da küresel bölgeselleşmeye uyumlu olacak yeni bir nesil yapısı yaratmaktır. Sonuç olarak, AEB 'nin gelecekteki bir yapısının analizi, eyaletler arası ilişkilerin analiziyle sınırlı olmamalıdır (Yesdauletova ve Yesdauletov, 2014: 13). Avrasya Ekonomik Birliği, Sovyet sonrası dönemde eski Doğu Bloğu ülkelerine yönelik olarak Rusya'nın liderliğinde oluşturulan ve Sovyet dönemi mirası olarak birbirlerine her alanda bağlı ve iç içe geçmiş yapıları yeniden bir araya getirmek için bir uyum projesi olarak ortaya konulan bir yapı olarak sunulmuştur. Avrasya Ekonomik Birliği kuruluş felsefesi olarak Avrupa Birliği'ni örnek alacak ve yine Avrupa Birliği gibi ulusüstü bir yapıda faaliyet gösterecektir (Öztürk, 2013: 232).

Avrasya Ekonomik Birliği'nin amaç ve hedeflerini uygulamak için belirli organlar Birliğin içinde faaliyet göstermektedir. Bunlar; Avrasya Ekonomik Birliği Yüksek Konseyi, Hükümetlerarası Konsey, Avrasya Ekonomik Komisyonu ve Avrasya Ekonomik Birliği Mahkemesinden oluşmaktadır (Dagavoro Avrasiyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014: Akt. Ağır, 2016: 31).

Yüksek Konsey; Birliğin yüksek otoritesidir. Üye Devletlerin Başkanı, Yüksek Kurul oluşturmaktadır ve yılda en az bir kez toplanmaktadır (EUEA, 12.11.2017, www.eaeunion.org). Birliğin stratejisini belirleme, AEB mahkemesinin üst düzey yargı mensuplarını ve Birliğin diğer üst düzey yetkililerini belirleme, diğer organlar tarafından çözüme kavuşturulamayan meselelerin çözümü gibi üst düzey yetkilere sahiptir (Dagavoro Avrasiyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014: Akt. Ağır, 2016: 32).

Hükümetlerarası Konsey; üye ülkelerin hükümet başkanlarından oluşur ve yılda en az iki kez toplanmaktadır. Hükümetlerarası Kurul, Üye Devletlerin Hükümet Başkanlarından oluşan bir Birliktir. Sözleşmenin yürürlüğü ile ilgili iş ve işlemlerin takibini yapmak, bütçeyi onaylamak ve komisyonun çalışmalarına yön vermek gibi görevleri bulunmaktadır (Dagavoro Avrasiyskom Ekonomiçeskom Soyuze, 2014: Akt. Ağır, 2016: 32).

Avrasya Ekonomik Komisyonu; Komisyon Konseyi ve Komisyon Kurulu tarafından atanan üyeleriyle Birliğin kalıcı bir uluslarüstü düzenleyici organıdır. Her üye ülkeden üç üye olmak üzere toplam oniki üyeden oluşmaktadır. Komisyon kararlarını oy çokluğuyla alır ve her bir üye bir oy hakkına sahiptir. Komisyonun temel görevleri, Birliğin operasyonunu ve gelişimini destekleme koşullarını geliştirmekte ve Birlik içindeki ekonomik entegrasyon alanındaki önerileri hazırlamaktadır (EUEA, 12.11.2017, www.eaeunion.org).

Avrasya Ekonomik Birliği Mahkemesi; AEB Antlaşması ve diğer Birlik antlaşmalarının Birlik Üye Devletleri ve birlikleri tarafından tekdüze uygulanmasını sağlayan Avrasya Ekonomik Birliği adalet divanıdır. Birliğin organları AB'yi anımsatmaktadır. Organların her birinin farklı bir üye ülkede faaliyet gösteriyor olması AB ile paralellik göstermektedir (Ağır, 2016: 32).

Vladimir Putin'in Avrasya Ekonomik Birliği projesi için kuramsal temeli, Avrasya Birliğinin küresel bir kutup olarak Avrupa ve Rusya arasında etkin bir bağ kurulmasını tasarladığı çok yanlı bir dünya düzeni (resmi bir dış politika doktrini haline

geldi) kavramıyla ilgili olduğunu söylemiştir (Popescu, 2014: 9). Aslında hedefin, Avrasya Birliği'ni küresel bütünleşme süreçlerinde önde gelen aktörlerden biri haline getirmek ve bunu küresel bir bölge olarak kademeli olarak şekillendirmektir. Avrasya Birliği başarılı bir merkez olarak ortaya çıkmaktadır (Dragneva ve Wolczuk, 2017: 3-4). Küresel kalkınmanın eğilimleri bağlamında, küresel gücün bir parçası olarak, dünyanın çeşitli köşelerinde oluşan bölgesel birlikler biçiminde politik, kendi kendini örgütlenme imkânı sunmaktadır. Tutarlı iç düzenlemeler ve dış politika olarak düşünülen Avrasya Birliği, küresel ekonomik zorluklara yanıt vermek üzere tasarlanan yeni dünya mimarisinin organik bir parçası olma şansı sunmaktadır. Avrasya Ekonomik Birliği, kültürel ve medenileşme faktörlerinin önemini inkar etmeden, her şeyden önce, ekonomik pragmatizme dayalı olarak entegrasyonun yapılmasını önermektedir (Yesdauletova ve Yesdauletov, 2014: 13-14). Küresel bölgeselleşme, küresel ekonomik krize bir cevaptır. Engeller ve sınırlamaları ortak bir piyasa ile aşmak, ekonomiyi mevcut koşullar altında hızlandırmanın ana yollarından biridir. Bütün dünya ülkeleri, entegrasyon birimi üyeliği veya bireysel olarak ilerlemenin nasıl olacağı konusunda ekonomik motivasyona güvenmişlerdir. Avrasya Ekonomi Birliği entegrasyonu varlığı için de geliştirme kararı alınmıştır. Temel amaç, üye olan ülkelerin birlikte, yalnızca küresel istikrarsızlıktan kaynaklanan olumsuzlukları azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda dış pazarlara girmesini sağlayacak bir anlayış oluşturmaktır (Pozo-Martin, 2015: 8-9).

AEB projesi, Sovyet sonrası uzayda küreselleşmenin meydan okumasına verilen bir yanıtı temsil etmektedir ve AEB, küresel bir bölgenin özelliklerini üstlenmektedir. AEB 'nin kavramsal zemini üç teorik direğe dayanmaktadır. Bunlar, küresel bölgeselleşme kavramı, çok kutuplu bir dünya ve merkezin jeopolitik konseptidir (Roberts vd., 2014: 7-8). AEB içindeki hükümetler arası işbirliği, Sovyet sonrası Avrasya ülkelerinin tümünü kapsamamaktadır. Bunun yerine, hükümetler ve ulus-altı ve uluslarüstü kurumların katılımıyla çok sayıda birbiriyle kesişen entegrasyon projelerine dayanmaktadır (ICG, 13.11.2017, www.css.ethz.ch). AEB 'nin küresel bölgelerdeki çok kutuplu bir sistemde kilit bir kutup haline gelmesi hedeflenmektedir. AEB 'nin küresel perspektifi, Avrupa ile Asya-Pasifik arasındaki etkili diyalogu güçlendirebilecek iyi işleyen bir ekonomik ve siyasi organın evrimi ile uzanmaktadır. İş dünyası katmanı, entegrasyon işlemleri ve entegrasyon sistemi, başlığı, konsepti, birleşimi, tüm bölgedeki başarısının temel belirleyicisidir (Dragneva ve Wolczuk, 2017: 5). Avrasya Ekonomi Birliği ulusal bağlamda önemini hissettirmekle beraber uluslararası alanda da dikkat çekmektedir. Uluslararası alanda AEB tipik bir bölgesel ekonomik bütünleşme organizasyonu olarak var olup, politik, ekonomik ve kültürel çeşitli avantajlar sağlayacak ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi diğer kuruluşların rakibi değil destekleyicisi görevini üstlenecektir (Shu ve Shusen, 2014: Akt. Ağır ve Ağır, 2017: 115). AEB ile bölge üye devletlerin para birimlerini kullanarak Amerikan Dolarının bölgede dolaşımını minimum düzeye indirmeyi planlanmaktadır. Bu kuruluş Avrupa Birliği gibi ulus-üstü bir kuruluş olmayı hedeflemektedir. Orta Asya bölgesinde ABD'nin uygulayacağı politikalarına karşı güç oluşturabilme düşüncesini akıllarda oluşturmaktadır (Öztürk, 2013: 235).

6.3.3.3. Şangay İş Birliği Örgütü

Uluslararası sistem ülkelerin güç ve çıkar mücadelelerinden kaynaklanan anlaşmazlıkları ve anlaşmazlıklardan doğan savaşları kendi içerisinde göstermektedir. Özellikle aralarında anlaşmazlıklar ve uyuşmazlıklar olan devletler bu sistem içerisinde karşı karşıya gelmektedir ve uluslararası krizlere sebebiyet vermektedir (Karaca, 2004: 110). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra miras kalan sınır sorunları, bölgede uluslararası sistemde krize neden olmuştur. Sınırlardaki belirsizliklerin bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler açısından oluşturduğu bu tehdit, sınır müzakerelerinin devam ettirilmesi ve sonuçlandırılabilmesi için gösterilen çabanın en belirgin nedenlerinden biri haline gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, bölgedeki güvenlik endişelerini ve önceliklerini değiştirerek Avrasya güvenlik alanını değiştirmiştir. Bu çöküşün ardından, hem yeni bağımsız devletler arasındaki, hem de Sovyetler Birliği'nin bir parçası

olmayan diğer devletlerle olan dış sınır çizgileri arasındaki sınırların belirlenmesi ve tanınması uluslararası sistemde öncelikler arasında yer almıştır. Bu konu Orta Asya Post-Sovyet Cumhuriyetleri bölgesinde, özellikle de Çin ile olan yeni sınırların belirlenmesi açısından önem arz etmiştir (Aris, 2009: 457). SSCB'nin dağılmasından sonra güvenlik, ekonomi ve bölgeselcilik konusunda yeni ittifaklar ortaya çıkmıştır (Ziegler, 2013: 486). 1990'ların başında, Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki sınır ayrımcılığının çözülmemiş sorunları ve Sovyetler Birliği'nin parçalanması üzerine, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın, yeni bağımsız devletlerinin, liderleri toprak anlaşmazlıklarının çözümü ve sınır anlaşmazlıkları konusunda Çin ile görüşmeler yapmak zorunda kalmışlardır. Bu amaçla, gevşek çok taraflı bir çerçeve içinde müzakerelerin ve güven artırıcı önlemlerin bir süreci oluşturulmuştur. Bu süreç, sınırların üzerindeki devletlerin dostça ilişkilerini ve istikrarını sağlamayı amaçlayan Çin'in "iyi komşu" politikasının bir örneği olarak görülebilir (Aris, 2013: 2). Bu karşılıklı ilişkiler, sonunda bu ülkeleri, Rusya, Çin ve Orta Asya ülkeleri arasında bölgesel işbirliğinin yanısıra bir uyum da sağlayabilecek bir ittifaka sahip olmayı düşünmeye sevk etmiştir (Tang, 2000: 10-14).

1996 yılında Türkmenistan ve Özbekistan dışındaki tüm bu ülkeler, sınır darbelerini ortadan kaldırmayı, ekonomik işbirliğini artırmayı ve karşılıklı güvenin geliştirilmesini amaçlayan "Şangay Beşlisi" olarak adlandırılan bir bölgesel işbirliği yapmaya karar vermişlerdir (Ziegler, 2013: 486). ŞİÖ, Hindistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Kırgız Cumhuriyeti, Pakistan İslam Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Tacikistan Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti olmak üzere sekiz üye ülkeden oluşmaktadır. ŞİÖ, Afganistan İslam Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti ve Moğolistan Cumhuriyeti olmak üzere dört gözlemci devleti bulunmaktadır. ŞİÖ'nün Azerbaycan Cumhuriyeti, Ermenistan Cumhuriyeti, Kamboçya Krallığı, Nepal Demokratik Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Sri Lanka Demokratik Sosyalist Cumhuriyeti olmak üzere altı diyalog ortağı bulunmaktadır (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org). Şanghay İşbirliği Örgütü üyeleri ve gözlemcileri de dahil olmak üzere bir bütün olarak büyük ve güçlü bir ittifak oluşturmaktadır (Reeves, 2014: 3-4). Şangay İşbirliği Örgütü Şartı, St.Petersburg ŞİÖ Devlet Başkanları toplantısında Haziran 2002'de imzalanmış ve 19 Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org).

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), egemen eşitlik, devletlerin toprak bütünlüğü ve sınırlarının dokunulmazlığı, istişareler ve müzakereler yoluyla üye ülkeler arasındaki uyuşmazlıkların barış içinde çözülmesi ilkelerine dayanan klasik bir hükümetler arası kuruluştur (Paramanov, 2006: 7-8). ŞİÖ üyeleri, boyutları ve uluslararası ilişkilerdeki rolü bakımından farklı olsa da ŞİÖ, her üyenin egemenliğine saygı göstererek ve sadece üyelerin oybirliğiyle karar alarak çok taraflı bir çerçeve olduğuna vurgu yapmaktadır (Kembayev, 2012: 46-50). Şanghay İşbirliği Teşkilatı (ŞİÖ), Avrupa, Yakın Doğu, Orta Asya ve Güney Doğu Asya'daki devletlerden oluşan bölgesel bir uluslararası organizasyondur (Reeves, 2014: 5).

ŞİÖ siyasi, askeri, ekonomik, enerji ve kültür alanlarında işbirliğine önem vermektedir. ŞİÖ üyesi ülkelerin nüfusu yaklaşık 1,5 milyar, yani dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri kadardır. Dört gözlemci de dahil ŞİÖ dünya nüfusunun neredeyse yarısını bile kapsamaktadır (Rozanov, 2013: 45-46). ŞİÖ üye devletlerinin toplam alanı Avrasya bölgesinin 3/5'idir. Çin ve Rusya'nın silahlı kuvvetlerinin büyüklüğü dünyanın en iyi üç listesine aittir. ŞİÖ'nün önde gelen aktörleri Rusya ve Çin'dir. ŞİÖ, Orta Asya ve çevresinde, dünya nüfusunun, enerji kaynaklarının, nükleer silahların ve önemli silahlı kuvvetlerin önemli bir bölümünü oluşturan teorik olarak ekonomik, politik ve askeri potansiyele sahiptir (Haas, 2007: 5). ŞİÖ'nün başlıca hedefleri şunlardır:

- Üye ülkeler arasında karşılıklı güven ve komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi;
- Ekonomi, araştırma, teknoloji ve kültür ile eğitim, enerji, ulaşım, turizm, çevre koruma ve diğer alanlarda etkin işbirliğinin teşvik edilmesi;
- Güvenlik ve istikrarın sağlanması ve korunması için ortak çabalar gösterilmesi;

- d. Demokratik, adil ve rasyonel yeni bir uluslararası siyasi ve ekonomik düzenin kurulmasına yönelik çalışmaları kapsamaktadır.

Şanghay ruhundan ilerleyen ŞİÖ, iç politikasını, karşılıklı güven, karşılıklı yarar, eşitlik, karşılıklı istişareler, kültürel çeşitliliğe saygı ve ortak kalkınma arzusu ilkelerine dayandırmaktadır; dış politika ise; uyumsuzluk ilkeleri, herhangi bir üçüncü ülkeyi hedeflememe ve açıklık ilkesine dayandırmıştır (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org).

Şanghay İşbirliği Teşkilatı Tüzüğü'nün amaç ve hedeflerini uygulamak için aşağıdaki organlar Teşkilat içinde faaliyet göstermektedir:

Danıştay Başkanları: ŞİÖ' nün en yüksek organıdır. Önceliklerini belirleyecek ve Örgütün başlıca faaliyet alanlarını tanımlayacak, iç düzenlemesinin ve işleyişinin temel konularına ve diğer Devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla olan etkileşimine karar verecek ve en güncel uluslararası konuları değerlendirmektedir. Konsey düzenli toplantılarını yılda bir kez yapmaktadır. Devlet Konseyi Başkanları toplantısına, bu düzenli toplantıyı düzenleyen Devlet Başkanı başkanlık etmektedir. Konseyin düzenli toplantı yeri ŞİÖ üye ülkelerinin Rus alfabetik sırasına göre belirlenmektedir (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org).

Hükümet Konseyi Başkanları: Teşkilat bütçesini onaylamakta, Örgüt içindeki ekonomik alanlarla ilgili önemli konuları incelemekte ve kararlaştırmaktadır. Konsey düzenli toplantılarını yılda bir kez yapmaktadır. Devlet Konseyi Başkanları toplantısına, bu düzenli toplantıyı düzenleyen Devlet Başkanı başkanlık etmektedir. Konseyin düzenli toplantı yeri ŞİÖ üye ülkelerinin Rus alfabetik sırasına göre belirlenmektedir. Konseyin düzenli olarak toplanacağı yer üye devletlerin hükümet başkanları (Başbakanlar) arasında daha önceden yapılan mutabakat ile belirlenmektedir (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org).

Dışişleri Bakanları Konseyi: Örgütün gündelik faaliyetleriyle ilgili konuları, Danıştay Başkanlarının toplantılarının hazırlanmasını ve Örgüt içindeki uluslararası sorunlarla ilgili istişarelerin yapılmasını göz önüne almaktadır. Konsey, gerektiğinde ŞİÖ adına ifadeler verebilmektedir. Konsey genel olarak Danıştay Başkanlarının toplantılarından bir ay önce toplanmaktadır. Dışişleri Bakanları Konseyinin olağanüstü toplantıları, en az iki üye devletin inisiyatifiyle ve diğer tüm üye devletlerin dışişleri bakanlarının onayı üzerine toplanmaktadır. Konseyin düzenli veya olağanüstü toplantı yeri, karşılıklı anlaşma ile belirlenmektedir. Dışişleri Bakanları Konseyi Başkanı, Konseyin Usul Kuralları uyarınca, Konseyin Dış Temsilciliğinde Teşkilatı temsil etmektedir (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org).

Ulusal Koordinatörler Konseyi: Örgütün günlük faaliyetlerini koordine eden ve yönlendiren bir ŞİÖ organıdır. Danıştay Başkanları, Hükümet Konseyi Başkanları ve Dışişleri Bakanları Konseyi toplantıları için gerekli hazırlıkları yapmaktadır. Ulusal koordinatörler her üye devlet tarafından iç kural ve usullere uygun olarak atanmaktadır. Konsey toplantıları yılda en az üç kez yapılmaktadır. Konsey toplantısına, üye ülkenin ulusal koordinatörü başkanlık etmektedir. Ulusal Koordinatörler Konseyi Başkanı, Dış Koordinatör Konseyinin Usul Kurallarına uygun olarak Dış İlişkiler Bakanları Konseyi Başkanı'nın talimatıyla, Konseyin Dış Temsilciliğini temsil edebilmektedir (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org).

Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı: Ana hedefleri ve görevleri, anayasasının ve finansmanının esasları ve usul kuralları, üye ülkelerce yapılan ayrı bir uluslararası antlaşma ve bunlarla benimsenen diğer gerekli belgelerle yönetilmektedir. Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın (ŞİÖ) Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı (RATS) Yürütme Komitesi, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te bulunan ŞİÖ, RATS'ın daimi organıdır. Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılık mücadelesi ile mücadele eden üye devletlerin ve uluslararası örgütlerin yetkili kurumlarıyla çalışma ilişkilerinin sürdürülmesi; terörle mücadele etüdlerinin hazırlanması, ilgili üye devletlerin talebi üzerine arama operasyonlarının hazırlanması ve yürütülmesi ve terörizm, bölücülük ve aşırılık mücadelesinde diğer faaliyetler sırasında üye devletlerarasındaki etkileşimde yardım edilmesi; terörizm, bölücülük ve aşırılık mücadelesi ile ilgili uluslararası hukuki belgelerin ortak hazırlanması gibi konularda çalışma yapmaktadır (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org).

ŞİÖ Sekreteryası: Pekin merkezli ŞİÖ Sekreterliği, ŞİÖ 'nün temel yürütme organıdır. Orta Asya, Rusya ve Çin'in renkli ve seçkin kültürlerini bir araya getirerek, personel arasında karşılıklı yardım ve ekip ruhunu teşvik etmektedir ve 15 yılı aşkın bir süredir şekillenen istikrarlı bir idari sistem temelinde güvenilir destek sağlamaktadır. Sekreteryası, Genel Sekretere başkanlık etmektedir. Genel Sekreter, Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından atanmaktadır ve Danıştay Başkanları tarafından onaylanmaktadır. Genel Sekreter Yardımcıları, Ulusal Koordinatörler Konseyi tarafından atanmakta ve Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından onaylanmaktadır. ŞİÖ Sekreteryası, ŞİÖ 'nün faaliyetlerini koordine eder ve bilgilendirici, analitik, yasal, organizasyonel ve teknik destek sağlamaktadır. Sekreteryası, örgütün gözlemci devletleri ve diyalog ortaklarıyla ŞİÖ düzenleyici ve yasal dokümanlarında yer alan hükümet ve uluslararası örgütlerle çalışan örgüt faaliyetleri ile ilgili olarak işbirliğini koordine etmektedir. Sekreteryası, ŞİÖ çerçevesinde faaliyetlerini düzenleyen yasal belgeler uyarınca sivil toplum kuruluşlarıyla da çalışmaktadır. Buna ek olarak, başkanlık ve / veya parlamento seçimlerinde ve referandumlarda ŞİÖ Gözlemci Misyonunun faaliyetini organize ve koordine etmektedir (SCO, 10.11.2017, eng.sectsco.org).

Şanghay İşbirliği Teşkilatı İş Konseyi: Konsey, ŞİÖ Danıştay Başkanları kararı uyarınca oluşturulmuştur. Örgüt çerçevesinde ekonomik işbirliğini artırmak, ŞİÖ üyelerinin iş çevreleri ve finans çevreleri arasında doğrudan bağlantılar kurmak ve diyalog kurmak amacıyla altı ülkenin iş dünyasının en etkili üyelerini bir araya getiren bir sivil toplum kuruluşudur. Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Programında hükümet başkanları tarafından belirlenen çok taraflı projelerin pratik olarak teşvik edilmesine yardım etmektedir. ŞİÖ İş Konseyi, ŞİÖ üye ülkelerinin üyelerinin ticaret, ekonomi ve yatırım etkileşiminde Örgüt çerçevesinde katılımını sağlayacak danışmanlık kararları alma ve uzman değerlendirmeleri yapma kapasitesine sahip bağımsız bir kuruluştur (SCO, 10.11.2017, eng.sectsco.org).

Orta Asya, çoğulcu siyaset kültürü ve yoğun devletlerarası işbirliği kültürü olan bir bölge değildir. ŞİÖ, ulus devletlerarasındaki karşılıklı şüphelerin var olduğu ve liderliklerin uluslararası kurumlara karşı dikkatli olduğu bir bölgeyi yansıtan tasarıma göre ilerleme kaydetmeye çalışmıştır (Aris, 2009: 458-459). Örgüt, üye devletlerin siyasi seçkinlerinin başlıca kaygılarıyla ortaya çıkmış ve egemen liderlik yapma kabiliyetlerini kısıtlamamak için yasal olarak bağlayıcı olmayan bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır. İçindeki bu ayrılmaz normatif unsur, içişlerine müdahale edilmemesinin yol gösterici ilkesini oluşturmuştur (Kembayev, 2015: 99-100). ŞİÖ şartının ana ilkelerinden birisi 'birbirlerinin bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyma, birbirlerinin içişlerine müdahale etmeme' olarak belirtilmektedir. Bu Şart, bazı üyelerin katılımıla bağlantılı olarak egemenlik kaybına ilişkin şüphelerini güvence altına almıştır (Hasnat ve Awan, 2016: 83-85). Çok taraflı kuruluşlarda mevcut tasarım, üye ülkelerin liderliklerinin örgüt üzerindeki kontrolünü sağlar ve böylece kendi ulusal çıkarlarına aykırı hareket etmeye zorlanmayacakları konusunda çerçeve içinde işbirliği yapmalarını sağlamaktadır. Bu nedenle, Orta Asya Cumhuriyetleri, örgütün gündeminin yalnızca Rusya ve Çin'in menfaatlerine tabi olmasını ve Orta Asya üye devletlerinin kendi önceliklerini yükseltmeleri ve yayınlarını gündemlerine bırakmaları için daha fazla güvende hissetmelerini sağlamaktadır (Allison, 2004: 34).

ŞİÖ 'nün yaklaşımı, Orta Asya liderlerinin temel güvenlik değerlendirmesini ve rejimlerinin güvenliğini de içermektedir. ŞİÖ 'nün içinde Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı (RATS) adı altında çalışan kalıcı bir terörle mücadele birimi bulunmaktadır. ŞİÖ'nün güvenlik konsepti, güvenliğin artık kesinlikle toprak bölünmeleri açısından incelenemeyeceğini ve sonuç olarak ulus devletlerarasındaki işbirliğine dayalı yaklaşımların gerekli olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla, ŞİÖ geleneksel devletlerarası askeri işbirliğine odaklanmak yerine, üye ülkelerin bu zorluklara ulusal yaklaşımlarının uyumlaştırılması üzerinde yoğunlaşmaktadır (Karaca, 2004: 115). ŞİÖ, bölgenin "üç kötülüğü" nü vurgulamaktadır. Bunlar, terörizm, aşırılık ve bölücülüktür. Her bir üye ülke için, bu tehditleri ele almak hem rejimlerinin hem bölgenin istikrarını sağlamak için gereklidir. Bu bağlamda ŞİÖ, Orta Asya, Rusya ve Çin liderlerinin kendi iç meselelerinde kullandıkları yorumlarla uyumlu olan İslamcı aşırılık ve terörizmin

esnek tanımlarını benimsemiştir (Allison, 2004: 482). ŞİÖ Terörizm, Ayrılık ve Aşırıçılıkla Mücadele Sözleşmesinin merkezi bileşenlerini, üye devletlerarasında karşılıklı bilgi ve istihbarat değişimi ile sağlandığını belirtmiştir. Lukin, terörizm, aşırıçılık ve ayrılıkçılığın ortak tanımlamaları hakkında “tanımları kabul etmedeki sorunların çoğu bu olgulardan oluşmaktadır ve bu olguların uluslararası işbirliğini engellediği için öneminin büyük” olduğunu söylemiştir (Lukin, 2007: 114). Bu nedenle, üyelerin liderleri, terörle ilgili sorunlara çözüm bulma ve hükümetlerin uygun gördükleri bir güvenlik gündemi takip etme girişimde bulunmuşlar ve egemenlik hakları konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu yolla, “üç kötülük” ile mücadele, ŞİÖ üye devletleri arasında koordinasyon ve işbirliği için birincil öncelik haline gelmiştir. ŞİÖ, üye devletlerin güvenlik anlayışlarının ortaklığının desteklenmesiyle aynı zamanda, açık bir organizasyon olduğunu vurgulama fırsatı bulmaktadır ve herhangi bir başka devlet veya kuruluşa karşı koyabilecek bir blok oluşturmamaktadır. Sonuç olarak, ŞİÖ herhangi bir ulus-devlet veya uluslararası organizasyonla işbirliği yapmaya hazır olduğunu belirtmiştir (Arıs, 2009: 479).

ŞİÖ'nün arka planı ve yasal statüsü incelediğinde, Şangay grup, üyelerinin egemen eşitliği temelli bir örgütlenmeden kaynaklandığını ve hem küresel hem de bölgesel düzeyde barış ve güvenliğin sağlanmasını ve sürdürülmesini amaçladığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu ana hedeflere ulaşmak Örgüt'ün ana öncelikleri arasında yer almaktadır (Reeves, 2014: 3-4). Küresel güvenliğe ilişkin olarak, ŞİÖ üye ülkeleri “yeni demokratik, adil ve akılcı bir siyasi ve ekonomik uluslararası düzen” in teşvik edilmesine karar vermişlerdir. Bu hedef, Çin'in adil ve barışçıl bir dünyanın ancak medeniyetlerin çeşitliliği ve farklı gelişim modelleri açısından mümkün olduğunu savunması için Jiang Zemin tarafından 1992'de Çin dış politikasına dahil edilen çok kutuplu dünya kavramını açıkça yansıtmaktadır. En başından beri bu pozisyon, diğer ŞİÖ üyelerinden (ve özellikle Rusya ve Kazakistan'dan) tam destek bulmuştur. Aynı zamanda, ekonomik, askeri ve politik olarak önemli miktarda güç tutan bir (veya bir grup) devletin hâkimiyetini kurma girişimlerine karşı çok kutuplu olma fikrini benimsemişlerdir (Hasnat ve Awan, 2016: 83-85). ŞİÖ Tüzüğü, ŞİÖ üyelerinin siyasi çok kutuplu gelişerek uluslararası barış ve güvenliğin güçlendirilmesine ortak olarak katkıda bulunmak istediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca ŞİÖ üyelerinin cumhurbaşkanları, evrensel olarak tanınan yeni küresel güvenlik mimarisi kurmak için çok sayıda deklarasyon sözü vermişlerdir. Uluslararası ilişkilerinin tüm konuları ve barış içinde birlikte yaşamının bütün menfaatlerinin dengesi, çeşitli medeniyetler arasında fikir birliğine dayalı diyalogun sağlanmasından oluşmaktadır (Allison, 2004: 34).

ŞİÖ, küresel ve bölgesel barış ve güvenliğin sağlanmasının yanı sıra üye devletlerin eşit ortaklığına ve onların derin ve dinamik çok taraflı ekonomik işbirliğine dayanan “refah ve uyum bölgesi” yaratmayı amaçlıyor (Hasnat ve Awan, 2016: 83-85). ŞİÖ şartına göre, üye ülkelerin halklarının yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla bölgedeki ekonomik büyümeyi kolaylaştırmak istemektedir. Bunu yaparken aşağıdaki hedefleri gerçekleştirmeye çalışır:

- Küresel ekonomiye entegrasyon yaklaşımlarını koordine etmek (yani, Dünya Ticaret Örgütüne üyelik)
- Malların, sermayelerin, hizmetlerin ve teknolojilerin kademeli olarak akmasını sağlamak amacıyla ticaret ve yatırımlar için uygun ortamı teşvik etmek
- Üye devletlerin ulaşım ve iletişim altyapısını, transit kapasitelerini ve enerji sistemlerini iyileştirmektir.

ŞİÖ'nün tüzüğü, çeşitli yönlerini ortaya koymaktadır, birincil hedefler olarak, karşılıklı güvenin güçlendirilmesi, bölgede barışın sağlanması, terörizmle mücadele, aşırıçılık, bölücülük, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ve yasadışı göç kontrolü şeklinde tanımlamaktadır. ŞİÖ ayrıca verimli ulaşım araçları, enerji ve teknolojik kaynaklar elde ederek bölgesel ekonomik, politik, kültürel, bilimsel, eğitsel ve mali işbirliğinin artırılmasını da amaçlamaktadır. ŞİÖ'nün yol gösterici ilkeleri, egemenliğin karşılıklı saygısına, askeri müdahale olmaksızın üye ülkeler arasında barış içinde olmaya ve ŞİÖ'nün çıkarlarını korumaya dayanmaktadır (SCO, 10.11.2017, eng.sectesco.org).

6.3.3.4. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

Bir devletin ve müttefiklerinin güvenliğinin sağlanması, çağdaş toplumların bir arada yaşayabilmesinin ve istikrarlı gelişiminin en önemli faktörlerinden birisidir (Semerikov, 2013). Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlığa kavuşmalarından beri Rusya açısından Orta Asya'nın önemini belirleyen başlıca etken güvenlidir. Rusya için Orta Asya'nın güvenliği, Rusya güvenliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Geleneksel olarak Rus güvenlik politikası, tehditleri kendi toprakları dışında karşılama ilkesine göre belirlenmiştir. Sovyet döneminde Sovyetler Birliği'nin dış güvenlik kuşağı Doğu Avrupa ülkelerini, hatta Suriye, Vietnam ve Küba gibi çok uzak ülkeleri kapsıyordu. Bugün ise bu kuşak eski Sovyet alanıyla sınırlı kalmıştır (Somuncuoğlu, 2011: 29).

Orta Asya merkezli bir güvenlik örgütü olarak algılanan ancak Kafkasya ve Doğu Avrupa'yı da kapsayan KGAÖ'nün temelleri, 15 Mayıs 1992 tarihinde Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan ve Özbekistan arasında imzalanan ve Taşkent Antlaşması olarak da bilinen Kolektif Güvenlik Anlaşması'na (The Collective Security Treaty- CSTO) dayanmaktadır (Torun, 2015: 7). Daha sonraki tarihlerde Belarus, Azerbaycan ve Gürcistan da örgüte üye olmuşlardır. Bölgede değişen şartlar, zamanla KGAÖ üyeliklerinin de değişmesine neden olmuş, Azerbaycan ve Gürcistan üyelikten ayrılmış, Özbekistan ise birkaç kez üyeliğini durdurmuş sonra yeniden üyeliğe alınmıştır (CSTO, 18.03.2018, www.odkb.gov.ru).

KGAÖ, adından da anlaşılacağı üzere güvenlik alanında ortak iş birliğini öngören bir yapılanmadır. KGAÖ kuruluş anlaşması, üye devletlerden birinin dış bir güç tarafından saldırıya maruz kalması durumunda diğer üye devletlerin de bu saldırıya uğrayan ülkeyi korumak amacıyla harekete geçeceğini belirtmektedir¹ (CSTO, 18.03.2018, www.odkb.gov.ru). Bu ifadeden yola çıkarak bölgedeki eski SSCB üyesi ülkelerin, başta NATO olmak üzere dış güçlerin müdahalesine karşı bir tür tedbir olarak böyle bir işbirliğine girdiğini söylemek mümkündür.

Üye ülkeler diğer askeri nitelikli organizasyonlara katılamamakta ve üye ülkelerden birine yönelik saldırı olması durumunda saldırı tüm üyelere karşı yapılmış olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede her yıl düzenli olarak üye ülkelerin katılımıyla askeri tatbikatlar düzenlenmektedir. Örgüt, gerçekte Rusya Federasyonu'nun eski Sovyet coğrafyasında kaybedilmiş mevzilerini yeniden kazanmaya yönelik bir enstrüman olarak işlev görmektedir. Bu anlamda özellikle Kafkaslar ve Orta Asya'da bölge dışı küresel aktörlerin (ABD) etkinlik mücadelesini sınırlamayı hedeflemektedir. Rusya, bölge ülkelerinde kurduğu askeri üslerinin yanı sıra KGAÖ çerçevesinde üye ülkelerle askeri nitelikli işbirliğini sağlamlaştırmakta ve bölgedeki nüfuzunu askeri güvenlik alanında sağlama almaya çalışmaktadır (Demirtepe, 2012).

Örgütün temel amacı, bir ya da daha fazla üye devlet arasında güvenlik, toprak bütünlüğü ve uluslararası barışı sağlamak; üyelerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü kolektif temelde korumaktır. Aynı zamanda üye devletler arasında toplu güvenlik alanında iş birliğini kapsamlı ilişkiler ile sürdürmek ve güçlendirmektir (CSTO, 18.03.2018, www.odkb.gov.ru). Özellikle belirtmek gerekiyor ki uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözülmesi, KGAÖ'nün en büyük önceliğidir. KGAÖ çerçevesinde kolektif güvenlik sistemi, her üye devletin ekonomik, siyasi, etnik, kültürel, sosyal, çevresel vb. özellikleri özenle göz önünde tutularak inşa edilmektedir (Semerikov, 2013).

KGAÖ üye devletlerin kolektif güvenliğinin temeli aşağıdaki ilkeler üzerine inşa edilmiştir.

- Kolektif güvenliğin bölünmezliğini ve bütün üye devletlerin eşit olarak güvenliğini sağlama,
- Güvenlik konusunda üye devletlerin eşit anlamda sorumluluk taşımasını sağlama,
- Toprak bütünlüğünün, egemenliğin sağlanması; iç işlerine karışmama ve bir birlerinin çıkarlarına saygı duyma,

¹ KGAÖ'nün Kuruluş Antlaşması 4. madde

- d. Kolektif savunma (dış saldırıyı püskürtme konusunda KGAÖ üyesi devletlerin ortak hareketi),
- e. Savunma ve güvenlik alanında üye devletlerin temel yasa mevzuatlarını bir birine uygun hale getirme,
- f. Konsensüse dayalı, ayrıca üye devletlerin hiçbirinin itiraz etmedikleri sınırlı biçimde kararlar alma.

KGAÖ bünyesinde üye devletlerin güvenliğini sağlama konusunda etkili bir iş birliği mekanizması oluşturulmuş ve bu mekanizma geliştirilmektedir. Bu mekanizmanın temelini oluşturan yasal mevzuatlar şunlardır: 15 Mayıs 1992 tarihli Kolektif Güvenlik Anlaşması, KGAÖ Tüzüğü, "Koalisyon Stratejisi Mevzuatları", "Bölgesel Kolektif Güvenlik Sistemi Modeli", "KGAÖ Çerçevesinde Ortak Askeri Yapının Esas Yönleri", "Ortak Askeri Yapı Planı" ve diğer belgeler (CSTO, 18.03.2018, www.odkb.gov.ru).

KGAÖ bünyesinde oluşturulan çalışma birimleri ağırlıklı olarak güvenlik ve dış politika eksenli faaliyet göstermektedirler (Gazigil, 2012: 68). Merkezi çalışma birimlerinin başında, Kolektif Güvenlik Kurulu, Daimi Kurul, Genel Sekreterlik, Savunma Bakanları İstişare Kurulu, Dışişleri Bakanları Kurulu, Milli Güvenlik Sekreterleri Kurulu yer almaktadır (CSTO, 18.03.2018, www.odkb.gov.ru).

Üye devletlerin başkanlarından oluşan Kolektif Güvenlik Konseyi, KGAÖ'nün en yüksek organıdır. Organizasyona başkanlık eden ülke başkanı, Kolektif Güvenlik Konseyi Başkanı'dır. KGAÖ'nün danışma ve yürütme organları, Dışişleri Bakanları (KGAÖ'ne üye devletlerinin dış politika koordinasyonunu gerçekleştirirler), Savunma Bakanları Konseyi (askeri politika, askeri yapı ve askeri alandaki üye devletler arasındaki işbirliğini gerçekleştirmek) ve Güvenlik Konseyi Sekreterleri Komitesi'dir (ulusal güvenlik sorunlarından sorumlu). Daimi Konsey, Kolektif Güvenlik Konseyi oturumları arasında KGAÖ organlarının kararlarının gerçekleştirilmesi konusunda faaliyetlerini koordine eder. Daimi Konsey, üye devletlerin Daimi ve Tam Yetkili Temsilcileri'nden oluşmaktadır. Organizasyonun Sekretarya ve Ortak Kadrosu (2004'ten beri çalışmaktadır), KGAÖ'nün sürekli çalışan organlarıdır (CSTO, 18.03.2018, www.odkb.gov.ru).

KGAÖ'nün savunma potansiyelinin temelini üye devletlerin silahlı güçleri; Doğu Avrupa, Kafkasya ile Merkezi Asya gibi üç bölgeyle birlikte ayrıca genel olarak KGAÖ'nün sorumluluk alanına giren bölgelerde kolektif güvenliği sağlamak üzere kurulan bölgesel ve askeri koalisyon (gücü) oluşturmaktadır (Gazigil, 2012: 68). Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü bünyesinde, üç çeşit ortak askeri güç bulunmaktadır. Birincisi, bölgesel güçlerdir. 1995 yılında yayımlanan Ortak Güvenlik Strateji Belgesine göre, 3 askeri grup oluşturulmuştur: Doğu Avrupa Grubu (Beyaz Rusya ve Rusya), Kafkasya Grubu (Ermenistan ve Rusya), Orta Asya Grubu (Rusya ve Orta Asya Ülkeleri). İkincisi, Barışı Koruma güçleridir. Bu güçler, 2009 yılında oluşturulmuştur. 3500 kişilik bir askeri güçtür. KGA bünyesinde, üye ülkeler, gönüllülük esasına göre, askeri operasyonlara katılmaktadırlar. Yine bu güçlerin, üye ülkelerde konuşlanması, konu edilen üye ülkenin talebiyle gerçekleşmektedir (Yesevi, 2013: 2). Bu bağlamda, KGAÖ operasyonlarında devletin resmi rızasının aranması esastır. KGAÖ güçleri, Avrasya dışında ancak BM mandası altında görev yapabilmektedirler. Üçüncüsü, askeri güç ise Orta Asya için Ortak Hızlı İntikal Gücüdür (Collective Rapid Deployment Force for Central Asia). Bu güç, 2001 yılında kurulmuştur. 4000 kişiden oluşmaktadır ve Kant askeri üssünü kullanmışlardır. Ortak Hızlı İntikal Gücü, savaş sahasında kullanılmamıştır. 2009 yılında, bu gücün yerini Ortak Acil Müdahale Gücü (Collective Rapid Reaction Forces) almıştır. Ortak Acil Müdahale Gücü, Orta Asya dışındaki alanlarda da kullanılabilecektir. 20 bin kişiden oluşmaktadır. 2011 yılında bu iki güç birlikte tatbikata katılmışlardır (Nikitina, 2012: 43-44).

Ortak Acil Müdahale Gücü, üye ülkeler arası çatışmalarda ya da dışarıdan kaynaklanan tehditlere karşı kullanılabilecektir. KGAÖ Genel Sekreteri Nikolai Bordyuzha'nın da üzerinde durduğu gibi, Ortak Acil Müdahale Gücü, aşırılık, organize suçlar, olağanüstü durumlar, terör ve uyuşturucu kaçakçılığını engellemek, boru hatlarını korumak, doğal ve insanlardan kaynaklanan afetlerden sonraki çalışmaları

yürütmek için kullanılabilecektir. KGAÖ, ortak savunma çalışmaları dışında, yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve zararlı internet siteleriyle ilgili ortak mücadelede bulunmaktadır (Chuntulov, 2010: 361).

Klasik bölgesel güvenlik yapılanması örneği sunan formelliğin dışında, KGAÖ'nün kurulmasının ardındaki etki, eski Sovyet topraklarında RF'nin hâkimiyetini devam ettirebilme kaygısıdır. Sovyet sonrası topraklarda bölgesel hegemonyasını devam ettirmeyi amaçlayan RF, KGAÖ aracılığıyla hem bölgeyi kendi kontrolü altında tutmayı hem de NATO ve ABD gibi güçlerin bölgedeki etkinliğini azaltmayı amaçlamaktadır (Torun, 2015: 9). KGAÖ'nün Rusya tarafından ABD merkezli tek kutuplu dünya sistemine karşı oluşturulmaya çalışılan alternatif çok kutuplu sistemin enstrümanlarından biri olduğu görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda hayata geçirilmesi planlanan Avrasya Entegrasyonu'nun askeri ayağı muhtemelen KGAÖ tarafından oluşturulacaktır. KGAÖ üyesi ülkelerin özellikle aralarında bulunan sınır ihtilafları gibi sorunlar uzun vadede KGAÖ'nün etkinliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Rusya'nın beklentisi, üye ülkelerin ortak bir güvenlik anlayışı ve yaklaşımında ortak hareket etmelerini sağlayabilmektir. KGAÖ'nün oluşturulması ve faaliyeti, tüm üye devletler için önemli bir siyasi olay haline gelmiş, uluslararası düzeyde siyasi otoritelerini ve pozisyonlarını güçlendirmiş, uluslararası ve bölgesel düzeyde istikrar ve güvenlik sağlamıştır (Semerkov, 2013). KGAÖ, Avrasya bölgesinde ve küresel ölçekte hızla değişen jeopolitik ortamda üye devletlerin istikrarını ve barış içinde gelişimini sağlayacak etkili bir araç olarak görülmektedir. Bu tür reformlar, siyasi, hukuki ve diğer pek çok alandaki işbirliklerinin iyileştirilmesini de öngörmektedir. Elbette ki her uluslararası kuruluşta olduğu gibi KGAÖ'nün de çözüm bekleyen problem ve sorunları vardır. Ancak KGAÖ, devletlerin ortak çabalarıyla bir araya gelen üyelerinin güvenliğini sağlamaya yönelik işlevini korumakta ve korumaya devam edecektir.

6.3.3.5. Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü

Uluslararası sistem, II. Dünya Savaşı sonrası önemli ölçüde Uluslararası Hukuk kuralları çerçevesinde şekillenmeye başlamış ve çeşitli bölgesel örgütlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Başta BM olmak üzere gittikçe artan sayıda bölgesel kapsamlı ekonomik işbirliği veya güvenliği sağlama amaçlı örgütler global politikaların oluşumunda önemli görevler üstlenmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi örgütler ortaya çıkmıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (KEİ) kuruluş süreci tam da Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte başlamıştır (Yalçınkaya, 2007: 2).

Balkanlar ve Karadeniz Bölgesi tarihin en çelişkili bölgeleri olduğu için küresel güvenliğin önemi bu bölgelerde daha çok önem kazanmıştır. Karadeniz bölgesi, insan potansiyeli, önemli ekonomik gücü, enerji kaynakları ve jeo-stratejik konumunun yanı sıra tamamlayıcı endüstrilerin geniş yelpazesıyla dikkate değer bir önem taşımaktadır. Balkan Yarımadası, Avrupa'dan Asya'ya kolayca ulaşılmasını sağlayan bir tür transit hat üzerinde yer almaktadır. Bölge; kara, deniz, hava ve nehir taşımacılığının birbirine ulaştığı kavşaklarda konumlanmıştır. Roma, Bizans, Osmanlı ve Habsburg imparatorluklarının egemenliğine giren bölge, SSCB ve ABD arasında rekabete giren bir alan haline gelmiştir. Başlangıçtan bugüne bölge uluslararası ilişkilerde önemli bir stratejik ve politik faktör olmuştur (Saarikoski, 1995: 226). Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin öncülüğünde kurulmuş olup kapsama alanı daha çok eski Doğu Bloku ülkeleri oluşturmaktadır. Bu örgütleşmede Karadeniz kıyısı ve hinterlandında eski Sosyalist sisteme mensup ülkelerin liberal düzene geçişinde uyarılama fonksiyonu öngörülmüştür (Yalçınkaya, 2007: 1).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) 25 Haziran 1992'de, İstanbul Zirvesi Deklarasyonu'nun imzalanması ve bölgedeki ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından Boğaziçi Beyannamesi imzalanmasıyla birlikte eşsiz ve umut verici bir örgüt modeli olarak ortaya çıkmıştır. KEİ, üye devletler arasındaki etkileşimi ve işbirliğini teşvik etmek amacıyla ikili ve çok taraflı ekonomik ve siyasi girişim olarak kurulmuştur. Aynı zamanda örgüt, Karadeniz Bölgesi'nde istikrar, refah, barış ve

iyi komşuluk ilişkileri sağlamayı amaçlamaktadır (BSEC, 11.11.2017, www.bsec-organization.org). Kurucu üyeler: Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Sırbistan'dır. Kuruluşun Şartı 1998'de Yalta'da imzalanmış ve bir yıl sonra yürürlüğe girmiştir. O andan itibaren KEİ uluslararası hukuk kimliğini kazanmış ve bölgesel bir ekonomik kuruluş olarak tanınmıştır. KEİ, Karadeniz Bölgesi'nde barış, istikrar ve refaha yönelik birlikte çalışma sloganı altında hareket etmektedir. KEİ on üç gözlemci ülke ve dört gözlemci örgütten oluşmaktadır (Hartwig, 1997: 5).

Örgüt, iki kıtada yer alan ve yaklaşık 350 milyon insanın yaşadığı bir bölgeyi temsil eden Karadeniz, Balkan ve Kafkas ülkeleri dahil olmak üzere yaklaşık 20 milyon kilometrekarelik bir coğrafyayı kapsamaktadır (BSEC, 11.11.2017, www.bsec-organization.org). Bununla birlikte, Karadeniz Bölgesi, ekonomik, politik ve askeri açıdan önemli bir stratejik bölge olarak kabul edilmektedir. Bölge doğal kaynakları, özellikle de petrol ve doğalgaz bakımından çok zengindir ve büyük potansiyel bir pazarı temsil etmektedir. KEİ'nin alanı, ulaşım ve enerji geçiş koridorlarının olduğu bölgelerden oluşmaktadır. Bölgedeki toplu ticaret, dünya ticaretinin% 5'inden fazlasını temsil etmektedir (Çıtıba, 2016: 14-15). Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütünün ana hedefleri şunlardır:

- Uluslararası mevzuat ilke ve kurallarına uygun olarak Üye Devletler arasındaki ikili ve çok taraflı işbirliğinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi.
- İş ortamının iyileştirilmesi ve ekonomik işbirliği sürecinde hareket eden şirketlerin bireysel ve toplu girişimlerinin teşvik edilmesi.
- Ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi.
- Üye Devletler arasında karşılıklı güven ve saygı, diyalog ve işbirliğinin artırılması (BSEC, 11.11.2017, www.bsec-organization.org).

Karadeniz İş Birliği Örgütü, "bölgeselleşme" değil, "bölge müdahalesi" kategorisinde yer almaktadır. Bölgeselleşme, bilinçli veya programlanmış bir insan faaliyeti olmayan doğal ve pasif bir süreçtir, ancak bölge oluşturma, bilinçli bir insanın tabi olduğu aktif bir süreçtir (Saarikoski, 1995: 228-229) ve iki ana alanın sonucu olarak kabul edilmektedir. Bu alanlar, yeni uluslararası siyasi sistem ve yeni-bölgeselcilik konseptidir. Bu alanlar, KEİ'nin kurulmasının temel önceliğini açıklamaktadır (Kona, 2003: 39-40). Yeni uluslararası siyasi sistem, KEİ idealini geliştirmek için uygun bir ortam hazırlamıştır. Yeni uluslararası siyasi sistemin dengesi büyük ölçüde ekonomiden politikaya her alanda birlik / küreselleşme / karşılıklı bağımlılık / evrenselcilik gibi kavramlara dayanmaktaydı. Benzer özelliklere sahip ülkeleri ideoloji veya siyasi amaçlar uğruna başka bir grup ülkeye karşı bir grup halinde bölmek veya kategorize etmek yerine, küçük veya orta ölçekli bölgeler veya başka alt gruplar içeren bir büyük bölge olarak örgüt oluşturma amaçlanmıştır (Triantaphyllou, 2007: 7-8). Her şeyden önce, bölgesel gruplar temel gizlilik oluşturma önlemi olarak görülmektedir. Doğu-Batı çalışmaları Enstitüsü tarafından altı örgüte yapılan bir araştırma projesinin ön sonuçlarına göre, "Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrarına ve güvenliğine katkıda bulunmaya devam eden örgütler arasında güçlü bir sinerji olduğunu belirtmişlerdir" (Bailes, 1997: 27-34).

KEİ'nin en yüksek karar organı KEİ üyesi Devletler Dışişleri Bakanları Konseyi'dir. Konsey yılda iki kez toplanmaktadır. İhtiyaç durumunda Konseyin özel ya da gayri resmi toplantıları olmaktadır. Konseyin düzenli toplantıları Üye Devletlerde rotasyon ilkesine göre yapılmaktadır ve KEİ Başkanlığı tarafından düzenlenmektedir (BSEC, 11.11.2017, www.bsec-organization.org). KEİ Üst Düzey Yetkilileri Komitesi, Dışişleri Bakanları Konseyinden sorumludur ve Komisyon adına çalışmaktadır. Komite, Örgütün faaliyetlerini yerine getirmek için uygun görev ve sorumluluklara sahiptir. 10 Mart 1994'te, KEİ Daimi Uluslararası Sekreterliği (PERMIS), Dışişleri Bakanları Konseyi kararı ile İstanbul'da kurulmuştur (Hartwig, 1997: 5). Mısır Arap Cumhuriyeti, Avusturya Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, İsrail Devleti, İtalya Cumhuriyeti, Polonya Cumhuriyeti gözlemci statüsüne sahip ülkelerdir. İran İslam Cumhuriyeti, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Karadağ, Slovenya Cumhuriyeti ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü de dâhil olmak üzere bazı

uluslararası kuruluşlar KEİ sektörel diyalog ortağı statüsüne sahip olmuşlardır (BSEC, 11.11.2017, www.bsec-organization.org). KEİ Parlamenter Asamblesi (PABSEC), KEİ İş Konseyi (BC), Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası (BSTDB) ve Uluslararası Karadeniz Araştırmaları Merkezi (ICBSS), KEİ ile ilgili organizasyonlardır. Bunlar, kendi tüzükleri (ki bunlar hükümetler KEİ Şartı ile uyumludur), ayrı bütçeler, karargâhlar ve faaliyetlerin gündemi bulunan bağımsız organlardır (Pomfret, 1997: 658).

Çok boyutlu ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla KEİ, karşılıklı anlayış ve devletler arası ortak hareket etmeyi sağlamaktadır. Farklı kültürel ve dini kökenlerden üye devletlere sahip olan KEİ, Hristiyanlık ile İslam arasındaki katı bölünme çizgilerinin kaldırılmasına yol açmakta ve katılımcı devletleri kültürel ve dini farklılıklara saygı göstermeye motive etmektedir. Bu özelliğe sahip olan KEİ, günümüz uluslararası sisteminde mevcut bölgesel grupların çoğundan farklı çok kültürlü bölgesel gruplardan biri olduğunu göstermektedir (Kona, 2003: 50). KEİ, bir hükümetler arası örgüt olmasına rağmen, yıllar boyunca Karadeniz çevresinde sivil toplum ağları ve temsilci organlar geliştirmeye özen göstermiştir. KEİ üyelerinin çoğu, KEİ sürecini Avrupa entegrasyonunun bir aracı olarak görmekte ve nihai amacı kendilerini AB ile entegre etmeye çalışmaktadır (Aydın, 2005: 64). KEİ, Üye Devletler arasındaki çok taraflı ekonomik işbirliği vasıtasıyla Karadeniz bölgesini istikrarlı ve müreffeh bir alan olarak sürdürmeye çağırmaktadır. KEİ'nin tüzüğünde öncelikleri ticaret ve ekonomik kalkınma, bankacılık ve finans, iletişim, enerji, ulaşım, tarım ve tarım endüstrisi, sağlık ve eczacılık, çevre koruma, turizm, bilim ve teknoloji, istatistik değişimi uyuşturucu, yasadışı silah ve radyoaktif madde ithalatı, terörizm ve yasadışı göç, acil sonuçların ortadan kaldırılması, küçük ve orta ölçekli işletmeler, eğitim, kurumsal yenilenme ve iyi yönetim konularında bilgi ve veri toplama olanağı sağlamıştır (Çıtıba, 2016: 16).

7. RUSYA'NIN AVRASYACILIK YAKLAŞIMINDA ORTA ASYA ÜLKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Orta Asya, Çin ile Rusya arasında tampon bölge ve ABD'nin hâkimiyet kurmak istediği özel bir jeopolitik alandır. Sahip olduğu enerji kaynakları, ekonomik, toplumsal, siyasi yapısı ve jeopolitik konumu gibi faktörler bu bölgeyi küresel dengeleri etkileyebilecek bir alan haline getirmiştir. Orta Asya; tarihi, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı Rusya açısından stratejik öneme sahip bir bölgedir. Orta Asya, Rusya'nın egemenliğini güçlendirirken, dünyanın jeopolitik mimarisinin sütunlarından birini ortaya çıkarmaktadır. Rusya Federasyonu, Orta Asya merkezli bir politika ile bölgeye yaklaşmıştır. Avrasyacılık politikası, Rusya'nın SSCB'nin yıkılmasından sonra Orta Asya coğrafyasında karşılaştığı sorunları çözecek, Rusya'nın parçalanmış/bölünük medeniyetsel kimliğini yeniden kuşatıcı bir biçimde yorumlayacak mahiyette kavramsal ve teorik düzlemler sunan bir düşünce sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Rusya'nın Orta Asya bölgesine yönelmesi genel anlamda tarihsel, geleneksel ve ulusal çıkarlarıyla ilişkilidir. Avrasya coğrafyası, Rusya'nın geleneksel emperyal ulusal kimliğini beslemesi ve uluslararası alanda prestij unsuru olması açısından bağlarını koparamayacağı bir bölgedir. Bu bölümde, Rusya'nın Orta Asya bölgesine yönelik Avrasyacılık fikriyatı ile yaklaşımı değerlendirilmiş ve bölgenin Rus Avrasyacılığında önemli bir yer tuttuğuna dikkat çekilmiştir. Bu fikriyat temelinde Rusya'nın bölgedeki temel hedefleri ile Orta Asya ülkelerinin jeopolitik, toplumsal, siyasi ve ekonomik önemine değinilmiştir.

7.1. Jeopolitik Açıdan Önemi

Dünya üzerindeki bazı coğrafi alanlar belirli dönemlerde güçlü devletlerin nüfuz mücadelesine tanık olmuştur. Orta Asya bölgesine nüfuz alanı olarak yerleşen, bölgede hâkimiyeti elinde tutan devlet, uluslararası alanda jeopolitik olarak diğer devletler üzerinde kontrol imkânını artırmaktadır. Jeopolitik açıdan her zaman önemli görülmüş olan Orta Asya'ya hâkim olmak bazen amaç olarak görülmüş bazen de büyük hedeflere ulaşabilmek için araç olarak görülmüştür (Kafkasyalı, 2012: 16). Orta Asya, geniş bozkır ve dağlardan oluşmaktadır. Doğuda Gobi Çölü'nden, Batı'da Hazar Denizi'ne, Kuzey'de Sibirya'dan Güney'de Afganistan'a kadar oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. İbn-i Haldun'un iklim teorisinde beşinci bölge olarak ele alınan Orta Asya, Türklerin en eski yurdu olarak bilinmektedir (Golden, 2011: 105). Arapların 8. yüzyılda Kuteybe bin Müslim öncülüğünde gönderdikleri fetih ordularıyla İslam topraklarına dâhil olan bölge, Rusların 16. yüzyılda başlayan saldırılarına kadar zaman zaman Moğol yönetimine geçmiştir. Bu topraklar üzerinde kurulup yıkılmış olan başta Hunlar, Akhunlar, Göktürkler, Avarlar, Hazarlar vb. devletler bize bu iç karadaki çalkantılı yapıyı göstermektedir (Hamre, 2001: 32-33). 16. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte sürekli Rus saldırılarına maruz kalan ve 19. yüzyıl itibarıyla Rus hâkimiyetine giren bölgede, Çarlık Rusya'nın işgalinden önce, Buhara Hanlığı, Hiva Hanlığı, Hokand Hanlığı şeklinde örgütlenmiş bir devlet düzeni kurulmuştur (Morozova, 2005: 24-25). Sovyetler Birliği'nin Ekim 1917 Bolşevik İhtilali ile kurulması ve yeni Rus yönetiminin kendine has uygulamaları ile Türkistan olarak bilinen Orta Asya'da Kazak, Özbek, Türkmen, Kırgız ve Tacik olmak üzere beş ayrı ulusal kimlik oluşturulmuştur. Sovyetler Birliği zamanında, Orta Asya'da muazzam bir ulus oluşturulmuştur (Hiro, 2009: 17). Türkistan olarak bilinen bu bölge halkları, Sovyet döneminde de bir taraftan ulusal kimliklerini korurken, bir yandan da soyut bir Sovyet halkı kimliği içinde asimile edilmiştir (Tanrısever, 2004: 353-358). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası konjonktürün değişmesi, diğer bir ifadeyle, çift kutuplu yapıya dayalı Soğuk Savaş dengesinin ortadan kalkması, Doğu-Batı istikametindeki Rimland kuşağının kuzey-güney geçiş ve bağlantı yolları üzerinde yayılan geniş jeopolitik ve jeoekonomik boşluk alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Alwort, 1994: 527). Brezinski'nin deyişiyle, Avrasya dünya çapında iktidar mücadelesinin yapıldığı bir santranç tahtası niteliğine dönüşmüştür. SSCB'nin çöküşü bölge açısından ciddi bir

dönüm noktası olurken, tarihi açıdan bir dönemi noktalamasından dolayı da önemli sonuçları beraberinde getirmiştir (Hamre, 2001: 31-32). SSCB, 1991 yılına kadar varlığını korumuş ve dünyanın en büyük toprak parçasını yönetmiştir. SSCB'nin yıkılması sonucu bugünkü Rusya'nın jeostratejik sınırları belirlenmiştir (Lewis, 1992: 32-33). Orta Asya'da 1990'lı yıllara kadar devam eden Rus etkisi ve hâkimiyeti, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte sona ermiştir (Hiro, 2009: 17). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan devletler, siyasi bağımsızlıklarını Baltık devletlerinde olduğu gibi milliyetçi bir seferberlikle kazanmamışlardır. Orta Asya'daki devletlerin liderleri, 1991 yılında, Moskova'daki muhafazakâr çevrelerin gerçekleştirdiği başarısız Ağustos darbesinden sonra kendi bağımsızlıklarını ilan etmek zorunda kalmışlardır. Bu, Sovyetler Birliği'nin bütünlüğünü korumasını imkânsız hale getirmiştir (Tanrısever, 2004: 353-358). Orta Asya'daki eski Sovyet cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleri, iki farklı tarihsel sürecin başlamasına sebebiyet vermiştir. İlk süreç, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'da ulusal devletlerin inşası, ikincisi ise bağımsızlığını ilan eden ülkelerin sınırları dâhilinde yeni bir birlikteliğin ve bütünlüğün oluşturulmasıdır (Ayan, 2010: 41). Sovyetler Birliği'nin dağılması, sadece yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasına değil, aynı zamanda tarihi önemde bir sürecin yaşanmasına ve jeopolitik alanlarda yeni entegrasyonların başlangıcına da sebep olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Orta Asya yeniden dünya güçlerinin jeopolitik çıkarlarının odağı haline gelmiştir (Kulnazarov, 2015: 128). Orta Asya coğrafyası jeopolitikçi düşünürler arasında çeşitli şekilde tanımlanmıştır ve bu coğrafya üzerinde hâkim olacak devletlere dikkat çekmişlerdir. Gerald Robbins'in "İpek Yolu boru hatlarını kontrol eden dünyayı da kontrol edecektir" ifadesi Orta Asya bölgesinin önemini vurgulamıştır. Diğer jeopolitik düşünür olan Brezinski'ye göre (1997: 44), "dünyanın süper kıtalarından olan Orta Asya'ya (Avrasya'ya) hâkim olan herhangi bir güç, dünyanın ekonomik olarak en verimli bölgelerinden ikisini oluşturan Batı Avrupa ve Doğu Asya üzerinde muazzam bir topluluk kurabilecektir. Dünya haritasına kısaca bakmak bile, bize Orta Asya'ya hâkim olan gücün Orta Doğu ve Avrupa'yı da otomatik olarak kontrol edeceğini göstermektedir. Bir jeopolitik santranç tahtası konumundaki Avrasya için, birbirinden ayrı bir Asya ve Avrupa politikası tasarlamak mümkün değildir. Orta Asya bölgesi Batı ile doğunun en uç noktalarını birbiriyle bağlayan geçiş koridoru niteliğinde bir bölgedir. Ünlü jeopolitikçi Mackinder, küresel jeopolitik süreçler bağlamında, Avrasya kıtasını dünyanın merkezinde, Heartland'ın Avrasya kıtasının merkezinde yer aldığını ifade etmiştir. Doktrini, Kalp Bölgesine egemen olan jeopolitik konunun (aktörün) Dünya Adasını ve gezegeni nihai olarak kontrol edebilmesi için gerekli jeopolitik ve ekonomik potansiyele sahip olacağını öngörmüştür (Weigert, 1945: 44-45). Mackinder bu bölgeyi "tarihin coğrafi pivotu" olarak adlandırmıştır. Avrasya jeopolitik olarak, küçük devletlerin demografik üssü ve büyük oranda keşfedilmemiş enerji ve mineral rezervlerine sahip olan dünyanın en hızlı büyüyen ticaret koridoru olarak tanımlanmaktadır (Petersen, 2011: 6). Avrasya platosu, hem batı hem de doğu Avrasya devletleri için potansiyel olarak büyük öneme sahiptir. Siyasi olarak anarşik fakat enerji bakımından zengin bir bölgedir. Bu coğrafya, çok büyük, çok nüfuslu, kültürel bakımdan çok çeşitlidir ve ekonomik açıdan en başarılı ve politik açıdan üstün küresel güce bile uyumlu olmak için tarihsel olarak iddialı ve siyasi olarak enerjik devletlerden oluşmaktadır (Brzezinski, 1997: 19). Orta Asya, jeopolitik ve coğrafi açıdan merkezî bir konumda yer almaktadır. 21. yüzyılın başlarından itibaren Orta Asya, dünya güçlerinin aktif jeopolitik ve jeoekonomik rekabetinin bir arenası haline gelmiştir (Kulnazarov, 2015: 129).

Rusya Federasyonu, Avrasya coğrafyasının etrafında şekillenen tarihsel, siyasi ve sosyal formların jeopolitik mirasçısıdır. Eski zamanlardan beri, Rus hükümeti, bütün Heartland'ı ve ona bitişik alanları işgal edinceye kadar, Heartland'da biçimlenmeye başlamış ve giderek genişlemiştir (Morozova, 2005: 24-25). Rus kontrolünün Avrasya topraklarında uzaysal olarak genişlemesi, paralel sosyolojik bir sürece eşlik etmiş ve Rus toplumunun "toprak temelli" toplumsal düzenlemelerle birlikte kıtasal türden bir medeniyetin özelliği olarak güçlendirilmesine neden olmuştur. Bu süreklilik yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda tarihsel, sosyal, ruhsal, politik ve etnik özelliklerde de

görülmektedir (İsmayılov ve Papava, 2010: 11). Rusya'nın jeopolitik kimliği, karatabanlı ve tellurosmatiktir yani güçlenmeyi, derinleştirmeyi ve gelişmeyi talep etmektedir. 2000'lerin başında Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin tarafından ilan edilen siyasi egemenliği onaylayan politikanın önemli bir yanı da budur. Rusya'nın siyasi egemenliği çok daha derin bir önem taşımaktadır. Heartland'ın siyasi-idari birliğinin korunması için stratejik projenin hayata geçirilmesi ve Rusya'nın tellokratik kutup olarak hareket etmesi için şartların küresel ölçekte oluşturulması gerekmektedir. Orta Asya, Rusya'nın egemenliğini güçlendirirken, dünyanın jeopolitik mimarisinin sütunlarından birini ortaya çıkarmaktadır. Jeopolitik olarak Rusya'nın Kalpgah Ülkesi olduğu gerçeği, egemenliğini gezegensel bir sorun haline getirmektedir. Teleolojik² özelliklere sahip olan dünyadaki bütün güçler ve devletler, Rusya'nın bu tarihi mücadelede başarısının, egemenliğini korumaya ve güçlendirebilmesine bağlı olduğunu düşünmektedir (Muzalevsky, 2009: 30). Bu mücadele Orta Asya coğrafyasında sürdürülmektedir. Jeopolitik olarak Rusya, mevcut idari sınırlarından daha fazlasını kapsamaktadır. Heartland çevresinde, Rus narkodunda yer alan Avrasya uygarlığı, çağdaş Rusya'dan çok daha geniş alanı işaret etmektedir. Rusya, toprak güvenliğini garanti altına almak için kendisine bağlı güney ile batı bölgelerinde ve Kuzey Kutup Okyanusu alanındaki askeri kontrolleri ele geçirmeği düşünmektedir. Bu nedenle, Rusya için küresel bir jeopolitik stratejinin geliştirilmesi, her ülke ve her bölgeyle ilgili özel menfaatlerinin detaylı bir şekilde açıklanması gerekmektedir (Dugin, 2015: 13-14).

Rusya için Orta Asya coğrafyasında bulunmak jeopolitik anlamda çok önemlidir. Coğrafi olarak, Orta Asya, Rusya'nın "karınaltı" bölgesi olarak görülmektedir. Orta Asya, Rusya'nın kaybettiği stratejik etkisini Avrasya'da tekrar ortaya koyması ve yeniden şekillendirilmiş uluslararası sistemin güçlü bir direği olarak gelişmesi için bir platformdur. Rusya, Orta Asya'yı kendi kutup bölgelerinin çok katmanlı bir uluslararası sistem yaratma konusundaki büyük stratejisini desteklediği çıkar alanı olarak görmüştür. Rusya Federasyonu'nun, Avrasya bölgesinin birleştiricisi olarak görülmesi, bu ülkenin Avrupa ile Asya arasında özgün bir köprü özelliği taşıyan özel konumundan kaynaklanmaktadır. Günümüz Rusya'sı sınırlı imkânlarına rağmen Avrasya'nın merkezi olmak için jeopolitik konumunu korumaktadır. Bu durumun, Rusya'nın jeopolitik statüsünün zayıflamasını durdurarak, yeniden dünyanın güçlü devletleri arasında yerini almasına yardımcı olacağı beklenmektedir (Hekimoğlu, 2007: 265). Jeopolitik bir bölge olarak Avrasya Rusya için bir güvenlik alanıdır. Orta Asya bölgesi onun için güney sınırında askeri ve siyasi güvenliğini sağlayan tampon bölge konumundadır. SSCB'nin çöküşü, sınır çevresindeki güvenliği tehlikeye sokmuştur ve Rusya'yı savunmasız bırakmıştır (Muzalevsky, 2009: 29). Orta Asya'daki yabancı askeri üsler, Rusya'nın güvenliğine uzun vadeli bir tehdit oluşturmaktadır. Rusya, bölgede ABD'nin ve NATO'nun etkin bir şekilde var olmasına karşı çıkmaktadır (Lewis, 1992: 32-33). Rusya, Orta Asya bölgesinde radikal islamcı akımın yayılmasından endişe etmektedir. Avrasya bölgesinde oluşacak herhangi bir karışıklığın kendi ülkesi için bir tehdit oluşturacağını varsaymaktadır. Bu faaliyetler köktendinci olarak adlandırılmaktadır. Rusya herhangi bir radikal İslamcı faaliyetin sınırları yanında var olmasını istememektedir. Bu bakımdan jeopolitik olarak güney sınırlarının güvenliğini sağlamak için Tacikistan ve Kırgızistan'da askeri üsler kurmuştur. Bu bağlamda Putin, "Orta Asya'da ikinci bir Afganistan istemiyoruz. Bundan dolayı çok dikkatli bir politika izleyeceğiz" demiştir (Muzalevsky, 2009: 26). Rusya'nın eski SSCB'nin bulunduğu bütün bölgelerde özel çıkarları vardır. Rusya, bu topraklar üzerindeki ülkeleri tek bir ekonomik ve askeri-politik birlik içinde toplayarak ve entegrasyonu derinleştirerek federal ve konfederal bir devletler topluluğu oluşturmayı hedeflemektedir. Rusya'nın jeopolitik hedefi Orta Asya bölgesinde eski sovyet topraklarında hâkimiyeti yeniden tesis etmek ve uluslararası alanda yeniden süper güç statüsüne kavuşmaktır (Morozova, 2005: 31).

² Teleoloji, yaşamı ve evreni ereklerle temellendiren ve açıklayan düşünce biçimidir. Nedensellikten farklı ve ona karşıt olarak teleoloji, her şeyin temelinde bir ereksellik/amaçlılık bulunduğu, bir erekle belirlenmiş ya da bir ereğe yönelmiş olduğu fikrinden hareket etmektedir.

Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik politikalarını etkileyen üç önemli yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar, Batıcı yaklaşım, Avrasyacı Yaklaşım ve Slavofil Yaklaşımıdır. Bu yaklaşımlar doğrultusunda üç jeopolitik tanım önerilmiştir. Rusya bir Batı ülkesidir, Rusya kendisine ait ve kapalı bir uygarlığa sahiptir, Rusya batı karşıtı dünyanın lideridir. Orta Asya'nın kuzeyinde yer alan Rusya Federasyonu bölgeye en uzun sınırı olan ülkedir (Tang, 2000: 360). Avrasyacılığın en önemli sözcülerinden olan Rus düşünür Aleksandr Dugin'e göre: Avrasya kıtası, Kuzey Kafkas steplerinden Arap Denizi kıyılarına dek uzanan, büyük bir kara parçası olarak düşünüle gelmiştir. Orta Asya, her şeyden önce "Heartland" ı arzu edilen hedefe, Hint Okyanusu'na çıkarabilecek bir mekândır (İsmailov ve Papava, 2010: 12). Tüm bunlar söz konusu bölgeyi, Avrasya güneyinin jeopolitik açıdan yeniden yapılandırılmasında merkezi bir konuma yerleştirmektedir. Rusya, Orta Asya'yı geleneksel olarak Rus etkisinin bulunduğu bir bölge olarak görmektedir. Bu nedenle, Rusya'nın Gümrük Birliği, Tek Ekonomik Alan ve Avrasya Ekonomik Birliği gibi bütünleşme girişimleri, Rusya'nın Sovyet sonrası mekânında ve özellikle Orta Asya'daki nüfuzunu ve ekonomik varlığını güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Kulnazarov, 2015: 130). Putin'in liderliğinde gerçekleştirilen politikalar Rusya'nın Orta Asya stratejisinin önemine dikkat çekmiştir. Özellikle, Rusya'nın politikaları şu bölgesel hedeflere dayanmaktadır: Orta Asya'yı bir tampon bölge olarak güvence altına alma, bölgesel ve uluslararası etkisini geri yükleme, Orta Asya pazarını kontrol etme ve bölgesel güvenliği sağlamaktadır (Muzalevsky, 2009: 26). Rusya Federasyonu, ABD'nin hegemonyasına karşı Orta Asya'da tek rakibi Çin ile iş birliği yapmaktadır. Çin ile Rusya'nın işbirliğinin temel amacı, Avrasya bölgesine yönelecek bir gücün (ABD vb.) bu bölgede etkisini minimize etmektir. Orta Asya'da diğer büyük güçlerin varlığı ve yeni bir jeostratejik ortam göz önüne alındığında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, Orta Asya'da herhangi bir Sovyet tipi toprak ilhakı yapmamıştır. Uluslararası sistemin güçlü bir kutbuna çıkma çabası içinde bölgedeki etkisini ekonomik ve politik yollarla yeniden tesis etmeye çalışmıştır (Muzalevsky, 2009: 32).

Şekil 7.1. Orta Asya (25.09.2017, www.thediplomat.com).

Sonuç olarak, Orta Asya, Rusya Federasyonu bakımından, ülke bütünlüğünün korunması, arka bahçesindeki nüfuzunun devamı, enerji güzergâhları üzerindeki etkinliğini sürdürebilmesi, bölgedeki Rus varlığının devamı ve terörün önüne geçilmesi gibi tarihi, sosyo- psikolojik, ekonomik, siyasi ve stratejik açılardan dolayı mutlaka kontrol edilmesi gereken bir bölge olarak görülmektedir.

7.2.Ekonomik Açıdan Önemi

Orta Asya'nın enerji potansiyeli, 1991'de dağılan Sovyetler Birliği'nden bu yana hem bölge içinde hem de dışında jeopolitik söylemin ayrılmaz bir bileşeni olmuştur (Denison, 2012: 2). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının önemli bir sonucu ise, Orta Asya'nın yeni bağımsızlığı ve korunmasız devletlerinin geniş enerji kaynaklarının kontrolü için yoğun bir siyasi ve ticari rekabete yol açtığıdır (Arvanitopoulos, 20002: 2). Orta Asya coğrafyasında devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık, ülkelerin belirli alanlarda uzmanlaşmış olmaları, bazı ülkelerin ekonomik olarak yetersiz bulunmaları, yabancı yatırımların azlığı ve ekonomik reformların ortak sorunlar oluşturması gibi faktörler, bu ülkelerin karşılıklı işbirliği yapmalarını zorunlu kılmıştır. Orta Asya'da bulunan ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak için reformlar uygulaması, ülkelerarası ticareti azaltırken ekonomik otarşıye giden yolu da açmıştır. Fakat, Sovyet sonrası dönemde, bütün bölge ülkelerinin milli gelirleri, eksi değer gösterirken, devletlerarasındaki emek, üretim ve ticaret alanındaki bağların kaybolması da bu gelişmelerde önemli rol oynamıştır. Bu durum, bölgedeki tüm ülkelerin, ekonomik işbirliğini artırmalarının zorunluluğunu göstermiştir (Efegil, 2004: 20). Sovyet sonrası dönemde, Orta Asya devletlerinin bölgesel entegrasyona duydukları ihtiyaç, daha çok, bu devletlerin bağımsızlık sürecinin ekonomik ve siyasi maliyetini göğüsleyecek kapasiteden yoksun olmalarından kaynaklanmaktadır. Kazanılan siyasi bağımsızlık, ilk zamanlarda, ciddi bir ekonomik temelden yoksun kalmıştır. Orta Asya'daki devletler, Sovyet sonrası dönemde, Rusya ile oldukça yakın ekonomik ilişkiler kurmaya özen göstermişlerdir. Rusya, bu ülkelerin, en önemli dış ticaret ortağı olmaya devam etmektedir. Orta Asya'daki devletlerin Rusya'ya olan ekonomik bağımlılıkları, bu Cumhuriyetlerdeki işletmelerin çoğunun, teknolojik altyapı ve pazar ağları açısından Rusya'ya bağımlı olmasından kaynaklanmaktadır (Tanrısever, 2004: 357).

Orta Asya, Rusya için ekonomisine hammadde transferi sağlayacak bir bölge niteliği taşımaktadır. Rusya, Orta Asya ülkelerinin birlikteliği olmadan kendi geleceğinin olmayacağı inancındadır (Sussex, 2015: 4-5). Bu bölgedeki ülkeler, nükleer tesisler ve Rus azınlıktan başka, önemli petrol rezervlerine sahiptir. Bu bölgedeki ekonomik kaynaklar, Rusya'nın Orta Asya'daki varlığının ana kaygılarından birini oluşturmaktadır (Laruelle, 2008: 21). Rusya kendi kendine yeterli iç kaynaklara sahip değildir. Bu yüzden yakın sınır ötesindeki hayati çıkarlarına cevap veren Orta Asya coğrafyasına ve buradaki doğal kaynaklara yönelmiştir. Süper güç olduğu iddiasını retorik düzeyde de olsa hala devam ettiren Rusya, SSCB'nin çöküşü ile birlikte Avrasya bölgesine yaklaşımını farklı alanlarda gerçekleştirmiştir. Artık, süper güç olabilmenin diğer bir koşulu da, dünya pazarlarına yüksek kaliteli ve diğer ülkelerden daha ucuza mal satabilmektir (Kulnazarov, 2015: 129). Rusya bölgenin petrol ve doğalgaz sektörünü kontrol etmek için daha aktif bir dış politika izlemiştir. Yatırımlar ve ekonomik ilişkiler bu zenginliğe sahip Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan devletleriyle yapılmıştır. Rusya bölgedeki petrol ve gaz sektörlerini denetim altına almayı sırf etki açısından değil, aynı zamanda enerji güvenliği açısından da önemli saymıştır. Rusya Federasyonu ve Orta Asya devletleri arasındaki ilişkilerin ekonomik boyutu, bölge ekonomilerinin bir takım yapısal özelliklerinin yanı sıra, bölgenin sahip olduğu zengin enerji kaynakları tarafından biçimlendirilmektedir (Denison, 2012: 2). Orta Asya coğrafyasında, Kazakistan menşeli petrol ve Türkmenistan gazı olmak üzere, enerji, bölgenin yeni jeopolitik rolünü belirleyen en önemli faktörlerden birisidir. Kazakistan dünyanın en büyük uranyum üreticisidir ve 2013'te küresel arzın yüzde 38'ini oluşturmuştur (WNA, 2015). Türkmenistan, petrol rezervleri açısından ikinci Kuveyt olarak adlandırılmaktadır. Türkmenistan, dünyanın dördüncü en büyük doğal gaz rezervine sahiptir (British Petroleum, 2014). Özbekistan ise, petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından Kazakistan ve Türkmenistan'dan sonra gelmektedir. Özbekistan, altın rezervlerine sahip ülkeler sıralamasında dünya dördüncüsüdür. Altın rezervleri bakımından Özbekistan'ı Kazakistan, Türkmenistan ve Kırgızistan takip etmektedir. Pamuk bölgede yetişen önemli bir endüstri hammaddesidir ve pamuk üretiminde dünya dördüncülüğü Özbekistan'ın elindedir. Özbekistan'da 1800'den fazla maden yatağı bulunmaktadır, geniş uranyum içeren rezervlere sahiptir ve altın, azot, petrol, gaz, iyot

ve kükürtün önde gelen üreticisidir (Safirova, 2013). Özbekistan'da, GSYİH'nın % 15'inden fazlasını oluşturduğu pamuk ve buğday tarımı yapılmaktadır. Kırgızistan ise büyük hidroelektrik potansiyeline sahiptir (Renner, 2010). Rusya'nın bu devasa kaynaklara ulaşmasını kolaylaştıracak önemli bir etken ise, SSCB döneminde kurulan ekonomik altyapıdır (Kumárova, 2006: 24-25). SSCB dönemindeki ekonomik sistem; Kazakistan ihraç ettiği ham petrol kadar petrol ürünleri ithal etmek zorundadır. Çünkü, Kazakistan'da rafineri olmadığından, çıkardığı ham petrolü işlemek üzere Rusya'daki rafinelere pompalamak mecburiyetindedir (Tang, 2000: 366). Rusya, Kazakistan'dan aldığı ham petrolü işledikten sonra dünya fiyatlarından bu ülkeye satacaktır. Türkmenistan doğal gaz ve petrolünü Rusya üzerinden ihraç etmek ve işlenmiş petrol ürünlerini Rusya'dan ithal etmek zorundadır. Özbekistan'nın ürettiği pamuk, Rusya'daki tesislerde işlenip, yine bu ülke üzerinden pazarlanmak zorundadır. Bölgedeki enerji kaynaklarının çoğunluğunu paylaşan üç ülke olan Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın karaya oturması, Batılı pazarlara erişim için onların yakın komşularına bağımlı olmasını sağlamaktadır (Bohr, 2000: 496-497). Sovyet Dönemi ekonomik alt yapı sistemi, Cumhuriyetleri ve Rusya'yı birbirine bağımlı hale getirmiştir. BDT'yi oluşturan Cumhuriyetler, net üretimlerinin %50'sini diğer Cumhuriyetlerden ihraç etmek ve ihtiyaçlarının % 40'ını bu Cumhuriyetlerden karşılamak zorundadırlar (İsmailov ve Papava, 2010: 34). Bu durum, bölge politikasında Rusya'ya büyük avantajlar sağlamaktadır. Moskova'nın ekonomik alanda bölgeye ilişkin temel kaygısı, bölgedeki kaynakların işletilmesi ve pazarlamasında kendi dışında bir gücün başat rol oynamamasıdır. Özellikle, bölgeye fiziki yakınlığı olan Japonya ve Çin, Rusya'yı endişelendirmektedir (Gabdullin, 2011: 22-23).

Rusya'nın Orta Asya'daki ekonomi politikasının özü iki yönlüdür: Birincisi, petrol ve gaz üretiminin kontrolü ve ikincisi, petrolün dünya pazarlarına aktarılması için boru hatlarının kontrolünü sağlamaktır (Arvanitopoulos, 20002: 2). Rusya'nın Orta Asya'da kurduğu petrol ve doğal gaz üzerindeki tekel, bu devletin uluslararası arenadaki gücünü artırmakta ve dünya enerji güvenliği konusunda etkili rol oynamasına yardımcı olmaktadır. Buna ek olarak bölge ülkelerinin zengin uranyum potansiyeline sahip oluşu, Rusya'nın bu topraklarla ilgili büyük planlar yapmasına neden olmaktadır (Lopour, 2015: 2-3). Diğer taraftan, petrol ihracatçısı bir ülke olan Rusya, Orta Asya devletleriyle petrol konusunda, aynı zamanda bir rekabet münasebeti içerisinde. Bu nedenle, güneyde yer alan bu ülkelerdeki gaz ve petrol alanlarında yaşanan gelişmeler, Rusya'nın kendi ihraç potansiyeli için de bir tehdit oluşturmaktadır. Yakın çevresi içinde alternatif taşıma rotalarının inşası ve Rusya'nın bu ülkeleri etkilemedeki en etkili aracı olan Rus boru hatları ağının terk edilmesi, Rusya Federasyonu açısından bu yegâne aracının hepten devre dışı kalması endişesini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın burada varlığını koruyabilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Rusya, bölgedeki jeopolitik ve jeoekonomik çıkarların konturlarını giderek daha açık bir şekilde tanımlamakta ve Orta Asya'daki etkilerini yaymak ve sıkı bir şekilde düzeltmek için politikalar uygulamaktadır (Kulnazarov, 2015: 129). Rusya halen Orta Asya'nın baş ticaret ortağıdır. Bütün bu ekonomik politikalar, Moskova'nın Orta Asya'da etkin olmasını ve yerel kaynaklar üzerinde önemli kontrol sağlamasını mümkün kılmaktadır (Gabdullin, 2011: 22-23). Rusya, böylece tüm hedefleri için farklı farklı çözüm yolları bulmuş görünmektedir: Birincisi, kaynakların kontrolü yoluyla Orta Asya rejimleri üzerinde siyasi nüfuzun sürdürülmesi; ikincisi, bu yerleşik ülkelerin önemli transit gelirlerini toplamaya devam etmesi; üçüncüsü, Çin, İran, Afganistan ve Türkiye'ye rekabet eden ihracat rotalarının yavaşlatılması ve nihayet, Batı'nın artan enerji taleplerini karşılamaktır (Laruelle, 2008: 27). Rusya, ekonomik olarak yaşayabilirliğine kayıtsız kalmamak için Orta Asya'daki devletlerle çok fazla bağlantılıdır. BDT'ye üye olan devletlerde yaşanan ekonomik bir çöküş Rusya'nın üstesinden gelemeyeceği ciddi bir mülteci sorununa yol açabilir. Öte yandan, Orta Asya dünyanın en büyük ikinci enerji rezervine sahiptir; Rusya'nın ana ihraç ürünü enerji malzemeleri ile Rusya, Orta Asya'nın petrol ve doğalgazının ihracat rotasında kontrolü elinde bulundurmak için politik yönelimler gerçekleştirmektedir (Tang, 2000: 366). Rusya'nın Orta Asya'daki yatırımları özellikle doğalgaz, sanayi ve hidroelektrik santralleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bölgenin enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara

ulaştırılması tekeli elinde bulunduran Rusya, artan yarırımları ile enerji kaynaklarının işletilmesinde de söz sahibi olmayı hedeflemektedir (Çomak, 2006: 169).

Rusya, sadece Orta Asya’nın petrol ve doğalgazıyla değil, aynı zamanda taşımacılığı, nükleer silah üretimi için kullanılan enerji dağıtım sistemleri, su ve uranyum rezervleri ile ilgilenmektedir. Dahası, bölgeyi büyüyen ekonomisi için bir insan gücü ve pazar kaynağı olarak görmektedir (Lopour, 2015: 2-3). Ancak büyük güçlerin varlığı, Rusya’nın Orta Asya pazarını tamamen kontrol etme çabalarına engel teşkil etmektedir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra BDT, ŞİÖ ve AET aracılığıyla ekonomik ağlar kurması, Rusya’nın Orta Asya ülkelerini ekonomik olarak entegre etme çabalarını göstermekte ve kendini daha geniş bir uluslararası ekonomiye dahil etmektedir (Oliphant, 2013: 8-9). RF’nin 1993 sonrası politikası uluslararası güçlerin, büyük ölçüde de ABD’nin bölgeye yönelik ilgisinin boyutuna göre şekillenmiştir. Sovyetler Birliği’nin yıkılmasının ardından dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan Orta Asya, ABD başta olmak üzere tüm büyük güçlerin ilgisini çekmiştir. ABD yönetimi 1991-93 yılları arasında bölge ile ilişkilerini RF’yi rahatsız etmeyecek düzeyde ekonomik ilişkilerle sınırlandırmıştır. RF ise ekonomik sorunlarını çözmek için bölgede ekonomik örgüt kurulması için çaba sarf etmiştir. Avrasya bölgesinin çekirdeğinin oluşturulması yolunda ilk adım AET ile atılmıştır. AET’nin bölge ekonomileri içerisinde bütünleştirici bir etkisi vardır. AET tipik bir bölgesel ekonomik bütünleşme organizasyonu olup, politik, ekonomik ve kültürel çeşitli avantajlar sağlamakta, Şangay İşbirliği Örgütü gibi diğer oluşumların rakibi değil destekleyicisi bir nitelik taşımaktadır (Shu ve Shusen, 2014). AET’nin temel amacı üye ülkeler arasında ihracat ve ithalat ilkelerinin standardizasyonu ve ortak pazarın kurulması doğrultusunda çalışmaktadır. RF, Orta Asya pazarlarında büyük ölçüde yitirdiği rekabet gücünü bu yapının kendisine sağladığı ayrıcalıklar sayesinde artırmayı hedeflemiştir (EUEA, 12.11.2017, www.eaeunion.org). Rusya’nın birliğin oluşturulmasındaki asıl yararı ekonomiden ziyade politik alanda olacaktır (Onay, 2002: 100). Birlik içerisinde Rusya’nın, hem coğrafi alan, hem ekonomik, hem de nüfus büyüklüğü olarak tartışmasız üstünlüğü söz konusudur. Vladimir Putin’in Avrasya Ekonomik Birliği projesi için kuramsal temeli, Avrasya Birliğinin küresel bir kutup şeklinde, Avrupa ve Rusya arasında etkin bir bağ olarak tasarlanan çok yanlı bir dünya düzeni (resmi bir dış politika doktrini haline geldi) kavramıyla ilgili olduğunu söylemiştir (Popescu, 2014: 9). Aslında hedef, Avrasya Birliği’ni küresel bütünleşme süreçlerinde önde gelen aktörlerden biri haline getirmek ve bunu küresel bir bölge niteliğinde kademeli olarak şekillendirmektir. Avrasya Birliği (EAU) başarılı bir merkez olarak ortaya çıkmaktadır (Dragneva ve Wolczuk, 2017: 3-4).

Avrasyacılık akımının esası, Batı ve Asya kıtasındaki devletlerle işbirliği sağlayarak Rusya’ya “Büyük Güç Merkezi” statüsünü yeniden kazandırmaktır. Batı ve Asya devletlerinin sentezi, AB ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasında köprü fonksiyonu üstlenmek de Avrasyacılığın önemli ilkelerindendir. Avrasyacılığın modern versiyonuna göre, Batı ile Asya arasındaki işbirliğinde, ağırlığın Asya yönüne verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü bu devletler, kendi güçlerine dayanarak faaliyette bulunan pazar ekonomisine sahiptirler (Dağı, 2002: 157-158). Rus Avrasyacılık fikriyatında ekonomi, “Avrasya Devleti”, “Avrasya Uygarlığı”, “Avrasya Kültürü” fikrine tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla, Avrasyacılar, ekonomiyi türev olarak gören sözde “hetero-ortodoks” ekonomistlerin öğretilerine özellikle dikkat etmektedirler. Kültürel, medenî, mekânsal ve ulusal faktörler ekonominin doğasını belirlemede birinci derecede önem göstermektedir. Avrasyacılık ideolojisinde, piyasa ve özel mülkiyet, pragmatik izin ve pragmatik menfaat alanına aittir. Böyle bir öncül temelinde, bir “pazar toplumu” değil “pazarlı bir toplum” oluşturulmaktadır (Onay, 2002: 100). Piyasa ilkesi, ideokrasinin temellerini, yani kamu ve siyasi yaşamı yöneten ideal ilkeleri tehdit etmemelidir. Sonuç olarak, Avrasya ekonomisinin görevi, kültürel ve toplumsal boyutları yansıtan tüm ekonomik sistemleri korumak ve geliştirmektir.

7.3.Siyasi Açıdan Önemi

Orta Asya, diğerlerinden farklı olarak eşsiz bir bölgedir. Tarih boyunca çeşitli mücadeleler geçirmiş ve sadece kültürel kimliğini korumayı başaramamıştır. Farklı kültürlerin oluşmasına da ortam sağlamıştır. Orta Asya devletleri, Batı'daki birçok demokratik ulus tarafından değerlendirilen siyasi bir tabu olan otoriter diktatörlük olarak küresel aşamada ortaya çıkmıştır (Haase, 2008: 19). Francis Fukuyama'nın tarihin sonunu ilan ettiği ve sonun liberal demokratik siyasi organizasyon olmasını kararlaştırdığı bir çağda, Orta Asya ülkeleri feodal ve otoriter bir yapı içerisinde kalmaya devam etmiştir. Siyasi mücadeleler, karışık ekonomiler ve toplumsal sorunlar Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıktan sonra karşılaştıkları genel sorunları oluşturmuştur. Sovyetler Birliği beşiğinden itilen Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan, yeni bağımsız birçok ulus gibi toprak bütünlüğünü korumakla kalmayıp uluslararası alanda var olmaya çalışmışlardır (Cummings, 2002: 1-2). Orta Asya'da siyasi muhalefet, bölgede hem yurt içinde hem de uluslararası alanda değişimi savunanlar için siyasi veya sosyal ilerleme eğilimi içermektedir (Bohr, 2000: 501). Beş ülke de politik muhalefete karşıdır ve her biri yurt içinde veya yurt dışında değişikliğe karşı savaşan farklı gruplara sahiptir. Sam Huntington'ın ifade ettiği gibi "... Ülkeler arasında en önemli ayrım, onların hükümet biçimi değil hükümet dereceleri ile ilgilidir." Orta Asya, bölgesel devletlerarasında paylaşılan tarihsel ve etnik bağlara rağmen jeopolitik bir birime dönüşmemiştir. Orta Asya'daki siyasi ilişkiler büyük oranda ikili bir temel üzerinde gerçekleştirilmiştir (Muzalevsky, 2009: 26).

Modern dünya sisteminde devletlerin egemenliği değişmektedir. Devletlerin gücü merkeze yakınlıkla doğru orantılıdır. Merkezdeki devletler uluslararası rekabet durumuna hâkim devletlerdir. Çevre devletler ise var olan sınırlı egemenliklerini sınırlı bir şekilde kullanmaktadırlar (Wallerstein, 1993: 189). Modern dünya sisteminde, devletlerarası sistemde egemenlik rıza ya da fikir birliğiyle değil güçlü devletlerin isteğiyle olmaktadır. Modern dünya sisteminde güçlü devletlerin kısıtlamaları öncelikle güçsüz devletlere, sonra birbirlerine yöneliktir. Sistemde bulunan devletler güç hiyerarşisine dayanmaktadır. Güçlü olan en üstte bulunurken güçsüz olanda en altta bulunur. Devletin egemenliğini başlıca belirleyen özellik bu güç sıralamasıdır (Wallerstein, 2009: 40). Orta Asya bölgesi Sovyet egemenliği boyunca dünyanın en dinamik bölgesinden biri olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ise post-Sovyet dönemi Orta Asya ülkelerinin jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel özelliklerini ve ayrım hatlarını derinden etkilemiştir. Bölgenin bu kararsızlığı küresel ölçekte stratejiler geliştirme kapasitesine sahip büyük güçlerin bölgeye bakışını da etkilemiş ve bölgede oluşan güç boşluklarını doldurmaya yönelik çabalarını tetiklemiştir (Davudoğlu, 2002: 203). Orta Asya cumhuriyetleri ise tekrar bir vesayet altına girmemek için egemenliklerini pekiştirmek amacıyla ulusal bilinçlerini, ekonomik ve siyasal yapılarını güçlendirmek isterken diğer yanda bölge içi rekabete nedeniyle konjonktürel konumlarını zayıflatmaktadırlar. Orta Asya cumhuriyetlerinin içine düştükleri bu paradoks bütünüyle bir planlama hatası olmayıp bir anlamda Sovyet döneminde uygulanan çelişkili politikaların yansımasıdır. Çünkü Sovyet yönetimi uzun yıllar boyunca bölgeyi asimetrik ilişkilere dayalı olarak yönetmiştir. Tüm bölgenin nüfus yapısını bozmuş merkez-periferi ilişkisi bağlamında Cumhuriyetlerin birbiriyle olan göreceli bağımlılıklar dışında ilişkiler geliştirmesini engellemiştir (Birdişli, 2017: 126). Wallerstein'e göre modern dünya sisteminde güçlü olmak demek, kapitalist sistemdeki devletler karşısında güçlü olmaktır. Güçlü devlet aynı zamanda özerk bir oluşumdur (Wallerstein, 2005: 366).

Orta Asya bölgesi, dış ticaret ve hammadde kaynakları bakımından verimli olmasının yanında siyasi açıdanda önem arz etmektedir. Bölgenin bu avantajlara sahip olması Batılı devletlerin ilgisini çekmiş ve bu bölgenin zaman içinde sömürülmesine neden olmuştur. Batı'nın bu yaklaşımı Rus Çarlığı'nı rahatsız etmiş ve Orta Asya bölgesine yönelik jeo-stratejik ve siyasi politikalar önem kazanmıştır. Orta Asya bölgesinde ham madde ve pazar arayan Ruslar, Çar Petro döneminden beri, bu bölgede, hegemon güç olarak var olmak istemiştir. Tarihi İpek Yolu'na hâkim olmak isteyen Rusya, 1552 yılından itibaren, bölgeyi kendi idaresi altına almak için, 1888 yılına kadar

askeri üstünlüğünü kullanarak ve bölgedeki Türk devletleri arasında güvensizlik oluşturarak, bu emelini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Rusya Çarlığı bölgeyi, kendi atadığı Rus valilerle kanalıyla doğrudan yönetmiştir (Dugi, 2015a: 26). 1917 yılında yaşanan Ekim Devrimi'nin ardından, Rusya Çarlığı tarihe karışırken, bu sefer de, bölgenin kontrolü Bolşevik Rusya'ya geçmiştir. Bolşevik Ruslar da, Orta Asya'yı, 1991 yılına kadar yönetmiştir. 1991 yılında Rusya Federasyonu eski Devlet Başkanı Boris Yeltsin 'in üç Slav Cumhuriyeti'ni bir araya getiren ve Sovyetler Birliği'ne son veren antlaşmanın imzalanmasını sağlamasının hemen ardından, Orta Asya devletleri, bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ancak çok kısa bir süre sonra, Orta Asya bölgesi, mevcut yeraltı zenginliklerinden ötürü, hegemon güçlerin dikkatini çekecek hale gelmiştir. Artık bugünlerde, Orta Asya devletleri, Rusya, ABD, Çin, Türkiye, İran gibi devletlerin stratejik çıkarlar peşinde koştuğu bir bölge konumundadır (Efegil, 2004: 19-20).

Rusya, Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte Orta Asya bölgesi üzerinde denetimi artırmıştır. Bölge üzerinde askeri, ekonomik ve siyasi konular her zaman etkin rol oynamıştır (İsmayılov ve Papava, 2010: 6). Rusya'nın ülkede yaşadığı iç sorunlar belirli bir dönem dış politikada aktif bir şekilde hareket etmesini engellemiştir. 1990'lı yıllarda Rusya'da yaşanan Atlantik-Avrasya ikileminin sonunda, Rusya önceliğini yakın çevresine vermiştir. Temel amacı ise, eski SSCB coğrafyasında yeniden nüfuz kurabilmek ve Avrasya'da bölgesel güç olarak varlığını göstermektir (Aydın, 2015: 5). Rus Avrasyacılık fikriyatı temelinde, otokratik bir devlet altında bölgesel ve ulusal-kültürel hakların korunması gerektiği yer almaktadır. Rusya'nın Orta Asya coğrafyasına siyasi olarak yaklaşımının temelinde Rus Avrasyacılık fikriyatı yatmaktadır. Rusya'nın Orta Asya'daki siyasi stratejisi, bölgesel devletlerle ikili ilişkilerle şekillendirilmiştir. Rusya, bölgesel örgütler vasıtasıyla ve bölgesel çatışmaları önlemek için ikili düzeyde çalışmıştır (Kerr, 2010: 133).

Orta Asya'da bölgesel işbirliğinin temelleri, bölgenin, tarihsel açıdan, ortak bir kültürel, sosyo-ekonomik ve siyasi gelişim göstermesinde yatmaktadır. Her ne kadar sorunların ortak olması, çözümlerin de ortak olmasını zorunlu kılarsa da, ortak çözüm yollarının aranması sürecinde ortaya çıkabilecek işbirliği ortamı, bir yandan bölgesel kaynakların etkin kullanımını sağlayacağı gibi, bir yandan da kaynak bölüşümü ve ikili ilişkilerden kaynaklanan sorunların barışçıl çözümü için de uygun bir zemin hazırlayacaktır (Tanrısever, 2004: 353-358). Rusya, Orta Asya coğrafyasında çeşitli örgütlerin kurulmasında öncü rol oynamıştır. Böylelikle Orta Asya'nın, bölge içi ticareti, siyasi ve askeri işbirliğini geliştirmeye çalışan çeşitli bölgesel örgütleri oluşmuştur. Bununla birlikte, etkin bölgesel yapıların oluşturulmasında Rusya'nın başarılı olduğu görülmektedir (Cummings, 2002: 1-2). Rusya, özellikle enerji alanında Orta Asya devletleriyle (Çin hariç) çok taraflı bağlar kurmayı hedeflemiştir. Ancak şimdiye kadar Rusya, çoğu işbirliği ikili olduğu için sınırlı bir başarı göstermiştir (Nogayeva, 2012: 184-186). Bu, ikili işbirliği çok taraflı karar alma sürecinden önce geldiği için enerji sektöründe gereksiz yere çok taraflı bir işbirliği oluşturulmuştur ve bölgesel örgütler, çoğu kez başarı kanıtı olarak gösterilen etkileyici belgelere rağmen, gerçekten bölgesel bir yapı oluşturamamıştır. Bu durum, Rusya'nın zaman içindeki yerlerini güçlendirecek bölgesel bir enerji yapısı kurmasını zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), 1992'de Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, 2001'de Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ), 2002'de Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET veya EurAsEC) gibi Orta Asya'daki Rusya'yı güçlendirmeyi amaçlayan bazı kuruluşlar ile başarılı girişimler gerçekleşmiştir. Bu örgütler özellikle Rus çıkarlarını geliştirmek için tasarlanmış, ABD gibi önemli aktörlerin katılımını etkili bir şekilde engellemiştir (Kerr, 2010: 133).

Rusya'da 1991 yılının ilk şokunun atlatılmasının ardından Rus hükümeti, BDT çatısı altındaki entegrasyonu artırmayı önemli bir politik ilke haline getirme eğiliminde olmuştur. Batı ile ilişkilerden beklentilerin azaldığı ve özellikle NATO'nun genişlemesi sorununun gündemde yer edindiği ölçüde Rusya, BDT'ye ilişkin entegrasyon politikasını daha belirgin bir şekilde ifade etmeye başlamıştır (Hekimoğlu, 2007: 137). BDT ile özel ilişkilerin korunması ve zamanla güçlendirilmesi, açık sınırlar, yakın ekonomik ve kültürel bağlar, politik ve askeri alanlarda birleşik menfaatler Rusya'nın uzun vadeli stratejik menfaatlerini içermektedir (Stanković, 1994: 41). BDT

coğrafyasında arka arkaya meydana gelen renkli devrimler, Rusya'yı derinden etkilemiş ve örgüte olan güvenin sorgulanmasına neden olmuştur. Orta Asya büyük güçlerin uluslararası sistemdeki rekabeti açısından önemli bir siyasi ve jeopolitik konuma sahiptir. Orta Asya'daki yeni bağımsız devletler zayıf oldukları için Çin, Rusya ve ABD gibi büyük güçlerin bölgeye nüfuz etmesi kolaylaşmaktadır. Rusya ve Çin, tarihte olduğu gibi günümüzde de Orta Asya'nın kaderi üzerinde en etkili iki büyük güçtür (Lewis, 1992: 32-33). Çin kısa vadede Rusya'nın Orta Asya'daki nüfuzunu kıramayacağını farkındadır ve bu çerçevede ŞİÖ bünyesinde bölgesel işbirliğine ağırlık vermektedir. ABD'nin bölgede temel amacı, bir taraftan Afganistan'a yerleşmek için üs olarak Orta Asya ülkelerini kullanmak ve alternatif petrol ve doğalgaz rezervleri üzerindeki kontrolü sağlamak, bir taraftan da Orta Asya ülkelerinde serbest piyasa ekonomisini hâkim kılarak bu pazarlara serbestçe nüfuz edebilmektir (Trenin, 2001: 283). ABD'nin Orta Asya'ya yerleşmek istemesi radikal dini örgütleri sınırlamanın yanı sıra Rusya ve Çin'i dengeleme amacı taşımaktadır. Rusya ise ABD hegemonyası karşısında bölge aktörlerini harekete geçirerek kendi nüfuz alanını kurma çabasıdadır. 2001 sonrası ABD'nin bölgeye yerleşmesi, Rusya'nın Çin ile olan işbirliğini daha da artırmıştır (Nogayeva, 2012: 184-186). Rusya, uluslararası sistemde ABD'nin hegemon durumuna karşı koyamayacağı düşüncesiyle bölgede tarihi rakibi Çin ile işbirliğini tercih etmiştir (Abdykadyrova, 2016: 207-208). Orta Asya bölgesinde Rusya, kendisi dışındaki oyuncuların bölgede varlık göstermesini tehdit olarak değerlendirmiştir. ŞİÖ'nün, amacı Rusya ve Çin arasında var olan sınır anlaşmazlıklarını çözmek ve farklı alanlarda işbirliğini gerçekleştirmektir. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonrasında amaçlarını daha da genişletmişlerdir ve ABD'nin Avrasya coğrafyasında güçlenmesini önlemek istemişlerdir. Bu durumun oluşması örgütte, Rusya ve Çin'in diğer üyelere göre daha baskın konumda yer almasında etkili olmuştur (Aydın, 2015: 5). Bununla birlikte ŞİÖ, Orta Asya'da bölgesel entegrasyona derin bir giriş yapabilecek çok yönlü yapılar kurma potansiyeline sahip en ilginç bölgesel örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Hem Rusya hem de Çin'i kucakladığı için ŞİÖ, Orta Asya'da önemli istikrar sağlayan bir yapı haline gelme potansiyeline sahiptir ve Ruslara göre, bölgedeki Batılı nüfuza karşı bir araçtır. ŞİÖ, ABD hegemonyasını dengeleyen en önemli bölgesel güç olarak varlığını göstermiştir.

Rusya, Orta Asya bölgesinde var olan devletlerdeki ilişkilerini çok taraflı olarak dengeli bir şekilde yürütebileceğini düşünmektedir. Geçmişte bu bölgede kendi nüfusunu oluşturan Rusya, şimdi bu bölgelerde yakın çevre politikası izlemektedir. Eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkilerle, Rus dış politikasında öncelikler sıralamasında en üste yerleştirilen "yakın çevre" stratejisi, aynı zamanda Rus dış politikasının genelinde bir değişime işaret etmiştir. Rus dış politikası ve "yakın çevre" stratejisinin hedefleri 1993 yılında yayınlanan Dış politika Doktrini ile 1993 tarihli Savunma doktrininde belirtilmiştir. Rusya'nın dünya politikasına büyük bir güç olarak eşit haklarla aktif bir şekilde katılması gerektiği vurgulanmış ve büyük bir güç olan Rusya'nın kendisi için hayati öneme haiz olan "yakın çevre" deki milli çıkarlarını koruma hakkı bulunduğu belirtilmiş, uluslararası toplumun da buna saygı duyması gerektiğini vurgulamıştır. RF'nin yakın çevre politikasının temelleri şu hususları içermiştir (Tanrısever, 2010: 45):

1. BDT çerçevesi içinde ve esas olarak ikili ilişkiler temelinde olmak üzere bağımsızlığını yeni kazanmış devletler ile siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğinin derinleştirilmesi;
2. Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin alt yapısını genişletme ve güçlendirme;
3. Bağımsızlıklarını ilan eden yeni devletlerin her biri ile Rus vatandaşlarının haklarının korunması konusunda özel anlaşmaların yapılması;
4. BDT sınırlarının müşterek korunmasını sağlamak.

1993 yılından itibaren RF bölgede etkin aktör olma hedefini taşıyan yakın çevre stratejisini uygulamaya koymuştur ve bu stratejiyi iki yönlü olarak hayata geçirmeye çalışmıştır. Bunlar cumhuriyetler ile doğrudan ikili ilişkiler çerçevesinde ve BDT örgütü bünyesinde münasebetleri geliştirmiştir (Hekimoğlu, 2007: 136). BDT'nin dış sınırlarının korunması, yeni bağımsız Cumhuriyetler'deki Rus askeri varlığının sürdürülmesi, Rusya dışında kalan soydaşların haklarının savunulması ise, Orta Asya'nın da parçası olduğu "yakın çevre" deki belli başlı Rus milli çıkarları olarak

sıralanmıştır. Rus jeopolitik yazarı Gadjiyev'e göre jeopolitik konumun vermiş olduğu ulusal kimlik kaygıları da yakın çevreye yönelişi tetiklemiştir. Rus siyasal elit geleneksel Rus emperyal kimliği ile yakın çevresini tarihsel toprak olarak algılamışlardır, eski SSCB topraklarını bir anlamda kendi yaşam alanları olarak görmüşlerdir. Ona göre Rusya açısından özellikle Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri yakın çevrenin mihenk taşlarını oluşturmaktadır. Yine yakın çevre jeopolitik stratejiye bağlı olarak Moskova işbirliğinde önceliği BDT ülkelerine ve BDT içinde kolektif güvenlik mekanizmalarının oluşturulmasına ve güçlendirilmesine vermiş ve BDT sınırlarını Rusya milli güvenlik sahası olarak açıklamıştır (Aydın, 2003: 41).

Rus dış siyasetinde yakın çevre politikası çerçevesinde düzenlediği Orta Asya politikası şu temel niteliklere sahiptir:

- a. Rusya BDT'nin var oluşunu desteklemektedir. Çünkü BDT'yi ulusal güvenlik için bir çeşit güvenlik şemsiyesi olarak kabul etmişlerdir. Bunun yanı sıra Rus bürokratlar da bu topluluk vasıtasıyla eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinde otorite kurabileceklerini düşünmektedirler;
- b. Yakın Çevre politikasında, Orta Asya topraklarının Rusya'nın menfaatleri için hayati öneme sahip olduğuna ve Orta Asya cumhuriyetlerinin kendisi ile Türkiye, İran, Afganistan ve Çin sınırı arasında bir tampon vazifesi gördüğüne dikkat çekmiştir. Bu nedenlerle, Rusya Orta Asya cumhuriyetlerinde barış ve istikrarın tesisi ve sürekliliğinin büyük bir önem arz ettiği vurgulanmıştır. Bölgedeki barış ve istikrarın devamı için Orta Asya cumhuriyetlerine siyasi, ekonomik ve askeri yardımda bulunmaya hazır olduğu belirtilmiştir;
- c. Rusya kendi desteği olmaksızın Orta Asya Cumhuriyetlerinin ekonomik ve sosyal açılardan zor durumda kalacaklarını öne sürerek Orta Asya Cumhuriyetlerini kendine mecbur bırakmak için Sovyetler Birliği döneminde kurulmuş olan tüm ikili ilişkilerin devam etmesi için uğraşmıştır;
- d. Rus siyasal eliti kaynağı hangi ülke olursa olsun olası bir İslami köktendinci hareketin Orta Asya bölgesine sızma ihtimalinin öncelikle Orta Asya Cumhuriyetlerinde yaşayan Rus azınlığı, daha sonraları ise RF'de yaşayan Müslüman topluluğu tehdit edeceği endişesiyle Orta Asya bölgesinde ortaya çıkabilecek İslami köktendinci hareketleri engellemeyi amaçlamıştır;
- e. Rusya, Orta Asya bölgesini yakın çevre politikasının bir parçası ve Sovyet sonrası düzenin doğal bir coğrafi uzantısı olarak düşündüğü için herhangi bir devletin Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde egemenlik kurmasına hatta etkisini artırmasına dahi karşı çıkarak, bölgede kendi etkinliğini artırmanın yollarını aramıştır;
- f. Ruslar giderek artan bir biçimde Sovyet sonrası Avrasya jeopolitiğinin kendilerine çok az bir seçenek bıraktığını bu nedenle ya RF'nin kendisinin kendi dış jeopolitik alanını şekillendirip stabilize edeceğini ya da yakın çevresindeki göç hareketleri, siyasi huzursuzluk, sosyal düzensizlik, bölgesel çatışmalar türünden olumsuz gelişmelerin Rusya'nın geleceğini tayin edeceğini düşünmektedirler. Bu görüşü dikkate alan Rus yetkililer Orta Asya bölgesinde Rusya'nın barış koruyucu görevini eksiksiz uygulaması için çaba harcamaktadırlar. Bu çaba kapsamında Rusya, Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT) gibi uluslararası kuruluşların Orta Asya bölgesinde barış ve istikrarın korunması için üstlendikleri görevi göz ardı etmese de adı geçen bölgeyi bu türden kuruluşlara tamamen teslim etmenin akılcı olmadığını düşünmüştür;
- g. SSCB'nin dağılmasının ardından pek çok Rus eski Sovyet topraklarında kurulan yeni bağımsız devletlerde yaşamaya başlamışlardır. Orta Asya Cumhuriyetlerinde de pek çok Rus bulunmaktadır. 1990'lı yıllarda Rus kökenli nüfus Kazakistan toplam nüfusunun %36'sından fazlasını, Kırgızistan toplam nüfusunun %20'sini, Türkmenistan toplam nüfusunun %9'unu ve Özbekistan toplam nüfusunun %8'ini oluşturmaktadır. Rus hükümetinin kendi sınırları dışında yaşayan Rusları barındırmak ve istihdam etmek için yeterli ekonomik kaynaklara sahip olmamasından dolayı Rus yetkililer bu cumhuriyetlerde yaşayan Rusların Rusya'ya göç etmesini engelleme gereksinimi duymuşlardır.

Bu olası göç dalgasını engellemek için Rus yetkililer kendi sınırları dışında yaşayan Rus kökenli nüfusun ekonomik, sosyal ve siyasal güvenliğini korumayı amaçlamıştır.

RF yöneticilerinin tercih olarak seçtikleri yakın çevre politikasının kabulünün en önemli nedenlerinden biri jeostratejiktir. Nitekim, 1991 sonrası Moskova'nın Soğuk Savaş döneminde sahip olduğu Orta ve Doğu Avrupa'daki etkinlik alanını kaybetmesinin ardından, eski SSCB cumhuriyetlerindeki etkinliğinin azalması ve ardından Baltık denizindeki etkinliğini kaybetmesi Rusya'yı acilen bölgesinde hâkim ülke olmaya itmiştir. Ayrıca, Ukrayna'nın bağımsızlığıyla Karadenizde, Kafkas ülkelerinin ve Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla Hazar havzasında etkisini ve gücünü kaybetmiştir. Rusya Federasyonu, eski emperyal yaklaşımını yeniden harekete geçirerek, arka bahçesine hızla yönelme gayreti sarf etmiştir (Güney, 2002: 334). Avrasyacı yaklaşım, dış politikada Orta Asya dâhil tüm eski Sovyet mekânını Rusya'nın "hayat sahası" olarak ilan etmiştir (Purtaş, 2006: 165-166). Orta Asya bölgesinde Rusya, Batı politikalarının etkisini sınırlamaya çalışarak, kendi nüfusunu bölgede kaybetmemeye çalışmaktadır (Ayhan, 2010: 41). Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik siyasi stratejisi üç yönde gelişmiştir.

- a. Bölge, Rusya ile daha yakından bütünleştirilmiş ve ABD'nin nüfuzuna girmesini önlemek için yeni güvenlik ve ekonomik bölgesel gruplar oluşturulmuştur;
- b. Bölgeye bağlılık göstermek için Rusya'nın askeri varlığı genişletilmiş ve Kırgızistan'da yeni bir üs kurularak Tacikistan'da daha büyük bir varlık olması için planlar yapılmıştır;
- c. Moskova, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın liderleriyle Batı güvenliğini ve ekonomik desteği aramak, mevcut eğilimlerini azaltmak için ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır (Buszynski, 2005: 550).

Genel anlamda RF'nın yakın çevreye ve özellikle de Orta Asya'ya yeniden yönelişinde ekonomik ve siyasi çıkarlar kadar, yayılmayı teşvik eden emperyal kişilik de etkili olmuştur. Nartov'un ifadesi ile yakın çevre Rus dış politikasında Rusya'nın gücünü ve zafer ümitlerini her zaman diri tutabilecek bir bölgedir. Yakın çevre bugüne kadar Avrupa'da gücünü kaybeden Rusya'nın Avrupa dışında ama en az Avrupalı ülkeler kadar güçlü bir devlet olduğunu kanıtlayabileceği bir jeopolitik bölge olmuştur (Nartov, 2002: 163). Rusya'nın kendi güvenliğini sağlayabilmek ve Orta Asya genelindeki büyük güç konumunu koruyabilmek ve sürdürebilmek için izlediği Avrasyacı dış politika doktrini doğrultusunda, gerek Orta Asya ülkelerine karşı kullandığı siyasal, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik baskı unsurları ile gerekse de AB'ye karşı kullandığı enerji bağımlılığı silahı ile savunmacı realizmin öngördüğü doğal dengeyi bozmaya yönelik bir girişim içerisinde olduğu söylenebilir (Sönmez, 2010: 73-74). Sonuç olarak, Rusya'nın amacı bölgede kendi hegemonyasını sürdürmek ve dış aktörlerin etkisini sınırlamaktır. Rusya için Orta Asya coğrafyası, hayatî önem taşıyan ve stratejik çıkarların söz konusu olduğu bir bölgedir. Rusya'nın bölgedeki temel çıkarı Orta Asya üzerinde kendi etkisini koruma isteğine dayanmaktadır. Ayrıca Rusya, eskiden Sovyetler Birliği'ne ait olan alanı kendi himayesi altında tutmaya çalışmaktadır ve böylece kendini güçlü devletler statüsüne sokmak istemektedir. Çünkü sadece bu bölge toprakları üzerinde Rusya bir lider haline gelebilir. Rusya, Orta Asya'da var olan örgütler ve diğer tedbirler aracılığıyla Orta Asya'ya yakınlaşmakta ve bu bölge ülkeleriyle aralarındaki bağılıkları artırmaktadır. Kısacası, Rusya bölgenin hakimiyetini elinde bulundurmak ve bu bölgede var olan devletlerin entegrasyon sürecinin kendi oluşturduğu uluslararası kurumlarla sağlanmasına yönelik siyaset yürütmektedir.

7.4. Toplumsal açıdan Önemi

Orta Asya, kurumsal yapısını ve uluslararası organizasyon sistemini inşa etmenin yanı sıra kültürel ve politik kimliğini araştıran genç bir bölgedir. Bölge, birçok farklı kültürel uygulama ve kimlikle özdeşleşmiş özelliklerin yanı sıra, tarihi mirasın geniş bir yelpazede yorumlanması ile karakterizedir (Rangsimaporn, 2006: 372). 4.000

yılı aşkın bir süredir Orta Asya, geçmişin büyük uygarlıklarının bugün gördüğümüz toplumu oluşturmak için harmanlandığı kavşaktır. İran, Arap, Moğollar ve Ruslar, insanlık tarihinin gerçek erime potansiyelini oluşturmak için kültür, tarih ve dil çeşitliliği bağlamında Avrasya kıtasının kalbinde bir araya gelmiştir (Trenin, 2001: 278). Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Orta Asya coğrafyası, Ruslar'ın çizdiği sınırlar ve tanımladığı kimlikler temelinde Türk Cumhuriyetlerinin doğuşuna neden olmuştur. Rusya'nın Orta Asya bölgesine Avrasyacı yaklaşımı, siyasi, askerî ve ekonomik alanlarla sınırlı kalmamıştır. Orta Asya'da var olabilmek için Rusya, kitle iletişim araçları, ekonomi, dil, din, tarihsel miras öğeleri gibi realist teorisyenlerin demografik ve kültürel unsurlarını kullanmaktadır (Tsygankov, 2006: 1080).

Orta Asya bölgesi yaklaşık iki yüzyıl Rus hâkimiyeti altında kalmıştır. Bu dönemde etnik, dinsel ve kültürel anlamda birçok sıkıntı yaşanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde bütün etnik unsurların asimile edilip tek bir "Üst Sovyet Kimliği" oluşturmak için gerçekleştirilen politikalar, bölgedeki etnik yapıyı olumsuz etkilemiştir. Sovyetler Birliği tarafından bu bölge beş bölüme ayrılmıştır. Bu dönemde Rusça konuşanlar ve Rus kimliğine sahip olanlar merkezi konuma yerleştirilirken, Rus özelliklerine sahip olmayanlar ise göçe zorlanmış ve sınır bölgelerine yerleştirilmiştir. Sovyetler Dönemi'nde milli kimlikleri yok edilmeye çalışılan Türk toplulukları, yerel dil ve tarihin öğretilmeye çalışıldığı yani kabileciliğin yeşertildiği ve farklılıkların pekiştirildiği politikalar sonucunda bir bütün olmaktan uzak "yapay birer ulus" haline gelmişlerdir (Lewis, 1992: 32-33). Bu politikaların temel amacı, Türk toplulukları arasındaki bağı yok etmek ve Rusça'nın kullanım alanının genişletilmesi ile Ruslaştırma politikasının uygulanmasını sağlamaktır. SSCB'nin dağılması ile birlikte bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri ulus inşa sürecine girmişlerdir. Fakat, siyasal, ekonomik, toplumsal, dinsel, ideolojik ve kültürel alanlarda Rusya etkisinin sürmesi ve farklı etnik ve çeşitli kimlik sorunlarının meydana gelmesi, bu devletlerin demokrasiye geçiş sürecini çok daha karmaşık hale getirmiştir (Korobkov, 2004: 67).

Sovyetler Birliği döneminde ortaya çıkan bu yapı, Rusya Federasyonu'nun "Yakın Sınır Ötesi" doktrinini gerçekleştirme vasıtalarından biri haline gelmiştir. "Bağımsızlığın ilanı ve bunun uluslararası hukuk tarafından tanınması tam bir devlet olmanın ilk adımıdır, ama yeterli değildir"(Sergei, 1994: 42) diyen Rus yetkililer, adeta yeni Cumhuriyetleri kendi çerçeveleri açısından devlet olarak yeterli görmemektedirler. Rus yetkililer daha çok bu bölgedeki istikrarsızlık unsurlarını yok etmeyi, Rusya için zorunlu ve doğal bir hak olarak düşünmektedirler. Rus Dışişleri eski bakanı Kozirev ise, Rusya'nın coğrafi sınırlarının olmadığını ve tek sınırın korumak zorunda oldukları BDT sınırları olduğunu dile getirmiştir (Therese vd, 1994: 38).

1991-1996 yılları arası Rus dış politikası incelendiğinde Batı ile Doğu ya da Avrupa ile Asya arasındaki ilişkinin varlığı dikkat çekmiştir. Bu ilişki bir bakıma Rusya'nın tarihten bugüne taşıdığı daha genel bir siyasal kültürün ve siyasal kimlik sorununun tezahürü olarak değerlendirilmektedir. Çarlık Rusya'sında ve SSCB'de Rus kültürünün Asyalı veya Avrupalı kökenlerinin vurgulanması entelektüel yaşamda iki ayrı gelenek olarak hep varlığını sürdürmüştür. Batıcılık ve Slavcılık akımlarında tanımlanan bu kültürel gerilim, Avrasyacılık ideolojisinin de temelini oluşturmuştur. Bu düşünsel arka plan Rus kültürünün ayrılmaz bir unsuru olarak, Rus politik elitinin dünya görüşünü derinlemesine etkilemiştir (Dugin, 2014b: 98). Bu kimlik sorunu dış politikaya tercüme edildiğinde, Avrupa'dan Asya'ya uzanan geniş bir coğrafya üzerinde Rusların hâkim olduğu devletlerin doğudan ve batıdan sürekli bir tehdit unsuru hissetmelerine neden olmuş ve coğrafyanın dayattığı bu sorunların ancak doğuya ve batıya doğru sürekli genişleyen bir nüfuz alanı yaratarak aşılabileceği düşüncesinin hâkim olduğu bir politik refleks yaratmıştır. Bu politik refleks, izlerini bugün de sürdürmektedir (Özbek, 1996: 9). Ulusal kimlik tanımlarında ve dış politika yönelişlerinde Batıcılardan farklı düşünen Avrasyacıların söylemlerinde radikal unsurlar ağırlıklıdır. Avrasyacıların gücü, Rusya Federasyonu'nda artan milliyetçi talep ve temaları tekellerine alabilmelerinden kaynaklanmıştır. Bu nedenle Avrasyacılar, iç ve dış politika ile ulusal kimliği milliyetçi bir perspektiften yapılandırarak kamuoyunun desteğini sürekli kılmak istemişlerdir. Avrasya ekolü, oldukça geniş bir koalisyonlardan oluşmakta

ve içinde monarşistler, Rus Ortodoks Kilisesi, aşırı milliyetçiler ve Stalinciler gibi pek çok farklı grupları da barındırmaktadır (Dağı, 2002: 157-158).

Rusya ve eski Sovyetler Birliği'ndeki Rus azınlıklar, Avrasya'daki etnik bölgesel anlaşmazlıklarda anahtar rol oynamaktadırlar. 25.4 milyon Rus ve 18 milyonun üstünde Rus olmayan kişi anavatanlarından uzakta yaşamaktadır. Etnik düzensizlik, yüzden fazla anlaşmazlıkla Sovyet sonrası Avrasya'nın dönüştüğü karmaşık yapının temel unsurlarını oluşturmaktadır (Hekimoğlu, 2007: 142). Rusya Federasyonu'nu, Orta Asya'daki etnik Rusları politik amaçlarını gerçekleştirmek için fırsat olarak değerlendirmekteydi ve burada meydana gelen çeşitli olaylarda etnik Rusları koruma refleksi, Rusya Federasyonu için müdahale fırsatını oluşturmaktaydı (Nezihoğlu, 1999: 41-42). Rusya, takip ettiği "güneye inme, sıcak denizlere açılma" politikasını Avrasya bölgesinde kaybetmek istememekte ve bu bölgede eski kontrolü kurmaya çalışmaktadır (Şahin, 1999: 133). Rusya Fedrasyonu, yalnız Orta Asya'nın kendi ekonomisine bağlı olmasını istememekte, aynı zamanda bölgedeki Ruslara kalıcı nitelikte ayrıcalıklar tanınması için de çaba göstermektedir. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşayan 25 milyona yakın etnik Rus ve 5 milyon Rusça konuşan halkın varlığı Rusya Federasyonu'nun iç ve dış politikasına yön veren en önemli unsurlardan biri olmuştur. Bunun yanında Rusya Federasyaonun'da ise halen 23 çeşit Türk topluluğu yaşamakta ve bunların ülke nüfusuna oranı yaklaşık olarak %8'dir. 2007 yılı itibariyle, Rusya azınlıkları; Kazakistan'daki nüfusun yüzde 30'unu, Kırgızistan'da yüzde 12.5'ini, Tacikistan'da yüzde 1.1'i, Özbekistan'da yüzde 5.5'i ve Türkmenistan'da yüzde 4'lük bir kısmı oluşturmaktadır (CIA, 07.02.2017, www.cia.gov.). SSCB dönemindeki Rus azınlığın bazı cumhuriyetlerde büyük ölçüde azalmasına rağmen, Kazakistan ve Özbekistan gibi Cumhuriyetler, Rus azınlığın hala en yoğun yaşadığı yerlerdir.

Sonuç olarak, Orta Asya coğrafyasında yaşayan Rus azınlıklar bu bölgelerde sosyal, siyasi ve ekonomi gibi alanlarda önemli roller üstlenmiştir. Rus azınlıklar kendi ülkelerine hizmet etmekte ve Rusya'nın bu ülkelere baskı yapmasını ayrıca bu bölgelerde çeşitli manipülasyonlar oluşturmalarını kolaylaştırmaktadır. Rusya'daki Türk nüfusu ile Orta Asya'daki Rus nüfusu kuşkusuz bulundukları siyasal üniteler içerisinde önemli rollere sahiptir. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya'dan kopamayışının en önemli nedenlerinden biri de bölgedeki "Rus" nüfusedir. Orta Asya'daki Rus nüfusu Rusya'nın nüfuz araçlarından birisidir. Rusya Federasyonu bölge üzerinde kaybettiği gücü, Rus azınlık nüfusu ile tekrardan bu bölgede elde edeceğini düşünmektedir. Bu azınlık kesim Cumhuriyetlerin bağımsız hareket etmelerinde engel teşkil etmekte, Orta Asya devletleri ile Rusya arasında ilişkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Nüfus politikalarının yanı sıra dili de bir araç olarak kullanan Rusya, eski Sovyet coğrafyasındaki Rus dilinin kullanım alanının daralmasını önlemek için çaba göstermektedir. Bunun için gerek devlet, gerekse STK düzeyinde çeşitli programlar geliştirilmektedir.

7.5. Rusya'nın Avrasyacılık Yaklaşımında Orta Asya Ülkelerinin Yeri ve Önemine Dair Genel Değerlendirme

Kadim dinlerin ve medeniyetlerin doğduğu ve geliştiği bir mekân olarak Orta Asya tarih boyunca dünyanın en önemli bölgelerinden birisi olma özelliği taşımıştır. Bu bölge Avrasyalı toplumların kıtasal bir kültür oluşturmalarını sağlamış ve bu mekân sahip olduğu değerlerle birlikte dünyanın en güçlü siyasi ve kültürel yapılarının ortaya çıktığı bölgelerden birisi olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması hem dünyadaki dengelerin değişmesine hem de var olan düzene göre ortaya çıkmış olan jeostratejik yapının çökmesine neden olmuştur. Avrasya'daki yeni yaklaşımların ve politikaların değişim hızı, Sovyet sonrası dönemde oldukça yüksektir (Kırıyev ve Kılıçbeyli, 2004: 101). Bu değişen dengeler ülkelerde yeni jeostratejilerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Rusya Federasyonu, bölge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuştukları Aralık 1991'den itibaren Orta Asya bölgesine yaklaşımını, dış politika konsepti çerçevesinde yaşam sahası olarak belirlemiştir. Rusya'nın Orta Asya bölgesinde varlığını dış politika konsepti ile göstermesi başta ABD olmak üzere diğer küresel güçleri rahatsız etmiştir.

Rusya Federasyonu, Orta Asya merkezli bir ideoloji ile bölgeye yaklaşmıştır. Avrasyacılık ideolojisi Orta Asya coğrafyasını yeniden yorumlayan, bölgenin medeniyetsel kimliğini tanımlayan, çok boyutlu ve çok yönlü ideolojidir ve bir dünya görüşüdür. Avrasyacılık fikriyatı, Rusya ve çevresini bir bütün şeklinde ele almış ve coğrafi, tarihi, sosyo-ekonomik karakterlere sahip Orta Asya medeniyeti olarak düşünmektedir (Silvius, 2014: 50-51).

Rus toplumu ve Rusların kurduğu devletler, hem kültürel hem de tarihsel açıdan tam anlamıyla Avrasyalıdır. Birbirinden farklı uygarlıklar arasındaki coğrafyada yer alan Ruslar, Batının en Doğulusu sayılabilir. Bu bağlamda Ruslar, Avrupa ve Asya'nın birleştiği coğrafi alanlarda, Batı ve Doğu kültürlerinin kendilerine özgü bir sentezini gerçekleştirerek bölgede tutunmalarını sağlayacak büyük ve güçlü devletler kurmuştur. Benzer özelliklere, örneğin doğunun en Batıısı sayılabilecek Türkler de sahip olmasına rağmen; "Avrasya" kavramı gündeme geldiğinde Rusya başat ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun coğrafi, felsefi-ideolojik ve stratejik çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle Rusya'nın Avrupa ve Asya'nın kesiştiği bölgeleri de içeren, her iki kıtada çok geniş bir coğrafyaya sahip olduğu bilinmektedir. Bu Rusya'yı coğrafi açıdan büyük bir Avrasya ülkesi yapmaktadır. İkincisi Rus düşünce yaşamında "Avrasyacılık" adı altında geliştirilen, ciddi felsefi, kuramsal temellere sahip olan ve günümüz Rus iç ve dış siyasetinde belirgin etkisi bulunan bir düşünce akımı bulunmaktadır. Böylece Rus düşünce yaşamında Rusya'ya, coğrafyasından ilham alan tarihsel ve ideolojik bir görev yüklenmiştir. Rusya, dünyada Avrasyacılığın öncüsü olma iddiasını taşımaktadır. Son olarak da, önemli strateji kuramlarından Halford J. Mackinder'in "Kara Hâkimiyeti Teorisinde, dünyayı hükmetmek isteyecek bir gücün öncelikle Kalpgâh'a (Heartland) hâkim olması gerektiği ileri sürülmektedir. Kalpgâh (Avrasya) olarak adlandırılan bölge ise, tarihte ve günümüzde merkezinde büyük oranda Rusya'nın bulunduğu coğrafyadır. Bu uluslararası bilinirliği olan kuram, dünya hâkimiyetini gerçekleştirmeye yönelik mücadelede Rusya'yı temel bir aktör olarak gündeme getirmektedir (Erdem, 2016: 82). Ruslar yayıldıkları stratejik bölgeleri Rusya'nın etki alanına sokmuş, nüfus bakımından Ruslaştırmış ve ekonomik açıdan Rusya'ya bağımlı hale getirerek dünya siyasetini etkileyen büyük bir Avrasya gücü oluşturmuşlardır.

Tarihsel geçmişi de göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın dünya sahnesinde emperyalist bir güç olarak yer aldığı görülmektedir. Sahip olduğu güç açısından Rusya sadece büyük bir Avrasya gücü olmakla kalmamış, SSCB döneminde küresel çapta bir güç odağı haline gelmiştir. Ancak SSCB'nin yıkılmasıyla Rusya küresel çapta bir güç olmaktan çıkmış, tarihsel olarak hegemonya kurduğu Avrasya coğrafyasındaki gücü zaafa uğramış ve hatta kendisi parçalanmaya, bölünmeye çalışılan bir ülke konumuna düşmüştür. Bu zaafiyet anlaşılabilir bir durumdur; çünkü Rusya'nın hegemonyası altında olan çeşitli ülkeler bağımsızlıklarını kazanmış, böylece Rusya rakip güçlerle arasındaki tampon ülkeleri ve bunların beşeri ve doğal zenginliklerini kaybetmiş, hatta rakiplerine kaptırmıştır. Ayrıca sosyalist sistemin çöküşü, Rusya'nın kapitalist sisteme ve piyasa ilişkilerine geçmesini zorunlu kılmış, dünya kapitalist sistemine eklemlenmeye çalışması ise ekonomik ve toplumsal sarsıntılara ve dezavantajlı bir konumda kalmasına yol açmıştır (Dugin, 2015b: 100-102). Tüm bu olumsuzluklara, rağmen Rusya, kısa bir sürede kendisini tekrar Avrasya'da büyük bir güç haline getirecek şekilde toparlamıştır. Zira Rusya toparlanma sürecinde dahi, hala Avrasya'da merkezi konuma sahip devasa bir coğrafyaya, kapitalist sistem içerisinde avantaja dönüştürebileceği, zengin enerji ve yeraltı kaynaklarına, Sovyetler döneminden miras kalan stratejik alanlarda oluşturulmuş gelişkin ve bağımsız bir sanayi altyapısına, pek çok alanda iyi yetişmiş insan gücüne sahiptir (Erdem, 2016: 95).

İbn Haldun'un, kavimlerin tabiatlarının yaşadıkları çevreye ve iklime göre şekillendiği görüşünü Avrasyacı düşünürler benimsemişler ve geliştirmeye devam etmişlerdir. Dünya tarihinin Avrupa merkezci vurgusunu reddeden Avrasyacı düşünürler, Rusya'nın hem Avrupa kıtasında, hem de Asya kıtasında yer almasından dolayı Batı ve Asya kültürlerinin içinde yer aldığını iddia etmektedirler. Ülkenin ileride Avrasya bütünlüğüne yönelik politika yürütmesini savunurlar ve bu bütünlükçü ortamda merkezin Rusya olması gerektiğini düşünürler. Bunu gerçekleştirmek için, "yakın

çevre” ve “yakın komşu” konumuna dâhil olan devletlerle ilişkilerin iyi bir şekilde gelişmesini arzulamaktadırlar. Bu ilişkilerde Rusya’nın merkezî bir rol alması gerektiği düşüncesindedirler. Avrasyacılık sadece Rusya’nın istikrarsız genel durumu ile ilgili değil, bir ideolojik akım olarak Rus dış politikasının yorumlanmasında, ihmal edilmeyecek bir siyasî görüş olarak yer almaktadır. Rusya Federasyonu’nda Avrasyacı politika izlemeyi öngörenler Rusya’nın, Avrasya bölgesinin merkezi olması isteğini taşımaktadır. Son dönemde oldukça popüler olmaya başlayan bu görüşün temelleri 19. yüzyılda atılmış ve günümüzde A. Dugin tarafından savunulmaktadır. Dugin, Rusya Federasyonu’nun Batı değil, Asya devleti olduğunu, ülkenin kalkınması için Asya devletlerine yönelik ilişkileri yoğunlaştırmanın gerekli olduğunu ileri sürmektedir (Hekimoğlu, 2007: 264). Rusya bağlamında Avrasyacılık fikriyatını öne süren Rus entelektüeller, Avrasyacılığın yalnızca bir dış politika seçeneği olarak değil, bir düşünce sistemi olarak var olduğunu ileri sürmüşlerdir (Palat, 1993: 2799). Rusya için bu ideoloji bir seçenek değil uygulanması ve dikkate alınması gereken bir ideoloji olması gerektiği şeklinde açıklanmıştır. Bu fikriyatın Rus medeniyetinin varlığını idame ettirmesi bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır.

Avrasyacılığın gerçekliği ise mekân ve tarih üzerine kurulmuştur. Mekânla düşünmek Avrasyacılığın en belirgin özelliklerinden birisidir. Avrasya bölgesi benzersiz ve eşsiz bir mekân olarak tanımlanmaktadır. Avrasya’ya egemen olan güç dünyanın en ileri ve ekonomik olarak verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edebilmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık %75’i Avrasya’da yaşamaktadır ve hem ekonomik girişimler hem de yer altı zenginlikleri bakımından dünyanın fiziksel zenginliklerinin de çoğu bu bölgede yer almaktadır. Avrasya dünya GSMH’sının %60’ına ve bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne (%75) sahiptir. Avrasya aynı zamanda dünyanın politik anlamda en iddialı ve dinamik devletlerinin bulunduğu yerdir. ABD’den sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük altı silah alıcısı Avrasya’da bulunmaktadır. Dünyanın resmi olarak bilinen tüm nükleer güçleri ve gizli nükleer güçlerinin tümü Avrasya’da bulunmaktadır. Bölgesel hegemonya ve küresel etki heveslisi olan, dünyanın en kalabalık nüfuslu iki devleti Avrasyalıdır. Dünyanın tek süper gücü olan ABD’nin önceliğinde de bütün potansiyel siyasî ve ekonomik meydan okuyucuları Avrasya coğrafyasında bulunmaktadır (Kırıyev ve Kılıçbeyli, 2004: 99-101). Rusya’nın ve Kıtanın geleceği için Avrasyacılar tarafından önerilen çözümler mekânın (Avrasya ortak mekânının) gerçekliği içerisinde ortaya çıkmıştır. Avrasyacı ekol Rusya Federasyonu’nun eski SSCB toprakları üzerinde tekrar denetim kurması gerektiğini ve Rusya’nın bir süper güç olduğu ve buna göre davranmasının şart olduğu tezlerini ileri sürmüştür (Özdağ, 1996: 172). Avrasyacılık ideolojisi bu bölgede Rusya için pratik ve kısa vadeli sonuçlara ulaşmayı amaç edinen jeopolitik sorunlarla sınırlı değildir (Rangsimaporn, 2006: 373). Avrasyacı düşüncenin jeopolitikle olan yakın ilgisi şüphesiz belirtilen gerçekliğin esas olarak alınmasında önemli rol oynamıştır. Avrasyacılar için coğrafi mekân, fiziki bir gerçeklik olduğu kadar metafizik anlamları daha ağır basan bir unsurdur. Guenon’un “fizik eski büyücülüğün kutsallığını kaybetmiş şeklidir, aynı durum kimya için de geçerlidir” sözünden yola çıkan Dugin jeopolitik için de aynı durumun geçerli olduğunu dile getirmiştir. Ona göre jeopolitik kutsal coğrafyanın desakralize ve sekülerize edilmiş halidir. Jeopolitik, kutsal olan bağlarını sürdürmektedir ve gelecekte coğrafyanın jeopolitiğe dönüşmesi değil, jeopolitiğin kutsal coğrafyaya dönüşmesi gerçekleşecektir (Palat, 1993: 2799).

Rusya’da Avrasyacılığın bir anda ağırlık kazandığı söylenemez. 1990’lı yıllarda Rus dış siyasasında Avrasyacılığın yanı sıra farklı yaklaşımlar da bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi o dönem Dışişleri Bakanlığı yapan Andrey Kozirev’in temsil ettiği Batıcı yaklaşımdır. Batıcı yaklaşımın 1990’ların başlarında belli bir ağırlığı olsa da, günümüzde bu ağırlığın kalmadığı söylenebilir. Bir diğer yaklaşım da, milliyetçi yaklaşımlardır. Milliyetçi yaklaşımların ise, Vladimir Jirinovski’nin temsil ettiği yayılmacı ve Aleksandr Soljenitsin’in temsil ettiği izolasyoncu biçimleri ortaya çıkmışsa da, bunlar 2000’li yıllarda etkinliğini kaybetmiştir. Böylece Avrasyacı Düşünce’yi bütünsel olarak benimsemeseler de, Rus siyasal seçkinlerinin zihniyetine Avrasyacılığın nüfuz ettiği görülmüştür. Bu özellikle Rus dış siyasasında gözlemlenebilmektedir (Erdem, 2016: 165).

Avrasyacılık özünde eski dünyanın ve onun değerlerinin korunabilmesi ve yeniden diriltilebilmesi gibi bir hedef benimsemiştir. Orta Asya'da var olan tarihsel gerçeklik iki şekilde ifade edilmektedir. Birincisi Avrasya'nın dünya tarihinde oynadığı belirleyici rol, ikincisi Rusya'nın tarihte Avrasya'nın merkezi ve en büyük gücü olarak üstlendiği kutsal sorumluluğu merkeze almaktadır. Avrasya'nın dayanağı ve merkezi olma sorunu Rus Avrasyacıları tarafından Avrasya coğrafyasının birleştirilmesi ile ilgili görülmüştür. Avrasyacılar göre dünyanın kan emici batılı emperyalistlerinden kurtulabilmesi için Rus düşünürler tarafından oluşturulan Avrasyacılık fikriyatının dikkate alınması gerekmektedir. Asya ve Afrika halklarını batılı sömürgecilerden kurtaracak güç, ancak Rusya'nın öncülüğünde oluşturulacak bir Avrasya imparatorluğu ile sağlanabilecektir. Yirminci yüzyılın başlarında bir siyasal devrim ile başa geçen Bolşevizm hareketi, Avrasyacılık akımında önemli bir bölünme yaratmıştır. Bolşevikler, Rus milliyetçisi ya da kimlikçisi yaklaşım içinde olan Avrasyacıları dışlamışlar ve Bolşevik döneminde Avrasyacılık düşünce hareketinin ikiye bölünmesine sebep olmuşlardır. Sovyetler Birliği döneminde ideolojik imparatorluğun savunulması gündemde olduğu için Avrasyacılık ikinci planda kalmıştır. Sovyet sonrası dönemde yine doğu-batı ekseninde kalan Rusya'da, geleneksel olarak Avrupalı batıcılar ile Avrasyacı doğucular çekişmesi Rus düşünce yaşamının ana iki eksenini oluşturmuştur. Günümüzde Slav milliyetçilerine karşı ve batıcılara karşı yeniden bir Avrasyacı gelişme öne geçmektedir (Çeçen, 2015: 33). Avrasyacılar için mekân özelde Rusya genelde ise tüm Avrasyalı ülkelerin aidiyetlerini belirleyen ve derin bir idrakte kavranması gereken bir gerçekliktir (Silvius, 2014: 50-51). Avrasya mekânının burada üstlendiği görev, bu ülke toplumlarının sadece coğrafi değil, kültürel ve tarihsel süreçleri yönünden Avrasya'ya özgü bir aidiyete sahip olduklarını kavramaya yardımcı olmaktır.

Avrasyacılık ideolojisinin yapıcı dinamiklerinin başında, bölgede yaşayan toplumların tarih boyu süren etkileşimlerinin ortak özellikler taşıyan bir kültür oluşturabilmiş olması gerçeği yer alır. Bölgesel anlamda Avrasyacıların Rusya'yı doğrudan ilgilendiren kültür birliği Avrasya kültür birliğidir. Eski dünyanın merkezi olan Avrasya Kitası tüm büyük dinlerin ve kadim felsefelerin ortaya çıktığı mekandır. Hristiyanlık (Avrasyacılar için kıtasal Hristiyanlık Ortodoksluktur.), İslam, Budizm, Taoizm gibi dinler Avrasya kara kültürünün yaşayan temsilcileri olarak dünya üzerindeki kitleleri etkilemektedir. Eski dünyanın değerlerinin yeniden insanlığın gündemine taşınması ve alternatif bir hayat algısı olarak sunulması görüşü Avrasyacılar için büyük Avrasya projesinin esaslarından birini oluşturmaktadır. Kendi imkânlarıyla gelişme sağlamak, Rusya ile dost olmak isteyen ülkelerle ilişki kurmak, kendi gücüne inanarak modernizasyonu yakalamak, bunun için, hükümeti güçlendirmek ve var olan bütün kaynakları kullanmak Avrasyacılığın başlıca ilkelerini oluşturmaktadır (Hekimoğlu, 2007: 264). Avrasyacılık yaklaşımının temel motivasyonu, Rusya'nın Yakın Çevre politikasıyla tek süper güç olarak bölgede yer almak ve eski Sovyet cumhuriyetlerinde nüfuz alanları kurmaktır.

Avrasyacılık bağlamında Rusya'nın Orta Asya bölgesine yaklaşımını değerlendirirken bu bölgenin İran, Hindistan ve Çin arasında tampon bölge olduğu gerçeği bölgenin önemini artırmaktadır. Rusya 1991 yılından sonra bağımsızlığını kazanan bölge ülkeleri ile BDT çatısı altında ilişkilerini yürütmektedir. Rusya'nın Avrasya bölgesine yönelmesi genel anlamda tarihi geleneksel ulusal çıkarlarıyla ilişkilidir. Bu bölgede ikamet eden Rus azınlıkların haklarını korumayı üstlenen Rusya, bu bahaneyle bölgeye olan müdahalelerini meşrulaştırmak istemiştir. Avrasya coğrafyası Rusya'nın geleneksel emperyal ulusal kimliğini beslemesi ve uluslararası alanda prestij unsuru olması açısından bağlarını koparamayacağı bir bölgedir. Rusya'nın Avrasya bölgesine yönelmesinin bir başka nedenini ise, uluslararası arenada yitirilen saygınlığını tekrar kazanma arzusu olarak değerlendirebiliriz. Rusya'nın SSCB'den sonra süper güç olarak hayallerini gerçekleştirebileceği tek coğrafya Orta Asya'dır. Rusya bir bakıma Orta Asya bölgesini batı medeniyetinin tek olmadığını bu bölgenin varlığı ile ispatlamak istemiştir. Batıdan herhangi bir siyasi veya ekonomik yardım almadan ayakta kalabileceğini gösterme çabası içerisindedir. Ayrıca, dağılmanın ardından bölgede yaşanan olumsuzluklar Rus ulusal gururunun onarılması adına bölgeye yönelik politikaları gerekli kılmıştır.

Avrasyacılara göre, Rusya’nın millî güvenliğini ve sosyo-ekonomik gelişimini sağlayacak uzun vadeli çıkarları şunlardır (Efegil, 2001: 6):

- a. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde siyasî ve ekonomik dengeyi sağlamak,
- b. Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri arasında mevcut iletişimi korumak ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkan boşluğun, Rusya’ya düşman devletlerce doldurulmasını engellemek,
- c. İslâmî akımların ve milliyetçiliğin yayılmasını engellemek,
- d. Terörist hareketleri engellemek,
- e. Bölge kaynaklarının Rusya üzerinden dünya piyasalarına akmasını sürdürmek,
- f. Ve son olarak eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşayan Rus kökenli insanların güvenliğini sağlamak.

Rusya Federasyonu, bağımsızlığın ilk yıllarında, Orta Asya devletleri ile herhangi bir birlik içerisinde bulunmayı istememiştir. Ancak Rus siyasi hayatında Avrasyacı grubun başa geçmesiyle birlikte, Rusya Federasyonu, Orta Asya devletleri ile ilişkilerine özel bir önem vermeye başlamıştır. Orta Asya devletleri ile askeri ve siyasi ilişkilerini geliştirmeyi arzu eden Rus yetkililer, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)’nu aktif hale getirmeye çaba göstermiştir. Bu bağlamda; askeri doktrinini yenileyen Rusya Federasyonu, Hazar Denizi enerji havzasında faaliyet gösteren Batılı petrol şirketlerini, kendi milli çıkarları için tehdit olarak tanımlamıştır. Rus yöneticilere göre, bölgedeki yeraltı hidrokarbon kaynakları, Rus ekonomisi ve endüstriyel altyapısı için hayati öneme sahiptir ve ayrıca Batılı şirketler bu kaynakları farklı güzergâhlardan dünya piyasalarına ihraç ederek Rusya’nın bölgedeki etkisini kırmak istemişlerdir. Bu nedenle Rusya, bölge kaynaklarının, sadece kendi toprakları üzerinden, dünya piyasalarına sunulması için çaba harcamaya başlamıştır. Tabii ki bu da Amerika Birleşik Devletleri’nin savunduğu doğu-batı enerji koridorunun gerçekleşmesini önleme anlamına geliyordu. Bu bağlamda, Rusya, Hazar Denizi’nin hukuki statüsünü ileri sürerek, Azerbaycan ve İngiltere’ye birer nota göndermiş ve soruna hukuki çözüm bulunana kadar Hazar Denizi’nde yatırım yapmanın yasal olmadığını belirtmiştir. 1995 yılında, askeri doktrinini yeniden gözden geçiren Rusya, Yakın Çevresi olarak nitelendirdiği Orta Asya ve Hazar Denizi’ndeki çıkarlarını korumak için, gerekli her türlü aracı kullanacağını açıklamıştır. Vladimir Putin’in Devlet Başkanı olmasıyla birlikte, Rusya, bölge devletleriyle ilişkilerinde askeri ve siyasi boyuttan ziyade, ticaret ve enerji konularına ağırlık vermeye başlamıştır. Bakü-Ceyhan petrol ve Hazar geçişli doğal gaz boru hatlarının inşasını engellemek ve bölgedeki etkisini sürdürebilmek için Rusya, bölge kaynaklarını kendi toprakları üzerinden dünya piyasalarına sunacak kuzey güzergâhını kullanan alternatif projeleri yeniden gündeme getirmiş ve bunların gerçekleşmesi için yoğun çaba harcamıştır. Bu bağlamda, önceki tutumunu değiştiren Rusya, kendi petrol şirketlerinin, bölgede daha fazla ve daha aktif ticari faaliyette bulunmasını istemiştir (Efegil, 2004: 53-55). Rusya ulusal kimliğini devam ettirmek için süper güç olma hayalini devam ettirmektedir. Ancak Rusya’nın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi koşullar, batı ile eşit bir zemin paylaşmasında engeller teşkil etmiştir. Aslında Rusya da Soğuk Savaş dönemindeki gibi süper güç olamayacağının farkındadır. Bu doğrultuda batı ülkeleri karşısında pazarlık gücünü artırabilmek, daha fazla söz sahibi olabilmek ve ulusal prestij kazanmak adına Avrasya bölgesine yönelmiş ve bölgede ‘büyük güç’ olma iddiasıyla askeri ve siyasi nüfusunu pekiştirerek ayrıcalıklı bir konuma gelmeyi hedeflemiştir. Böylece Rusya, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından tarih sahnesine çıkan Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde olabilecek güç mücadelesinde bir adım önde olan konumuyla bölgede barışın ve istikrarın garantörlüğünü üstlenmiştir.

Eski Sovyet topraklarında meydana gelen yeni egemen devletlerin Rusya Federasyonu ile olan ilişkileri farklılıklar arz etmektedir. Bölgesel özelliklerine göre bu devletleri üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi, SSCB’nin Avrupa kısmını oluşturan Rusya’nın yakın komşuları olan ve Slav ırkından gelen Ukrayna ve Beyaz Rusya ile Romence konuşan Moldova’dır. Rusya için önemli olan diğer bölgesel ikinci grup, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’ın teşkil ettiği Kafkas ötesi

devletlerdir. Üçüncü grup ise Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'dan oluşan Orta Asya devletleridir. Bu gruptaki Kazakistan, dünyada kendi yerini edinme çabaları içindedir. Çin ve istikrarsız güney sınırlarına yakın bölgeden gelebilecek potansiyel tehlikelerden dolayı, Rusya ile güvenlik konusunda işbirliği taraftarıdır. Ayrıca Kazakistan'da 6 milyon Rus yaşamakta olduğu da Rusya tarafından dikkate alınmaktadır (Hekimoğlu, 2007: 156). Tacikistan ve Kırgızistan ise Rusya'nın BDT içindeki geleneksel ortaklarıdır. Türkmenistan, dış politika stratejisinde tarafsızlık ilkesini benimseyerek ilişkilerinde çekimser tutum sergilemektedir. Bu grubun içindeki Rusya karşıtı politikaları en çok izleyen ülke ise Özbekistan olmuştur.

Rusya Federasyonu'nun Orta Asya ile ilişkileri çoğunlukla dostça münasebetler şeklinde gelişmektedir. Orta Asya'nın en geniş sınırlarına sahip olan Kazakistan Cumhuriyeti ile Moskova birbirlerini stratejik ortak olarak görmektedirler. Son yıllarda Kazakistan ekonomisindeki ilerleme, hayat standartlarının artması, Kazakistan sınırları içinde yaşayan çok sayıdaki Rus etniğinin mevcudiyeti gibi etkenler Rusya'yı Kazakistan'a yakınlaştırmaktadır. Rusya Federasyonu Kazakistan'ı Orta Asya'daki güvenilir ortağı olarak görmektedir. Dünyada iki devlet arasındaki en uzun sınıra sahip olan ülkeler Kazakistan ve Rusya'dır. Kazakistan'ın nükleer silahlarından vazgeçmesi, uzay üssünün Rusya tarafından kiralanması, Kazakistan topraklarında Rus azınlığı sayısının varlığı iki ülke arasındaki siyasî, ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesine neden olmaktadır. Üstelik askerî alandaki işbirliği de devletlerin bağımsızlığı ve egemenliği için önem teşkil etmektedir. Diğer yandan, iki ülkenin ilişkilerini analiz ederken Moskova ile Astana'nın "çok yanlı politika" izlemekte olduğu da dikkate alınmalıdır. İki ülke arasında çok sayıda anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalar; ortak güvenlik siyasetini oluşturma, ortak ekonomik alan kurma, vergi ve gümrük politikasının hazırlanması, malların, sermayenin, hizmetin ve insanların serbest dolaşımı gibi konuları kapsamaktadır. Anlaşmada ayrıca Kazakistan'daki etnik Rus ve Rusça konuşan halkların çıkar ve haklarının korunması konusu da ele alınmıştır (Hekimoğlu, 2007: 143). Rusya ile Kazakistan'ın jeopolitik konumu, ortak sınırları, iki ülkeyi birleştiren ulaşım ve diğer iletişim unsurlarının mevcudiyeti, zengin doğal kaynakları, iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin gelişmesinde tüm koşulları elverişli hale getirmiştir. Ekonomik ilişkilerdeki önemli sahaları ise, Hazar bölgesi enerji kaynaklarını değerlendirme, karşılıklı ticaretin geliştirilmesi, askerî ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi oluşturmaktadır. Rusya ile Kazakistan arasındaki ilişkileri üç gruba ayırmak mümkündür; siyasî-askerî, ekonomik ve kültürel. İlişkilerin en önemli sahasını ekonominin oluşturduğu söylenebilir. Rusya, Kazakistan'ın başlıca dış ticaret ortaklarından biridir. Kazakistan'ın ihracatının %20'si ve ithalatının %50'si Rusya Federasyonu ile gerçekleşmektedir. İki ülke arasındaki ekonomik işbirliği sanayinin çeşitli dallarında gelişmektedir. Rusya ile Kazakistan objektif ve sübjektif nedenlerden dolayı birbirlerine sıkı bir şekilde bağlıdırlar. Birçok parametreye göre, Rusya'nın Kazakistan'daki ve Kazakistan'ın Rusya'daki karşılıklı çıkarlarının, post-sovyet bölgesinde benzeri bulunmamaktadır (Özbek, 1996: 15).

Orta Asya'daki Rusya Federasyonu'nun ikinci derecedeki ortakları Kırgızistan ve Tacikistan'dır. Kırgızistan Cumhuriyeti, Rusya'nın Orta Asya bölgesindeki ve BDT örgütündeki daimî ortaklarından birisidir. Kırgızistan'ın jeopolitik ve ekonomik durumunun zayıflığı bu ülkenin Moskova yanlısı politika izlemesinde ön şart oluşturmaktadır. Kırgızistan sınırlarını koruyabilmek için desteğe muhtaçtır. Bu yüzden Ortak Güvenlik Konseyi'ne üye olmuştur. Rusya, Kırgızistan ordusuna maddî ve teknik yardım yapmaktadır, ayrıca Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde de yardımlar devam etmektedir. Rusya, Kırgızistan'da üç konuya ilgi duymaktadır. Bunlar; askerî işbirliği, Rus etnik grubu ve dilinin ülkedeki durumu, ticarî ekonomik ilişkiler ile Avrasya Ekonomik Birliği çerçevesinde entegrasyonun sağlanmasıdır. Bu durum, Rusya'nın 2001 sonrasında, bölgede değişen jeopolitik duruma bakmaksızın, Kırgızistan'ı Orta Asya'daki jeopolitik ve ekonomik etkisini yeniden oluşturan bir köprübaşı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.

Özbekistan ve Türkmenistan yukarıda adı geçen diğer üç devlete nazaran Rusya yanlısı dış politikadan uzak durmaktadırlar. İç politikasında defacto totaliter rejim izleyen Özbekistan'ın, dış politikasında Amerikan yanlısı olduğu iddia edilmektedir.

Türkmenistan dış politika stratejisinde tarafsızlık siyasetini tercih etmesinden dolayı, bölgedeki oluşan birçok alandaki birliklere katılmamaktadır. SSCB 'nin dağılmasından sonra Taşkent sürekli olarak, Rusya'dan bağımsız hareket etmeyi tercih etmiştir. Özbekistan, doğal kaynaklara ve gelişmiş kara-demir yollarına sahiptir. Diğer Orta Asya devletlerine kıyasla, sanayisi daha gelişmiştir. Bütün bu faktörler, ABD'nin Özbekistan'ı tercih etmesinde etkili olmuştur. Özbekistan, Batı ile ilişkilerini geliştirerek bölgede Rusya'nın etkisini azaltmayı arzulamaktadır. Fakat tüm bu çabalarına rağmen Özbekistan, Rusya Federasyonu ile ilişkilerini geliştirmeye mecburdur. Taşkent, diğer BDT ülkeleri gibi hâlâ Rusya'nın ulaşım ve diğer kaynaklarını kullanmaktadır. Rusya eski Sovyet döneminde olduğu gibi, Özbekistan'a hayatî ihtiyaç ürünlerinin ihracatçısıdır. Ülkenin ekonomik durumunun yavaş gelişmekte olması, BDT ülkelerinden kopmasına imkân vermemektedir. Bir kıta devleti olan Türkmenistan, doğal kaynaklarını Batı ülkelerine pazarlamak için boru hattına ihtiyaç duymaktadır. Türkmenistan, doğal gaz taşımacılığı bakımından Rusya'ya bağımlıdır. Rusya boru hattına alternatif doğal gaz taşımacılığı projeleri hâlâ gerekli gelişme sağlayamamıştır. Türkmenistan, SSCB dağıldığında, Hazar Filosu'nun paylaşımında kendi hesabına düşen % 25'lik hissesini Moskova'ya devretmiştir (Hekimoğlu, 2007: 156). Çünkü Türkmenistan tarafsız dış politika stratejisini tercih etmiştir. Orta Asya Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu'nun Avrasya siyaseti alanındaki önemli ortaklarıdır. Moskova bu bölgelerdeki etkisini kaybetmemeye çalışmaktadır.

Orta Asya'daki devletlerin durumları ayrı ayrı incelendiğinde görülmektedir ki, Kazakistan ve Kırgızistan, gerek Rusya'ya ekonomik bağımlılıkları gerekse ülkelerinde yaşayan Rus nüfusun fazlalığı nedeniyle bağımsızlıklarını pekiştirmede sorun yaşamaktaydılar. Tüm diğer Orta Asya devletleriyle ortak sınıra sahip Özbekistan, Orta Asya' daki en güçlü devlet olsa da, köktendinci hareketlere karşı verdiği mücadeleyi bölgesel işbirliği içinde yürütmesi ülke açısından önemli bir politika olarak değerlendirilmiştir. Türkmenistan, Orta Asya'daki diğer devletlerle karşılaştırıldığında, etnik açıdan en homojen devlet olarak göze çarpmaktadır. Türkmenistan nüfusunun yaklaşık yüzde 72'si Türkmen'dir. Ancak sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervlerini, Rusya'nın kontrolünde olmayan boru hatlarıyla uluslararası piyasalara ulaştırmayı başaramadığı için, hala ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır. Tacikistan açısından en önemli sorun, 1992'de ortaya çıkan iç savaş olmuştur. Çünkü bu iç savaş ortamında ülkenin ikinci bir Afganistan haline gelme riski bulunmaktaydı (Tanrısever, 2004: 357). Orta Asya'nın jeopolitik konumu Rusya'nın güvenliğini için tehdit ve kaygı oluşturmıştır. Orta Asya, Rusya'nın güney sınırlarını koruyan bir çeşit tampon bölge olarak görülmüştür. Hindistan, Çin ve Afganistan'dan gelebilecek tehditler, bölgede istikrarsızlığa neden olabilecektir. Bölgede yaşanan sınır sorunları, etnik ve dinsel hareketler Rusya'yı sınır dışından gelebilecek tehditlere karşı önlem almaya teşvik etmiştir. Bu doğrultuda Orta Asya'yı tampon bölge olarak kullanmayı istemiştir. Sovyet sonrası dönemde ciddi sorunlarla karşı karşıya kalan Orta Asya'daki devletler, kendi aralarında bir bölgesel entegrasyon projesini uygulamak için maddi ve kurumsal olanaklardan yoksun durumdaydılar. Bu nedenle ortaya çıkan boşluğu dolduran Rusya, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla ortaya çıkan devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyecek olan Bağımsız Devletler Topluluğu örgütünü, kendisinin Orta Asya'daki etki aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Bölgeden kaynaklanan tehditler BDT bünyesinde ve 1996 yılında Çin ile işbirliği sonucu ortaya çıkan Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde engellenmeye çalışılmıştır. Bu çıkarım araştırmanın birinci denencesini "*Orta Asya, sahip olduğu doğal kaynakları ve dünyanın önemli güç merkezi konumunda olan Çin, Rusya ve Hindistan arasında tampon bölge olması nedeniyle Rusya açısından stratejik öneme sahiptir*", doğrulamaktadır.

Bağımsızlığını ilan eden Cumhuriyetler ilk başta uluslararası alanda bağımsız bir politika yürütmek istemiş fakat Sovyet ekonomisine bağımlılıkları Rusya ile işbirliği içinde olmalarını zorunlu kılmıştır. SSCB'nin tarihi mirasçısı olan Rusya, bölgenin zengin doğal kaynaklarını kontrol altına almada öncelikli ülkedir. Özellikle 21. yüzyılda; petrol, doğalgaz ve değerli madenlerin kontrol edilmesi büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bu avantajı değerlendirmek isteyen Rusya, Orta Asya petrollerinin uluslararası piyasalara dağıtımında stratejik üstünlük ve karar verici bir rol üstlenmek

istemektedir. Bu değerli kaynaklar Rusya açısından ekonomik zenginliktir. SSCB döneminden kalma karmaşık yapılanma, Rusya'nın Orta Asya'da nüfuz kurabilmesini kolaylaştıran bir faktördür. Doğal olarak Rusya'nın Orta Asya politikalarının arka planını bu hedef oluşturmaktadır. Rusya'nın bu bölgede askeri ve siyasi anlamda nüfuz kurma çabası hedeflenen süreçler için kaçınılmaz olarak değerlendirilmektedir (Dugin, 2012: 35-40).

Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik bir diğer politik yaklaşımı bölgesel örgütler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Orta Asya ve çevresindeki bölgesel işbirliği arayışları Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Orta Asya Ekonomik Birliği, Şangay İşbirliği Örgütü ve Avrasya Ekonomik Topluluğu gibi Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağıldıktan sonra ortaya çıkan oluşumları kapsamaktadır (Tanrısever, 2004: 353-358). Yukarıda değinilen ve merkezinde Rusya'nın bulunduğu tüm bu işbirliği girişimleri, Avrasyacı siyasalar doğrultusunda, Rusya'yı Avrasya coğrafyasında hâkim güç konumuna getirme amacını taşıyan yönelimler olarak değerlendirilebilir. Rusya'nın dış siyasası, konjonktüre göre belli esnekliklere sahip olsa da, genel hatları itibarıyla Avrasyacı yönelimi tespit etmek olasıdır (Erdem, 2016: 86). Rusya öncülüğünde kurulan bölgesel örgütler bölgedeki ekonomik, sosyal, siyasal ve güvenlik gibi alanlarda iş birliği niteliği taşımaktadır. Bu örgütlerin içinde en dikkat çekici olan Şangay İşbirliği Örgütü'dür. Bu örgüt Rusya'nın askeri, siyasi ve ekonomik politikalarını uygulayabileceği bir ortam oluşturmuştur. Soğuk Savaş sonrası Çin ile oluşturulan ŞİÖ başta sınır anlaşmazlıklarını çözmek amacıyla oluşturulmuş daha sonrasında bölgede ABD'nin varlığının hissedilmesiyle kuruluşun amaçları genişlemiş ve bölgesel çıkışlı bir uluslararası örgüt niteliği kazanmıştır. ŞİÖ bölgesel öncelikli konulara ve işbirliğine odaklı olsa da Orta Asya'daki güvenlik sorunlarına, terör karşıtlığı ve dünya barışının korunması gibi küresel bakış açısına sahiptir. Bölgedeki sınır sorunlarının çözümünde ve güvenliğin sağlanmasında önemli ölçüde etkili olmuştur. Tacikistan dışında, tüm bölgenin sınırları belirlenmiş ve sınır anlaşmazlıkları ortadan kalkmıştır. ŞİÖ, bölgede oluşabilecek hegemon bir gücü yani ABD'yi bu coğrafyadan uzak tutmayı hedeflemekte ve bu bölgede güçlü bir uluslararası örgüt olarak varlığını devam ettirmek istemektedir. Orta Asya ve çevresinde bölgesel işbirliğini geliştirmek için ortaya çıkan örgütlerin doğuşu ve gelişim süreçleri incelendiğinde görülmektedir ki, bu arayışlar bölge ülkeleri arasındaki bölgesel entegrasyonu artırmaktan çok, Rusya'nın bölgedeki hegemonik konumunu güçlendirme çabalarını içermektedir. Bu örgütlerin Orta Asya'da bölgesel işbirliğini geliştirmeye yeterince katkı yapamamasında bu oluşumları destekleyen başlıca devlet olan Rusya ile bölge ülkelerinin farklı amaçlar taşıması yatmaktadır. Ayrıca, bölge içi güçlerden Kazakistan ve Özbekistan'ın bölgesel liderlik çabaları da tüm Orta Asya'yı kapsayabilecek yerel bir işbirliği örgütünün ortaya çıkmasını engellemektedir. Bu sonuç; araştırmanın ikinci "*Rusya Federasyonu, ABD'nin hegemonyasına karşı Orta Asya'da tek rakibi olan Çin ile iş birliği yapmaktadır*" ve üçüncü "*Tek kutuplu dünya düzenini hiçbir zaman kabullenmeyen Rusya Federasyonu post-Sovyet coğrafyasında etkinliğini artırmakta ve retorik de olsa süper güç konumunu devam ettirebilmek amacıyla Orta Asya bölgesini etki alanında tutmak istemektedir*" denencelerini doğrulamaktadır.

Ünlü stratejist Mackinder'a göre, Kalpgahı (Hearthland) oluşturan Orta Asya bölgesi, tarih boyunca, jeostratejik, askeri, siyasi, iktisadi ve enerji kaynakları açısından, Rusya Çarlığı, SSCB ve Rusya Federasyonu için cazibe merkezi olmuştur (Efegil, 2004: 20-21). Rusya, Sovyetler Birliği döneminden başlayıp günümüze kadar Orta Asya coğrafyasına olan ilgisini her geçen gün artırmıştır. Orta Asya'nın tampon bölge konumunda olması ve Çin ile ilişkilerinde kilit noktayı oluşturması bu bölgeye olan politikalarını yönlendirmesine neden olmuştur. SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte bölgede oluşan boşluğu küresel güçlere bırakmak istemeyen Rusya, Orta Asya politikasını bölgesel örgütlerle ve ikili işbirliği kapsamında güçlendirmek istemiştir. Rusya, Orta Asya bölgesinde bölgesel güç olmayı hedeflemekte ve uluslararası alanda süper güç olarak yerini almayı istemektedir. Rusya, bu bölgede yaşanabilecek köktendincilik ve milliyetçilik temelli etnik çatışmaların oluşmasını engellemeyi hedeflemektedir. Bu bölgede yaşanabilecek herhangi bir karışıklıkta kendi güvenliğinin tehdit altında

olabileceğini düşünmektedir. Bu doğrultuda Rusya, Orta Asya bölgesindeki hâkimiyetini kaybetmemek amacıyla çeşitli politikalar üretmektedir.

8. SONUÇ VE TARTIŞMA

Rusya Federasyonu, 17.1 milyon km²'lik yüzölçümüyle toprak bakımından dünyanın en büyük ülkesidir. Rusya (Rusya Federasyonu) yeryüzünün karasal alanının % 8,1'ini kapsamaktadır. On bir zaman dilimine bölünmüş olan Rusya nüfus bakımından dünyanın en kalabalık dokuzuncu ülkesidir. Rusya, maden ve enerji kaynakları üretiminde dünyanın önde gelen ülkelerinden birisidir. Rusya'nın olağanüstü zenginlikteki doğal kaynak rezervleri ülkeyi dünyanın başlıca mineral kaynaklarından biri haline getirmektedir. Pek çok maden ve mineralde ülke, dünyanın en önemli üreticisi ve ihracatçısı konumundadır (Curtis, 1996: 132). Rusya, sahip olduğu zengin doğal kaynaklar ve insan gücüyle dünyanın yedinci büyük ekonomisine sahiptir. Orman arazi genişliği bakımından dünya birincisi olan Rusya, hidroelektrik ve tatlı su kaynakları potansiyeli bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir (Atasoy, 2011: 5). Rusya'nın topografyasında dünyanın en derin gölü, Avrupa'nın en yüksek dağı ve en uzun nehri bulunmaktadır. Tüm bu doğal zenginliklerine ilaveten tarihi, coğrafi konumu, ABD' den sonra en büyük nükleer güce sahip bir devlet oluşu, savunma sanayi teknolojisinin gelişmiş olması, bazı devletler tarafından (Ortadoğu, Doğu Avrupa, BDT Ülkeleri) merkez ülke konumunda kabul edilmesi ve BM Güvenlik Kurulu'nun daimi üyesi olması gibi nedenlerle Rusya Federasyonu hala dünyanın en önemli ülkelerinden birisidir (Ağır, 2010: 273).

Rusya'nın tarihi dönem içerisinde varoluşu incelendiğinde, uluslararası alanda önemli bir ülke olduğu anlaşılmaktadır. Rus tarihinde bazı olaylar Rusya'nın yeniden yapılanmasına sebebiyet vermiştir. Bu olaylardan en önemlisi hiç şüphesiz 1917 yılında Ekim Devrimi sonrası kurulan SSCB'nin yıkılması olmuştur. SSCB'nin parçalanması, Rusya ve Rus halkı için büyük bir felaket olmuştur. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu kurulmuş ve yeniden güçlü devlet olma ideali ile uluslararası alana dâhil olmaya çalışmıştır. Bir zamanlar süper güç olan Rusya, 20. yüzyılın son yıllarında iç politikada olduğu gibi ekonomi alanında da büyük sıkıntılar yaşamış ve uluslararası arenadaki konumu zayıflamıştır. Moskova, SSCB döneminde güçlü olduğu Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'da etkisini kaybetmiş ve söz konusu bölgelerde başka aktörler etkili olmaya başlamıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya ülkelerinin sorunlu bölge olarak nitelendirilen Afganistan'a komşu olmaları, bölgenin jeo-stratejik öneme sahip olması, bölgede önemli enerji ve doğal kaynakların varlığı, Çin için bölge ülkelerin önemli pazar konumunda olması gibi konular, bölgesel ve küresel güçlerin Orta Asya'ya olan ilgisini artırmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın dünya jeopolitiğindeki geleneksel yerini kaybettiği ve ekonomisinin dışa bağımlı hale geldiği ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler Rusya'yı dolaylı biçimde Avrasyacı siyasalara yöneltmiştir. Orta Asya'da ve uluslararası arenada gerçekleşen rekabet Rusya'nın Avrasyacılık politikası ile değişmiştir.

Çağımızın en büyük devletlerinden birisi olan Rusya'da bugünkü bilim ve düşünce dünyasında Avrasya birikiminin önde gelen bir yeri vardır. On beşinci yüzyıl sonrası Rus yayılmacılığı, devleti yönetenleri ve Rus halkını bölgenin gerçekleri ile yüz yüze getirince Rus düşünce yaşamında doğu ve batı ayrımı tıpkı Türkiye'de olduğu gibi ortaya çıkmıştır. Batılılar Avrupa'yı merkez almışlar, doğucular ise Çin'in dışında kalan Asya'yı merkez olarak aldıkları için, Avrasya doğal olarak gündeme gelmiştir. Batıcılar Avrupacı, Doğucular da bu nedenle Avrasyacı olmuşlardır. Avrupa ve Asya arasında kalan Rusya hangi kıtaya ait olduğunu tartışırken, Rus halkı uluslaşma sürecine girmiş, Avrupa'nın dışında kalan Rusya'da Asyalı kimlik ağır basınca Rus düşünce yaşamı Avrasya merkezli bir konuma gelmiştir. İki dünya arasında kalan Rusya halkı Avrupa ve Asya çekişmesi sürecinde bir Avrasya kimliği yakalamaya çalışmıştır. Şizofrenik bir bölünmeye düşmekten kurtulabilmek için, Avrupa ve Asya'nın ötesinde yeni bir Avrasya kimliğini sentez olarak gündeme getiren Rus aydınları, Avrasyacılık üzerinde epeyce kafa yormuşlar ve Rusya'nın iki kıta arasında bölünmesini ya da parçalanmasını önleyebilmek amacıyla Avrasya merkezli bir düşünce ile merkezi bir senteze yönelmesini savunmuşlardır. Rus kimliği tartışılırken, Avrupa merkezli batıcılığa karşı çıkan Rus aydınları zaman içerisinde Slav ırkçılığına kaymışlar ve bu

doğrultuda bir milliyetçiliği örgütlemek istemişler ve bu yaklaşımı da Avrasyacı bir anlayışa oturtmuşlardır. Rusya'nın, doğu-batı ya da Avrupa-Asya diye bölünmesine karşı çıkan aydınlar Rusya'nın bölünemez, kendi merkezli bir bütünlüğe sahip olması gerektiğini öne sürmüşler ve bu doğrultuda Avrasyacılığı savunmuşlardır (Çeçen, 2015: 31).

Hem bilimsel çalışmalarda hem de günlük yaşamda kullanılan Avrasya ve Avrasyacılık, ulusların anlayış ve algılamalarından çok popülist bir terim olarak yer kullanılmaktadır. Avrasya yaklaşımı geniş bir coğrafyayı kapsar ve ülkeler açısından farklı algılamaları jeopolitik, stratejik, sosyo-kültürel ve ekonomik bakış açılarını yansıtır. Avrasya, coğrafi olarak 'defacto' bir alandır. Avrasya toplumları, kendi medeniyetleri paralelinde geliştirdikleri çok kültürlülük anlayışı ile çok inançlı bir yapıya ve çok dile sahiptirler. Avrasyacılık; din, sosyolojik ve etnolojik keşifler, jeopolitik, ekonomi, ulusal coğrafya, kültür, stratejik ve siyasi araştırma gibi yeni içeriklerle zenginleştirilebilen açık, dogmatik olmayan bir felsefedir. İnsanlığın siyasi, ideolojik, etnik ve dini tarihinin temel bir revizyonunu temsil etmektedir. En temel anlamıyla, 21. yüzyıldaki Avrasyacılık, çok kutuplu bir dünya ile eş anlamlı olan küreselleşmenin değiştirilmesine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Avrasyacılık, kendi vatandaşlarının sömürülmesiyle oluşturulan ekonomik değerleri Batı'yla paylaşmak istemeyen Rus ulusal Burjuvazisinin çıkarlarını yansıtmaktadır. 1920'lerde Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde muhacir hayatı yaşayan genç Rus düşünürlerden teşekkül eden Avrasyacılık fikriyatı, 1990'lı yıllarda Sovyet Rusya'da yeniden canlandırılmış ve değişim göstererek günümüz Rusya Federasyonu'nun Orta Asya politikası haline gelmiştir. Rus Avrasyacılığının temel amacı tarihte yaşanan olayların sekteye uğrattığı devlet ile topluluk arasındaki ilişkinin (Ekim Devrimi ve SSCB'nin çöküşü) sağlam teorik zeminlere oturtulması olmuştur. Devlet ve toplum arasındaki ilişkinin modern Batı fikriyatına ve değerlerine uygun bir şekilde çözülmesine karşı çıkmaktadır. Rus Avrasyacılığı, modernite olgusu ile doğrudan bir hesaplaşma içerisinde olan bir düşünce akımıdır. Rusya'da Avrasyacılığın önemli bir fonksiyonu, Rusya halkına bir misyon arama ve Rus tarihinin akışına bir yön verme çabasıdır. Çarlık döneminde kutsal imparatorluk ve Ortodoksluk kavramları birleştirici rol oynamıştır, Sovyetler Birliği döneminde komünist idealler ve halkların kardeşliği bunların yerini almıştır. Ancak, Sovyet sonrası Rusya, milli bir idealden yoksun kalmıştır. Rusya bu milli ideali oluşturmak bağlamında Avrasyacılık ideolojisini benimsemiştir. Rusya'daki Avrasyacılık hareketi, öncelikle Rusya'nın temel dış politika anlayışı haline gelmeye çalışmaktadır. Bu yüzden Rus Devleti içinde kilit noktaya gelmeyi hedeflemekte ve uluslararası alanda da Rusya'nın etki alanındaki ülkelerde, yani Doğu Avrupa, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gibi alanlarda Avrasyacı eğilimlerin hâkim olması için çalışmaktadır. Avrasyacılık politikası iki farklı amaca hizmet etmektedir. Birincisi Rusya'nın ve diğer Avrasyalı ülkelerin jeopolitik çıkarlarının göz önünde bulundurulması, ikincisi ise geleneksel kıtasal değerlerin korunması ve yeniden diriltilmesidir. Süper güç olma iddiasındaki Rusya, şimdilik bölgesel güç gibi hareket ederek, Avrasyacılığın da etkisiyle, eski SSCB ülkeleri üzerindeki kaybettiği etkisini yeniden kazanmaya çalışmaktadır. Buna da Orta Asya ülkelerinde başlamıştır. Rusya, Orta Asya'daki etkinliğini güçlendirmeye yönelik çeşitli yollar denemiştir. Bunlardan en önemlisi ise bölgede hâkimiyeti artıracak uluslararası bölgesel örgütlerinin kurulması olmuştur. Rusya'nın destekçisi olduğu Orta Asya'daki bölgesel işbirliği girişimleri, bölge ülkelerinin ortak sorunlarına ortak çözümler getiren ve ortak çıkarlar etrafında gerçekleştirilen çabalar olmaktan çok, Rusya'nın bu bölgedeki hegemonyasını pekiştirmeye ya da buna tepki gösterenlere karşı gelişen, daha çok ittifak niteliğindeki örgütlenmelerdir. Bölgesel örgütlerin varlığıyla birlikte Rusya, Orta Asya bölgesinde Avrasyacılık fikriyatı temelinde temel hedeflerini gerçekleştirmektedir. Avrasya coğrafyasında kurulan örgütlerle uluslararası alanda var olan hegemon güçlerin bölgeden uzak tutulması istenmiştir. Yakın çevresi olarak adlandırdığı Orta Asya coğrafyasında Rusya, temel aktör olarak var olmak istemektedir. Rusya'nın, Orta Asya coğrafyasını önemsemesinin nedeni, uluslararası camiada yitmiş olduğu saygınlığını tekrar kazanmak istemesi, başka bir değişle emperyal kimliğe tekrardan kavuşmak istemesi ile açıklanabilir. Orta Asya bölgesinin Rusya için tampon bölge oluşturması bu

coğrafyada bulunan devletlerle askeri ilişkilerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Rusya için önemli olan bir diğer nokta bölgenin doğal kaynak açısından zengin olmasıdır. Küresel güç olma arzusunda Rusya için bu önemli bir gerekçedir. Petrol ve doğal gaz ihracatçısı olan Rusya'nın, Orta Asya bölgesinde var olan doğal kaynakların pazarlamasından elde edeceği güç, hem kendi ihracat potansiyelini dengede tutacak, hem de kurulan boru hatları ile bu kaynaklardan daha fazla pay almasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, Rusya'nın Avrasya politikaları bir bütün olarak incelendiğinde, ılımlı ve devletçi tonda bir Avrasyacılığın iç ve dış politikada ağırlık kazandığı belirtilmelidir.

Dünya gücü olma isteğinden vazgeçmeyen Rusya, eski Sovyet ülkeleri üzerindeki etki alanını kaybetmemek amacıyla, bu ülkelerle olabildiğince yakın ve dostane ilişki kurmayı amaçlamaktadır. Rusya Federasyonu ile "yakın çevre" olarak adlandırılan ülkeler arasındaki ilişkiler iki yönde gelişmektedir. Bunlar, Rusya ile cumhuriyetler arasındaki ikili ilişkiler ve BDT bünyesinde gerçekleşmekte olan münasebetlerdir. İyi komşuluk, dostluk ve iş birliği antlaşmaları çerçevesinde ikili ve grup birlikler kurmaktadır, bu örgüt ve birliklerin oluşması için gerekli altyapı mevcuttur. 1993'den sonra dış politik açılımını "yakın çevre" öncelikli olarak belirleyen Rusya Federasyonu; ekonomik ve güvenlik sebeplerini ileri sürerek, bu politikasını meşrulaştırmaya çalışmış, nükleer silahlarını elinde bulundurarak rakip bir gücün eski Sovyet coğrafyasına yerleşmesine engel olmak istemiş, bununla birlikte Rusya dışında yaşayan etnik Rusların haklarının korunması gerekçesiyle söz konusu ülkeleri kontrol altında tutmayı amaçlamıştır.

Rusya'daki Avrasyacılık düşüncesi üç yaklaşım etrafında şekillenmektedir. Bu yaklaşımlardan ilkinde göre; Rusya özel misyona sahiptir, Avrupa ile Asya kıtasının arasında yer almaktadır ve Batı'ya karşı hareket ederek üçüncü Roma olma güdüsünü, Slav Ortodoks esaslarına dayanarak korumalıdır. İkincisine göre, iki kıtadan oluşan bu sahada iki dünya medeniyetinden de etkilenecek kendine has bir Rus toplumu, kültürü ve dünya görüşünü oluşturmuştur. Bu özel toplumun varlığı Avrasya'daki yeni imparatorluğun oluşumuna bağlıdır. Avrasya kıtasında oluşacak birliğe lider bu özel toplumun Rusya'nın olması gerektiğini düşünmektedirler. Üçüncü yaklaşıma göre ise, Avrasya kültürü, Asya bozkırları ile Avrupa/Sibiry ormanlarının karışımı ile oluşan bir uygarlık olarak değerlendirilir. Bu sebeple Rusya'nın Avrasya'daki yönünün, Batı'dan ziyade Avrasya (Türk-Moğol) toplumuna eğilim göstermesi gerektiğini öne sürmektedir. Avrasya bölgesinde karşılıklı faydalanma stratejisini savunamaması Avrasyacılık fikrinin başlıca zayıf yönünü teşkil etmektedir.

Rusya Orta Asya bölgesinin kaderini aktif politikalarıyla etkileyecek bir durumda değildir ancak bu, ülkenin bölgeyi etkileyecek kapasiteden mahrum olduğu anlamına gelmemektedir. Bu açıdan, Moskova'nın elinde iki temel araç bulunmaktadır: Enerji kaynakları ve silahlar. İdeolojik anlamda ise Moskova'nın elinde güçlü bir araç bulunmamakla beraber, Avrasyacılık akımına önemli bir misyon yüklenilmiştir. Bu çerçevede Avrasyacılık, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra yaşadığı zor dönemi atlattırma çalışan ve Sovyetler Birliği dönemindeki etki alanını ABD'ye kaptırmak istemeyen Rusya'nın, imparatorluğunu yeniden toparlamasının ideolojisi olarak görülmektedir. Teorik düzeyde, Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik Avrasyacılık politikası, niteliksel olarak yeni bir tarihsel aşamadaki hareketin klasik ilkelerinin canlandırılmasından ve bu ilkelerin bir ideolojik, politik programın ve bir dünya görüşünün temellerine dönüşmesinden oluşmaktadır.

Avrasyacılık doğrultusunda, Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik siyasetinin iki temel eksen üzerinde geliştiği söylenebilir. Bu eksenlerden ilki, Rusya Federasyonu'nun, Çarlığın ve SSCB'nin hegemonyasını kurduğu alanlar üzerinde hegemonyasını yeniden kurma çabasıdır. İkinci eksen ise, Asya'nın, Çin gibi büyük güçleri başta olmak üzere yapılan bağımsızlıkla, Avrasya dışı bir güç olan ABD'nin bölgeye nüfuz etmesini engellemektir. Bu yaklaşım, Orta Asya coğrafyasını Rusya ile bütünleştirmiş ve bu coğrafyanın Rusya'sız var olamayacağı fikriyatı temelinde oluşmuştur. Avrasyacılık yaklaşımıyla Rusya, büyük bir Avrasya gücü olma ve küresel çapta iddialara sahip olma konumundan kolay kolay vazgeçmeyeceğini göstermeye çalışmaktadır.

Araştırma sürecinde: Türkiye’de Rusya ve Orta Asya bölgesi ile ilgili kaynakların çok az sayıda olduğu, yabancı kaynakların çoğunun ise İngilizce ve Rusçadan çevrildiği tespit edilmiştir. SSCB’nin çöküşünden sonra bağımsızlığını ilan eden Orta Asya ülkeleri ve bu bölgede politikalar yürüten Rusya ile ilgili Türkçe yayınların az olması dikkat çekmiştir. Ülkemizde bu alanda yoğunlaşmış araştırmacıların sayısı olduğu görülmüştür. Batı kaynaklı yayınların, Rusya’yı tarihte yaşanmış olayların etkisi ile değerlendirmekte olduğu ve Rus yayınlarının ise Rus yanlısı bir yaklaşım ile gerçekleşmiş veya gerçekleşecek olayları abartılı şekilde değerlendirmelerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Çalışmada her iki tarafın da çeşitli sebeplere dayanan subjektif değerlendirmelerinden kaçınılarak, konu objektif bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- ABAZOV, R., 2004. Historical Dictionary of Kyrgyzstan. Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland ve Oxford, 381s.
- ABDIBAITOVA, B., 2011. "Özgür Kırgızistan 20 Yaşında", 21. Yüzyıl Dergisi, 11 (35), ss.18-25.
- ABDYKADYROVA, E., 2016. "Orta Asya Entegrasyon Süreçlerine Büyük Güçlerin Etkisi", International Conference On Eurasian Economies 2016, Session 2B: Bölgesel Çalışmaları, ss. 206-211. <https://www.avekon.org/papers/1755.pdf>. (11.10.2017).
- ADIBELLİ, B., 2006. Büyük Avrasya Projesi (ABD, Rusya ve Çin'in Varolma Mücadelesi), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 224s.
- AĞIR, O., ve AĞIR, Ö., 2017. "Avrupa Birliği Ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması", Turkish Journal of Social Research/Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 21(1), ss. 103-128.
- AĞIR, O., 2014. Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Konumu Ve Otoriterleşme, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Malatya.
- _____, O., 2016. "Rusya - Ukrayna Krizi"nin Avrasya Ekonomik Birliği Bağlamında Değerlendirilmesi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), ss. 23-42.
- AKARCA, S., 2016. Kazakistan Ülke Raporu, SATURK Yayınları, Ankara, 76s.
- AKÇALI, P. ve EFEGİL E., 2003. Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 248s.
- AKDOĞAN, S., 2014. Orta Asya'da Radikal İslam Tacikistan Örneği, Yüksek Lisans, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne.
- AKKAN, E., 2002 "Kırgızistan", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 25(2), ss.441-452.
- ALKAN, H., 2011, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar, USAK Yayınları, Ankara, 464s.
- ALLISON, R., 2004. "Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia", International Affairs, 80(3), ss. 463-483.
- ALLWORTH, E., 1994. Central Asia 130 Years of Russian Dominance, A Historical Overview Third Edition, Duke University Press, Durham and London, 651s.
- ALLWORTH, E., 2014. History of Central Asia. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102315/history-of-Central-Asia/73536/Reunification>. (05.09.2017).
- ALPARSLAN, F., 2006. Kırgızistan Turizm Coğrafyası, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı, İstanbul.
- AMIRAHMADIAN, B., 2006. "Formation of New Geo-strategic Realm in Asia" (in Persian), Central Asia and the Caucasus Review, No. 52, 14s. <http://arz-e-pak.com/documents/ebooks/CentralAsiaImportance.pdf>.
- ANTOSHCHENKO, A., 2000. "On Eurasia and the Eurasians: Studies on Eurasianism in Current Russian Historiography" <http://petrsu.ru/Chairs/Archiv/BIBLENG.RTF>, (06.11.2017).
- ARBATOV, A. G., 1993. Russia's Foreign Policy Alternatives , International Security, 18(2), ss. 5-43.

- ARI, T., 2010. Orta Asya Ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine, MKM Yayıncılık, Bursa, 506s.
- ARIS, S., 2009. "The Shanghai Cooperation Organisation: Tackling the Three Evils", A Regional Response to Non-Traditional Security Challenges or an Anti-Western Bloc?, Taylor & Francis, Ltd., Europe-Asia Studies, 61(3), ss. 457-482.
- ARIS, S., 2013. Shanghai Cooperation Organization Mapping Multilateralism In Transition, International Press Institute, No:2, 13s.
- ARVANITOPOULOS, C., 2002. "The Geopolitics of Oil in Central Asia", Institute of International Relations (I.I.R.), Athens, THESIS, ss.1-8. <http://groups.unipaderborn.de/kowag/geoeconomics/pdf/tgooica.pdf>. (10.10.2017).
- ASLANOV, H., 2009. Bağımsız Devletler Topluluğu Üyesi Devletlerin Topluluğa Farklı Yaklaşımlarının Karşılaştırılması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- ASPR (Agency on Statistics Under President of The Republic of Tajikistan), <http://www.stat.tj/ru/>, (25.01.2018).
- ATABAYEVA, A., 2012. Türkmen Sahrası, Altın Asır Neşriyatı, Aşgabat, 18s.
- ATASOY, E., 2011. Demografi, Jeopolitik ve Etnoğrafya Işığında Rusya, MKM Yayıncılık, Bursa, 296s.
- ATEŞ, Ş., 2012. Kazakistan Ülke Raporu, KASİAD Yayınları, Kocaeli, 19s.
- ATM (Aşgabat Ticaret Müşavirliği), 2002. "Türkmenistan 2001 Yıllık Ülke Raporu" www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/tur/tur-rap-dig-yi2.doc (08.08.2017).
- AVŞAR, B. Z. Ve SOLAK, F., 1998, Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri, Vadi Yayınları, İstanbul, 288s.
- AYAN, E., 2010. "Avrasya'da Değişen Dengeler Üzerinde Oynanan Küresel Oyunlar", ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1(1), ss.38-54.
- AYDIN, A., 2015. "Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya'da Rusya, Abd Ve Çin", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 6(13), ss.1-11.
- AYDIN, M., 2003. "Rus Siyasetinde Türkiye, Türk Siyasetinde Rusya Nasıl Görünüyor?", Der.: N. Cafersoy, Türkiye-Rusya Federasyonu Avrasya Stratejik Diyalog Toplantısı, ASAM Yayınları, Ankara, ss. 40-52.
- AYDIN, M., 2005. "Regional Cooperation In The Black Sea And The Role Of Institutions", Center For Strategic Research, Perceptions, ss. 57-83. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Mustafa-Ayd%A6-n.pdf>, (11.11.2017).
- AYTEKİN, M., 2011. "Bağımsızlığının Fırtınalı 20 Yılında Kırgızistan", 21. Yüzyıl Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan>, (07.08.2017)
- BAHARÇİÇEK, A. ve AĞIR, O., 2014. "Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi", Bilim ve Toplum Dergisi, 4(8), ss. 5-27.
- BAILES, A. J. K., 1997. "Sub-regional Organizations: The Cinderellas of European Security". Nato Review, 45(2), ss. 27-31.
- BAKIROV, N. B. , İSAYEV, A. İ., ve OSMONOV, A. O. , 1998. Kırgız Respublikasının Geografyası, Kırgızistan basım evi, Bışkek, 100s.
- BARATALIYEV, Ö., 2004. Kırgızistan Geografyası Ensiklopediyalık Okuu Kuralı, Mamlekettik til cana Ensiklopediya borboru basması, Bışkek, 600s.

- BARLIBAYEV, S., 2002. Kazakistan'da Yatırım ve Ticaret Ortamı, Yabancı Yatırımlar İle İlgili Mevzuat ve Türk Şirketleri Açısından Verimli Yatırım Alanları, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- BASSIN M., GLEBOV, S. & LARUELLE, M., 2015. Between Europe And Asia: The Origins, Theories, And Legacies Of Russian Eurasianism, University of Pittsburgh Press, United States, 261s.
- BASSIN, M., 1993. "Turner, Solov'ev, and the "Frontier Hypothesis": The Nationalist Signification of Open Spaces", The Journal of Modern History, 65(3), ss. 473-511.
- _____, M., 2003. Classical Eurasianism and the Geopolitics of Russian Identity, University College London Ab Imperio 2, Londra, 300s.
- _____, M., 2011. "Klasik Ve Yeni Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık", Çev.: Ö. Tüfekçi, Bilgi Strateji Dergisi, 2(4), ss. 117-135.
- BATSAIKHAN, U., ve DABROWSKI, M., 2017. Central Asia at 25, Policy Contribution, Issue 13, 22s. <http://bruegel.org/wp-content/uploads/2017/05/PC-13-2017.pdf> (21.08.2017).
- BEHAR, B., ÖZDOĞAN E., ve GÜRRAY G., 1994. Bağımsızlığın İlk Yılları, Kültür Bakanlığı Yayınları., Ankara, 994s.
- BENLİ, A. O., 2011. Rusya Federasyonu Ülke Raporu, İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi) Yayınları, 71s.
- BEŞİRLİ, H., 2011, "Kırgızistan'ın Sosyo- Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapısı", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2(15), ss. 313-331.
- BITKOVA, T. G., 2014. "The Place Of Romania And Russia In The Context Of East-West Relations: Political And Cultural Aspects, Political Science International Relation", Bucharest, 11(2), ss. 44-52.
- BİLGİÇ, M. S., 2016. "Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım ve Türkiye'ye Etkileri", BİLGESAM , Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi , 13s. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-167-20160504561317.pdf>.
- BİLGİN, T., 2007. Türkmenistan Doğal Gaz'ın Dünya Siyasetindeki Yeri ve Önemi, Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Kütahya.
- BİRDİŞLİ, F., 2013. "Türkmenistan'ın Uluslararası İlişkileri, Savunma ve Güvenlik Politikası", Türk Cumhuriyetleri Ve Toplulukları Yıllığı, Ahmet Yesevi Üniversitesi Dergisi, ss. 419-433.
- BİRSEL, H., 2005. Gizli Çember ve Özbekistan, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 224s.
- BLAUT, J.M., 2000. The Colonizer's Model of the World, Geographical Diffusionism and Eurocentric History, Guilford Press, New York, 600s.
- BMD (Birleşmiş Markalar Derneği), 2012. Rusya Ülke Raporu, BMD Yayınları, 187s.
- BOHR, A., 2000. "Regionalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order", Regionalism and the Changing International Order in Central Eurasia, 80(3), ss. 485-502.
- BP (British Petroleum), 2014. "BP Statistical Review of World Energy 2014". London, UK: BP. www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BPstatistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf. (20.11.2017).
- BRZEZİNSKI, Z., 1997. The Grand Chess Board, American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, Washington, 240s.
- BSEC (Organization Of The Black Sea Economic Cooperation), <http://www.bsecorganization.org/Pages/homepage.aspx>, (11.11.2017).

- BULUT, R., 2016. Medeniyetin Beşiği Özbekistan'ın Sosyo – Ekonomik Yapısı, Göller Bölgesi Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, ss. 57-61.
- BUSZYNSKI, L., 2005. "Russia's New Role in Central Asia", University of California Press, Asian Survey, 45(4), ss. 546-565.
- CAFERSOY, N., 2002. "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, 8(4), ss. 51-101.
- CHITIBA, C. A., 2016. "Black Sea Economic Cooperation Organization Short And Medium Term Prospects", Knowledge Horizons- Economics, Dimitrie Cantemir" Christian University, International Business and Economics Faculty, Bucharest, 8(1), ss.14-17.
- CHUNTULOV, A., 2010. "KGAÖ'nün Avrasya'da Güvenliğin İstikrarındaki Rolü", IV. Uluslararası Turk-Asya Kongresi: Asya'da Bölgesel Örgütler, Kurumsallaşma ve İş Birliği, Tasam Yayınları, İstanbul, ss. 357-365.
- CIA (Central Intelligence Agency), 2010a. "The World Factbook", Central Asia: Kyrgyzstan, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html> (07.02.2017).
- _____, 2010b. "The World Factbook", Central Asia: Türkmenistan, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/theworldfactbook/geos/tx.html>, (07.02.2017).
- _____, 2010c. "The World Factbook", "Russia" <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, (07.02.2017).
- _____, 2010ç. "The World Factbook", Central Asia: Tajikistan, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>, (07.02.2017).
- _____, 2010d. "The World Factbook", Central Asia: Kazakhstan, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/kz.html>, (07.02.2017).
- _____, 2010e. "The World Factbook", Central Asia: Uzbekistan, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/uz.html> (07.02.2017).
- CIS (Interstate Statistical Committee Of The Commonwealth Of Independent States), <http://www.cisstat.com/eng/site-map.htm>. (10.11.2017).
- CONSTITUTE PROJECT, 2003. Tajikistan 1994 (rev. 2003), https://www.constituteproject.org/constitution/Tajikistan_2003?lang=en. (16.08.2017).
- CONSTITUTE PROJECT, 2008. Turkmenistan 2008, https://www.constituteproject.org/constitution/Turkmenistan_2008?lang=en. (13.08.2017).
- CONSTITUTE PROJECT, Kyrgyzstan 2010 https://www.constituteproject.org/constitution/Kyrgyz_Republic_2010?lang=en, (07.08.2017).
- CONSTITUTE PROJECT, 2011a. Kazakhstan 1995 (rev. 2011), https://www.constituteproject.org/constitution/Kazakhstan_2011?lang=en. (12.07.2017).
- _____, 2011b. Uzbekistan 1992 (rev. 2011), https://www.constituteproject.org/constitution/Uzbekistan_2011?lang=en. (13.08.2017).

- CONSTITUTE PROJECT, 2014. Russia 1993 (rev. 2014), https://www.constituteproject.org/constitution/Russia_2014?lang=en, (20.03.2017).
- CÖMERT, S., 2001. Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 61s.
- CSTO (Collective Security Agreement Organization), <http://www.odkb.gov.ru/start/index.htm>, (18.03.2018).
- CUMMINGS, S. N., 2002. Power and Change in Central Asia, Routledge, Taylor & Francis Group, USA and Canada, 158s.
- CURTIS, G. E., 1996a, Kazakistan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan country studies, Federal Research Division Library of Congress, Washington, 570s.
- _____, 1996b. Russia: A Country Study. Library of Congress, Washington, 728s.
- ÇEÇEN, A., 2015. Türkiye ve Avrasya, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 500s.
- ÇİĞİR, E., 2010. Özbekistan'nın Demografik Yapısı, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Coğrafyası Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- ÇİÇEK, A., 2015. "Russia Between East And West: The 200-Year-Old Dilemma", International Journal Of Russian Studies, 4(1), ss. 1-25.
- ÇİFTÇİ, H. ve KOÇ, M., 2013. Türkiye'nin Yeni Jeopolitiğinin Çevresi, International Conference On Eurasian Economies, ss. 854-861.
- ÇOMAK, İ., 2006. "Rusya'da Bir Milli İdeoloji Arayışı: Avrasyacılık", Rusya Stratejik Araştırmaları I, Der.: İ. ÇOMAK, Tasam Yayınları, İstanbul, 263s.
- DAĞI, Z., 2002. Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya'nın Dönüşümü, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 262s.
- DAUTAV A. ve KARA A., 2008. Kazakistan Dünyadaki Yatırımın Yeni Merkezi, Türk İşadamları Ve Yatırımcıları İçin Kazakistan Rehberi, Çev.: D. Kosnazarov, Kazakistan İstanbul Başkonsolosluğu Yayını, İstanbul, 279s.
- DEFAY, A., 2005. Jeopolitik, Çev.: İ. Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 127s.
- DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), 2009. Kırgızistan Ülke Bülteni, DEİK Yayınları, İstanbul, 23s.
- _____, (Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu), 2006. Tacikistan Ülke Bülteni, DEİK Yayını, İstanbul, 12s.
- _____, (Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu), 2008. Türkmenistan, DEİK Yayınları, İstanbul, 26s.
- _____, (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), 2012a. Kazakistan Ülke Bülteni, DEİK Yayınları, İstanbul, 17s.
- _____, 2012b. Kırgızistan Ülke Bülteni, DEİK Yayınları, İstanbul, 26s.
- _____, 2012c. Özbekistan Ülke Bülteni, DEİK Yayınları, İstanbul, 20s.
- _____, 2012d. Rusya Ülke Bülteni, DEİK Yayını, İstanbul, 19s.
- _____, 2012e. Türkiye – Türkmenistan, DEİK Yayınları, İstanbul, 26s.
- DEMİRHAN, F. E., 2016. Dünyada ve Türkiye'de Avrasya ve Avrasyacılık Algılamalar Yaklaşımlar ve Stratejiler, Barış Platin Basın Yayınları, İstanbul, 272s.
- DEMİRKAN, H., 1993. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Yeraltı Kaynakları Potansiyeline Yaklaşım, Türkiye XIII. Madencilik Kongresi, Ankara, 386-396ss. http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/5ac21cd0ef1b88e_ek.pdf, (16.08.2017).
- DEMİRTEPE, T., 2012. "Etkinliği Sorgulanan Bir Örgüt Olarak KGAÖ", <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=1668>, (12.11.2018)

- DEMİRTEPE, T., 2006. “Kazakistan’da Demografik Trendler”, USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=4&id=349>, (05.07.2017).
- DENISON, M., 2012. Game Over? Shifting Energy Geopolitics in Central Asia, The George Washington University The Eliot School of International Affairs, Central Asia Policy Brief, No:5, 22s.
- DENK, N., 2000. Yirmibirinci Yüzyıla Girerken Türkiye’nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 150s.
- DİB (T.C. Dış İşleri Bakanlığı), 2016a. Özbekistan, <http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (13.08.2017).
- _____, 2016b. Tacikistan. <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?612dff31-578f-4ec2-9315-240432308ce0>, (17.08.2017).
- _____, 2016c. Türkiye Cumhuriyeti Aşgabat Büyükelçiliği Bilgi Notları, <http://ashgabat.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121560>, (11.08.2017).
- DILIGENSKY, G., ve Chugrov, S., 2000. “The West” in Russian Mentality”, Office for Information and Press, Brussels Institute of World Economy and International Relations, Moscow, ss. 1-41.
- DRAGNEVA, R. ve WOLCZUK, K., 2017. The Eurasian Economic Union Deals, Rules and the Exercise of Power, Russia and Eurasia Programme, Chatham House, Rep Research Paper, London, 25s.
- DTM (Duşanbe Ticaret Müşavirliği), 2016. 2015 Tacikistan Ülke Raporu, DTM Yayınları, 31s.
- DTM (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı), 2011. Kazakistan Ülke Raporu, İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi), Ankara, 53s.
- DUGIN, A., 2012, The Fourth Political Theory, Eurasian Movement, Moscow, 246s.
- _____, A., 2014a. Eurasian Mission An Introduction To Neo-Eurasianism, Published by Arktos Media Ltd., London, 231s.
- _____, 2014b. PUTIN VS PUTIN (Vladimir Putin Viewed from the Right), Arktos Media Ltd., London, 321s.
- _____, A., 2015a. Last War of the World-Island The Geopolitics of Contemporary Russia, Arktos Media Ltd., London, 166s.
- _____, 2015b. Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, Çev.: V. İmanov, Küre Yayınları, İstanbul, 393s.
- DUNCAN, P. J. S., 2005. “Contemporary Russian Identity Between East and West”, The Historical Journal, 48(1), ss. 277-294.
- EAEU (Eurasian Economic Union), www.eaeunion.org, (12.11.2017)
- EDLING, R. S., 2006. Slavophile Thought and the Politics of Cultural Nationalism, SUNY series in National Identities, Ed.: Thomas M. Wilson, State University of New York Press, 518s.
- EFEGİL, E., 2001. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya’nın Orta Asya Politikası (1991 -1999)”, Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi, Sayı:16, ss. 1-23.
- _____, E., 2004. “Orta Asya Bölgesinin Jeostratejik, Askeri, Siyasi, İktisadi Ve Dogal Kaynaklar Açısından Önemi”, Der.: E. Efegil, P. Akçalı ve E. H. Kılıçbeyli, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, 412s.
- EKENCİ, İ., 2016. Bağımsızlıktan Günümüze Türkiye – Özbekistan Ve Türkiye – Tacikistan İlişkileri, Yüksek Lisans, Galatasaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul.

- EKER, S., 2013. "Tacikistan Türkleri", Yeni Türkiye Dergisi, Yeni Türkiye Strateji Araştırma Merkezi Yayını, 9(54), ss. 2799-2814.
- ELTIS, D., ve ENGERMAN S. L., 2011. The Cambridge World History Of Slavery 1420-1804, Cambridge University Press, New York, 726s.
- ERDEM, D. F., 2011. Rusya'nın İmparatorluk İdeolojisi: Avrasyacılık, 21. Yüzyıl Dergisi, 11(25), ss. 97-103.
- ERDEM, D. F., 2016. Avrasya ve Avrasyacılık Dünyada ve Türkiye'de Algılamalar Yaklaşımlar ve Stratejiler, A.Barış Kitapevi Yayınları, 272s.
- EROL, M.S., 2016. Özbekistan Cumhuriyeti, ASAM (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi) Türkistan Araştırmaları Masası, 1280s.
- FSGS (Federalnaya Slujbo Gasudarstvennoy Statistiki), 2016. "Çistlennost Naseleniye", <http://www.gks.ru/wps/wcm>, (30.03.2017).
- FSGS (Federalnaya Sulujba Gasudarstvennoy Statistiki), 2018, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/ (25.01.2018).
- GABDULLIN, E., 2011. "Central asia:Geopolitics, Security and Development Scenarios", Central Asia And The Caucasus, 12(1), ss.22-35.
- GASIMOVA, M., 2006. "Azerbaycan'da Milli Kimliğin Oluşumunda Dinin Rolü", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GAZİGİL, O., 2012. Avrasya Bölgesinde Rusya Federasyonu Öncülüğünde Kurulan Uluslararası Örgütler, Uzmanlık Tezi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara.
- GENDER STATISTICS OF UZBEKİSTAN, 2016, <http://gender.stat.uz/en/about-gender-statistics/general-information>, (17.08.2017).
- GİBSON, J.L., DUCH, R.M, ve TEDİN, K.L., 1992. "Democratic Values and Transformation of the Soviet Union", The Journal of Politics, 54(2), ss. 329-371.
- GOLDEN, P. B., 2011. Central Asia in World History, Oxford University Press, New York, 178s.
- GOLDEN, P. B., 2014. Dünya Tarihinde Orta Asya. Çev.: Y. K. Taştan, Ötüken Yayınları, Ankara, 246s.
- GORSHENINA, S. ve CLAUDE R., 2006. Kabil'den Semerkand'a Arkeologlar Orta Asya'da. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 160s.
- GTHB (Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı), 2012. Yurtdışında Tarım Sektörüne Yönelik Yatırım Olanakları: Tacikistan, Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, Ankara, 32s.
- GÜLER, N., 2002. "Kırgız Cumhuriyeti Ülke Raporu", Avrasya Dosyası, 7(4), 22.
- GÜMÜŞ, E., 2004. Ülkeler Coğrafyası, Nobel Yayınları, Ankara, 260s.
- GÜNEY, N., 2002. "Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakışı", Türkiye'nin Komşuları, Der.: M. Türkeş ve İ. Üzgel, İmge Yayınları, Ankara, ss. 333-377.
- GÜRBÜZ, M. ve KARABULUT, M., 2009. "SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi", Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi, Sayı: 50, ss. 31-50.
- HAAS, M., 2007. "The Shanghai Cooperation Organisation, Netherlands Institute Of International Relations Clingendael, Netherlands", 83s. http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20071100_cscp_security_paper_3.pdf f, (29.11. 2017).

- HAASE, S., 2008. Central Asia: A Study of History, Society, Culture and its Affects on the Current Political and Economic Ideologies of Today's Leaders, Hawaii Pacific University, Diplomacy and Military Studies, Hawaii, 88s.
- HAMRE, J. J., 2001. The Geostrategic Triad - Living with China, Europe and Russia Zbigniew Brzezinski, Centre for Strategic & International Studies, U.S., 88s.
- HARTWIG, I., 1997. The Black Sea Economic Cooperation Process, EIPASCOPE, No:1, ss. 1-6.
- HASNAT, S. F., ve AWAN, Z., 2016. "Shanghai Cooperation Organization as a Platform for Regional Understanding: Its Economic, Political and Security Potential", Perceptions, 11(21), ss. 83-100.
- HEKİMOĞLU, A.N., 2007. Rusya'nın Dış Politika'sı I – ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya, Vadi Yayınları, Ankara, 311s.
- HIRO, D., 2009. Inside Central Asia , Overlook Duckworth, Peter Mayer Publishers, New York& London, 432s.
- HOBSON, J. M., 2004. The Eastern Origins of Western Civilisation, University Press, Cambridge, 800s.
- HORUJY, S., 2010. "Slavophiles, Westernizers and the Birth of Russian Philosophical Humanism", A History of Russian Philosophy 1830-1930, Faith, Reason and the Defense of Human Dignity, Ed.: Gary M.Hamburg ve Randall A. Poole, Cambridge University Press, Cambridge, 703s.
- HÜSEYNOV, F., 2003. "Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 52(4), ss.387-400.
- ICG (International Crisis Group), 2016. "The Eurasian Economic Union: Power, Politics and Trade", <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/Crisis%20Group%20the-eurasian-economic-union-power-politics-and-trade.pdf>, (13.11.2017).
- IMANOV, V., 2008. Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı, Küre Yayınları, İstanbul, 417s.
- ISMAILOV, E. ve PAPAVAL, V., 2010. Rethinking Central Eurasia, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Washington, 118s.
- İLHAN, S., 1997. Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 151s.
- İLYAS, A. İ., ve HASKINACI, Ş., 2003. Rusya Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası ,Tanıtım Yayıncılık, İstanbul, 123s.
- İNAL, İ., 2017a. Kazakistan Ülke Raporu, Çerkezköy Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, İstanbul, 25s.
- _____, 2017b. Özbekistan Ülke Raporu, Çerkezköy Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Tekirdağ, 23s.
- İSMAYILOV, E., ve BUDAK, T., 2015. Bağımsızlık Sonrası Özbekistan'ın Enerji Politikası, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), BİLGESAM Analiz/ Enerji no:1203, 7s. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-411-20150407131203.pdf>, (15.08.2017).
- İŞCAN, İ. H., 2004. "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1(2), ss. 47-79.
- İŞYAR, Ö. G. ve KAYA, S., 2009. "Rus Yayılmacılığı Ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, 4(8), ss. 25-49.
- _____, Ö. G., 2010. Avrasya ve Avrasyacılık, Dora Yayınları, Bursa, 337s.

- İTO (İstanbul Ticaret Odası), 1992. Özbekistan, KEİB/BDT Araştırmaları, İstanbul, 65s.
- _____, (İstanbul Ticaret Odası), 2005a. Kırgızistan Ülke Raporu, KİB/BDT Araştırma Dizisi, İstanbul, 10s.
- _____, 2005b. Türkmenistan Ülke Raporu, KİB/BDT Araştırma Dizisi, İstanbul, 8s.
- _____, (İstanbul Ticaret Odası), 2007. Tacikistan Ülke Raporu, İTO Yayınları, İstanbul, 8s.
- _____, (İstanbul Ticaret Odası), 2008. Özbekistan, KİB/BDT Araştırma Dizisi, İstanbul, 10s.
- _____, (İstanbul Ticaret Odası), 2011. Kazakistan Ülke Raporu, KEİB/BDT Araştırmaları, İstanbul, 80s.
- JAFAROV, N., 2007. Güvenlik Anlayışının Dönüşümü (1191-2006), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara.
- JAFFY, A. M., 1998. “Unlocking the Essets:Energy and the Future of the Central Asia and the Caucasus”, Institute for Public Policy Rice University, New York, 9s. https://www.bakerinstitute.org/media/files/Research/63c3558c/study_6.pdf, (21.08.2017).
- JOHNSON, M. R., Russian Nationalism and Eurasianism: The Ideology of Russian Regional Power and the Rejection of Western Values, <http://www.4pt.su/en/content/russian-nationalism-and-eurasianism-ideology-russian-regional-power-and-rejection-western>, (06.11.2017).
- JONSON, L., 2006. Tajikistan in the New Central Asia, Geopolitics, Great Rivalry and Radical İslam, I.B.Tauris, London, 249s.
- KAFKASYALI, M. S., 2012. “Orta Asya’da Güç ve Zihniyet”, Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, Ed.: M. Savaş Kafkasyalı, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Ankara, 600s.
- KAMALOV, İ., 2011. Rusya’nın Orta Asya Politikaları, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.İnceleme-Araştırma dizisi, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık yayın no: 2, Ankara, 72s.
- KAMBAROVA, Ç., 2009. “Kırgızistan’ın İç Ve Dış Politika Paradigmaları”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Sakarya.
- KANBOLAT, H., 1997. “Bağımsızlık Sürecinde Türkmenistan Cumhuriyeti”, Yeni Türkiye, Türk Dünyası Dergisi, 3 (16), ss. 1331-1346.
- KARA, A. ve YEŞİLOT O., 2011. Avrasya’nın Yükselen Yıldızı Kazakistan, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 304s.
- KARA, H., 2006. “Orta Asya Ülkelerindeki Etnik Yapının Bölge Güvenliğine Etkileri”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 4(11), ss.101-109.
- KARA, M., 2002. “Hazar Ötesi Türkmenleri ve Türkmenistan”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 1(14), ss.235-252.
- KARAAĞAÇLI, A., 2012. Tacikistan’ın Siyasal ve Toplumsal Yapısı. BİLGESAM (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi), İstanbul, <http://www.bilgesam.org/incele/177/-tacikistan%E2%80%99in-siyasal-ve-toplumsal-yapisi/#.WZWbqtJJbIU>, (17.08.2017).
- KARACA, R. K., 2004. Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan, Çift Kutuba, IQ Yayıncılık, İstanbul, 239s.

- KARIBAYEVA, D., 2006. “Kazakistan’ın Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Dış Ticaretinde Meydana Gelen Gelişmeler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- KASİAD, 2012. Türkmenistan Ülke Raporu, KASİAD Yayınları, Kocaeli, 18s.
- KATEV, 2003. Kazakistan Orta Asya’nın İncisi, KATEV Uluslararası Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, Almatı, 174s.
- KAZANSEV, A., 2008. Bolşaya igra s neizvestnımi pravilami: mirovaya politika i Sentralnaya Aziya (Kuralları belli olmayan büyük oyun: dünya politikası ve Orta Asya) (Birinci baskı). Fond Naslediya Evraziyi Yayınları, Moskova, 248s.
- KELİEV, S., 2005. Soğuk Savaş Sonrası Rusya’nın Avrasya Politikası, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- KEMBAYEV, Z., 2012. “Проблемы и перспективы членства Республики Казахстан в Шанхайской Организации Сотрудничества” [Problems and Perspectives of the Membership of the Republic of Kazakhstan in the Shanghai Cooperation Organization], Jurist (11), ss. 44-52.
- _____, Z., 2015. “The Silk Road Economic Belt And The Shanghai Cooperation Organization”, Международное право и международные организации, Күкык және мемлекет, 66(1), ss.98-103.
- KERR, D., 2010. “Central Asian and Russian Perspectives on China’s Strategic Emergence”, International Affairs, 86(1), ss. 127-152.
- KIRIYEV, N., ve KILIÇBEYLİ, E. H., 2004. “Avrasyacılık”: Türkiye Ve Rusya’da Yaklaşım Farklılığı, Der.: E. Efegil, P. Akçalı ve E. H. Kılıçbeyli, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, 412s.
- KIZILÇELİK S. ve ERJEM Y., 1994. Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Atilla Kitabevi Yayınları, Ankara, 486s.
- KİK (Kırgızistan İstatistik Kurumu), National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, <http://www.stat.kg/en/statistics/naselenie/>, (07.10.2017).
- KOHN, H., 1962. The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia’s Great Age, Harper Torchbooks, New York, 298s.
- KONA, G. G., 2003. “The Black Sea Economic Cooperation Organization (The BSECO) and Turkey”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1), ss. 39-54.
- KONCA, K. A., 2011. Türkmenistan Ülke Raporu, T C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yayını, Ankara, 26s.
- KOROBKOV, A., 2004. “Sovyet Sonrası Göç Hareketlerin Oluşumunda Etnik ve Mesleki Etkenler”, Çev.: E. Büyükkakıncı, Değişen Dünya Rusya ve Ukrayna, Phonex Yayınevi, Ankara, 466s.
- KORT, M., 2004. Nations in Transition: Central Asian Republics, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, New York, 200s.
- KOŞAK, F., 2007. Türkmenistan Ahal Bölgesi Coğrafi Etüdü, Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- KOYRE, A., 1994. 19. Yüzyıl Başlarında Rusya’da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe, Çev.: İ. Tanju, Belge Yayınları, İstanbul, 135s.
- KTO (Konya Ticaret Odası), 2006. Rusya Federasyonu Ülke Raporu, KTO Yayınları, Konya, 34s.
- _____, (Konya Ticaret Odası), 2008a, Özbekistan Cumhuriyeti Ülke Raporu, KTO Yayınları, Konya, 30s.

- _____, 2008b. Türkmenistan Ülke Raporu, KTO Yayınları, Konya, 29s.
- KULLBERG, J., ve WILLIAM, Z., 1999. "Liberal Elites, Socialist masses and the Problem of Russian Democracy", *World Politics* 51, ss. 323-358.
- KULNAZAROV, R., 2015. "New Geopolitical Role of Central Asia within Foreign Policy Interests of World Powers", *Asian Social Science*, 11(12), ss. 125-130.
- KULNAZAROV, A., 2006. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Politikası 1991-2005; Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara.
- KURBANOV, B., 2006. Orta Asya'da Jeopolitik ve Jeoekonomik Öğelerin Dış Politikaya Etkileri: Türkmenistan Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Bursa.
- LAÇİNER, S., ve ÖZERTEM H. S., 2009. "Özbekistan Enerji Kaynakları ve Siyasi Dengeler", <http://www.usakgundem.com/ders-notu/15/%C3%B6zbekistan-enerji-kaynaklar%C4%B1-ve-siyasidengeler.html>, (13.08.2017).
- LAGUTİNA, M., 2014. "Eurasian Economic Union Foundation: Issues of Global Regionalization", *Eurasia Border Review*, 5(1), ss. 95-113.
- LAMELLE, M., 2008. *Russian Eurasianism An Ideology of Empire*, Woodrow Wilson Center Press The Johns Hopkins University Press, Washington, D.C., 264s.
- LARUELLE, M., 2008a. *Russia's Central Asia Policy and the Role of Russian Nationalism*, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Washington, 80s.
- _____, 2008b. *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*, Baltimore: Johns Hopkins Press, 276s.
- _____, M., 2015. "Eurasia, Eurasianism, Eurasian Union Terminological Gaps And Overlaps", George Washington University's Elliott School of International Affairs, PONARS Eurasia Policy Memo No. 366. ss.1-5.
- LAVRIN, J., 1962a. "Populist and Slavophiles", *Russian Review*, 21(4), ss. 307-317.
- _____, 1962b. "The Slav Idea and Russia", *Russian Review*, 21 (1), 1962, ss. 11-24.
- LERMAN, Z., ve SEDİK, D., 2008. "The Economic Effects of Land Reform in Tajikistan", *Food And Agriculture Organization Of The United Nations*, No: 1, Rome, 64s.
- LEVINE, L., 1914. "Pan-Slavism and European Politics", *Political Science Quarterly*, 29(4), ss. 664-686.
- LEWIS, R. A., 1992. *Geographic Perspectives on Soviet Central Asia*, , Routledge, London and New York, 319s.
- LIBRARY CONGRESS, 2006a. "Country Profile: Kazakhstan", Federal Research Division, USA. 20s.
- _____, 2006b. "Country Profile: Russia", Federal Research Division, USA. 18s.
- _____, 2007a. "Country Profile: Tajikistan", Federal Research Division, USA. 18s.
- _____, 2007b. "Country Profile: Kyrgyzstan", Federal Research Division, USA. 17s.
- _____, 2007c. "Country Profile: Uzbekistan", Federal Research Division, USA. 17s.
- LOPOUR, J., 2015. *Geopolitics At The World's Pivot: Exploring Central Asia's Security Challenges*, CIGI Papers No: 80, Canada 13s.
- LUKIN, A., 2007, "The Shanghai Cooperation Organisation: What Next?", *Russia in Global Affairs*, <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/20/1135.html>, (17. 11.2017).
- MACKINDER, H. J., 1904. "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Journal*, 23(4), ss. 421-437.

- _____, H. J., 1942. Democratic Ideals and Reality, Henry Holt and Company, New York, 278s.
- _____, H. J., 2013. Tarihin Coğrafi Kalbi, Çev.: K. Yılmaz, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 182s.
- MATER, B., 1998. Toprak Coğrafyası, Çantay Kitapevi, İstanbul. 271s.
- MİKAİL, E. H., 2007, Yeni Çarlar Ve Rus Dış Politikası, Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 304s.
- MILLAR, James R, (2004), “Encyclopedia of Russian History”, Reference & User Services Quarterly, 44(1), 86s.
- MNERK (Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan Committee on Statistics), http://stat.gov.kz/faces/homePage?_adf.ctrl-state=19wbu0bss3_17&_afLoop=2246650560217460, (25.01.2018).
- MNP (Ministry Of Nature Protection Of Turkmenistan), 2010. “Second National Communication of Turkmenistan Under the United Nations Framework Convention on Climate Change” (UNFCCC), Ashgabat, 108s.
- MOMINKULOV, Canat, (2013), “Çin ve Türkmenistan’ın Enerji İlişkileri”, Rusya Analiz, <http://rusyaanaliz.com/cin-ve-turkmenistanin-enerji-iliskileri/>, (19.08.2017)
- MOROZOVA, I., 2005. Towards Social Stability and Democratic Governance in Central Eurasia, International Institute for Asian Studies (IIAS), Leiden, 309s.
- MOROZOVA, N., 2009. “Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin”, Geopolitics, 14 (4), ss. 667-686.
- MOSHES, A., 2014. More Stick, Less Carrot: Russia’s Policy Towards Ukraine Following Recent Events, Russian Analytical Digest No. 146, 18s.
- MUGHEES A., RUBAB M., ve AKRAM S., 2015. “Geo-Strategic Analysis Of Central Asia And Interests Of Pakistan”, Grassroots, 2(49), ss.144-151.
- MUZALEVSKY, R., 2009. “Russia’s Strategy in Central Asia: An Analysis of Key Trends”, Yale Journal of International Affairs, 4(1), ss.26-42.
- NAKİP, M., 2012. Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, Ankara-Türkistan: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, SFN Yayıncılık, Ankara, 600s.
- NARKEEVA, M., 2011. Günümüz Kırgızistan’ında İslami Kuruluşların Faaliyetleri ve Toplumsal Sonuçları, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- NARTOV, Nikolai, 2002 Geopolitika (Jeopolitik), Moskova, Yuniti Dana Yayınları, Moskva, 527s.
- NİKİTİN, A., 2005. Russian Eurasianism and American Exceptionalism, Eurasia: A New Peace Agenda, Ed.: M. Intrilligator, Emerald Group Publishing, 280 s.
- _____, A., 2012. “The Collective Security Treaty Organization through the Looking Glass”, Problems of Post Communism, 59(3), ss. 41-52.
- NOGAYEVA, A., 2012. “ABD, Rusya ve Çin’in Nüfuz Mücadelesinde Orta Asya: Araçlar ve Süreçler”, Bilig Dergisi, 62(1), ss.183-204.
- NSCR (National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic), <http://stat.kg/en/statistics/naselenie/>, (25.01.2018)
- NURMUMİN, N., 2010 Özbek Halkı Özgürlük İstiyor, uzxalqharakati.com/books/nn_ozbek_halki_ozgurluk_istiyor.pdf (13.08.2017).
- OGM (Orman Genel Müdürlüğü), 2013. “Kazakistan Ülke Profili”, Ankara, 17s.
- OLİPHANT, C., 2013. Russia’s Role and Interests in Central Asia , Saferworld, Briefing , London, 13s.

- ONAY, Y., 2002. Rusya ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara, 214s.
- ÖZBEK, N., 1996. "Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Türk Cumhuriyetleri", Avrasya Dosyası, 3(4), ss. 7-26.
- ÖZCAN, A., 2014. Türkmenistan Cumhuriyeti, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Yayını, İstanbul, 29s.
- ÖZDAĞ, Ü., 1996. "SSCB'den Rusya Federasyonu'na", Avrasya Dosyası. 3(4), ss. 159-184.
- ÖZDEMİR, H., 2006. AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Açısından Kazakistan'ın Bölgedeki Önemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilim Dalı, İstanbul.
- ÖZDENOĞLU, S., 2005. Kırgız Cumhuriyeti, T.C Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 220s.
- ÖZDER, A., 2013. "Avrasya Kavramı ve Önemi", Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID), 2(2), ss. 65-88
- ÖZEY, R., 1999. Dünya Platformunda Türk Dünyası, Aktif yayınları, İstanbul, 353s.
- ÖZSAĞLAM, M. T., 2006. Bölgeselcilik ve Federalizm Arasında: Bağımsız Devletler Topluluğunun Orta Asya'daki İşlevi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Uluslar Arası İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Y., 2013. "Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları", Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, (2), ss.223-244.
- PALAT, M. K., 1993. "Eurasianism as an Ideology for Russia's Future", Economic and Political Weekly, 28(51), ss. 2799-2809.
- PARAMANOV, V., 2006. "Regional Cooperation in Central Asia: A View from Uzbekistan (I)", Problems of Economic Transition, 48 (9), ss.6-86.
- PAŞA, Ş., 2010. "Tacikistan", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 39, İstanbul, 595s.
- PETERSEN, A., 2011. The World Island Eurasian Geopolitics And The Fate Of The West, Praeger Security International ABC-CLIO, LLC, United States, 173s.
- POMFRET, R., 1997. "The Economic Cooperation Organization: Current Status and Future Prospects, Europe-Asia Studies", 49(4), ss. 657-667.
- POPESCU, N., 2014. Eurasian Union: The Real, The Imaginary And The Likely, EU Institute for Security Studies, Chaillot Papers, No:132, 45s.
- POZO-MARTIN, G., 2015, The Eurasian Economic Union: Ambitions And Vulnerabilities Of The 'Other EU', Elcano Royal Institute of International and Strategic Studies, ARI 49/15, 10s.
- PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN, Tajikistan History, <http://www.president.tj/en/taxonomy/term/5/13>, (16.08.2017).
- PURTAŞ, F., 2004. Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- PURTAŞ, F., 2006. Rusya'nın Orta Asya'ya Yeniden Dönüşü, Edt.: İ. Çomak, Tasam Yayınları, İstanbul, 263s.
- RACU, A., 2013. Modernity and the Theologico-Political Problem in The Thought of Joseph de Maistre and Fyodor Dostoyevsky: A Comprehensive Comparison, Political Science, Social Sciences University of Ottawa , Canada, 584s.

- RAHMANOV, A., 2004. Türkiye- Türkmenistan İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
- RANGSIMAPORN, P., 2006. "Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia's Role in East Asia- Europe-Asia Studies", Taylor & Francis, Ltd., 58(3), ss. 371-389.
- RASHID, A., 1994. The Resurgence of Central Asia: Islam or Nationalism?, Oxford University Press, Zed Books, 288s.
- REES, A. D., 1915 "An Interpretation of Slavophilism", The Scientific Monthly, 1(1), ss.47-55.
- REEVES, J., 2014. "The Shanghai Cooperation Organisation: A Tenable Provider of Security in Post-2014 Central Asia?", Asia-Pacific Center for Security Studies: 3-6, <http://www.apcss.org/wp-content/uploads/2014/06/SCO-REEVES-2014.pdf>, (25.11.2017).
- RENNER, M., 2010. "Troubled Waters: Central and South Asia Exemplify Some of the Planet's Looming Water Shortages." World Watch, May 1. <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1239113.files/Troubled%20waters.%20Central%20and%20South%20Asia.pdf>, (20.11.2017).
- ROBERTS, S., MARIN, A., MOSHES, A. ve PYNNÖNIEMI, K., 2014. The Eurasian Economic Union: Breaking the pattern of post-Soviet integration?, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Analysis 3, 20s.
- ROSKIN, M. G., 2009. Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür, Çev.: B. Seçilmişoğlu, Adres Yayınları, Ankara, 783s.
- ROZANOV, A. A., 2013. "The Shanghai Cooperation Organization and Central Asia's Security Challenges", The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, <http://www.dcaf.ch/Publications/The-Shanghai-Cooperation-Organisation-and-Central-Asia-s-Security-Challenges>, (26.11.2017).
- SAARIKOSKI, V., 1995. "Regional Alternatives: The Breaking of the Europe Between", Changing European Security Landscape, Ed.: Clive Archer and Olli-Pekka Jalonon, Tampere Peace Research Institute, Research Report, No: 63, 399s.
- SAFIROVA, E., 2013. "The Mineral Industry of Uzbekistan." In 2011 Minerals Yearbook. Uzbekistan. United States Geological Survey, United States Department of the Interior. <https://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/country/2013/myb3-2013-uz.pdf>, (20.11.2017).
- SALA, R. ve DEOM J. M., 2013. "Geography and Cultural Landscapes Of Kazakhstan", ss. 1-22. https://www.academia.edu/16621223/GEOGRAPHY_AND_CULTURAL_LANDSCAPES_OF_KAZAKHSTAN (07.02.2017).
- SANDIKLI, A., 2011. Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fırsatlar, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 20s.
- SARAY, M., 1993. Kırgız Türkleri Tarihi, Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 143s.
- SARGUTAN, A. E., 2010. 84 Ülke Ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Sağlık Sistemleri, İTO Yayınları, İstanbul, 3350s.
- SARI, A. A., 2015, Tacikistan Raporu, Genç İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği Yayınları, İstanbul, 29s.
- SARI, Y. ve ALPAY, M., 2010. "Özbekistan: Orta Asya'da Demokrasi Korkusu", Ed.: K. İnat, Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları, Cilt 1, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 1776s.

- SAVITSKI, P. N., 1927. Geografiçeskie Osobennosti Rossii (The Geographical Particularities of Russia), Evraziyskoe Knigoizdatelstvo, Prag, 650s.
- SCRS (The state committee of the republic of uzbekistan on statistics) , <http://www.stat.uz/en/>, (25.01.2018).
- SCO (The Shanghai Cooperation Organisation), Structure And Function Of The Shanghai Cooperation Organisation, <http://eng.sectsco.org/>, (10.11.2017).
- SELÇUK, H., 2005. Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri Cumhuriyetleri'nde Yatırım İmkânları, TASAM yayınları, İstanbul, 112s.
- SEMERIKOV, V., 2013. KGAÖ'nün Kolektif Güvenlik Sistemi, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/Valeri_SEMERYAKOV-TR_pdf_83087e36-07b3-4026-9520-92c738a761eb.pdf (18.03.2018).
- SENGUPTA, A., 2009. Heartlands of Eurasia: the Geopolitics of Political Space, Lexington Books, 220s.
- SERGEI, S., 1994 "Rusya Kendisini Arıyor", Avrasya Dosyası, 1(1) ss.39-43.
- SERGUNIN, A., 2000. 'Russian Post-Communist Foreign Policy Thinking at the Cross-Roads: Changing Paradigms', Journal of International Relations and Development, 3(3), ss.3-8, , http://www.ciaonet.org/olj/jird/jird_sept00sea01.html (11.11.2017).
- SHISHKIN, P., 2012. "Central Asia's Crisis of Governance", Asia Society/ Central Asia Report, http://asiasociety.org/files/pdf/120215_central_asia_crisis_governance.pdf, (12.09.2013)
- SHLAPENTOKH, D., 2007. Russia Between East and West: Scholarly Debates on Eurasianism. Brill, Leiden – Boston, 195s.
- SHRIELMAN, V.A. 2009. "To make a bridge: Eurasian discourse in the post-Soviet World", Anthropology of East Europe Review, 27 (2), ss. 69–85.
- SHU, Y., ve SHUSEN, W., 2014. "Development and Impacts of the Customs Union of Russia, Belarus and Kazakhstan", China Institute of International Studies (CIIS), http://www.ciis.org.cn/english/2014-09/23/content_7254454.htm, (10.09.2017).
- SHULMAN, S., 2005. National Identity and Public Support for Political and Economic Reform in Ukraine, Slavic Review 64, ss. 59-87.
- SILJAK, A., 2001. "Between East and West: Hegel and the Origins of the Russian Dilemma", Journal of the History of Ideas, 62(2), ss. 335-358.
- SILVIUS, R., 2014. "The Russian State, Eurasianism, and Civilisations in the Contemporary Global Political Economy", Journal of Global Faultlines, 2(1), ss. 44-69.
- SMITH, A. D., 1994. Milli Kimlik, Çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 290s.
- SOLAK, F., 2016. "Türkmenistan'ın Demografik Yapısı", Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(19), ss. 801-807.
- SOMUNCUOĞLU, A., 2011. "Rusya'nın Orta Asya Güvenlik Politikası: İç Güvenlik Krizlerinde Müdahale", 21. Yüzyıl Dergisi, 11(26), ss. 29-36.
- SOMUNCUOĞLU, T., 2011. Kırgızistan Ülke Raporu, İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi) Yayınları, Ankara, 34s.
- SÖNMEZ, S., 2010. "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi," Gazi Akademik Bakış Dergisi, 6 (10), ss.73-96.
- SSCT (State statistical committee of Turkmenistan), <http://www.stat.tr/en/>, (25.01.2018)

- SSY (Steel Statistical Yearbook), Uluslararası istatistik veri paylaşım sitesi <https://knoema.com/SSY2014/steel-statistical-yearbook-2016?country=1001700-turkmenistan>, (08.08.2017).
- SSY (Steel Statistical Yearbook), Uluslararası istatistik veri paylaşım sitesi http://www.stat.gov.tm/assets/social/Yearbook_2012.pdf, (08.07.2017).
- SDE (Stratejik Düşünce Enstitüsü), 2010. Rusya Raporu, Başak Yayıncılık, Ankara, 20s.
- SUSSEX, M. and KANET, R. E., 2015. Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy Confrontation and Consolidation, Palgrave Macmillan, New York, 243s.
- ŞAHİN, M., 1999. "Orta Asya'da Coğrafi Konumun Siyasal Etkileri", Avrasya Dosyası, 16(2), ss. 130-141.
- TANG, S., 2000. "Economic Integration in Central Asia: The Russian and Chinese Relationship", Asian Survey, University of California Press, 40(2), ss. 360-376.
- TANRISEVER, O., 2010. "Rusya Federasyonunun Orta Asya – Kafkasya Politikası: Yakın Çevre Doktrininin İflası", Küresel Politikada Orta Asya, Der.: M. Aydın, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 43-69.
- TANRISEVER, O., 2004. Orta Asya Ve Çevresindeki Bölgesel İş Birliği Arayışlarında Rusya Faktörü, Der.: E. Efegil, P. Akçalı ve E. H. Kılıçbeyli, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, 412s.
- TARR, D. G., 2015. "The Eurasian Economic Union among Russia, Belarus, Kazakhstan, Armenia and the Kyrgyz Republic: Can it succeed where its predecessor failed?", Eastern European Economics 54, ss. 1-22.
- TATLILIOĞLU, D., 1999. "Türkmenistan'da Sosyo-Ekonomik Yapı Ve Dînî Hayat", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakülte Dergisi, 3(1), ss. 203-220.
- TBTM (Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği), 2016. 2015 Yılı Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri, TBTM Yayınları, Taşkent, 84s.
- TCHANTOURIDZE, L., 2001. "Eurasianism: In Search of Russia's Political Identity: A Review Essay", Institute of International Relations, NGO, Perspectives, No: 16, ss. 69-80
- TETSİAD (Türkiye Ev Tekstili Sanayicileri ve İş Adamları Derneği), 1991. Rusya Ülke Raporu, 56s.
- TEZKAN, Y., 2001, Kadim Komşumuz Yeni Rusya, Ülke Kitapları Yayınları, Ankara, 256s.
- THERESE, R., CLAUDIA R. ve SUSANE C., 1994. "An Interview with Russian Foreign Minister Andrei Kozyrev", Radio Free Europe /Radio Liberty Research Report, 3(28), ss. 36-42.
- TOLZ, V., 1998. "Forging The Nation: National Identity and Nation Building in Post-Communist Russia", Europe-Asia Studies, 50(6), ss. 993-1022.
- TORAMAN, A., 2012. Geçmişten Günümüze Kırgızistan ve Kırgızlar. Türk Tarihi Araştırmaları Yayını, Türk Dünyası Serisi, Ankara, 17s.
- TORUN, A., 2015. "Bölgesel Hegemonyanın Bir Aracı Olarak Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü", Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi (OAKA), 9(19), ss. 1-23.
- TOYNBEE, A. J., 1953. The World and The West, London- Oxford University Press, 99s.
- TRENIN, D., 2001a. "Üçüncü kuşak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri", Avrasya Dosyası, Rusya Özel, 6(4), ss. 283-296.

- _____, 2001b. The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 340s.
- TRIANAPHYLLOU, D., 2007. Unfolding The Black Sea Economic Cooperation Views From The Region , Published by the International Centre for Black Sea Studies, Greece, 165s.
- TRUBETSKOY, N. P., 1999. Heritage of Genghis Khan, Progress, Moskova, 128s.
- TSYGANKOV, A. P., 1998, "Hard-Line Eurasianism and Russia's Contending Geopolitical Perspectives", East European Quarterly, 32 (3), ss. 315-334.
- TSYGANKOV, A., 2006. "If Not by Tanks, then by Banks? The Role of Soft Power in Putin's Foreign Policy", Europe- Asia Studies , 7(58), ss. 1079-1099.
- TURAN, G., ve DİNÇ, A., 2015. Bolşevik Esaretinden Enerji imparatorluğuna Türkmen İktisat Tarihi, Gazi Kitabevi Yayınları, 237s.
- TÜFEKÇİ, Özgür, Türk Dış Politikasında Avrasyacılık Söylemi: Davutoğlu Ekolü, 2012, ss. 172-186.
- TÜYSÜZOĞLU, G., 2013. "Savunmacı Realizm Ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi", T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı AVRASYA Etüdları, 2(44), ss.57-85.
- URAL, A., 2009. "ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi Ve Büyük Ortadoğu Projesi, Akademik Orta Doğu Dergisi, 3(2), ss. 132-147.
- USSANEPESOV, S., 2008. Ekonomik Açından Türkmenistan Doğal Gaz Sektörüne Genel Bir Bakış, Bilim Uzmanlığı Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Trabzon.
- ÜNAL, L., 2010. Cumhuriyet Dönemi Türkiye- Kırgızistan İlişkileri, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı, Ankara.
- VAILLANT, J. G., 1974. "Dilemmas for Anti-Western Patriotism: Slavophilism and Negritude", The Journal of Modern African Studies, 12(3), ss. 377-393.
- VERNADSKY, G., 2010. Rusya Tarihi, Çev.: D. Mızrak, Selenge Yayınları, İstanbul, 590s
- VİNOKUROV, E., 2017. "Eurasian Economic Union: Current State And Preliminary Results", Russian Journal of Economics, 3(1), ss.54-70.
- VOUSINAS, G. L., 2014. "Eurasian Economic Community: Towards Integration. Economic Challenges and Geostategic Aspects", Modern Economy, 5(9), ss. 951-966.
- VTSO (Van Ticaret Ve Sanayi Odası), 2015. Rusya Ülke Raporu, VTSO Yayınları, Van, 20s.
- WALICKI, A., 1977. "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia", Russian Review, 36(1), ss. 1-45.
- WALLERSTEIN, I., 1993. Jeopolitik ve Jeokültür, Çev.: M.ÖZEL, İz Yayıncılık, İstanbul, 320s.
- _____, I., 2005. Yeni Bir Sosyal Bilim İçin, Çev.: E. ABADOĞLU, Aram Yayınları, İstanbul, 160s.
- _____, I., 2009. Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyılın Sosyal Bilimi, Çev.: T. BİRKAN, Metis Yayınları, İstanbul, 288s.
- WEHRSCUTZ, C. F., 1998. "Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık", Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya, Çev.: M. TAŞAR, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 216s.
- WEIGERT, H. W., 1945. "Mackinder's Heartland", The American Scholar, 15(1), ss. 43-54.

- WNA (World Nuclear Association), 2015. "Uranium and Nuclear Power in Kazakhstan", www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Kazakhstan/, (20.11.2017).
- YALÇINKAYA, A., 2007. "Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 5(Özel Sayı), ss. 1-16.
- YALÇINKAYA, A., 2012. Orta Asya ve Kafkaslar Siyasi Tarihi, Orta Asya ve Kafkaslarda Siyaset, Edt.: H. Kılıç ve E. Toprak, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir, 219s.
- YAMAN, A., 2010. "Fergana Vadisi: Orta Asya'nın Jeopolitik ve Stratejik Merkezi", Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Der.) Dünya Çatışmaları, Cilt 1, Ankara, 1776s.
- YAZICI, E., 2003. 21. Yüzyılın Başında Avrasya ve Türkiye'nin Avrasya Vizyonu, Kamu-İş Dergisi, 7(2), ss.1-12.
- YESDAULETOVA, A. ve YESDAULETOV, A., 2014. "The Eurasian Union: Dynamics and Difficulties Of The Post-Soviet Integration", TRAMES, 18(68/63), ss. 3-17.
- YESEVİ, Ç. G., 2013. Orta Asya'da İşbirliği Ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği, İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi Çalışma Kağıdı No. 4, İstanbul, 12s.
- YILDIZ, M. C., 1995. Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık Ve Milliyetçilik, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1-2), ss. 303-318.
- YILMAZ, M., 2011. Bağımsızlıklarının 20. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Uluslararası Sempozyumlar Dizisi, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Ankara, 272s.
- YILMAZ, R., 2013. Avrasya Paradoksu: Beklentiler Ve Endişeler, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 132s.
- YILMAZ, S., 2015. "Yeni Avrasyacılık ve Rusya", Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 34(34), ss.111-120.
- YİĞİT, A., 2000. Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası ,Türkiye ve Türk Dünyası İktisadî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, 191s.
- YİĞİT, A., 2001. "Kazakistan'ın Değişen Etnik Yapısı", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), ss. 1-15.
- YÜCE, Ç. K., 2007. "Bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nin Enerji Potansiyelleri ve Önemi" USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/uamakale.php>, (05.08.2017).
- YÜCEL, T., 1960. Asya Coğrafyası, Birinci Kitap, Balkanoğlu Matbaa, Ankara, 200s.
- ZICKEL, R. E., 1991. Soviet Union: A Country Study, Federal Research Division, Library of Congress, 1068 s.
- ZIEGLER, C. E., 2013. "Central Asia, the Shanghai Cooperation Organization, and American Foreign Policy From Indifference to Engagement", University of California Press, 53(3), ss. 484-505.
- Мачлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Мачлиси намояндагони Мачлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, <http://parlament.tj/category/qonun-va-qarorho/>, (17.08.2017).
- Содружество Независимых Государств, <http://www.e-cis.info/index.php?id=703>, (10.11.2017).

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Meram TAKAR

Doğum Yeri ve Tarihi : Erzurum-1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri : AĞIR, O., ve TAKAR, M., (2016). “Rusya-Suriye ilişkilerinin Tarihsel Arka Planı”, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(13), ss. 285-306.

AĞIR, O., TUNÇ, A. ve TAKAR, M., (2017). “Turgut Özal Dönemi Türk Dış politikasında Avrasyacılığın Yeri ve Önemi”, Turgut Özal Siyaset ve Ekonomi Kongresi IV, ss. 646-665.

AĞIR, O., ve TAKAR, M., (2017). “İkinci Dünya Savaşı Sonrası SSCB’nin Güvenlik Algısı Sonucu Gerçekleştirilen Göçler: Ahıska Örneği”, I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi (KAYES), ss. 482-500.

İş Deneyimi

Projeler : Picture of the Happiness, a Youth Exchange with 18 young people from Romania and Turkey. The project took place from 02/09/2012 to 10/09/2012 in Kahramanmaraş, Turkey. European Commission ‘Youth in Action’ Programme, a Youth Exchange is a project where young people work and live together in an international group for a specific time. For the duration of the Youth Exchange, young people undertake a joint programme of activities with specific aims and objectives.

İletişim

E-Posta Adresi : meramtakar@gmail.com.

Tel. : (553) 652 44 81

Tarih : Mart- 2018